T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ- CERRAHPAŞA
ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman
Doç. Dr. Gökhan ERSOY

ÇEVRE KRİMİNOLOJİSİ KAPSAMINDA HAYVANA YÖNELİK ŞİDDETİN SEBEPLERİNİN ARAŞTIRILMASI

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İpek Hülya WOLFF

İSTANBUL, 2021

ÖZET

Suç faaliyetlerinin karmaşık ve geniş çaplı organize ağları nedeniyle suçla mücadelede her zaman için yeni standartlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, ekoloji ve ekonomi arasındaki çatışma üretim biçimiyle ilgili soruları öne çıkarmaktadır. Bu çalışmada, hayvana yönelik şiddet çevre bilimleri çerçevesinde çevre kriminolojisi temel alınarak araştırılmaktadır. Hayvana yönelik şiddet vakalarının objektifinden, birçok alanı ilgilendiren suç odaklarının ve zarar veren yöntemlerin belirlenmesi ve önlenmesini sağlayacak araçların bulunması amaçlanmıştır. Yeşil kriminolojinin siyasal-ekonomik faktörleri ve yaban hayatı adli bilimlerinin uluslararası hayvan kaçakçılığı ve çoklu suçlarla ilişkileri yönünden yaklaşımları referans alınmıştır. Araştırmanın yöntemi ve kapsamında; Türkiye'nin 7 bölgesinde ve 14 ilinde farklı alanlarda ve birçok farklı hayvan türleri ile faaliyetleri olan 41 kişi ile yapılan derinlemesine mülakat tekniği yoluyla veriler elde edilmiştir. Veriler, betimsel analiz ve iz sürme yöntemi ile beş ana tema altında toplanmıştır. Bu bağlamda, organize faaliyetlerin sosyal alanlarla karşılıklı etkileşimleri suçlu profilleme yöntemleri açısından incelenmiştir. Hayvana yönelik ihmal şiddetine ve yaşam alanlarının tahribatına neden olan motivasyonlar ve yöntemler hayvanlara uygulanan organize ve bireysel düzeydeki direk şiddet yöntemlerindeki ilişkileri göstermektedir. Bu durum, şiddetin çevresel olarak araştırılmasının önemini ortaya çıkarmaktadır. Hayvana yönelik şiddet temel alınarak bilimde, üretimde ve suç araştırmalarında uygulanan işlevsiz ve zarar veren indirgemeci yöntemler belirlenebilmektedir. Sonuç olarak, suçun/zararın tanımlanmasında, doğa ve insan etkileşimlerinde ve hayvan haklarında yeni çözümlemelere ulaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: hayvana yönelik şiddet, çevre kriminolojisi, yeşil kriminoloji, yaban hayatı adli bilimleri, hayvan hakları

ABSTRACT

Due to the complexity and highly organized networks in criminal activity new standards are always needed in crime prevention. On the other hand, the conflict between ecology and economics is bringing up the question of mode of production. In this study, animal cruelty is investigated in terms of environmental criminology that is based on environmental studies. Through the lens of animal cruelty cases, the aim is to identify and find the tools to prevent criminal groups and harmful methods that concern many fields. The political economic factor approach by green criminology and animal trafficking and the multiple crime connections in wildlife forensics is taken as a reference. In terms of the method and scope of this study, the data was obtained through in-depth interviews with 41 persons in 14 cities in all 7 regions in Turkey who have an interest in various fields concerning a variety of species. By using descriptive analysis and the tracer method, the data was organized under five main themes. The interaction between organized operations and social structure were analyzed based on criminal profiling. The motives and methods that result in environmental disruption and neglect of animals show many relations with direct forms of violence inflicted on animals both in the organizational and individual level. This emphasizes the importance of investigating violence in environmental terms. By putting animal cruelty into focus, the dysfunctional and harmful reductionist methods in science, production and crime investigation can be defined. As a result, it is possible to come to new conclusions defining crime/harm, environment and human interaction and animal rights.

Keywords: animal cruelty, environmental criminology, green criminology, wildlife forensics, animal rights

ÖNSÖZ

Hayvanlar üzerine çok değerli faaliyetleri olan bütün görüşmecilere öncelikle çok teşekkür ederim. Bu çalışmanın da amaçlarından biri, ileride hayvan ve çevre sorunlarına değinen çalışmaların geliştirilmesi için katkı sağlamaktır. Böyle bir araştırma yapmamı sağlayan değerli danışmanım Doç. Dr. Gökhan Ersoy'a çok teşekkür ederim. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü'nün değerli öğretim üyelerine ve idari personeline, her zaman beni destekleyen aileme ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. 12 yaşımdayken arkadaşlarım ile sokakta yaşayan köpek dostlarımızın zehirlenerek ve kedilerin çöp poşetlerine konularak boğularak katledilişlerine ilk o zamanlar tanık olmuştuk. Dünya'nın neresinde olursa olsun, zulmün tanıkları bir gün bir yerlerde tanık olduklarını anlatacaktır. Bu çalışma, zehirlenerek öldürülen Sparky (köpek) ve Sezar'a (kedi) can çekişirlerken verdiğim bir sözdü ve tür fark etmeksizin insanlar tarafından öldürülen ve hapsedilen bütün hayvanlara atfedilmiştir.

Hülya Wolff

Eylül,2021

İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET ……..... i-ii

ÖNSÖZ……..…iii

İÇİNDEKİLER ……..iv-vii

TABLO DİZİNİ…….....……..viii

KISALTMALAR…….....ix

1.GİRİŞ VE AMAÇ……...…1

2.GENEL BİLGİLER…….……..9

2.1. Hayvana Yönelik Şiddet ve Normallik Algısı……..…9

2.2. Ekoloji vs. Ekonomi: Yöntem Eleştirileri……...…11

2.3. Zoolojik Suçlar/ Zararlar…….…17

2.4. Hayvana Yönelik Şiddet: Modus Operandi, İmza ve Sahneleme……...…23

2.5. Hayvana Yönelik Şiddet: Türkiye' de Bazı Vakalar ve Mevzuatın Gelişimi…….…24

3.GEREÇ VE YÖNTEM……...……..27

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi…… ……...…….…27

3.2. Araştırmanın Yöntemi…….……...…….27

3.3.Verilerin Toplanması……...31

3.4.Verilerin Analizi……..32

3.5. Katılımcılara Ait Bilgiler…….....36

4. BULGULAR……43

4.1.Hayvanların Yaşam Alanlarının Tahribatı……..……43

4.1.1. Üretimin yapıldığı yaşam alanlarının özelliklerinin yadsınması ve yaşam alanlarının bölünmesi……44

4.1.2. Üretim yapılan alanların genişliğinin hayvanların uğradığı yoğun zararlarla ilişkisi……...…49

4.1.3. Üretimin yapıldığı yaşam alanlarındaki üretim aşamasındaki yöntemlerin hayvanların uğradığı yoğun zararlarla ilişkisi……...…52

4.1.3.1. Üretim araçları ile hayvanların habitat kaybı ve toplu ölümler……52

4.1.3.2. Ağaç kesiminde sürdürülemez yöntemler…….……53

4.1.3.3. Su kaynaklarının azalması……54

4.1.4. Hayvanların yaşam alanlarında yoğun atığa neden olan uygulama yöntemleri.....55

4.1.4.1. Tarım ilaçları…….……55

4.1.4.2. Kazalar sonucu su kirliliği……57

4.1.4.3. Sanayii ve ticaret kaynaklı atıklar: ağır metaller ve diğer atıklar……..…57

4.1.4.4. Evsel atıklar……...…59

4.1.4.5. Hayvansal ürün üretimi kaynaklı atıklar……...…60

4.2. Üretimde Hayvanların Ürün ya da Araç olarak Gördükleri Zarar/ Şiddet…….……62

4.2.1. Hammadde olarak hayvanların avlanması ve popülasyonları azaltan yöntemler…63

4.2.1.1. Toplu hayvan avcılığı……63

4.2.1.2 Bir türün avlanmasının besin zincirine ve hastalıklara etkileri……..…64

4.2.1.3. Avcılık nedeniyle yoğun popülasyon baskısı……66

4.2.2. Ürün elde etmek için hayvanların insan eliyle üretilmeleri ve uygulanan sorunlu yöntemler: popülasyon artışı ve meta olarak cins üretimi……68

4.2.3. Türlerde oluşturulan yapısal tahribatlar……..….71

4.2.4. Hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişkinin tahribatı: korkutma ve saldırganlaştırma.....72

4.2.5. İki farklı türü birbirine kırdırma yöntemleri……74

4.2.6. Ürün olarak hayvanların üretiminde psikolojilerinin yadsınması……75

4.2.7. Hayvanların aile ilişkilerinin görmezden gelindiği durumlar……..76

4.2.8. Yoğun zarar veren ve kolay erişimi olan avcılıkta kullanılan araç ve gereçlerin kullanımı……...…78

4.2.9. Bilimsel çalışmalarda hayvan popülasyonlarını azaltan durumlar: hayvanların çalışmalarda kullanımı ve standartlarda sorunlar……..…79

4.2.10. Ekonomik değerle ilişkili olarak şiddetin artması……..…82

4.2.11. Hayvan üretiminde hayvanların tür özellikleri ile bağdaşmayan koşullarda tutulmaları ve ağır çalışmaya zorlanmaları……...…83

4.2.12. Bireysel hayvan bakımında tür özellikleri ile bağdaşmayan koşullar……86

4.2.13. Hayvan davranışlarında düzensizliğe neden olan maddelerin kullanımı……...…87

4.2.14. Hayvan üretiminde maddelerin yan etkilerinin görmezden gelindiği durumlar....88

4.3. Ulusal ve Uluslararası Hayvan Ticareti ve Kaçakçılığı……..…89

4.3.1. Nesli tükenen yaban hayvanları ve yakın tarihte yaban hayvanları kaçakçılığı örnekleri……90

4.3.2. Türkiye içinde ve Türkiye'den ticareti veya kaçakçılığı yapılan hayvan ve hayvan parçaları……..……91

4.3.3. Türkiye'ye getirilen evcil ve yaban hayvanları……95

4.3.4. Uluslararası ticaret yoluyla başka bölgelerden getirilen türlerin yerel popülasyonları baskıladığı durumlar: istilacı türler……...…97

4.3.5. Hayvan ticareti ve salgın hastalıklar……99

4.3.6. Sanal ortamda hayvan ticareti ağları……...…100

4.3.7. Çoklu suç: farklı suç alanları ile birlikte yürütülen hayvan ticareti……...…100

4.3.8. Yerel halkın hayvan kaçakçılığında kullanılması…….…….102

4.4. Hayvanların kullanım-dışı ve suçlu olarak değerlendirildiği durumlar ve rehabilitasyon……..……103

4.4.1. Yaşam alanı tahribatı ve hayvan üretimi sonucunda kullanım dışı olarak değerlendirilen hayvanlar……103

4.4.1.1. Üretim sürecinde atık olarak değerlendirilen hayvanlar……..…103

4.4.1.2. Bilimsel çalışmalarda hayvanların kullanım dışı olarak görüldüğü durumlar……...…104

4.4.1.3. Çalıştırılan hayvanların işgücünde verimsiz görüldüğü durumlar……..…105

4.4.1.4. Kişisel kullanım amaçlı görüldükleri durumlarda hayvanların terk edildiği durumlar……...…107

4.4.1.5. Yerlerinden edilen ya da yaşam alanları tahrip edilen hayvanların yaşadığı kazalar……107

4.4.2. Yaşam alanı tahribatı ve hayvan üretimi sonucunda suçlu ve/veya zararlı olarak değerlendirilen hayvanlar……108

4.4.2.1 Hayvanlar ile insanların temel kaynak rekabeti sonucunda hayvanların fiziksel şiddete uğradığı durumlar……...…108

4.4.2.2. ‘Suçlu’ ve ‘zararlı’ kabul edilen hayvanlara uygulanan yöntemler……113

4.4.3. Evcil hayvanların rehabilitasyonunda sorunlu süreçler…….…115

4.4.4. Yaban hayvanlarının rehabilitasyonunda sorunlu süreçler ve raporlar……..…121

4.4.5. Kullanım dışı ya da suçlu görülen hayvanlara uygulanan çeşitli şiddet türleri…..125

4.4.6. Özel bir vaka olarak zehirleme vakaları: kullanım dışı ya da suçlu/zararlı olarak görülen hayvanlara uygulanan yöntemler……...…126

4.4.7.‘Atık’ olarak değerlendirilen hayvanlar ve suç ortamının yaratılması……129

4.4.8. Kullanım- dışı veya suçlu kabul edilen hayvanların bakımını ve/veya korunmasını üstlenen gönüllülerin yaşadığı sorunlar……..132

4.4.8.1. Gönüllülük özellikleri ve faaliyetleri……..…132

4.4.8.2. Gönüllülere psikolojik baskı söylemleri ve gönüllülere takılan olumsuz sıfatlar-tehditler……...133

4.4.8.3. Sosyal baskı yöntemleri – fiziksel taciz ve şiddet……...……135

4.4.8.4. Hayvanların tehdit edildiği durumlarda gönüllülerin hayvanlar için aldığı bazı önlemler……..……138

4.4.8.5. Gönüllülerin yaşadığı psikolojik sorunlar……...……139

4.5. Sosyal Yapı ve Suçla Mücadele……...……140

4.5.1. Sosyal Kontrol Mekanizmaları……...……140

4.5.2. Yaban hayvanları sosyal kontrol mekanizmaları……...……145

4.5.3. Adli veteriner hekimliği…….……147

4.5.4. Hayvanlarla ilgili çalışma yapanlara ya da gönüllülük faaliyetlerinde bulunanlara fiziksel/psikolojik tehdit veya baskı yöntemleri ……149

4.5.5. Çocukluk dönemi profilleri ve çocuk yetiştirme yöntemleri…….……152

4.5.6. Şiddetin/ zararların motivasyonları……157

4.5.7. Toplumsal algılar……...……162

4.5.8. Coğrafi olarak farklılık gösteren anlayışlar……167

4.5.9. Eğitim…….……169

4.5.10. Medya……...……174

5.TARTIŞMA……179

6.SONUÇ……207

7.KAYNAKLAR……...……212

8. EK1: ONAM FORMU……..225

9. EK2: MÜLAKAT SORULARI……226

TABLO DİZİNİ

Tablo 1……..Görüşmecilere Ait Meslek Grubu (Görevi), Çalışma Süresi ve Gönüllülük Süresi

Tablo 2……. Meslek Gruplarının Dağılımı

Tablo 3…….. Meslekte Çalışma Süreleri (Deneyim Süreleri)

Tablo 4……Gönüllülük Süresi (Deneyim Süreleri)

Tablo 5……Katılımcıların Uzmanlık/İlgi Alanları, Görevi/Gönüllülük Faaliyetleri ve Uygulama Yerlerine ait bilgiler gösterilmiştir

KISALTMALAR

CITES……Convention on the International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna (Nesli Tehlike Altındaki Türlerin Ticaretine İlişkin Sözleşme)

CODIS……...Combined DNA Index System (Birleşik DNA İndeks Sistemi)

FBI…….Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu)

HES……Hidroelektrik Santral

INTERPOL……The International Criminal Police Organization (Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı)

MO…….Modus Operandi (Operasyon Yöntemi)

RES……Rüzgâr Enerji Santralleri

STK……Sivil Toplum Kuruluşu

TOP……Treadmill of Production (Üretim Değirmeni)

TCK……Türk Ceza Kanunu

WHO……..World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

YHUL……Yaban Hayvanı Uyarı Levhalar

1. GİRİŞ ve AMAÇ

"Bunun anlamı nedir Watson?'' dedi Holmes ağırbaşlı bir şekilde, mektubu okumayı bitirince, "Bu mutsuzluk, şiddet ve korku çemberi ne amaca hizmet ediyor? Bunun mutlaka bir amacı olmalı; yoksa evrenimiz şansa bağlı demektir ki bu da düşünülemez. Peki ama nasıl bir amaç? Tekrar tekrar karşımıza çıkan bu soru karşısında insan aklı o kadar aciz kalmış ki…'' (Doyle,2019, s. 123)

Adli bilimlerin temel prensiplerinden biri olan Locard değişim prensibinin düşünürü Edmond Locard, Sherlock Holmes romanlarından esinlenerek kendisine ait bir çatı katında iki oda ve iki asistan ile bir polis laboratuvarı açma konusunda 1910 yılında Lyons polis departmanını ikna etmiştir (Saferstein,2015). Türkiye'de henüz hayvanlara yönelik şiddetin belirlendiği kriminal laboratuvarlar bulunmamaktadır. Bu laboratuvarlar dünyada hayvanlara uygulanan şiddetin önlenmesinin yanı sıra, sosyal çevredeki ve doğadaki zararların ve suçların belirlenmesinde ve bilimsel gelişmelerde önemli bir yer tutar.

Bu çalışmanın amacı; "Çevre Kriminolojisi" çerçevesinde hayvana yönelik şiddet üzerine yapılan araştırmanın hem "çevresel", hem de "kriminal" olarak incelenmesidir. Araştırmanın kapsamında hayvanlara uygulanan şiddetin boyutları, nedenleri ve çevreye verilen zararları ele alınmaktadır. Bu araştırma, günümüzde insanlar tarafından şiddetin tüm canlılara uygulanması sonucunda ortaya çıkan suç odaklarının ya da zarar veren yöntemlerin belirlenmesi ve önlenmesi için belirli verilere ulaşmayı amaçlamaktadır.

Suçun/zararın nasıl oluştuğu gibi fiziksel özellikleri, neden zararların oluştuğu, insan ve sosyal ekoloji ve mağdur bilimi yönlerinden görüşmeler incelenmiştir. Hayvana yönelik şiddet vakalarının geliştiği doğa ya da çevresel yapılara bakılmaktadır. Çevre kriminolojisi tanımı aynı zamanda Dünya'daki doğal kaynaklara karşı işlenen suçları kapsamaktadır.

Geleneksel kriminoloji insan dışındaki hayvanlara verilen zararı anlamaya çalışmamıştır (Schneider, 2020). *"Çevre bilimleri, ekolojiden başka, sistem bilim, fizik, kimya, tıp, mühendislik, ekonomi gibi çeşitli temel bilim ve sosyal bilim dallarını da bünyesine toplar. (...) İnsan-doğa ilişkilerinde mantık dışı görünen bazı sonuçlara anlam vermeye yaramıştır ekoloji"*. (Kışlalıoğlu & Berkes, 2017, s. 19) İnsanın doğa ile olan ilişkisini içeren üretim biçimlerinin incelenmesi ve düzensizliklerin /zararların tespitinden yola çıkarılarak üretimde verimin geliştirilmesi ve dolaylı olarak bilimsel gelişime yön gösterebilmektedir. 'Tersine mühendislik' yöntemine benzer şekilde şiddete neden olan mekanizmaların deşifre edilmesi açısından üretim biçimleri temel alınabilmektedir. Zararın ya da suçun araştırılması sonucunda nedensel mekanizmaların anlaşılması ile zararların ve suçun bertaraf edilmesi açısından çevre bilimlerinden de faydalanarak yeni teknolojilerin ya da yöntemlerin geliştirilmesine fayda sağlanabilir. Bookchin'e göre, "*ileri teknolojileri tümden devre dışı bırakmak yerine, teknolojiyi toplum ve doğal dünyanın yeni bir ahengine katkıda bulunacak ekolojik ilkelere göre düzenlemek ve geliştirmek tercihi yapılabilir"* (Özel, 2007, s.223).

1990 yılında Michael J. Lynch 'Yeşil Kriminoloji' tanımını ortaya atarak, kriminolojinin dikkatini çevreye verilen zararlara yöneltmek istemiştir. Kriminolojide sosyo-ekonomik faktörlerin göz ardı edilmesinin çevreye verilen tahribatın belirlenmesine engel olduğu düşünülmektedir (Stretesky ve diğerleri, 2014). Yeşil kriminolojinin de çalışma kapsamına giren hayvan kaçakçılığı ve biyoçeşitliliği koruma politikaları, yaban hayatı adli bilimlerinde özel olarak da ele alınmaktadır.

Nesli Tehlike Altındaki Türlerin Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES) 22 Aralık 1996'da Türkiye'de yürürlüğe girmiştir. Yaban hayvanları ve parçalarının ticaretinin birçoğu yasaldır ve aynı zamanda büyük bir karaborsası da vardır. Ticaretinin yasak olduğu türler de dahil olmak üzere, yaban hayvanları, biblolardan hayvan sahiplenmeye, afrodizyaklardan ilaç yapımına kadar yaban hayvanları parçaları kullanılmaktadır. Yaban hayvanlarını öldürmek

büyük bir pazardır. Terör örgütlerini finanse eden faaliyet alanları ve diğer ilişkili organize suçlar, ticaret yolları, salgın hastalıklar, popülasyon dağılımı çalışmaları, bireyin ait olduğu coğrafyayı belirlememe ve kimliklendirme çalışmalarında popülasyon genetiği gibi genetik veya morfolojik yöntemler ve toksikolojik analizler yapılmaktadır. Ürün haline geldiğinde hayvanın kimliği (ait olduğu popülasyon ya da birey özellikleri) kaybolmaktadır, bu bakımdan kimliklerde çalışmaları yapılır. Tek bir tür olan insanla değil, birçok türle birlikte çalışılmaktadır. Yakın akraba türler arasındaki farkları ortaya çıkaracak prosedürler ve protokoller oluşturulmaktadır. En iyi yöntemlerin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma teşvik edilmektedir.(Huffman &Wallace, 2012).

Hayvana yönelik şiddetle mücadelede Dünya'daki bazı genel uygulamalar şöyledir:

- Morfolojik olarak hayvanlar incelenmektedir (Huffman ve Wallace, 2012).
- Adli veterinerlikte tanık ifadeleri ile yaralanmalardaki izlerinin karşılaştırılması, otopsi, anal ve vajinal inceleme, tırnak altı incelemeleri, radyografi çalışmaları, alternatif ışık kaynakları gibi birçok yöntem uygulanmaktadır (McDonough ve diğerleri, 2015).
- Bilinçli ya da kaza sonucu oluşan zehirlenmelerde toksikoloji incelemeleri (Gwaltney ve Brant, 2016) ve ölüm zamanının belirlenmesinde entomolojik incelemeler yapılmaktadır (McGarry, ve diğerleri, 2017).
- Kaçakçılığı yapılan hayvanların türleri, popülasyonu, genetik hastalıkları ve kaçırıldıkları coğrafyanın belirlenebilmektedir. DNA testleri (Pinnapureddy, ve diğerleri,2015; Iyengar, 2014) ve radyokarbon tarihleme yöntemi (Cerling ve diğerleri ,2016) gibi yöntemler kullanılmaktadır.
- Hayvanların kötü muameleden nasıl etkilendiklerini belirlemek amacıyla hayvanların davranışları incelenmektedir (Marion ve diğerleri, 2018).

- Popülasyon hareketlerini belirleyen haritalar oluşturmak için küresel konumlama sistemi (GPS), coğrafi bilgi sistemi (GIS) ve uydu görüntüleme yöntemleri gibi teknolojilerinin kullanımıyla haritalar oluşturulmaktadır. Yaşam alanlarının tahribatına ilişkilin bilgiler elde edilebilmektedir (Goodall, 2010).
- Zoonoz hastalıkların belirlenmesi hem hayvanların sağlığı hem insanların sağlığı açısından zoonoz etkeni virüslerin anlaşılmasında ve genel anlamda bağışıklık sistemlerinin daha iyi anlaşılmasına yarayacak sağlık takip programlarının geliştirilmektedir. Yapılan kazı çalışmaları ile nesli tükenen hayvanların incelenmesi, geçmişte insanların diğer hayvanlarla ilişkileri, geçmiş toplumların yaşam biçimleri, politik ve sosyal ilişkileri hakkında bize önemli veriler sunmaktadır (Bahn, 2012).
- Adli antropolojide de kullanılan paleobiyoloji yöntemleri ile hayvanların kafa iskeleti incelemeleri, diş analizleri, vücut ağırlığı tayinleri belirlenebilmektedir. Eski toplumların hayvancılık uygulamalarını, yaşam koşullarını, ekonomilerini, hastalık ekolojisini belirlemede hayvan paleopatolojisi yöntemleri (Bendrey, 2014) kullanılmaktadır.
- İnternette dark web, hayvan kaçakçılığı ve hayvana şiddet videolarının yayılması (cites.org)
- Ekolojik ekonomi
- Biyomedikal çalışmalar ve salgın hastalıklar, GDO'lu ürünler ve hayvansal ürün üretiminin ve ürünlerinin incelenmesi ve sorunlu süreçlerin tespiti vb. birçok ilişkili alanlara da bakılabilmektedir (Druker, 2015)

Olay yeri incelemesinde delillerin belirlenmesi, söz konusu materyalin ya da olgunun bütün farklı unsurları dışlanarak bir kişiye ya da bir şeyle ilişkilendirmesine dayanır. Yasal ve bilimsel baskılar nedeniyle geleneksel adli bilimler çalışmalarına karşı bir kuşkuculuğun oluşması sonucunda adli bilimlerde zaman içinde bir paradigma değişimine gidilmiştir.

Ampirik temeli sağlam bilimsel çalışmalara yönelerek, DNA profillendirme gibi, bilimsel temele dayanan çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur (Saks ve Koehler, 2005). Bilimsel çalışmalarda yöntemlerde de determinist bakış açısından uzaklaşan, öncesinde 'dış etkenler' olarak görülen unsurların anlaşılması, doğrusal düzlem yerine farklı ilişki modellerine yönelen, birincil ve ikincil sebeplerin kıstaslarının değişebildiği *paradigma değişimleri* de söz konusu olabilmektedir (Özel, 2007).

Kamay'a göre (1953), adli tıp uzmanının vazifelerinde sağlam hüküm verme kabiliyeti olarak; *'hadiseleri mertebelerine göre sıralamak, yani birinci derecede olanı, ikinci derecede olanın üstüne geçirmemek'* olarak ifade edilmiştir (Kamay, 1953, s.35). Şiddeti/ zararı meydana getiren birinci derecede önemli olabilecek sebeplerin ve sebeplerin meydana geldiği alanın belirlenmesi önem taşır. İkincil sebepler ise birincil sebeplerin bir sonucu olarak olguya etki eden sosyal ve psikolojik durumlar ya da birincil sebeplerden bağımsız başka faktörleri de içerebilmektedir. Sebeplerin kaynağını tek bir faktöre indirgemekten ziyade, bütünsel anlamda birbirini etkileyen faktörlerin bir ilişkiler ağının ortaya konmasıyla olgular değerlendirilebilir. Bizi faile ya da faillere götürecek olan fiziki kanıtlara nerelerde ulaşabileceğimiz öngörülebilmektedir.

Hayvana yönelik şiddet çalışmalarının birçoğunda, hayvana yönelik şiddet ile insana yönelik şiddetin bağlantıları, hayvana yönelik şiddetin zaman içinde insana yönelik şiddete ya da başka şiddet içerikli suçlara kademe kademe artacağı yönündeki şiddet derecelendirme hipotezleri gibi bağlantılar incelenmektedir. Aile içi şiddetin temel alındığı çalışmalarda, kişilerarası şiddetin yaşadığı hanelerde hayvanlara yönelik şiddetin daha fazla olduğu gösterilmektedir. Ancak, hayvana şiddet vakalarının çeşitleri ve yaygınlıklarına dair polis kayıtlarının tutulmasında genel olarak dünyada bir eksiklik söz konusudur (Bierne,2004).

Hayvana yönelik şiddet olguları, 2016 yılından itibaren FBI'ın Ulusal Olay Bazlı Raporlama Sistemi'nin izlenen suçlar kapsamına dahil edilmiştir. Böylece hayvana yönelik

şiddet vakalarının kovuşturma sürecine ilgi artmıştır ve henüz başlangıç aşamasında olsa dahi, kayıt altına alındıkça diğer suçlarla ilişkisi ortaya çıkmıştır. Amerika'daki diğer terörü araştıran merkezlerle FBI'ın hazırladığı bir rapora göre hayvana yönelik şiddet, terörizm açısından muhtemel bir uyarı davranışı olarak ortaya çıkmaktadır (Lockwood ve diğerleri, 2019).

Uluslararası organize çevre suçları; yasadışı ağaç kesimi ve ormansızlaştırma, yasadışı balıkçılık, yasadışı madencilik ve elmas gibi minerallerin ticareti, yasadışı atık atımı, tehlikeli ve toksik atıklar ve ağaç yakıtı ile kömür ticareti gibi faaliyetleri kapsar. Bu faaliyetlerde yer alan ağların konuya ilgisiz devletlerin etkisiz yasal düzenlemelerinden ve cezalarından faydalandıkları belirtilmektedir (INTERPOL ve UNEP,2014).

INTERPOL'ün 2015'deki Çevre Suçları ve diğer Ciddi Suçlarla İlişkisi adlı raporunda belirtilen, 33 ülkede yaban hayatı suçlarıyla birlikte bağlantılı olarak ortaya çıkan suçlar şunlardır: terörizm faaliyeti, insan kaçakçılığı, ateşli silah kaçakçılığı, yasadışı göç, uyuşturucu, sahte mallar, emisyon ticareti dolandırıcılığı, siber suçlar, yolsuzluk, şiddet, haraç, ekonomik suçlar, kara para aklama yöntemleridir (INTERPOL,2015). Hayvanlara kötü muamelede bulunan insanların çocuklara ya da daha yaşlı kişilere uyguladıkları şiddetin, insan ticareti, cinayet, uyuşturucu ve köpek dövüşleri ile olan ilişkileri bilinmektedir (Wijk ve diğerleri, 2018).

Çevre kriminolojisi üzerine çalışan Rob White'ın deyimiyle, şiddetin genel anlamda ele alınmasında, türler-arası şiddetin nasıl oluştuğu ve nedenleri büyük önem taşımaktadır (White, 2016). Sosyal olarak kabul görmeyen davranışlara odaklanan çalışmaların yanı sıra, daha kapsamlı olarak, çevre kriminolojisinde kurumsal 'rutin, yaygın ve çoğu zaman sosyal olarak kabul gören' sosyal pratiklerin de ele alınması gerektiği savunulmuştur (Beirne, 2004). Hayvanlar ve ekonomi arasında bir ilişki vardır. Ekonomi ve doğal çevre arasındaki ilişki

sosyal düzensizliği de beraberinde getirdiği için, çevreye karşı suçlar -sokak suçları gibi- daha ortodoks biçimdeki suçları da açıklayabilmektedir (Stretesky ve diğerleri, 2014).

Hayvanlar neden mağdur durumuna düşerler? Çoğu kriminoloji çalışmasında hayvanın öz değeri ikinci planda tutularak insan merkezli bir anlayış hüküm sürmüştür. Toplumsal zararlar ya da şiddet konu olduğunda, hayvanlara uygulanan zararlar tek bir türe -insana- atfedilen bir alanda kendine yer bulamamış, *'yasal ve ahlaki olarak el değmemiş bir ortamın'* içine hapsedilmiştir (Beirne, 2006, s.129).

Hayvanlar kriminoloji çalışmalarında çalışmaların objesi olacak kadar önemli değerlendirilmemekte, insan suçları ve insanların mağdur oldukları durumların içinde rastlantısal olarak yer almaktadırlar (Beirne,1999). Kriminoloji ve mağdur bilimi çalışmalarında hayvanların mağdur olarak ele alındığı çalışmaların az olduğu düşünülür (Jesse, 2020). Hayvanların mağdur oldukları durumların aksine geçmiş zamanlarda kriminologlar suçluluk tanımlarında hayvanları metaforlarda sıkça kullanmışlardır. Suçluların diğer 'normal' insanlara nazaran hayvanlara daha yakın özellikler taşıdığına dair ifadelere sıkça rastlanabilmektedir (Spapens ve Kluin, 2014).

Yeşil kriminolojide hayvana yönelik şiddet konusunu bir araya getirmede bazı teorik ve tanımsal anlamda sorunlar vardır. Bunun sebebi, yeşil kriminolojiye göre çevre suçları, üretimi desteklemek ve sürdürmek adına ekosisteme verilen yoğun zararları kapsar. Hayvana yönelik şiddetin yeşil kriminolojiye dahil olduğu noktada, TOP'nin (üretim değirmeninin) nasıl *'hayvana yönelik şiddeti ürettiği'* incelenir (Stretesky ve diğerleri, 2014).

Toplumda hayvanların kullanımı ve hayvanların olumsuz olarak etkilendikleri alanlar geniş bir alanı kapsadığından, hayvanların gördüğü zararları belirlemek suçla mücadelede, üretim biçimlerinde ve bilimde yeni standartların oluşmasına yardımcı olabilmekte ve bu bağlamda mümkün olduğunca doğa ile uyumlu yeni teknolojilerin gelişimini destekleyebilmektedir.

Bu çalışmada, hayvana yönelik şiddeti yeşil kriminolojideki ekonomik ve politik perspektif dahilinde genel anlamda çevre kriminolojine göre irdelenmeye çalışılmaktadır. *'Belli bir çevreye yöneltilen ya da belli bir çevrenin içerisindeki ilişkilerin doğası ve kriminalize edildiği süreçlerle ilişkisi'* temel alınarak araştırılmaktadır. Hayvana yönelik şiddetin, *'çevre suçlarına yönelik motivasyonlar, eğilimler, ilişkili yapısal kapasiteler ve kurumsal etkileşimi yönünden suçların sebepleri ya da durumları araştırılmaktadır'* (White, 2013, s.28). Hayvana yönelik şiddet insanlarla diğer hayvanların ilişkilerindeki düzensizliğin göstergesidir. Bu ilişkinin tahribatına neden olan süreçlerin anlaşılması için, hayvanlar ve hayvanların yaşam alanları insanların üretim biçiminin ve dolayısıyla kültürlerinin temel parçasıdır. Bu bakımdan hayvana yönelik şiddetin daha iyi anlaşılabilmesi ve alanda çalışan uzmanların belirttiği teorik eksikliklerin giderilmesine yardımcı olabilmesi açısından, farklı hayvan türleri ile çalışan ya da başka faaliyetleri olan uzmanların ve gönüllülerin algılarına danışılmıştır. Çevre bilimlerinin multidisipliner yapısına paralel olarak, çevre kriminolojisinin tanımı altında farklı alanlardaki görüşmecilerden multidisipliner görüş toplanmak istenmiştir. Nitel bir sosyal bilimler çalışması olarak, görüşmeciler tarafından belirtilen çevresel ilişkiler tanımlanmaya çalışılmaktadır. Zararların neden olduğu fiziki kanıtlara hangi alanlarda ulaşılabileceğine dair örnek bir model oluşturmak ve Lynch'in belirttiği üzere alanda ihtiyaç duyulan nicel çalışmalara örnek konular bulunmasında yardımcı olması amaçlanmaktadır (Lynch, 2017). Hayvana yönelik şiddetin sebeplerinin anlaşılmasında sosyal kabul gören veya sosyal kabul görmeyen şiddet türleri arasında sınırlama getirilmemiş, tanımların geliştirilmesi adına sınırlamalar görüşmecilerin algılarına bırakılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

"*İnsanlar eskiden hem kendilerine hem de saygınlıklarına leke sürülmesin diye kirli işlerini gözü kara haydutlara yaptırırlarmış. Oysa ben bunu zevk için yapan ilk kişiydim. Halkın gözündeki saygınlığının yüküyle gönülsüzce yaşayıp giderken, bir anda toy bir delikanlı gibi üstündekileri çıkarıp atarak özgürlük denizine balıklama dalan ilk kişiydim. Ama geçit verme kisvemle tam bir güvenlik içindeydim. Düşünsene – ben yoktum ki! Laboratuvarımın kapısından gizlice içeri süzülüp, hep hazır tuttuğum iksiri birkaç saniye karıştırıp içtim mi, her ne yapmış olursa olsun Edward Hyde nefesin aynadaki buğusu gibi silinip gidiyor; yerini, çalışma odasındaki gece lambasını kısmış, en küçük bir kuşku uyandırmaksızın evinde sessiz sakin oturan Henry Jekyll alıyordu*" (Stevenson, 2020, s.20).

2.1. Hayvana Yönelik Şiddet ve Normallik Algısı

'Buz adam' olarak bilinen, mafyanın sözleşmeli katili Richard Kuklinski, bir görüşme sırasında kendine Jekyll ve Hyde benzetmesini kullanmıştı (Ginsberg ve Spain, 1992). Kuklinski, 1970 ve 1980'li yıllar arasında, New York şehrinin organize suç patronları için 200'ün üzerinde kişiyi öldürdüğü belgelenmiş bir sözleşmeli katildi. Aynı zamanda New Jersey'nin banliyölerinde, eşinin deyimiyle *'tamamen sıradan bir Amerikan ailesinin'* sadık bir baba figürüydü. Gençliğinde mahallesindeki kedileri öldüren Kuklinski, 14 yaşında ilk cinayetini işlediğinde, kendi deyimiyle kendini '*güçlenmiş*' hissetmişti (Martin, 2006).

Hervey Cleckley, 1941 yılında yayınlanan 'Akıl Sağlığı Maskesi' kitabında, büyük ölçüde sakat ve sorumsuz kişiliklerin kendilerini maskeleyerek, 'normal duyguları' mimikleyen, zeki ve sosyal sorumluluk sahibi kişiler olarak gösterebildiklerini söyler. Cleckley'e göre, bu görünen normalliğin içinde, kişi en çok da kendisini kandırmaktadır. Psikopatlar; bir işadamı, 'dünyalı bir adam', bir bilim insanı, bir fizikçi ya da bir psikiyatrist

olabilir (Cleckley, 1988). 'Normal' görülen kişilerin topluma verdikleri zararların gerçek yüzü ileriki zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Kendisine yöneltilen suçlamaları inkâr etmeyen, Nazilerin 'nihai çözüm' olarak Yahudilerin katledilmesini öngördüğü planın mimarlarından olan Adolf Eichmann'a, yarım düzine psikiyatrist 'normal' raporu vermişti (Arendt, 2018).

Sam 'Mooney' Giancana, erkek kardeşinin verdiği ifadelere göre, yedi Amerikan başkanı ile ilişkisi ile bilinen ve birçok üretim sektörünün – plastik imalatı, atık yönetimi, karides üretimi, petrol ürünleri ve kumarhane işletmeciliği vb.- içinde olan, erken dönemlerinde Al Capone'un şoförlüğünü ve tetikçiliğini yapmış bir yasadışı suç örgütü mensubu idi (Giancana, 1992). Aynı zamanda John F. Kennedy ve Marilyn Monroe'nun da dahil olduğu sayısız kişinin ölüm emrini veren kişi olduğu iddia edilmiştir. Mooney çete faaliyetlerine dahil olduğu dönemde, İtalyan göçmen ailelerinin kaldığı yoksul bir mahallede çete faaliyetleri sadece '*hayatta kalmanın*' bir parçasıydı. Mooney, çete liderlerinin paraya, güce ve kadınlara sahip olmalarına hep özenmişti (Giancana, 1992). Sokakta sayısız kediyi farklı biçimlerde sopayla dövme biçimlerini göstererek çete arkadaşlarını eğlendirmek konusunda oldukça başarılıydı. Bu tip 'faaliyetleri' ile çetenin en delisi olma unvanına erişmiş ve bu sayede 'Mooney' lakabını almıştı (Giancana, 1992). Al Capone'un bir diğer şoförü olan Jack McGurn'un deyimiyle 'iyi bir şoför bulmak zordur, ama soru sormadan öldürecek kadar akıllı ve cesaretli olan iyi bir şoför bulmak hazine bulmak gibidir' demişti (Giancana, 1992). Bu bağlamda, 'akıl, cesaret ve güç' denildiği zaman bireylerde ne anlam ifade ettiği önem taşımaktadır.

Karındeşen Jack ('Jack the Ripper') tarihte kimliği çözülememiş en bilinen seri katillerdendir. Jack, öldürdüklerinin organlarını çalardı. Yaptığı kesiklerden yola çıkarak; kurbanlarının bir hekim, bir avcı, bir kasap ya da bir mezbaha çalışanı tarafından öldürülmüş olabilecekleri düşünülüyordu. Zamanın adli tabibi de 1888 yılında katilin anatomik bilgisi ve becerisi olduğunu, kurbanın üzerinde lüzumsuz kesiklerin olmadığını ve çıkaracağı organı

tam vücudunun neresinde bulabileceğini bildiğini belirtmişti. Kurbanları üzerinde kullandığı teknikler, 1880'lerdeki doğu Londra'da bulunan küçük-ölçekli çok sayıdaki kesimhanede kullanılan tekniklere çok benziyordu (Knight ve Watson, 2017).

Modern kesim yerlerinin koşullarının eskiye oranla iyileştirilmesi, fiziksel ve psikolojik sağlığı iyiye götürmemiştir. Fitzgerald et al. (2009)'ın rapor ettiği üzere, 'doğaya karşı suçlar' kategorileri üzerinden değerlendirilen erkeklere cinsel saldırı, ensest, uygunsuz teşhir ve tecavüz vakalarında hayvan kesimhanelerinde çalışanlarda diğer endüstrilerde çalışanlara nazaran artış görülmektedir. Hayvan kesim yerlerinin bulunduğu bölgelerde şiddetin 'daha zayıf' gruplar olan kadınlara ve çocuklara doğru yöneltildiği düşünülmektedir. Farklı çalışmaların sonuçlarına göre, kesimhane çalışanların işi yapabilmeleri için duygularını bastırmak zorunda kaldıkları, mezbahalarda 'belli tip insanların' çalışabildiği ve hayvanların yaşamlarını umursamayanların uygulamalar neticesinde hissizleşmiş olabildikleri yönünde sonuçlara varılmıştır. Eğer hayvanların; korku, acı ve stres gibi ıstırap çekebilen hisli canlılar olduklarını kesimhanedeki çalışanlar düşünseydi, bu durum onların görevlerini yerine getirmelerine ve ekonomik olarak '*hayatta kalmalarına'* engel olabildikleri düşünülmektedir (Knight ve Watson, 2017).

2.2. Ekoloji vs. Ekonomi: Yöntem Eleştirileri

Kişilerin hayatlarını idame edebilmek için etkileşime girdiği birçok alan; kendilerine, hayvanlara ve çevreye birçok zarar ile sonuçlanabilir. Bunlar bazen, atıklar gibi *'gelişim için ödenen bir bedeldir'* (Stretesky v diğerleri, 2014, s.29). Bu şekilde, mevcut üretim biçiminin doğallaştırıldığını söylenebilir.

Yeşil kriminolojide, ortodoks kriminolojinin bilimsel olarak test edilemeyen insan doğası ve sosyal hayata dayandırılan yöntemleri eleştirilir (Stretesky ve diğerleri, 2014). Ortodoks bakış açısına göre, yasalar ya da düzenlemeler sayesinde olumsuz sonuçlar ve

olumsuz insan davranışları değiştirilebilmektedir. Salt yasaların uygulanarak suç davranışlarının önlenmesi amaçlanmaktadır (Stretesky ve diğerleri, 2020). Ortodoks kriminolojide sokakta yaşanan suçlar konu edilir ve münferit olaylara, çetelere, suç türlerine, yasalara ve cezalara odaklanılır. Ayrıca eleştiriye dayanan teoriler dışlanır ve genelde araştırma hipotezlerini ampirik olarak test ettikleri sosyal bilimler araştırma yöntemlerinden nicel araştırma metodolojisiyle sınırlı tutarlar (Lynch ve diğerleri, 2017).

Ailenin çocuklarını uygun bir şekilde eğitmemeleri gibi nedenlerden dolayı kişilerin bireysel kontrol mekanizmalarının zayıf olduğu varsayılır. Şirketlerin suç teşkil eden faaliyetleri de benzer şekilde zayıf kontrol mekanizmalarına bağlanmaktadır. 'Zayıf kontrol mekanizmaları' nedeniyle organizasyonların kendilerini iyi regüle edemedikleri sonucuna varılır. Yeşil kriminolojiye göre, şirketler, aksine, oldukça disiplinli ve istikrarlı davranırlar. Ekolojiye verdikleri zarar tam da bu disiplinli ve istikrarlı tutumları tarafından teşvik edilir. Ekonomik yapı yerine bireysel özelliklere odaklanan söz konusu bakış açısı, ekolojik yıkıma sebep olan faktörleri göz ardı etmektedir (Stretesky ve diğerleri, 2014). Yoksul mahallelerdeki çete faaliyetlerini beyaz yakalı suçlara nazaran daha fazla ortaya çıkaran ortodoks kriminolojideki eğilimler ve yoğun tahribata neden olan bazı faaliyetlerin 'zayıf kontrol mekanizmalarına' bağlanan ahlaki eleştirisi, bazı durumlarda çıkarları gözetmek için bilinçli olarak kamufle edilebildiği gibi bazı durumlarda bilinçdışı olarak yöntemlerin doğasından da meydana gelebilmektedir.

Gould'a göre, araştırmanın odağını, bilim insanları belki de çoğu zaman bilinçli olmadan da başka yöne çevirmiş olurlar. Araştırma akışının bilinçdışı sapmasına dair çapıcı bir örneği, evrimsel biyolog, zoolog ve jeolog olmanın yanı sıra biyolojik determinizme karşı tutumuyla tanınan Stephen Jay Gould'un, Samuel George Morton hakkındaki iddiasında buluruz. Morton'un ırklara göre kafatası kapasitesine ilişkin çalışmalarına dair verileri tekrar analiz eden Gould, sonuçların 'abartılar ve aldatmacalarla bezeli' olduğu fark eder. Morton'un

uygulamalarında bilinçli bir aldatmaca olduğunu düşünmemektedir, çünkü Morton yöntemleri açıkça yayınlanmıştır ve bir aldatmaca karşısında bilim camiası tarafından aforoz edilebilme durumu vardır. Gould, yanıltıcı sonuçların etkeni olarak, 'bilinçdışı aldatmacaların' ağır bastığını ifade eder. *'Bilim insanları kendi kendilerini Morton kadar dürüstçe kandırabiliyorsa, o zaman önyargılar her yerde, kemikleri ölçüp toplamları almanın temelinde bile bulunabilir'* demiştir (Gould, 2014, s.79).

Termodinamik yasaları örnek gösterilerek, ekonomik gelişim doğa tarafından üretilen yüksek kalitedeki enerji/maddeye gereksinim duyar. Malların ve hizmetlerin üretilebilmesi için enerji ve maddenin kullanımını gerekir. Günümüz ekonomik yöntemlerinin ve doğal çevrenin çelişki içinde olması sonucunda, çevresel etkilerin evrensel bir boyuta ulaştığı ve çevre krizinin kötüye doğru gittiği bilim insanları tarafından açıklanmaktadır. İklim felaketleri, biyoçeşitlilik kayıpları, balıkçılık yapılan alanların ve su kaynaklarının büyük oranda tahrip edilmesine neden olmaktadır (Rees,2003). Çevre güvenliği konusunun, çevre ve insan uygarlığı olarak iki boyutta ele alınması gerektiği önerilmektedir. Çevre tahribatının etkileri, hayvanlar kadar bir hayvan türü olan insanlar üzerinde de belirlenebilmektedir (Beirne ve South, 2007).

İnsanın doğasına ve vahşiliğine dair yargıların diğer hayvanların varsayılan – çoğu zaman olumsuz önyargılar içeren- özellikleri ile özdeşleştirmesi (örn. 'içindeki hayvanın açığa çıkması'), insanı doğal çevreden ayırarak doğa ile karşı karşıya getirmektedir. Doğanın alt edilmesi gereken bir şey olarak algılanması, insanın üretimde yarattığı çelişkilerin bir tezahürüdür. Lewontin, bilimsel yöntemlerde ve toplum çalışmalarındaki biyolojik determinizm anlayışındaki *'bütünün özelliklerini bütünü oluşturan parçaların doğasındaki özelliklere bağlama', 'bir nedenin önemini tek faktör değişirken tüm diğer faktörleri değişmez sayarak değerlendirmedeki'* indirgemeci bakış açısının sorunlarına değinir. Buna karşı, diyalektiği, bütünün ve parçalarının özelliklerinin birbirlerini karşılıklı olarak belirlemesi

anlayışını önerir (Lewontin ve diğerleri, 1984, s. 31). Doğa gözlemlerindeki sorunlu determinist sonuçlara dair örneklerde *'insana dair özellikler hayvanlara atfedilirken ve hayvan davranışları üzerinden insanın durumunun doğallığı iddiasının desteklendiğini'* görebiliriz .*"Belli davranış modellerinin evrenselliğine ilişkin genellemeler, sınırlı bir çerçevede, türlerin çok azını kapsayacak şekilde ve az sayıdaki gözlemden elde edilen verilere dayanarak yapılması'* ve örneğin, *'sadece ataerkinin ve insandaki cinsel ilişkilerin belli biçimlerinin doğallığını destekleyenleri seçmek hem insan dışı hayvanların hem de insanların toplumsal biyolojisini tehlikeye atmaktadır"* (Lewontin, Rose ve Kamin, 1984, s. 211-212). Söz konusu indirgemeci gelenek, hayvanları algılarken bilişsel sınıflandırmayı tek bir düzlemden değerlendirme yaparak, bilişsel evrimin özelleştiği birçok çıkışların (peak) olduğunu ve her türün ekolojisinin kilit özellikte olduğunu yadsımaktadır (de Waal, 2016).

Bilimsel bakış açısındaki indirgemeci yaklaşıma benzer olarak, birçok kriminolog, ekolojik tahribata neden olan güç ilişkilerini ve yasaları düzenleyen sosyo-ekonomik faktörleri değil sınırlı tanımlar içeren ceza yasalarını baz almışlardır ve bu bakımdan ekolojik tahribatı gösterememişlerdir. Ceza yasalarının sübjektif suç tanımını kabul ederek, odaklarını sokak suçları ile sınırlamaktadırlar (Stretesky ve diğerleri, 2014). Lynch'in sorunlu gördüğü kiriminoloji teorilerindeki ortodoks düşünceler, üretim yerine tüketim ilişkilerine odaklanmaktadır. Böylece, birincil değil ikincil sebepler öne çıkartılır. Bireylerin ebeveynleri, kardeşleri, öğretmenleri ve iş arkadaşları gibi çevrelerindeki kişilerden suçlu olmayı öğrendikleri savına dayanılır. Çevreden alınacak olumsuz örnekler gibi olumlu bilinçlendirme faaliyetlerinin (aile, medya vs.) ekolojik krize neden olan üretim biçimlerini değiştirebilecek etkinlikte olabileceği Lynch'e göre pek muhtemel görünmemektedir. Bir diğer konu ise; yoksul, eğitim almamış ve iyi organize edilmemiş mahallelerde yaşayan insanların, bu ekolojik yıkım sayesinde – örn. küresel ısınma- oluşacak işsizlik, stresli durumlar ve hastalıklar nedeniyle suça çekileceği düşüncelerini de eleştirir. Bu tip savlar gibi, birincil

sebepler olan ekonomik/ üretim yapılarının sonuçları, yasalar nezdinde bireysel faktörlere (münferit olaylara) dayandırılır. Mevcut yasalar, çoğunlukla şirketlerin çevreye verdiği zararları ve bilimsel olarak belirlenen zararları da yadsır (Stretesky ve diğerleri, 2014). Bir suçun incelenmesi durumunda suçun direk ilişkili olduğu tek bir bireye bağlanması ve arkasındaki ilişkiler ağının izlerinin sürülmemesi bu yaklaşımların bir örneğidir.

Burada yapının daha iyi açıklanması için yeşil kriminologlarının ToP önermesi vardır. Üretim değirmeni (*ToP- Treadmill of production*) teorisi, 1980 yılında Allan Schnailberg tarafından açıklanmıştır. ToP'nin üç önermesi; üretim, koruma ve entropidir. Var oluş, gelişme ve çürüme süreçleri içinde canlı varlığı üretilmektedir. Termodinamik yasalarıyla ilişkili olarak, enerji yaratılamaz ya da yok edilemez, ancak dönüştürülür. Üretim sırasında da enerji dönüştürülür. Enerji bir formdan başka bir forma girdiğinde denge içinde bir dağılıma doğru gider. Mevcut üretim biçimleri, daha fazla kâr elde etmek için devamlı üretimi arttırarak entropiyi hızlandırır. Schnailberg'e göre, insanların oluşturduğu ekonomik sistem, doğal olarak entropi süreçlerindeki hızı arttırarak, ekolojik sistemi değiştirmektedir. Üretim biçimleri ile ekolojik düzensizlikler oluşur (Stretesky ve diğerleri, 2014).

Çevre kriminolojisinde ekoloji ve ekosistem tanımları önemli yer tutar. Lynch, hava kirliliği ile doğadaki karbon, nitrojen, fosfor ve sülfür döngülerinin etkilenmesini örnek verir (Stretesky ve diğerleri, 2014). Dünyadaki kaynaklar ne kadar sınırlı olsa da ekonomik yapı daha fazla hammaddenin çıkarılmasına ve işlenmesine doğru insanları yöneltir. Sosyal olarak da emeğin yoğunlaştırılması için makine ve kimya teknolojisinin geliştirilmesi ile insan kaynaklı emeğin yerini alır ve işsizlik artar (Stretesky ve diğerleri, 2014).

Çevresel sorunlarda, diğer öne çıkan kavramlar; suç, zarar ve mağduriyet kavramlarıdır. En yoğun şekilde doğaya zarar veren eylemler normal sosyal pratikler olarak görülür. Çevre sorunları ve sosyal sorunlar bu bağlamda yeniden şekillendirilir. Buna verilebilecek bir örnek medya kampanyaları ile uygulamaları, yüzeysel değişikliklerle çevreye

uyumlu imajı veren *'yeşile boyama'* söylemleridir. Çevreye zararların incelenmesi, çoğunlukla kriminologlar tarafından başka alandaki kişilerin çalışmasına bırakılmıştır. Son yıllarda çevre kriminolojisindeki çalışmalar ile doğaya karşı zarar yeni bir yolla irdelenmeye başlanmaktadır. Atıklar ve sınırlar ötesi atık politikaları, yasadışı balıkçılık uygulamalarına, biyoteknoloji ve GDO'lu gıdalardan su kaynakları ve içme suyundaki sorunlara, yerli halkın yaşam alanlarına olan etkilerine, kurumların etkisinden çevresel risklerin yoksul ve azınlık popülasyonlarına etkilerine, bire bir ve sistematik kurumsal hayvana yönelik şiddet pratiklerine ve yaşam alanlarının tahribatının hayvanlar üzerindeki etkisinden diğer birçok alandaki çevresel ve sosyal zararlara, geniş bir alanda irdelenmeye başlanmıştır. Ancak bazı uygulamalar suç sayılırken bazı zararlar suç sayılmaz ve sosyal kontrole tabii değillerdir (White, 2013). Burada sorulması gereken mağduriyet yaşayanın tam olarak kim olduğu sorusudur (White, 2013).

Bilimin kendisi yalnızca teknik değil aynı zamanda sosyal bir faaliyettir. Rob White'e göre (2013), ortaya çıkan olguların ne anlam taşıdığı çoğu zaman sosyal bağlamlar yoluyla ifade edilir. Bilim insanları bilimsel bilginin sosyal politikaya aktarılması sürecinde önemli bir yer alırlar. Kimyasalların ve pestisitlerin çevreye zararları konusunda bilim insanlarının sunduğu bilgilerin halkın belli kesimlerine etkileri örnek olarak verilir. Mevzuattaki değişimlere etki edebilmenin yanı sıra, bilim insanları çevrenin korunması konusunda ölçütlerin geliştirilmesi için çağırılırlar. Ancak, kurumlar bilim insanlarınca belirlenmiş ilkeleri olduğu gibi kabul etmezler, örn. Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin GDO'lu gıdaların kullanımı konusunda uygulamada büyük farklar vardır. Ekonomik durumlar, bilimsel gelenekler ve devlet yönetim biçimleri neyin bilimsel olduğu, neyin kanıt ya da kimin bilirkişi olduğuna kadar birçok alanı etkilemektedirler (White, 2013). Lynch'e göre, zararlar genelde görmezden gelinir ve büyük felaket ile sonuçlanmadan da suç olarak kabul edilmezler (Stretesky ve diğerleri, 2014).

2.3. Zoolojik Suçlar/ Zararlar

Clifton Bryant (1979); zoolojik suç tanımını önermiştir. Bazı istisnalar dışında 'zoolojik suç' da çevre suçları gibi, kriminoloji ders kitaplarında tamamen yadsınan bir konudur. Örnekleri, ancak 18.yy İngiltere'sindeki kırsal sınıf ilişkilerinde, hayvanlar dolaylı olarak konu edilmiştir. Suç ve insan doğası arasındaki ilişkinin anlaşılmak istendiği durumlarda ya da şiddete başvuran yetişkinler olarak çocukluk dönemlerindeki davranışları tanımlanırken hayvanlar dolaylı olarak konu edilir (Beirne, 1995).

Tarih boyunca hayvanların ele alınış biçimleri, Beirne (1995) tarafından sırayla tanımlanmıştır. Beirne'nin birinci tanımlamasında; suçlu olarak kabul edilen hayvanlar yer alır. Bu pratikler orta çağda insanlara zarar verdiği düşünülen hayvanların cezalandırılmasını içerir. Evcil hayvanların asliye ceza mahkemesinde yargılanması ve halka açık olarak insanlar gibi infaz edildikleri uygulamalara rastlanır. Yaban hayvanları ve 'haşaratlar' olarak tanımlanan hayvanlar, kilise mahkemelerinde yargılanırlar (Beirne, 1995).

1870 ve 1880'li yıllarda kriminal antropoloji okuluna bağlı Cesare Lombroso'dan etkilenen üyeler, bilimsel olarak homo criminalis ile homo sapiensi birbirinden ayırırlar. Lombroso 'doğuştan suçlu' kişiler kavramını ortaya atar ve suçluluğu atavizm fenomenine dayandırır. 'Normal' ve 'kanunlara uyan' vatandaşlar ile suçlular arasında bir sınır koyarken, bu sınırı hayvanların özellikleri üzerinden tanımlar. Suçluları ilkel insanların ve etçil hayvanların hayatta kalan bir türü olarak tanımlar; suçluluğu hayvan içgüdüleri ve hayvan vahşiliği ile ilişkilendirirler. I'Uomo Delinquente (1876) (Suçlu İnsan) adlı kitabında leylek, kunduz, karıncalar tarafından işlenen suçlar belirtilmiştir. Suçun biyolojiğe temellendirildiği örnekleri görürüz. Havelock Ellis, 'Suçlu' adlı kitabında; tembel kunduzlardan, yaramaz fillerden, hırsız maymun, güvercin ve dişi köpeklerden, vahşi keçilerden, tehlikeli ineklerden ve sadakatsiz arılardan bahseder (Beirne,1995).

Arthur Cleveland Hall, ensest ve zina yapan, hain, hırsızlık yapan hayvanları konu eder. Sosyal Darwinizm anlayışı ile potansiyel suçluluk barındıran bazı 'üstün hayvanlar' ile 'aşağı ırklar' arasında benzerlik aranmaya çalışılır. Homo ciriminalis tanımı gibi bazı hayvanların suçlu doğabileceği, ya da suçluluğun kalıtsallığının insanlar ve hayvanlar için aynı olduğu anlatılır. Lombrosso ile çalışmalar yapan William Ferrero'ya göre, her tür insan suçuna hayvanlarda da rastlandığını söyler. Eğer hayvanlar da suç işleyebiliyorsa, suçlular hayvandır, suçluların da hayvan özellikleri vardır şeklinde bir düşünceye varılmıştır. Lombroso'nun 1864'de bilinen bir haydut olan Villela'nın kafatasını post mortem incelemesinde, suçlunun ilkel insan ve etçil hayvanın sağ kalanı olduğu kanısına vardığı incelemedir. Lombroso'nun takipçilerine göre hayvansal içgüdüler suçlu insanlarda vardır. Suçluların zoofili eylemlerinde bulunduğuna dair bazı söylemlerde de bulunurlar (Beirne,1995). Bunu hayvanlarla olan benzerliklerine atıfta bulunmak amacıyla sundukları bir önerme olabileceği muhtemeldir.

Berine'nin ikinci tanımlamasında, hayvanların suç ortağı olarak görüldüğü durumlar vardır. Hayvanlarla cinsel ilişki, suç ortaklığı olarak gösterilmek istenmiştir. Horoz dövüşleri, ayıların üzerine köpek saldırtma, haydutların trenlerde yaptıkları hırsızlıklardan sonra olay yerinden kaçırmak için atları kullanılmaları gibi konular kriminolojide o zamanlarda konu edilmiştir. Ceza hukuku üzerine çalışan Graeme Newman, hayvan duruşmalarının görüldüğü zamanlarda, bu duruşmaları dini otoritelerin sosyal kontrol yöntemlerinden biri olarak ifade etmiştir (Beirne, 1995).

Beirne'in üçüncü tanımlamasında, insanların belli özelliklerini ve kurumların yapılarını doğanın kaçınılmaz bir parçası olduğunu göstermeye çalışmak için insanlar ve hayvanlar arasındaki benzetmelere başvurulduğu örneği verilir. Etoloji ve ekolojiyi insan toplumlarına uyarlayanlara örnek olarak Konrad Lorenz ve E.O. Wilson'ı örnek verilir (Beirne,1995). Lewontin'in ifadelerini bu bağlamda değerlendirdiğimizde, belli ekonomik

insan faaliyetleri, örneğin hiyerarşik yapıları, bazı hayvan davranışlarını örnek göstererek, ki çoğu zaman da bunu 'insansılaştırarak', yani hayvan ilişkilerinin insan ilişkilerine benzer olduğunu var sayarak, meşrulaştırılmaktadır. Bu tip durumlarda, Kamay'ın birinci derecede önemli mertebenin üstüne ikinci derecede önemli olanı geçirme hatasına düşebilmekteyiz. Bunun nedeni, bazı kişilerin motivasyonları (ikinci derecede önemli olanlar), hiyerarşik yapıların oluşumuna neden olan koşulların (birinci derecede önemi olanlar) üstüne getirilerek, ikincil sebebi birincil sebepmiş gibi gösterebilmektedir. Böylece, bazı kişilerin motivasyonlarını genelleştirme ve normalleştirme çabası da içerebilmektedir. Bu çaba bilinçli ya da bilinçaltı olarak kendini ifade edebilmektedir.

Biyokriminoloji; insan doğası ve suç arasında nedensel bir ilişki aramaya çalışır. Wilson ve Hernstein (1985) Suç ve İnsan Doğası'nda; yasalar ve sosyal faktörlerin kompleks etkileşimi içinde gelişen insan doğasından bahsetmektedir. Pozitivist kriminolojide, Hobbes ve Rousseau'nun bakış açılarının etkisi vardır. Bunun yanı sıra, 'sosyal hayvan olarak insanın'; dile sahip tek hayvan olan insanın deneyimlerini paylaşabilmesi ve adil ile adil olmayanı ifade edebilme özellikleri ile insan üstünlüğünü pekiştirme çabası vardır. Sonuç olarak; hayvanların ahlaklı olmadığı, etik açıdan nötr, tepkisiz, düşmanca oldukları iddia edilir (Beirne,1995).

İnsan ve hayvan ayrımlarında, dik durması, beyin yapısı ve konuşma becerisi gibi özellikleri hep tartışılmıştır. Dik duruşa doğru evrimleşmenin dilin yapısında da farklılıklar yaratmış olabileceği karşılaştırmalı fosil incelemelerinde varılan kanılardan biridir. İnsanın dil kabiliyetinin de araç yapma ve araç kullanma faaliyetlerinden doğduğu düşünülmektedir. Elin hareket için değil çalışmak için alet kullanımına uygun olarak dönüşmesinin, beynin de farklı bir yöne doğru gelişimine sebebiyet verebileceği savı, sonraki kazı çalışmaları da bu hipotezi doğrular niteliktedir. Stephen Jay Gould 'beyin önceliği dogmasının' böylelikle bu çalışmalarla yanlışlandığını belirtmiştir. 'Beyin önceliği dogmasına' göre, 'bir canlı ancak

yeterli bir zekayı elde ettikten sonra dik durabilerek bir insan duruşu sergileyebilirdi' (Conner,2013, s. 37-38). 'Beyin önceliği dogması' gibi insanı Dünya'nın merkezine koyan antroposentrik yaklaşımlar artık günümüzde eski önemini kaybetmiştir. Stephen Jay Gould 'İnsanın Yanlış Ölçümü' kitabında 'Tarih boyunca, mevcut hiyerarşilerin yerinde ve kaçınılmaz olduğunu kutsallıkla taçlandırmak için akla ya da evrenin niteliğine müracaat edilmiştir' der (Gould, 2014, s. 56). İnsanlara ve hayvanlara dair özellikler kıyaslanırken kendi doğalarından ötürü insanların özelliklerinin daha üstün olduğu kanıtlanmaya çalışılmaktadır.

'Rousseau'ya göre erkek, hemcinsleriyle eşit, arkadaşlarından bağımsız, bencil ve kendini dış dünyaya taşıyabilir bir doğaya sahipken; kadın, bağımlı, ikincil, kendini sadece erkeğin cinsel ihtiyacını karşılamaya adayan, utangaç, çekingen bir varlıktır'. (Öztürk, 2017, s. 474) Kadın-erkek doğasına dair kesin yargıların ve biyolojik kavramların sosyal davranışlarla gelişi güzel ilişkilendir çabasının bir benzeri de hayvan- insan ayrımlarında da görülebilmektedir. Hayvan davranışlarının insanlardaki suçu açıklamada kullanılması, cinsiyet farklılıkları ve erkeklerin anti-sosyal saldırganlığının ifade edilmesinde de bulabiliriz. Evrimsel psikoloji ve evrimsel ekolojide hayvan davranışları merkezi bir yerde alır ve türler arası genellemeler yapılır (Beirne,1995). 'İnsansılaştırma' buna bir örnektir. Örneğin, insanlarda belli bir ekonomik sistemin ürünü olan hiyerarşik davranış modellerini hayvanların kendi aralarındaki ilişkilerde de olduğu savını öne sürülmektedir. Hayvanların stratejilerinin bilinçli olmadığı ve insanların yüksek zekâsı, uzun dönemli hafızası, kültürlerinin 'özel' olduğu iddia edilir (Beirne,1995). Bir grubun diğer grup üzerindeki üstünlüğü iddiası ve bu iddiaların verili ve statik kabul edilen belli doğal özelliklere bağlanması, nefret suçlarının motivasyonlarında görülebilmektedir. Mağdur bilimine göre mağduru mağdur yapan özellikler, nefret suçlarının motivasyonlarında görülebilir.

Beirne'nin dördüncü tanımlamasında, nesne olarak görülen hayvanlar yer alır. Üzerinde eylem geliştirilen pasif objeler olarak hayvanlar algılanır. Hayvanlar 'çalınan, avlanan, zarar gören mal, fidye amaçlı tutulan' gibi tanımlarda suç incelemelerinde ancak dolaylı olarak kendilerine yer bulurlar. (Beirne,1995).

Yetişkin ya da çocuk mağdurların sessiz kalmaları için ya da istemedikleri bir şeyi onlara yaptırmak için failler o kişilerin hayvanlarına şiddet sıklıkla şiddet uygulandığı birçok çalışmada ortaya çıkmaktadır. Kurbanlara failler tarafından iki seçenek sunulur, ya mağdur edilmelerine izin vereceklerdir ya da baktıkları evcil hayvanları ölecektir (Bell, 2001) Hayvanlara şiddet vakalarının cezasız kalması sonucu, kişiler kendilerine tacizden ancak suç duyurusunda bulunabilirler. Beirne, suç konularında; çiftlerde, ebeveynlerde ve kardeşlerde aile içi şiddet ile ilişkili olarak hayvana zarar verme, cinsel istismarda çocukların hayvanlarla tehdit edilmesi, çocukların önünde hayvanların öldürülmesi, hayvanın uzvunun kesilerek çocuğu konuşmaması için tehdit etmek gibi hayvanların şiddet gördüğü vakaların incelendiği çalışmalarda hayvanlar ikincil öneme sahiptir (Beirne, 1995).

Hayvanların yaşadığı acıdan, hayvana karşı geliştirilen eylemin yasaya aykırı olup olmadığından veya sonucunda ceza alıp alınmadığından bahsedilmediğini belirtir. Eş cinayetlerinde kadınların hayvana şiddet eylemlerinin kendi ölümlerinin bir temsili olarak gördükleri durumlar ve seri katillerin hayvanları öldürdüklerine dair belirteçlerde de aynı şekilde insan ilişkileri merkezde tutularak hayvana şiddet ancak ana konuyu destekleyici konuyu bir konu incelenir (Beirne,1995).

1993 haziran ayında West Memphis, Arkansas'da yaşanan bir vakada, genç erkeklerden oluşan bir tarikatın hayvanları öldürdükleri, genç kızlara tecavüz ettikleri, üç tane 8 yaşındaki erkek çocuğunu öldürdükleri tespit edilir. Başlama ritüeli olarak, çetenin 'çırakları' bir köpeği öldürerek derisini yüzüp açık alanda yaktıktan sonra sağ bacağından bir et parçası yemek zorunda bırakılmışlardır. Saldırgan çocukların neden çoğunlukla erkek

olduğuna dair çalışmalar incelendiğinde, erkek kimliğinde 'cinsiyeti oluşturma' olarak, ona karşı gelemeyen hayvanlara – köpekler, kediler, balık, kuş, sürüngen- genç erkek çocuklarının, babalarının annelerine ya da kız kardeşlerine uyguladıkları şiddeti taklit ettikleri görülmüştür (Beirne,1995) Birçok çalışmada partner şiddeti ve hayvana yönelik şiddet arasında güçlü korelasyon bulunmuştur (Bell, 2001).

Beirne'ye göre, antroposentrik ve anthropomorfik bakış açıları kriminolojideki türcü özellikleridir ve hayvana yönelik şiddet kategorisine kriminolojide rastlanılmamaktadır. Mahkeme kayıtlarında hayvanlar mal ve sadece kanıt olarak sunulurlar. Ama tanık ya da davalı olarak yer almazlar. Günümüzde yasal anlamda hayvanlar suçlu kabul edilmezler ama birey olarak da kabul edilmemektedirler. Aslında evsiz ya da 'fazla' popülasyona sahip oldukları düşünüldüğü için, ki insan popülasyonları ile kıyaslandığında oldukça azdır, hayvanlar 'suçlanır' ve barınaklarda ötanazi ile öldürülürler. Beirne, suçun tanımlarının türcü olduğu belirtir (Beirne,1995). "Hayvanlar, aynı erkeklerin kadınları ve beyazların başka ten rengine sahip insanları köleleştirdiği gibi aynı biçimlerde, birçok benzer hükmetme sebeplerinden dolayı kullanılmış ve istismar edilmişlerdir" (Beirne,1995).

Reed'e göre (1994), ilk insan topluluklarında insanlar ve hayvanlar arasında biyolojik ölçütlerin toplumsal akrabalık dizgeleri üzerinden tanımlandığı, kandaşların 'insan' anlamında türdeş sayılmış ve diğerler insan grupları insan sayılmamıştır. (Reed, 1994). ' *'Hayvan sayılan dışarlıkları ya da akraba olmayanları öldürüp yiyebilirlerdi*'' (Reed, 1994, s.54). Ancak, yerlilerle yapılan görüşmelerde yamyamlığı reddetmişlerdir. Ancak *'kendi türünden yaratıklarla beslenecek kadar insanlıktan uzak kişiler'* olduğunu, *'nehrin sol kıyısında, kendi öz akrabalarının etini yiyen, daha da kötüsü, onların derilerini satan iki üç yerli kulübesinin'* olduğundan yerliler bahsederler (Reed,1994, s.56-57). Yerlilerin bahsettikleri söz konusu 'bu yerlileri' bulunduklarında, bu kişilerin 'maymun avlayan ve maymun postlarını Paris'te kadın eldiveni üreten bir firmaya satan birkaç Fransız ve Amerikalıydı' der Reed.

Günümüzde ekonomik denklemlerin içine doğadan alınanların içsel değeri katılmamaktır ve bu nedenle teknolojiler doğaya hizmet etmediği düşünülmektedir. Ancak 'doğadan çalınanın' da suç kapsamına alınacağı şekilde zararlar irdelenebilmektedir (Stretesky ve diğerleri, 2016). Çevre suçlarını kategorilendirmek (hava kirliliği suçları, ormansızlaştırma suçları, türlerin azalması ve hayvan haklarına karşı suçlar, su kirliliği suçları, atıklar ve organize suçlar) mağdurlara, coğrafik özelliklere, doğal çevre ya da yerleşim alanlarında olmasına göre, temporal durumlara göre (çevrenin etkileri, sosyal etkileri vb.) …kahverengi konular (şehir hayatı ve hava kirliliği, pestisitler, atıklar); yeşil konular (yaban hayatı ya da koruma politikaları); beyaz konular (klonlama, genetik ayrımcılık, patolojik kapalı alanlar, hayvan deneyleri, GDO) (White, 2013)

2.4. Hayvana Yönelik Şiddet: Modus Operandi, İmza ve Sahneleme

Çevreye verilen zararların tespitinde suçlu profillendirme yöntemleri kullanılabilir. *"Modus Operandi: Operasyon yöntemi. Suçlunun suçu işlerken yaptıklarının modelinin kurulması. Suçun işleniş şeklinin tanımı. İmza: Bir katilin imzası, çoğu cinayette olay yerinde kalmış, katilin psikolojik kartviziti olarak değerlendirilir. Katilin ilk cinayette olduğu gibi, aynı şeyleri yaptığı ikinci cinayette, bazı özellikler biraz değiştirilse bile suç analistinin iki cinayet arasında katilin imzasını değerlendirerek kurduğu bir ilişki vardır"* (Cantürk ve Cantürk, 2004, s.15-16).

FBI'dan John E. Douglas ve Corinee Munn'un olay yeri incelemede kullandıkları ''modus operandi (MO)- imza- sahneleme'' süreçlerinde verdikleri açıklamalar hayvanlara verilen zararların irdelenmesinde yol gösterici olabilir. Suçlunun imzası durağandır ve MO gibi değişmez. MO süreci, suçlu zaman için daha fazla deneyim ve cesaret edindikçe değişebilmektedir (Douglas ve Munn, 1992). Sahnelemede ise, fail olay yerini polis gelmeden değiştirmektedir. En olağan şüpheliden dikkati başka yöne çekmek için failin ya da kurbanı

korumak için failin tanıdıklarının yaptıkları değişimleri sahnelemede görülebilmektedir. Dikkati başka yöne çekmek için yapılan olay yerinin değiştirilmesi durumlarında, failler genelde polise de çok yardımcı olurlar ya da olaydan fazlasıyla etkilenmiş gibi gözükürler, bu kişilere özel dikkat verilmesi gerektiği belirtilir. Aile üyelerinin olay yerini değiştirdiği durumlarda ise genelde tecavüz ve otoerotik ölümler sonrasında kurbanın üstünün örtmesine rastlanılır (Douglas ve Munn, 1992). MO'da hayvana yönelik şiddetin 'nasıl yapıldığını?', imzasında organize ya da bireysel faaliyetin motivasyonunu ve sahnelemede ise hayvana yönelik şiddetin tepkisizlikle, çarpıtmayla (örn. birinci sebeplerin ikinci sebeplerin önüne alınması gibi), baskıyla ya da manipülasyonla nasıl örtüldüğünü ya da değersizleştirildiğini belirleyebilmekteyiz.

2.5. Hayvana Yönelik Şiddet: Türkiye' de Bazı Vakalar ve Mevzuatın Gelişimi

"Hukuk tarihimizde sahipsiz hayvanları koruyup bakmak için pek çok vakıf yapılmış, ücretli adamlar tutulmuştur. Ayrıca, yaşlı ve zayıf hayvanların otlayıp beslenmeleri için otlak ve çayırlar vakfedilmiş, göçmen kuşların göçmelerine yardımcı olmak için de vakıflar kurulmuş, kurak yaz aylarında ağaçların ücretli adamlarca sulanması için bile vakıflar yapılmıştır" (Sungurbey,1999, s. 254). 1987 yılında İzmir'de toplu kedi ve köpek katliamı ve çocukların katliamda kullanılmaları, Bursa'da 1747 kedi ve köpeğin diri diri yakılması ve İstanbul'da belediyenin *"330 milyon lira karşılığında 25 adet komple köpek itlaf makinesi"* satın alma ilanı verilmesi. (21. 7 .1987 günlü Milliyet) gibi Sungurbey yakın tarihe ilişkin bazı hayvan katliamı vakalarından bahsetmektedir (Sungurbey, 1999, s. 579)

1910 yılında köpeklerin toplatılarak Hayırsız Adada ölüme terk edildikleri vakada, zamanında *"pek çok gazeteci köpeklerin başına gelenler ile Avrupa emperyalizmin pençesindeki halkın yaşadıkları arasında bir paralellik görüyordu"* (Pinguet,2009, s. 22). Katliama karşı en büyük tepkilerin geleneksel Müslüman mahallerinin halkından geldi.

'Geleneksel topluma dayatılan reformların' ilk kurbanı olarak köpeklerin gördükleri ve halkın *'Onlardan (köpeklerden) sonra sıra kime gelecekti?'* diye sordukları Catherine Pinguet'in yakın tarihe ilişkin kitabında yer alır (Pinguet, 2009, s. 18-20). Pinguet'in kitabındaki *'Başıboşluğu yasaklamak: Avrupa'daki Anlayış'* başlığında hayvanların üretken görülmediği ve atık olarak görüldüğü ekonomik- politik süreçleri irdelemektedir (Pinguet, 2009, s. 95).

Türkiye'de mağdur tanımı yalnızca ilgili yönetmelik ya da kanunlar kapsamında tanımı sınırlıdır ve genel bir mağdur tanımı bulunmamaktadır. Mağdur kavramı Türkçeye Arapçadan geçmiş bir kelime olarak 'zulüm görmüş', haksızlığa uğramış anlamlarına gelmektedir. Şoka ve travmaya neden olan olayların mağdurları olarak da hayvanlar, *'insanın neden olduğu tehlike ve zarardır. Yani insanın, insan yapısının veya kuruluşlarının neden olduğu fiilin mağdurları'* dırlar. (Baş, 2021, s.6)

Türkiye'de hayvanlarla ilk resmi dernek 1912 yılında "Himaye-i Hayvanat Cemiyeti" adı ile kurulmuştur. Deneylerde hayvan kullanımına karşı olarak Türkiye'de ilk akla gelen kişilerden biri olan doku kültürleri ile ilgili çalışmalar yapan veteriner hekim Ord. Prof. Dr. Süreyya Tahsin Aygün'dür. Türkiye'de ilk "Hayvanları Koruna Kanunu" çalışmaları ile İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. İsmet Sungurbey bilinmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde hayvanlara kötü muameleye karşı TCK'nın 521 ve 577'nci maddeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi, hayvan haklan konusunda ilk yasal adımı Avrupa Birliğine geçiş sürecinde 4934 sayılı kanunla 'Ev Hayvanlarının Korunmasına dair Avrupa Sözleşmesi' 15 Temmuz 2003 yılında onaylanmış, daha sonra 24 Haziran 2004'de Hayvanları Koruma Kanunu (HKK) kabul edilmiştir (Yaşar&Yerlikaya, 2004). 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile olumsuz fiiller suç olarak görülmese de kabahat olarak düzenlenmiş, 14 Temmuz 2021 tarihinde 7332 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Kanun ile hayvana yönelik şiddet suç kapsamına alınmıştır.

Hayvanları konu eden Türkiye'nin taraf olduğu bazı başlıca sözleşmeler şunlardır; Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi; Kuşların Himayesine Dair Milletlerarası Sözleşmesi (Paris Sözleşmesi); Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretinin Düzenlenmesine Dair Sözleşme (CITES Sözleşmesi) Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Önemde Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi); Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (BERN Sözleşmesi); Yaban Kuşlarının Korunmasına Dair Avrupa Ekonomik Topluluğu Kararnamesi; Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (Rio Konferansı)'dir.

Türkiye'de hayvanları konu eden ulusal mevzuata bağlı yasalar şunlardır; Nesli Tehlike Altında olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına dair Yönetmelik; 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu; 28840 sayılı Kaçakçılık Türleri ile ilgili Mahkumiyet hükmü kesinleşen kamuoyuna ilan edilmesine dair Yönetmelik; 4458 sayılı Gümrük Kanunu;2872 sayılı Çevre Kanunu ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, Su ürünleri Genetik Kaynaklarının Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı Hakkında Yönetmelik, 4717 sayılı Su Ürünleri Kanunu; Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik, Hayvancılık İşletmelerinin Kuruluş, Çalışma, Denetleme Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik. 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Yurt içinde Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Nakilleri Hakkında Yönetmelik, Mera Yönetmeliği; Hayvancılık İşletmelerinin Kuruluş, Çalışma, Denetleme Usul ve Esaslarına dair Yönetmelik vb. birçok kanun ve yönetmeliği içermektedir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmada görüşmeler Aralık 2018 ve Mayıs 2019 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Araştırmanın evrenini oluşturan Türkiye'de çeşitli bölgeler ve iller bazında ele alınarak keşfedici bir yaklaşımla farklı bölgelerde yaşayan ve farklı görüşleri barındıran görüşmeciler hedeflenmiştir. Görüşmeler Türkiye'nin 7 bölgesinde ve 14 ilinde dağılım göstermektedir. Katılımcılar, mümkün olduğunca farklı hayvan türlerinin ve vakaların ele alınacağı şekilde ve kartopu yönetimi ile seçilen görüşmecilerden oluşmaktadır. Bu görüşmecilerin tamamı gönüllü olarak katılım sağlamıştır. Örneklemi oluşturan görüşmeciler alanında uzman bilim insanları, akademisyenler, kamu görevlisi, sivil toplum kuruluşu üyeleri veya hayvanlar ile gönüllü olarak uğraş veren halktan bireylerden oluşmaktadır. Toplamda 41 kişi olup görüşmecilere ait özellikler Tablo 1'de, Tablo 2 'de meslek grupları, Tablo 3'de Meslekte Çalışma Süreleri (Deneyim Süreleri), Tablo 4'de Gönüllülük Süreleri (Deneyim Süreleri), Tablo 5'de Katılımcıların Uzmanlık/İlgi Alanları, Görevi/Gönüllülük Faaliyetleri ve Uygulama Yerlerine ait bilgiler gösterilmiştir.

3.2.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın uygulama bölümünde ise nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırmalar daha çok etnometodoloji (kültür analizleri), fenomenoloji (olgubilim) ve durum analizlerini yapan, kuram oluşturma ve eylem araştırmaları gibi çalışmalarda kullanılarak derinlemesine yapılan araştırmalardır. Nitel araştırma, literatürde yer alan tanım ve özelliklerini kısaca şöyle özetleyebiliriz; Guba ve Lincoln(1994) Klenke (2016) göre *"Nitel araştırma, incelediği probleme ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlama uğraşı içinde olan bir yöntemdir"* ve Seale (1999) "*Bir problemin çözümüne ilişkin gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama*

yöntemlerini kullanan nitel araştırma, daha önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin algılanmasına, probleme ilişkin doğal olguların gerçekçi bir şekilde ele alınmasına yönelik öznel-yorumlayıcı bir süreci ifade etmektedir" (Akt.Balcı,2016,s.369). Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik ifadelerinin yerine "inanılırlık", "sonuçların doğruluğu" ve "araştırmacının yetkinliği" gibi ifadeler dikkate alınır (Başkale,2016).

Bilginin üretildiği aşamalar, insan aklının olayları ve durumları algılayabildiği ölçüdedir. Bilginin kaynağının nasıl elde edildiğine, geçerlilik ve kesinlik düzeylerine bakılır (Roneyve Üyesi, 2011). Nitel çalışmalarda amaç sosyal gerçekliğin içinde saklı kalan bilginin ortaya çıkarılmasıdır (Özdemir, 2010). 1930'lara kadar nitel ve nicel çalışmalarda kesin ayrım yapılmamıştır. 1920 ve 1930 yılları arasında Chicago okulu sosyologlarının sosyal bağlam ve biyografinin kesişmesi olarak bütünsel nitel çalışmalar, 1960'larda Amerika'da ve 1970'lerde Almanya'da etiketleme kuramı ile sosyal çalışmalarda, suçun toplumsal ve yasal yapısının tekrar yapılandırılması bakımından nitel çalışmalar yapılmıştır. 1970'lerde sosyal araştırmalarda nitel çalışmalara daha fazla önem verilmiştir (Meuser, Michael ve Löschper, 2002; Merriam ve Tisdell, n.d.).

Nicel araştırmanın daha 'bilimsel' bulunması sebebiyle de kriminolojide nicel çalışmalara ağırlık verilerek popülasyonda belli suçların nasıl dağılım gösterdiği gibi 'katı kanıtlar' ve istatistiklere yer verilmiştir (Meuser, Michael ve Löschper, 2002). Konunun anlaşılması için pozitivist bakışlar dışındaki yaklaşımlara yer vermeye, resmi veriler ve haritalandırma teknolojilerinin nitel bilgi ile desteklenmesi gerekliliği, suçu bildirmede kişilerin isteksiz olması ve suçluların yöre halkı ile yakın ilişkiler kurması, suçluların polisler tarafından nasıl algılandığı, suçun çevre ile ilişkisinin anlaşılması gibi gerekçeler nedeniyle nitel çalışmalara gerek duyulmaktadır (Roneyve Üyesi, 2011; Oliveira, 2019). Kolluk kuvvetleri, mahkemeler, sivil toplum çalışmaları, psikiyatri ve diğer sosyal kontrol mekanizmaları resmi istatistikler ile belgelenir. Ayrıca sosyal kontrol mekanizmaları ile

mağdur, fail ve tanıklar gibi farklı taraflar arasındaki müzakereler suçun ne olduğunu (çerçevesini, tanımını) oluşturur. Ancak, örnek olarak 'sapkınlığın gerçekliğini' anlamamız için yeterli değildir. Nitel çalışmalar sayesinde bu açılımlar edinilir, suç tanımının nasıl üretildiğine bakılarak 'suç nedir' sorusu cevaplanır (Meuser, Michael ve Löschper, 2002). Bir bakıma nitel çalışma, bir konunun temeline inmemizi sağlamaktadır.

Nitel çalışmada teorik çerçeve tümevarımsal ve karşılaştırmalı olarak kurulur. Kavramlar, hipotezler ve teoriler test edilmemektedir (Merriam ve Tisdell, n.d.). Bir suçun birçok tanığı olduğu gibi, bir fenomeni kişilerin nasıl deneyimledikleri, süreçlere nasıl anlam yükledikleri farklılık gösterir. Fizikte dahi gerçek tek yönlü değildir. Bilgi soyuttur. Sayılar, denklemler ve kelimeler gerçeğin temsilidir. Nitel araştırmada gerçek çok yönlü ve değişkendir (Merriam ve Tisdell, n.d.). Nitel çalışmada; sayılara indirgeme olmadan, kişilerin yüzdeleri yerine nasıl düşündükleri, deneyimlerini nasıl yorumladıkları ile ilgilenilir. Anlaşılması açısından bir sınıflandırmaya giderek ancak sınıflandırma çabasında olmadan, ayrıntılı bir derinliğe inerek, anlam olarak yaygınlık değil sosyal dünyada az ya da çok yaygınlıkta da meydana gelen fenomenlere bakılır. Bir vaka ya da küçük bir örnek konunun derinlemesine anlaşılması için seçilebilmektedir. İstatistiksel ve olasılıksal olarak konular irdelenmemektedir. Çoğunluk tarafından neyin doğru olduğu bulunmaya çalışılmaz ve bütünsel bir bakış açısıyla genel çerçeve anlaşılmaya çalışılır (Meuser, Michael ve Löschper, 2002; Özdemir, 2010; Merriam ve Tisdell, n.d.).

Bu çalışmada betimleme yapılarak hayvana şiddete neden olan temel gerekçeler ve ardındaki niyetin ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır. Neden- sonuç ilişkilileri, farklı olgular arasında karşılaştırma ve oluşturulan temalar arasında ilişkilere yer verilerek, üretim ve şiddet olguları çözümlenerek, toplumsal ve tarihsel bağlamlarla ilişkisine bakılmaktadır. Toplumsal bağlamlar; grup, örgüt, kurum, sosyal kontrol mekanizmaları ve kültür bileşenleridir. Birincil sebeplerden ikincil sebeplere doğru kategoriler oluşturularak, kategoriler arasındaki ilişkiler

ortaya çıkarılmak istenmektedir (Özdemir, 2010). Birincil sebepler olarak üretim ele alınmıştır. İkincil sebeplerde, üretimin tezahürü olarak sosyal ilişkilere bakılmaktadır. Çevre kriminolojisindeki teorik çerçeveden bu yöntem benimsenmiştir. Betimleme analiziyle birlikte iz sürme yöntemi benimsenmiştir, böylece görüşmecilerin üzerinde durdukları sebeplerin ilişkileri ya da arka planına dair başka bilgilerin başka görüşmecilerin ifadelerinde tespit edilmesi açısından kullanılmıştır. İz sürme/ Süreç izleme yöntemi (Tracer/Process Trcacing); "tek bir durumun ya da az sayıda vakanın incelendiği genellikle nedensel mekanizmaları inceleyen nitel bir araştırma yöntemidir. Veri toplama ve örneklemenin güvenilirliğini sağlama amacına yönelik bir yöntemdir" (Özcan,2018).

Çevre kriminolojisi, eleştirel okulun prensiplerini benimser. Eleştirel okulun geçmişinde Taylor, Walton ve Young ‘un (1973), Yeni Kriminoloji kitabında, suçların tanımlanmasında, adalet sürecini etkileyen politik ve sosyal faktörlere vurgu yapılmaktadır. Çevre kriminolojisinde, biyofiziksel çevreye karşı zararların ve suçların disiplinler arası çalışılması yapılmaktadır (Thomson, 2020). Makro ölçekli bir boyutta, çevreye verilen zararların ekonomik bağlamdan ayrı tutulamayacağı, ekonomik temellerinin belirlenmesi gerekliliği üzerinde durulur (Thomson, 2020). Eleştirel araştırmanın bulgularında ve sonuçlarında güç ilişkileri tartışılır, dönüştürülür ve analiz edilir (Merriam veTisdell, n.d.).
İnsanın kendisini ve çevresini nasıl algıladığı nitel veri analizinde ele alınırken (Özdemir, 2010, s.339) insan olmayan hayvanlara uygulanan şiddetin çalışmada merkeze alınması nedeniyle, hayvanların mağduriyeti ve durumlara verdikleri tepkiler insanların algılarının şekillenmesinde önemli bir faktör oluşturduğunu söyleyebiliriz. Viktimolojide (mağdur bilimi) olduğu gibi mağdurun faillerle ve çevreyle ilişkisi ve mağdurun özellikleri bize zararın ve suçun oluşma sebepleri konusunda yönlendiricidir.

Ahlaki tarafsızlık ile suçluyu dışlamama, toplumdan dışlanan insanlara ve ötekilere ses verme nitel çalışmaların çıkış noktasında oldukça belirgin bir yere sahip olmuştur (Meuser,

Michael ve Löschper, 2002, Merriam ve Tisdell, n.d.). Sadece deneyimlediğimizi bilebiliriz ve deneyimlerde 'katı' bir objektiflikten bahsedemeyiz. Önyargıları ya da sübjektifliği elimine etmek yerine, onu belirlemek önemlidir, bunlar teorik çerçeve içinde değerlendirilerek veriler toplanırken ve yorumlanırken nasıl şekillendiği adım adım izlenir. Diğer taraftan eleştirel araştırma insanların dünyaya dair algılarının açığa çıkmasından öteye gider (Merriam ve Tisdell, n.d.). Örneğin bu çalışmada, üretim ve şiddet yöntemleri gibi somut olarak belirlenebilir birçok alanda algıların dayanaklarına kanıt bulabilir miyiz sorusunu cevap aranmaktadır. Suçun incelenmesinde farklı yöntemler arayışına girişilmiştir. Çevre kriminolojisine göre, sadece suç kabul edilenler değil suç kabul edilmeyen zararlara da bakılır ve suçun tanımı güç ilişkileri açısından sorgulanır. Şiddet gibi travmatik durumların algıları etkileyebilmesi ve genel itibariyle deneyimlerin sübjektif olması nedeniyle, 'katı kanıtlara' hangi alanlara bakarak ulaşabileceğimiz konusunda örnek bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitel çalışma bu temelleri sorgularken, alandaki nicel çalışmalara ön ayak olması da gerekliliktir. Çoğunlukla nitel çalışmalardan oluşan çevre kriminolojinde, hayvana yönelik şiddetin tanımlanması ve teorik yapısındaki eksikliğe ek olarak, bu bağlamda nicel çalışmalara yönelme gerekliliği de belirtilmiştir (Lynch,2014). Nitel çalışma ile sayısal istatistiklere ve nicel çalışmalara gerek duyulacak konu başlıkları ortaya çıkmaktadır.

3.3.Verilerin Toplanması

Nitel araştırmalarda farklı veri toplama teknikleri kullanılır. Genellikle gözlem, görüşme, doküman ve metin analizi gibi tekniklerdir. Bu çalışmada da yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler yapılarak, ses kayıt cihazı kullanılarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Ancak 40 görüşmeciden 1 kişi kayıt yapılmasını istememiş onun yerine tarafımca notlar alınmıştır. Böylece analizde ham veriler kullanılmıştır. Görüşmecilere yönlendirilen soruların tamamı tarafımca hazırlanmış olup literatürden ve deneyimlerden faydalanılmıştır (Bkz.

mülakat soruları: EK1) Görüşmelerin gün ve saat aralıkları farklı olup tamamıyla görüşmeciler için uygun durumlar dikkate alınmıştır. Böylece görüşmecinin rahat bir ortamda ve görüşme zamanının kısıtlı olmadığı zaman diliminde gerçekleşmesine önem verilmiştir. İçerik analizinin verisi; testler, kitaplar, kitap bölümleri, makaleler, mülakatlar, dokümanlar, gazete haberleri, radyo ve televizyon programları, gayri resmi konuşmalar, kısacası iletişim olan her türlü şeyden oluşabilmektedir (Güler ve diğerleri, 2015).

3.4.Verilerin Analizi

Veriler Microsoft Excel 2010 yardımı ile sorular ve cevaplar yazılmış ve elde edilen veriler betimsel analiz ve iz sürme yöntemine tabi tutularak, olgular hayvanlara verilen zararlar (şiddet) kapsamında ele alınmıştır. Katılımcıların verdikleri tüm ham veriler işlenmiştir. Analiz sonucu elde edilen bulgular literatürdeki kavramsal çerçeve içinde yorumlanarak sonuçlara ulaşılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Belirli bir amaç doğrultusunda ilgili kişilerle görüşülmüş olup yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular sorulmuştur (Özdemir, 2010). Görüşmeler ortalama 95 dakika sürmüştür. Hayvanların yaşam alanları, hayvanlara fiziksel ve psikolojik şiddetin türleri ve bu şiddetin insanlara etkileri olmak üzere üç temel bakış açısı üzerinden ele çevre suçları ile ilişkili sorular sorulmuştur. Dolaylı ve direk şiddet türlerini, organize ve münferit faaliyetlerini, bireysel ve toplumsal algıları belirlemeye dönük sorular belirlenmiştir. Eleştirel araştırmada, çatışma ve baskılar yönünden çalışmanın değerlendirilmesi, güç ilişkileri, güç dağılımı ve toplumsal yapılar değerlendirilmiştir. Görüşme soruları türleri; deneyim ve davranış soruları (neler yaptığı, çalışmaları), görüş ve değerlere yönelik sorular (kişinin inanışları veya düşünceleri ile ilgilenilir), hislere yönelik sorular, bilgi soruları (deneyimlere benzer ama ne gördüğü, duyduğu, dokunduğu vs), özgeçmiş/demografik sorular (eğitim, uzmanlıkta kaç yıl, araştırma konusuyla ilişkili olanlar), olasılık soruları, ‘şeytanın

avukatlığının' yapıldığı sorular (karşıt görüşler hakkındaki düşüncelerin sorulması) ve ideal durum soruları (ideal durumları tanımlaması görüşmeciden istenir) vardır (Merriam ve Tisdell, n.d.).

Maksimum çeşitlilik gözetilerek; farklı birçok vakayı ele almak, çeşitlilikleri belgelemek, bu çeşitlilik içerisinde benzerlikleri belirleyerek, görüşmecilerde ve konularda çeşitlilik, aktarılabilirliliği güçlendirmektedir. Sonuçların toplanan verilerle uyumluluğu, kimin bilgiyi verdiği ve bilgiyi alanın ne kadar yetkin olduğu (Merriam ve Tisdell, n.d.) örneklem yapılırken dikkate alınır. Belli hayvan türleri ile yoğun olarak ilgilenen kişiler seçilmiştir.

Çalışmanın geçerliliği açısından sonuçlar görecelidir. Araştırmanın amacına ve koşullarıyla ilişkili olarak değerlendirilmelidir. Çalışmanın güvenilirliliğine bakılırken insan davranışlarının statik olmadığı kabul edilir. Fiziki bilimlerde de benzer eleştiriler yer almaktadır (Merriam ve Tisdell, n.d.).

Birden fazla veri toplama metodu kullanılarak raporlara yer verilmiş ve yurtdışında bulunan konuyla ilgili uzmanlarla görüşülerek hayvanlarla ilişkili suçlarla mücadeleye ve bilimsel çalışmalara dair faaliyetleri hakkında kaynak toplanmıştır.

Görüşmecilere etik ve güvenilirlilik olarak onam formu kendilerine okunmuştur. Görüşme öncesinde ses kaydı için sözel olarak izin alınmıştır. Ses kaydına izin verdiklerine dair ifadeleri ses kaydının başında kaydedilmiş.

Görüşmecilerin farklı hayvan türleri ile ilgili olarak uzmanlıkları, ilgi alanları, tecrübeleri, bulundukları il ve doğal çevre ile sosyal ilişkilerindeki farklılar nedeniyle mümkün olduğunca çeşitli bakış açılarından faydalanılarak, hayvana yönelik şiddeti etkileyen çok yönlü ilişkilerin açığa çıkması amaçlanmıştır. Ekoloji ile ekonomik ilişkilerin incelenmesinde, bireylerin münferit olarak ya da organize bir yapı içinde hayvanlarla ve hayvanların yaşam alanları ile kurdukları ilişkiler ve sosyal hayata yansımalarına

odaklanılmıştır. Örneklem rastgele değil, belli bir motivasyonla, mümkün olduğunca çeşitli verilere ulaşmak için, kartopu yöntemiyle seçilmiştir. Görüşmecilerin belirttiği bazı noktalar ışığında, bazı durumlarda onlardan görüşülebilecek başka kişiler için tavsiye istenmiştir. Bazı durumlarda yapılan görüşmelerde bir konunun eksikliği hissedildiğinde, bu konuda raporlarda veya internet ortamında görüş bildiren kişilere ulaşılıp görüşme talep edilmiştir. Görüşmecilerin, hayvana yönelik şiddet konusuyla ilgili bilgi vermesi durumunda, kendi mesleği ya da sosyal çevresi itibariyle mümkün olduğunca çıkar çatışması içine düşmeyeceği düşünülen kişiler seçilmiştir.

Görüşmecilerin farklı algıları birbirlerini tamamlayıcıdır. Bunun nedeni farklı hayvan türleri, uzmanlık ve bölgelerde olan görüşmeciler, insanın hayvanla ilişkilerinin farklı boyutlarını deneyimlemekte ve/veya kişilerin çalışmaları bu deneyimlerinden etkilenebilmektedir. Görüşmecilerdeki bu çeşitlilik birbiriyle tamamlayıcı olabileceği düşünülen ilişkilerin ortaya çıkmasına yardımcı olabilmektedir. Görüşmecilerin algılarındaki farklılıklardan ziyade, tanık ifadeleri gibi, görüşmecilerin algılarından yola çıkarak, algılarının kesiştiği noktalar ve ham bilgiler üzerinden hayvanlara zarar veren ekonomik, sosyal ve bireysel motivasyonlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Hayvanların kendi çevreleri (diğer hayvanlar -kendi türü veya diğer türler-, doğal çevre ve insan) ile olan ilişkileri ve hareket alanları gibi makro düzeydeki etkiler ile hayvanların maruz kaldıkları maddeler, kazalar ve fiziksel ile psikolojik şiddetin sonuçları olan yaralanma, ölüm ve hastalıklar gibi mikro düzeydeki etkilere dair verilere ulaşılmak istenmiştir.

Hayvanları direk veya dolaylı olarak etkileyen büyük endüstriyel üretimden çocukların kendi aralarında oynadıkları oyunlara kadar her türlü ekonomik ve sosyal faaliyetlerin olduğu bölgeler kapsamın içindedir. Görüşmecilerin ‘yoğun’ olarak hayvanların gördüğü zarar/şiddet durumları dışında, başka belirleyici buldukları durumları da ifade etmeleri istenmiştir. Hayvanların yaşam alanlarının ya da hayvanların kendilerinin hammadde veya üretim aracı

olarak kullanımları birinci grupta, hayvan ticareti ve kaçakçılığı ikinci grupta, üretim, ticaret ve tüketim süreçleri esnasında ve sonrasında 'atık' olarak değerlendirildikleri durumlar üçüncü grupta ve bütün ekonomik süreçlerin insanların sosyal hayata yansımaları dördüncü grupta ele alınmıştır.

Ses kaydına alına bütün görüşmeler yazıya dökülmüştür ve hepsi tek bir belgede toplanmıştır. Benzer alt başlıklar altında cümleler konu başlıklarına göre kodlanmıştır (örneğin; aile, üretim, , kültür, avcılık, bilim, insan-hayvan ilişkileri vb.). Bu alt temalar arasında anlam olarak benzerliklere bakılarak ve vakalardaki neden-sonuç ilişkisine göre ana temalar – 5 çevresel alan- belirlenmiştir. Bu ana temalarda ilişkili görülen üretim biçimleri ve hayvanlara verdiği zararlar bir arada toplanmıştır.

Yeşil kriminolojiye göre TOP'nin (ÜD- üretim değirmeni) nasıl hayvana yönelik şiddeti 'ürettiğine' dair bazı bulgulara ulaşmak amacıyla yapılan bu çalışmada, sosyo-ekonomik faktörler ve bu faktörlerin sosyal hayatı, güç ilişkilerini ve olay yeri inceleme süreçlerini nasıl etkilediklerinin anlaşılması için betimsel analiz ve iz sürme yöntemiyle kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Çevreye, bu durumda hayvanlara, verilen zararlar hem özel yani 'kademeli' hem de genel yani 'evrensel' özelliklerle dağılım gösterirler (White, 2013).

3.5. Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcıların ayrıntılı mesleki bilgileri Tablo 1'de, meslek kategorilerine göre toplam katılımcı sayıları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1: Görüşmecilere Ait Meslek Grubu (Görevi), Çalışma Süresi ve Gönüllülük Süresi

GÖRÜŞMECİ KODU	MESLEK GRUBU (Görevi)	ÇALIŞMA SÜRESİ (Yıl)	GÖNÜLLÜLÜK SÜRESİ (Yıl)
G1	Veteriner hekim	8	-
G2	Avukat	20	-
G3	STK çalışanı	-	15
G4	Veteriner hekim	15	-
G5	Veteriner hekim	17	17
G6	Avukat	5	5
G7	Öğretmen	26	8
G8	STK çalışanı	4	20
G9	STK çalışanı	16	8
G10	Veteriner hekim	19	21
G11	Su Ürünleri Mühendisi	20	-
G12	Antropolog	5	-
G13	Veteriner teknikeri	13	23
G14	Veteriner hekim	30	-
G15	STK çalışanı	-	11
G16	Siyaset Bilimcisi	20	11
G17	STK çalışanı	50	50
G18	Biyolog	6	2
G19	Yaban Hayatı Ekoloğu	8	12
G20	Yaban Hayatı Ekoloğu	15	-
G21	STK çalışanı	20	10
G22	Yaban Hayatı Uzmanı	23	-
G23	Yaban Hayatı Uzmanı	8	-
G24	Gönüllü	-	15
G25	Gönüllü	-	45
G26	Orman Mühendisi	32	32
G27	Zoolog	19	-

G28	STK çalışanı	25	16
G29	Biyolog	29	-
G30	Biyolog	15	-
G31	Yaban Hayatı Uzmanı	8	-
G32	STK çalışanı	-	32
G33	Zoolog	25	-
G34	Deniz Bilimleri teknisyeni	23	-
G35	Çiftçi	45	-
G36	STK çalışanı	40	25
G37	Öğretmen	14	11
G38	Orman Mühendisi	5	20
G39	Ekolojist	18	-
G40	STK çalışanı	13	13
G41	STK çalışanı	20	-

Tablo2'ye göre; katılımcılarda veteriner hekim, yaban hayatı ekoloğu, akademisyen, biyolog, orman mühendisi, STK çalışanı, avukat, öğretmen, zoolog ve ticaret gibi çeşitli meslek gruplarından katılım sağlanmış olup, hepsinin ortak özelliği yoğun olarak hayvanlarla ilgili faaliyetleri olmasıdır.

Tablo 2: Meslek Gruplarının Dağılımı

Meslek Grubu (Görevi)	**Toplam Kişi Sayısı**
Veteriner hekim veya teknikeri	5
Yaban Hayatı Ekoloğu	2
Biyolog	3
Öğretmen	2
Orman Mühendisi	2
STK çalışanı	11
Avukat	2
Zoolog	2
Çalışmıyor/Gönüllü	2
Diğer (Çeşitli gruplardan birer kişi)	10
Toplam Kişi Sayısı	41

Tablo 3'e göre; katılımcılar meslekte deneyim süresi en fazla olan 50-40 yıl arası 3 kişi olup, daha çok dağılım 28-18 yıl arası 13 kişi ve 17 -7 yıl arasında 12 kişidir. Yoğunluklu olarak 28 – 7 yılları arasında deneyimli kişiler bulunmaktadır.

Tablo 3: Meslekte Çalışma Süreleri (Deneyim Süreleri)

Meslekte Çalışma Süresi (Yıl)	Toplam Kişi Sayısı
50- 40	3
39- 29	3
28- 18	13
17- 7	12
6-4	5
Belirtilmemiş ya da 1 seneden azdır	5
Toplam Kişi Sayısı	41

Tablo 4'de, katılımcıların hayvanlarla ilgili faaliyetlerine dair gönüllülük süreleri belirtilmiştir.

Tablo 4: Gönüllülük Süresi (Deneyim Süreleri)

Gönüllülük Süresi (Yıl)	Toplam Kişi Sayısı
50 -40	2
39- 29	2
28- 18	5
17- 7	12
6-4	2
Belirtilmemiş ya da 1 seneden azdır	18
Toplam Kişi Sayısı	41

Tablo 5'e göre; 41 katılımcının yoğun olarak ilgilendikleri hayvan türleri birçok yaban hayvanı (ala geyik, kurt, yaban domuzu…gibi) ve evcil hayvandan (inek, kedi, köpek vb.) oluşmaktadır. Bu çalışmada, mümkün olduğunca fazla hayvan türünün kapsama alınması amaçlanmıştır. Hayvanların hak savunuculuğu, besleme, bakım, tedavi, kısırlaştırma, envanter çalışmaları gibi profesyonel anlamda çalışmaları ya da gönüllülük faaliyetleri vardır. şehir, kırsal, orman ve denizde sürdürmektedirler.

Tablo 5: Katılımcıların Uzmanlık/İlgi Alanları, Görevi/Gönüllülük Faaliyetleri ve Uygulama Yerlerine ait bilgiler gösterilmiştir

GÖRÜŞMECİ KODU	UZMANLIK/İLGİ ALANI (Hayvan türleri)	GÖREVİ/GÖNÜLLÜLÜK FAALİYETLERİ	UYGULAMA ALANLARI
G1	kuşlar(tavuklar) ve balıklar	-	laboratuvar
G2	kedi, köpek, at, eşek,	Sokakta yaşayan hayvanlar için yuva yapımı, besleme, tedavi	Şehir ve kırsal
G3	kedi, köpek	Hayvan koruma, besleme, tedavi, haklarının savunulması, barınak gönüllülüğü	barınaklar, şehir, kırsal ve hak ihlali olan her yer
G4	kedi köpek, büyük baş, egzotik hayvanlar, sürüngenler, kuşlar	barınak gönüllülüğü. kuduz aşılama. üniversite kampüsünde projeler. kedi-köpek tedavisi. hayvan kurtarma çalışmaları. barınakta salgın hastalıklara karşı tedavi uygulamaları.	üniversite
G5	balıklar, omurgasızlar, kuş ve çoğunlukla memeliler	yaban hayvanlarının ilk yardım tedavisi	Şehir ve orman
G6	tüm hayvanlar	hayvan hakları hak mücadelesi, komisyonlarda derneklerde çalışmalar, yasa çalışmaları, eğitimler. sokakta besleme.	Şehir ve kırsal
G7	kedi	besleme, kısırlaştırma, tedavi, koruma,	Bütün yerleşim yerleri
G8	tüm hayvanlar	hayvan hakları mücadelesi, derneklerde saha sorumlusu, yaban hayatı sorumlusu, Türkiye'yi gezip hayvanlara bakanları bir biraya	Sualtı, bütün yerleşim yerleri, orman

		getirmek, örgütlenme, eylemler, etkinlikler, sanat-bilim-spor ile farkındalık çalışmaları, basın bildirgesi hazırlama, tedavi- besleme-kurtarma, çocuklara eğitim, tiyatro-resim-müzik-dans atölyeleri avcılığın olduğu köylerde hayvanları korumayı sevmeyi öğretmek için. büyük Anadolu yürüyüşleri	
G9	Kuş, zürafa ve diğer yaban hayvanları. Çoğunlukla kedi, köpek ve at	yaşam hakkı savunucusu. dernek koordinatörlüğü, dernek üyeliği ve başkanlığı. yasal düzenlemeler, sistemin işler hale getirilmesi için kümülatif çalışmalar, temsilcilikler ile.	Şehir ve kırsal
G10	sürüngenler, amfibiler, memeliler - balıklar ve omurgasızlar hariç-	yaban hayvanlarının ilk yardım tedavisi.	Şehir ve kırsal
G11	deniz memelileri, yunuslar, balinalar, fok	Çevre koruma STK gönüllüğü faaliyetleri	Deniz
G12	Yaban hayvanları	Hayvanlarla ilgili yurtdışında bilimsel çalışmalarda gönüllülük çalışmaları	Orman, savanlık bölgeler, deniz kıyısı.
G13	tüm hayvan türleri	STK'lar. hayvan hak temelli. evrim teorisi çalışmaları	her yerde
G14	büyükbaş, küçükbaş, kedi, köpek, şahinler ve diğer yabani kuşlar, deve kuşu, ceylan, karaca	çiftlik hayvanlarının refahını arttırmak. köylülerin ufkunu açmak ve geliştirmek	Şehir, kırsal
G15	tüm hayvan türleri	STK, derneklere üye, bir STK'nın başkanı ve kurucusu. sahada ve yasada hukuk yoluyla hayvanların haklarını savunma. besleme. Avda kullanılan köpekleri ve dövüştürülen köpekler, sahipli sahipsiz ayrımı yapmadan hak savunuculuğu, tarım hayvanları yabanıl. tavukçuluk kesiminde yapılan ihlaller, hayvan kaçakçılığı, tesislerin deniz	şehir, kırsal, orman

		canlılarına hak ihlali konularında mücadele.	
G16	köpek	besleme. araştırma odaklı hak savunuculuğu.	şehir, kırsal, orman
G17	kedi, köpe	Besleme. Barınma. kısırlaştırma, rehabilitasyon, tedavi. suç duyurusunda bulunmak	şehir, kırsal, orman
G18	akdeniz fokları	Yaban hayvanları yavrularının rehabilitasyonu	denizler
G19	ala geyik, karaca, su samuru, kuş, bozayı	kuş gözlemi ve ornitoloji	şehir, kırsal, orman
G20	kurt, sırtlan, vaşak, çakal	üretim istasyonlarında rehabilitasyon çalışmaları kurtlar için	orman
G21	kedi, köpek, kuş	besleme. tedavi.	çöpler, şehir
G22	yaban hayvanları: yaban domuzu, karaca, kurt, kızıl tilki, rodentler, kuş türleri, yaban kedisi	fotoğraf, kuş gözlem, kuş sayımı, yaban hayatı envanterleri, farkındalık, eğitimler. dernekler ve özel kurum ve bakanlıklar aracılığıyla….	çoğu zaman orman ve kırsal. nadiren kent ve şehir parklarında. petshoplar (kaçakçılık olaylarında
G23	genelde küçük memeliler, faregiller, yarasa, büyük memeliler.	sokakta hayvan besleme, moleküler düzeyde hayvanları koruma	kırsal, şehir
G24	kedi, köpek, at, leylek, martı, kaplumbağa, kirpi	STK gönüllüsü, yerel hayvan koruma görevlisi, besleme, tedavi	orman, şehir - ihbar nereden gelirse
G25	kedi, köpek	kısırlaştırma. tedavi. besleme. sahiplendirme	Bütün yerleşim yerleri
G26	yaban hayvanları	STK'larda yönetim, doğa koruma ve eğitim faaliyetleri	Şehir, kırsal ve orman
G27	amfibi ve sürüngen türleri; kurbağalar kaplumbağa, yılan, kertenkele	her yerde vatandaşlara bilgisini aktarma	Laboratuvar ve orman
G28	Sokakta yaşayan hayvanlar ve deneyde kullanılan hayvanlar	STK bağış çalışmaları, hayvana şiddet ihbarlarını değerlendirmek şikayetlerde bulunmak, hayvanlarla ilgili dergi ve gazetelerde yazarlık	laboratuvar, orman, barınak ve şehir
G29	Böcek türleri ve sinekler	-	sulak ve yarı-sulak alanlar. orman. park ve bahçeler. fundalık. laboratuvar
G30	omurgalılarda memeli	Deniz kaplumbağalarının	orman, maki ve

	hayvanlar, asıl alan yırtıcı memeli türler. kurt, bozayı, vaşak, karakulak, kaya sansarı, porsuk	araştırılması	diğer ekosistemler
G31	fareler, yarasalar, büyük memeliler	kedi köpek besleme	şehir, kırsal, orman
G32	kedi, köpek, atlar, leylek, martı, kaplumbağa, kirpi	STK çalışmaları. yerel hayvan koruma görevlisi. uyuz vakaları, besleme, suç ve şiddet vakalarının takibi	şehir, kırsal, orman, çöplük
G33	bütün hayvan türleri, ağırlıklı olarak memeli hayvanlar	bilimsel yöntemler	şehir, kırsal, orman, deniz
G34	midye, balıklar, kurbağalar, salyangozlar	gölet temizliği, üretımde tür artışı, türü üreterek gölü zenginleştirme çalışmaları	nehir, göl, gölet, akarsu, deniz, laboratuvar
G35	yaban hayvanları	STK çalışmaları	ormanlar, kırsal
G36	kuşlar, kediler, köpekler	STK çalışmaları, hayvan refahı izleme. Besleme. Kısırlaştırma.	kırsal, şehir, barınak
G37	yaban hayvanları	STK çalışmaları. çevre temizlik. çevre koruma çalışmaları, yaban hayatı korunması, bitkiler.	Orman ve kırsal
G38	yaban hayvanları	sokak hayvanlarına yardım; besleme, tedavi. yaban arazide gözlem.	Orman ve kırsal
G39	yaban hayvanları	-	Orman ve kırsal
G40	kedi, köpek	olay yerinde inceleme.	şehir, orman
G41	kedi, köpek	hak savunuculuğu ve STK çalışmaları	şehir

4. BULGULAR

Görüşmelerin analizi sonucunda hayvanların uğradığı zararların beş ana tema altında toplandığı bulunmuştur: Hayvanların yaşam alanlarındaki tahribat çeşitleri; hayvan üretim yöntemleri ve bununla ilişkili sonuçlar; hayvan ticareti ve kaçakçılığının hayvanlara zararları; hayvanların kullanım-dışı ve suçlu olarak değerlendirildiği durumlar ve son olarak, tüm bu faktörlerin sosyal yapıya etkisi, bununla paralel rehabilitasyon çabaları.

Ana temaların her biri bağımsız bölümler olarak aşağıda verilmiştir. Bu bağımsız bölümler altında ise nitel analizle ortaya çıkan alt kodlar aktarılmıştır. Alt kategorilerde verilen yanıtlar, tarafımca metin haline getirilerek sıralanmıştır ve metinlerin aralarında temsil gücü kuvvetli bazı yanıtlar ifade edildiği biçimiyle verilmiştir. Bunlar, *italik stilde* yazılmış olmaları ile ayrılabilir.

4.1. Hayvanların Yaşam Alanlarının Tahribatı

Bu bölümde görüşmecilerden alınan yanıtlar içinde, ana tema olarak yaşam alanı tahribatına değinilen konular kodlanmıştır. Bu ana tema altında yapılan alt kodlama sonucunda tahribatın dört alt temada gruplanabildiği anlaşılmıştır: yıkımın üreme alanındaki bölünme ve alan özelliklerinin yadsınmasına bağlı olması; bu alanların genişliğinin hayvanların uğradığı zararla ilişkisinin vurgulanması; üretim yöntemlerinin tahribata yol açan özellikleri ve son olarak, uygulama yöntemleri ile oluşan atıkların yol açtığı tahribat.

Tüm bu mekanizmaların, popülasyonların yerlerinden edilmelerine, herhangi bir popülasyonun bir alana sıkıştırılmasına, tür çeşitliliğinin azalmasına, popülasyon içi üremeye, mutasyonlar ve genetik hastalıkların meydana gelmesine, yavruların sağ kalımlarında ve gelişimlerinde sorunlara, hayvanların temel kaynaklara ulaşımlarının engellenmesi gibi birçok zarara neden olduğu vurgulanmaktadır.

4.1.1. Üretimin yapıldığı yaşam alanlarının özelliklerinin yadsınması ve yaşam alanlarının bölünmesi

Bu alt kodu vurgulayan ifadelerin içinde sahillerdeki yapılaşmaya, yine sahil ve ormanlarda turizm faaliyetlerine vurgu yapan ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler, şu şekilde gruplanıp sıralanabilmektedir:

Sahillerde tür çeşitliliği dikkate alınmadan yapılan yapılaşma ve turizm faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Fokların yaşam alanları olan kıyı şeritlerinde, konut ile otel inşaatları ve diğer turizm faaliyetleri nedeniyle insan baskısı oluşmakta ve fokların barındığı mağaralara düzenlenen turların hayvanların davranışlarına olumsuz etkileri olmaktadır. Bir görüşmeci, fokların olduğu mağaralara girişin yasak olduğuna dair levhaların asılmasının fayda sağlamadığını hatırlatmıştır. Dahası bu tür bir uygulama fokların fark edilebilmelerine neden olabilmektedir. İnsan müdahalesi nedeniyle mağaralarda fokların yavru bakımında sorunlar oluşmakta ve yavrusunu terk edebildikleri gözlemlenir. Sahillere gelen insanların fokları uygunsuz olarak beslemeye ya da sevmeye çalıştığı gözlemlenir. Planlamalarda foklar için bir koruma sağlanmadığı ve bir önlem alınamadığı düşünülmektedir. Fokların türüne uygun bir davranış biçimi olan sahil kenarında güneşlenmek yerine insan müdahalesi nedeniyle davranışlarını değiştirerek mağaralara sığınmak durumunda kaldıkları ifade edilmiştir.

İfadelerde üzerinde durulan bir başka tahribat alanı orman çevresidir. Ormanlara günü birlik geziler düzenlendiği ve yaban hayvanlarının korunduğu bölgelere insanların -yerel halk veya turistlerin- girmemesi konusunda bilinçsizlik olduğu aktarılmıştır. Bu turizm faaliyetleri arasında, bir yönüyle de ekonomik bir faaliyet olan avcılığın popülasyonlar üzerinde yoğun bir etkisi vardır. Örneğin, avcılıkta kullanılan köpekler yaban hayvanlarının yaşam alanlarında yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Görüşmelerden birinde, ormandaki kesim işçilerinin de kaçak avcılık yaptıkları durumlara rastlanıldığı belirtilmiştir.

"...hayvanın üremesi var, gebelik dönemi, yavru bakım dönemi var, sürüye katılım dönemi var. Bir yavrunun 7 aylık sürecidir bu. O 7 aylık süreç de kesimlerin olduğu en yüksek döneme rast geliyor...Kesimde çalışan orman işçileri (hayvanları) avlıyorlar mı, kesinlikle avlıyorlar." (G23)

Alanları bölen önemli yapılaşmalardan biri de barajlardır. Barajların yaşam alanlarını bölmesi nedeniyle hayvanların geçiş yollarına dikkat edilmediği, bunun yıkıcı sonuçları olduğu ifade edilmiştir.

"Doğa kaybedildiği zaman ve fragmente olduğu zaman, parçalar arasında, ekolojik koridorlar da yok ise, bazı türleri korumak çok zorlaşır. Artık kendi içinde (popülasyonlarda çeşitlilik olmadığı zaman), kendi bireyleri içinde çoğaldıkları için başka genetik hastalıklar açığa çıkmaya başlar. Ne kadar çeşitli olursa, o kadar (çevreye) adapte bireyler olur ve adaptif türler oluşur." (G27)

Karaca gibi bazı yaban hayvanlarının baraj kapaklarına düşerek öldüklerine tanık olunmaktadır. Nehirlerin kanala dönüşmesi, yamaçların ve dere aquatik sisteminin bozulması nedeniyle kuşlar barınamamakta ve besinsiz kalmakta ve yırtıcı kuşların popülasyonlarında ciddi azalma görülmektedir. Derelerdeki omurgalı omurgasız birçok hayvan türünün yanı sıra özellikle hopa ve boynuzlu engerek gibi yılanlar türlerinin ve diğer sürüngenlerin, amfibiler ve balıkların zarar gördüğü gözlemlendiği belirtilmiştir. Popülasyonların bölünmesi nedeniyle bir tarafta kalan bireylerde yok oluşlar (örn. kırmızı benekli alabalık) görülür. Bir başka bölgede ise baraj yapımı ile sivrisineklerin yaşam alanlarının daralarak sular altında kalmasının sonucunda sivrisineklerden beslenen söz konusu hayvanların da zincirleme olarak olumsuz etkilendiği gözlemlendiği bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir.

"(keçilerde şelek boynuzu gibi mutasyonların) çevresel faktörlerden dolayı olması yüksek. Yani baskı altında çünkü hayvan. Belli bir yerde sıkıştırılıyor kıstırılıyor. Barajlar yapıldı mesela, hayvanın geçiş noktaları kapatıldı. Hayvan geçemiyor belli alanda kaldı, ya komple soy olarak yok olacak ya da belli dejenerasyonlar sonucu ya da mutasyon sonucu değişikliklere uğrayacak. Besin kalitesi yüksekse, habitat kalitesi yüksekse keçilerde ikiz yavru doğurur. Baktığınızda besin kalitesi iyi değil ki, yavrular tek doğuyor. Ya da ikiz doğsa bile sağlıklı kalamıyor. Bir birey yok oluyor." (G39)

"Her hayvanın minimum bir yaşam alanı var,4 ayı için 100 km alana ihtiyaç var diyelim siz o alanı 50-50 km olmak üzere ikiye bölerseniz; 2 ayı 50km de diğer 2 ayı diğer 50kmde yaşayamıyor. 4 ayı da o alanı terk ediyor. Minimum yaşam alanları var, bölünce hayvan oradan kopmak zorunda kalıyor. İnsanlarla çatışmasına neden oluyor." (G10)

Bahsedilen bölünme sadece karasal bir bölünme olarak düşünülmemelidir. Havayolu ile göç eden ve yerde konaklama yapan kuş ürülerinin göçleri de bu bölünmelerden etkilenmektedir. Bir görüşmeci tarafından, Cebelitarık, İtalya ve Türkiye olmak üzere 3 (üç) önemli kuş göç yolu bulunduğu hatırlatılmış, Göçmen kuşların Türkiye'den geçtikleri yollar olarak; Boğaz, Hazar kıyısı ve Çoruh vadisi sıralanmıştır. Kuş popülasyonlarının göç yolu üzerinde ve yerel kuş popülasyonlarının bulunduğu bölgelere yapılan rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji faaliyetleri, yapılaşma, kara, demir ve hava yolu inşaatı ve devam yollarının olumsuz etkilere yol açmaktadır.

"Bizim kuş fotoğrafları için çok gittiğimiz bir yer vardı, şimdi orada rüzgâr enerjileri var, tepenin hemen arkasında. O tepe şu anda yok, çünkü bildiğim kadarıyla oradaki hafriyatı binlerce kamyon (aldı)." (G32)

Ekolojiye en az zarar verecek şekilde yolların yapılması yerine en az masraflı, en çok arabanın geçebileceği ve en kısa güzergâhın belirlenerek yol yapımı planlaması yapılmasının

başlı başına olumsuz etkileri de vurgulanmıştır. Dahası, yolların etrafında yüksek duvarların bulunabildiği, yolların yapımında yaban hayatı geliştirme sahalarına, yaban hayatı geçitlerine ve habitat parçalanmasına dikkat edilmediği ve hayvanlar için ekolojik köprülerin bulunmadığının altı çizilmiştir. Ağaç kesimi için uzantı yolların olması ve dağlarda kadim patikalar yerine yollar ile dağın tepesinde konut inşaatlarına giden yollar, hayvanların yaşam alanlarının iç kesimlerine kadar uzanmaktadır. Ayrıca yollar nedeniyle seller ve heyelanlar meydana gelmektedir.

Bu nedenle birçok yaban hayvan türü (kara kaplumbağası, yılan, kurt ve tilki vb.) su kaynaklarına ulaşamamakta veya suya inmeye çalışırken araçların çarpması sonucu ölmekte ya da yaralanmaktadırlar. Araçların farları nedeniyle ışığı görünce hayvanların donup kalmasının (örn. su samuru ve tilki) bir etken olduğu belirtilmiştir. Kurbağa gibi amfibi türleri, yılan gibi sürüngen türleri, kirpi, porsuk, sansar ve köstebek çok ezilen hayvanlar arasında olup en çok ölen hayvanlardan biri tilki olarak söylenmiştir.

"Yollar ekolojiye en az zarar verecek şekilde yapmalı. Ama onlar göz ardı ediliyor, çünkü en kısa yoldan nasıl gider geliriz, en az masraf nereden olur, en çok arabayı nereden geçiririz… bunları da düşünüyor." (G28)

"Normal karayollarında da hayvan geçiş noktaları yok. Çok fazla hayvan ölümleri gerçekleşiyor yol üzerinde. Bu tarz sıkıntılar var. Baraj kenarlarında, tamam dere ıslahı dediğimiz muhabbeti yapıyoruz ama, suya inebileceği noktalar çok az. Geçiş noktaları yok, hayvan suya inmek için karayolunu kullanıyor, belki 10 belki 20 km. o karayolunu devam edip bir yere inmeye çalışıyor. E buralarda sıkıntılar oluyor." (G39)

Tarımda kullanılan verimsiz yöntemler, başlı başına bir yıkım sebebi olarak öne çıkartılmıştır. Bu amaçla açılan alanlarda türlere dikkat edilmediği ifade edilmiştir. Nesli tükenmekte olan flamingoların olduğu yerlerde tarım yapılması buna örnek olarak verilmiştir Birinci sınıf tarım arazisi olan alanlara rezidansların yapılırken, eğimi yüksek (%30) alanlarda ve ormanlık alanlarda tarım yapılmasının ekonomik çıkara dayalı yanlış planlamaya dayandığı ve bu uygulamanın sellere neden olduğu belirtilmektedir.

Kötü yaşam koşulları nedeniyle sokakta yaşayan hayvanların yaşam sürelerinin çok az olduğu, donarak ölme vakalarına rastlanıldığı, birçoğunun 3-4 yıl kadar yaşayabildikleri belirtilmiştir. Çok kalabalık bölgelerde strese giren ve aç kalan hayvanların kendi türleri içindeki hastalıkların ve yayılım risklerinin yüksekliği belirtilmiştir. Türlerin kendilerine uygun yeşil alanları bulamadıkları, betonlaşma nedeniyle hayvanların yavruları ile birlikte yaşayabilecekleri ve tuvaletlerini yapabilecekleri toprak alanların bulunmadığı ifade edilmiştir. Kediler ancak boş binalarda yuva bulabilmektedir. Kedi ve köpeklerin; su, mama kapları ve barınacak evleri/kutuları atıldığına tanık olunmaktadır. Sokaklarda yaşayan kedi ve köpek gibi evcil hayvanlarda kısırlaştırmanın yapılmaması önemli bir diğer sorun olarak öne sürülmüştür. Hayvanların yaşam koşulları ve yerleri hakkında seçim yapamadığı ve tamamen insanlara bağlı olmalarını gerektirecek koşullar yaratıldığı vurgulanmıştır.

Yaşam alanı üzerinde yıkıcı etkileri vurgulanan faaliyetlerden biri de doğal etkenlerin yadsındığı ticaret yolları biçimleridir. Ticaret yolları ile yaşam alanlarındaki tahribatın mekanizmalarına özellikle vurgu yapılmıştır. Bunların başında deniz yaşamı gelmektedir. Ticaret amaçlı su yolu kanallarının açılması sonucunda farklı bölgelerden istilacı deniz canlısı türlerinin yer değiştirmesi ile lokal başka türler baskılanarak nesillerinin tükenmekte ya da popülasyonlardaki birey sayılarında yaşanan düşüşler hatırlatılmıştır. Birçok balık türünün yanı sıra balıkların yumurtalarının yoğun olarak yeni istilacı türler tarafından avlandığı ve besin zincirindeki diğer sucul canlıların soyunun tükenmesi ya da azalmasına neden olduğu

düşünülmektedir. Örnek olarak; Süveyş kanalı gibi ticari kanalların etkileri farklı yapıdaki denizlerin karışması sonucunda ekolojik dengenin bozulması verilmiştir. Çin denizinden gelen deniz anası türü, dünyanın en tuzlu denizi olarak bilinen kızıl denizden gelen tuz toleransı yüksek türler, Hint okyanusundan gelen balon balığı, Marsilya'daki laboratuvarlardan kaçan yosun türü gibi yerel popülasyonları baskılayan euryök türlerin İsrail, Filistin ve İskenderun Körfezi'nden sonra Karadeniz'e kadar geldiği söylenmiştir. Denizlerdeki hidrojen sülfür tabakası artmasının bir diğer olumsuz etkilerden olduğu belirtilmiştir. Ayrıca deniz ticareti ile gemilerin de yabancı türleri getirdiğine dair bir örnek olarak, 1949 yılında Amerikan gemileri ile gelen bir Rapan Venosa isimli deniz salyangozunun Karadeniz'de hiç doğal düşmanı olmaması nedeniyle midyeleri yiyerek, midyeden beslenen ve midyelerin içinde yaşayan türleri yok ettiği hatırlatılmıştır.

4.1.2. Üretim yapılan alanların genişliğinin hayvanların uğradığı yoğun zararlarla ilişkisi

Madencilik ve taşocaklarının geniş bir alana kazılması ve inşaat için geniş alanların açıldığı ve toprağın tekrar canlanamadığı belirtilmiştir.

Büyük alan tahribatına neden olan yangınlar: İnşaat için alan açmada (örn. inşaat için kare şeklinde yakılan alanlar) ve piknik gibi sosyalleşme faaliyetleri nedeniyle yangınlar çıkabilmektedir. Küresel ısınmamanın etkileri, kuraklık, çam kese böceği gibi ağaçların hızlı bir şekilde kurumasına neden olan birçok biyotik ve abiyotik faktörlerin etkisiyle yangınların oluşumu ve yayılımlarında artışlar gözlemlenebilmektedir.

Tarım alanlarının hayvanların yaşam alanlarına doğru genişletildiği ve verimi yükseltme yerine alanların genişletilip miktarı yükseltme yoluna gidildiği vurgulandığı gibi bir başka karşıt görüş olarak da görüşmelerden birinde büyük şirketlerin daha sistematik,

bilimsel, organik, büyük ve verimli üretim sağladığı düşüncesi öne sürülerek, tekelleşmiş tarım şirketlerinin küçük ölçekli üretime göre daha avantajlı konum oluşturduğu savunulmuştur:

"Tarla toplulaştırmaların olumlu etkisi oldu mesela. Büyük şirketler daha büyük üretiyor daha verimli üretiyor." (G40)

"Verimi yükseltme yerine, alanların genişletilip miktarı yükseltme yoluna gidiyoruz. Bu büyük bir problem. Ormanlık alanlarda, tarım alanlarında ilk senelerde verimi boldur, bitki örtüsünden malzemesinden dolayı. Eğimi yüksek yerlerde, %30 ve yukarısındaki ormanlık alanlarda. Biz oralarda da tarım yapmaya kalkıyoruz. Birinci sınıf tarım alanlarına rezidanslar inşa ediyoruz. Yaban hayatına baskının sebebi müteahhitlerdir. Sahil tarafında, birinci sınıf tarım arazisinde siz tarım yapmayıp bina dikerseniz, tarım için eğimli ormanlık alanlarda tarım yapılıyor." (G27)

Eski tarım uygulamalarının ekolojik açıdan daha uyumlu olduğu bir görüşmeci tarafından açıklanmıştır:

''Tarımsal alanlarda en büyük tehdit endüstriyel tarım. Eskiden tarlası olanın etrafında çalılıklar içinde küçük bir göl ağaçlık yerler, bütün canlıların ihtiyacını karşıladığı bir alan da aynı zamanda (karşılıklı yardımlaşma) adam orada tarımını yapıyor hem de hayvan barınabiliyordu. Şimdi ama 10 tane küçük tarım alanını birleştirip bütün etrafındaki çalıları ağaçları kesip tek tarım alanına dönüştürünce orada hiçbir canlı barınamıyor. Karga

barınıyor anca. Orda barınacak kertenkele, suya yumurtlayacak kurbağa, ama yok oluyor.'' (G10)

Tarım alanlarının genişlemesi ve yaşam alanı tahribatının hayvanların beslenme düzenlerindeki değişimlere yol açtığı, bunun da davranış değişikliklerine yol açtığı söylenmiştir. İki katılımcıya göre, ayıların kış uykusuna yatma düzenleri buna iyi bir örnektir. Tarımsal ya da hayvansal ürün üretimi alanlarının ayıların yaşam alanının çok yakınında olmasının ayıların kış uykusuna yatma davranışlarında değişikliğe neden olabildiği üzerinde durulmuştur. Ayılar; böcek larvaları, elma, armut, meşe, palamut, kayın gibi yağlı tohumlardan beslenirken, besinsiz kalınca kış uykusuna yatamadığı gözlemlenmektedir. Arı kovanlarının ve çok büyük mısır tarlalarından beslenme imkânı bulan ayıların, fazla besin bulacağını düşünmesiyle kış uykularında tam uykuya yatmadıkları ifade edilmiştir.

"Şimdi bir bakıyor ki 8-10 tane kovan yan yana, mısır tarlası ekilmiş devasa bir tarla ürünler üzerinde. E hayvana da kolaylık, iyi ben kışı rahat geçireceğim, hazır besin var diyor. Doğal olarak biz de onun davranışını değiştirdik. Bilim camiasında o konuyla ilgili zaten bir sıkıntımız var, bir kısmı ayıların kış uykusuna yattığını kimi yatmadığını söylüyor. Ben yatmadığından taraftarım. Tam bir kış uykusunda değil. Yine belli ihtiyaçlarını gideriyor, ama çok fazla alan gasp etmiyor (kışları). Çıkıp sağı solu dolanmıyor. Tam bir uyku halinde değil yani, benim düşüncem o." (G39)

"Boz ayılar çok geniş habitatlara ihtiyaç duyuyorlar hem orman kapalılıklarına hem orman içi açıklıklarına hem orman kenarlarında. Böcek larvalarından meyve tohumlarına kadar her şeyle beslenen bir tür. Bulundukları bölgeye göre, baharla birlikte ilk böcekler uyanmaya başlar ya, şeyle başlıyorlar larva tüketiyorlar sürekli. Yeşillenmeye başlayınca otlamaya başlıyorlar. Çiçeklenme olup tohuma dönmeye başlayınca; elma, armut, meşe, palamut tohumu, kayın tohumu gibi. Yağ ağırlıklı tohumlarla besleniyorlar. Kış uykusuna kadar yeterli

beslenememişse, kış uykusuna yatmıyor. Böyle olduğunda da çok fazla leş tüketiyorlar ya da insanların atıkları ile besleniyorlar. Normalde ayılar ormanda leş ile beslenirler. Ama çöpten beslenmeleri sorun tabii." (G21)

"Şiddetle yoğrulmuş toplumsal alanda hayvan bir şeyler yaşıyor. (...) (Şehirlerde) bu kadar bozulmuş bir yaşam alanında hayvanın da psikolojisi bozuluyor, insanın da bozuluyor." (G16)

4.1.3. Üretimin yapıldığı yaşam alanlarındaki üretim aşamasındaki yöntemlerin hayvanların uğradığı yoğun zararlarla ilişkisi

4.1.3.1. Üretim araçları ile hayvanların habitat kaybı ve toplu ölümler

Sulak alanları etkileyecek şekilde sıkça yapılan barajlar, setler, göletler, HES'ler, bazı durumlarda kanala dönüşecek derecede ıslah edilen dereler ve vejetasyonun tıraşlanması görüşmeciler tarafından belirtilen sorunlardan bazılarıdır. Nehir yataklarına uygun olmayan çoklu konutların yapıldığı, su yataklarının kuruduğu, su seviyelerinin düştüğü, yeşillik alanların doğal yapısının bozulduğu ve havzaların yok olduğu görüşmeciler tarafından gözlemlenir. HES ile barajlarda can suyuna dikkat edilmediği, ani yağış ve ani su baskınları ile baraj kapaklarının açılmasıyla hayvanların ölmesinin engelleneceği önlemlerin göz önünde bulundurulmadığı belirtilir.

Ses ve sarsıntılar bir başka önemli sorun olarak vurgulanmıştır. İnşaat ve yol yapımı çalışmalarında hafriyat kamyonu ve diğer iş makinalarının fazlalığı, balta ve motor gibi sürekli sesleri ile yaratılan sarsıntılar ve patlamalar olması, maliyeti nedeniyle patlama öncesi önlemlerin alınmaması; HES çalışmalarında dinamit atılması ve taş yuvarlanmaları sonucunda toplu hayvan ölümleri bu soruna örnek durumlar olarak verilmiştir. Su samurlarının, balıkların ve dere vejetasyonundan beslenen kuşların kepçeyle yuvalarının dağıtılması da başka bir örnektir.

"Yol çalışmalarında dinamit atıyorlar. HES çalışmalarında ya da yol çalışmalarında dinamit attıklarında o kayalarda ne kertenkeleler ne yılanlar parçalanıp ölüyor. Hiç haddi hesabı yok. Bir çocuğun bir köylünün öldüreceği kertenkeleyi veya yılanı bir saatte öldürüyorlar. Bunlar da var. Hayvanlar her taraftan kuşatılmış durumdalar, insan kaynaklı stres tarafından. O yüzden, varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlar, büyük bir mücadele veriyorlar." (G28)

4.1.3.2. Ağaç kesiminde sürdürülemez yöntemler

Ağaç kesimlerinde sürdürülemez yöntemler görüşmeciler tarafından yaban hayvanlarının yaşam alanlarını etkileyen en öne çıkan faktörlerden biri olarak ifade edilmiştir. Yaban hayatı geliştirme sahasına ait plan dikkate alınmadan ağaç kesimi için aranjman planlarının yapıldığı belirtilmiştir. Ormanlarda mümkün olan en çok odun üretimi hedeflendiği ve kesim dönemlerinde artış gözlemlendiği vurgulanmıştır. Yoğun ağaç kesimi nedeniyle orman kendisini yenileyememekte ve ağaçlar cılız olduğu için rüzgârda kolayca devrilebilmektedir. Ağaçların dikilip satıldığı bir üretim biçimi uygulanmadığından, doğal ağaçların kesildiği ifade edilmiştir.

Düz kesim tıraşlama ve dikili satış uygulamaları ile taşeron ya da köy kooperatifleri üzerinden ağaçların satışı yapıldığı, 'temiz işletme' ile ağacın altındaki bütün diri örtü alındığı söylenmiştir. Müteahhitlerin işçilerin kesim düşürme alanına dikkat etmediği ve odun kömürü için yoğun olarak meşe ormanlarındaki ağaçların kesilmesi nedeniyle popülasyonlara verilen zararlar örnek gösterilmektedir. Yaşlı ağaçların kesilerek ormanın sağlığının korunduğu iddiasının ve çürümüş ağaçların toplanmasının o ağaçlardaki ağaç kakan ve diğer böceklerin yaşam alanları ve yuvaları tahrip ettiği ve ekolojik ilişkileri bozduğu vurgulanmıştır.

"Krizlerle boğuşurken doğal kaynaklara yöneldik. Eskiden 10 yılda bir, bir bölmeye girip kesim yapılırdı. Önce 5 yıla düştü, şimdi 2 yılda bir giriyorlar. O kadar çok orman üretimi arttı ki, (ormanın) kendini yenileme (imkânı) azalmaya başladı." (G21)

"…bu işe bilimsel yaklaşanlar şöyle söylüyor; ormanda bir ağaç çürüdü devrildi. Onu kaldırmaz. Niye? Mantar üremesi için ona ihtiyaç var. Yosunun, onun altındaki akrebin böceğin ondan beslenen diğer canlılar. Zincirleme. Şirinler çizgi filmindeki gibi bir orman. Kabak fidanlığı gibi bir yere girersin, bazı ormanlarımız öyle tertemiz. Kaldırmayacaksın o yaşlı çürüyen ağacı. O ne kadar önemliyse, öteki de önemli. Zaten dünya kendi dengesini sağlıyor." (G32)

Tarla temizliği için anız yakılması ya da budanan ağaçların dallarının tam yakılamaması sonuncunda yangınlara sebep olunduğu hatırlatılmıştır. Yangın ve seller sonrasında özellikle alanı tek etme imkânı olmayan, lokal dağılımı olan daha küçük türlerde toplu ölümler gerçekleştiği belirtilmiştir.

4.1.3.3. Su kaynaklarının azalması

Katılımcılara göre, tarım öncesi ekilecek olan ekinlerin belirlenmesi için toprakta gerekli analizler yapılmamakta, çiftlik hayvanlarının beslenmeleri için daha çok tarım arazisi açılmakta ve kurak yerlere hayvan yemi için kullanılan mısır gibi çok su isteyen ürünler ekilmektedir. Üretimde üreticiler bilimsel bakış açılarına yönelmemekte ve üniversiteler gibi kurumlara danışılmadığı düşünülmektedir. Tarımda çok su harcayan salma su sistemlerinin kullanılması ile topraktaki minerallerin su yüzüne çıkması ve toprağın tuzlanması sonucunda kuraklık yaşandığı gözlemlenir. Çoğu kaçak olan çok fazla sayıda kuyunun olması nedeniyle taban suyunun kuruduğu ve obrukların oluştuğu hatırlatılmaktadır. Sulak alanların tahribatı

sonucunda çevredeki tarım alanlarında verim düşmekte ve yerel halk ilerde tarımsal faaliyetlerin olmaması açısından endişe duydukları belirtilmiştir.

4.1.4. Hayvanların yaşam alanlarında yoğun atığa neden olan uygulama yöntemleri

Atığa neden olan faaliyetler ve bunların hayvanlara olan etkisi, görüşmelerde sıklıkla vurgulanmıştır. Bu konuda ön plana çıkarılan alt başlıklar, tarım ilaçları, kazalar sonucu ortaya çıkan su kirliliği, sanayii ve ticaret kaynaklı ağır metaller ve diğer maddesel atıklar, evsel atıklar ve son olarak hayvansal ürün üretimi kaynaklı atıklar olmuştur. Aşağıda bu konularda üstünde durulan ayrıntılar verilmiştir.

4.1.4.1. Tarım ilaçları

"Mesela tarımsal ilaçlar muazzam zarar. Doğal ortamlara, sucul ortamlara. ... Atılan gübrenin %20-30'u kullanılabiliyor. En iyi yerde %40'ı kullanabiliyor. Diğerleri suya karışıyor…devletin birçok kaynağında hatta aynı yıl için, farklı gübre ve tarım ilacı miktarı görüyorsunuz. Ne yapacağınızı şaşırıyorsunuz, hangisini uygulayayım diye. Satanlarla görüşüyorsunuz. Şimdi tarım il müdürlüğünden biriyle görüştüğünüzde biz satılan tarım ilaçlarını biliyoruz diyor. Bize deklare ediliyor. Satıcının beyan ettiğinin 5'te 1i. Aslında 2-3 katının kullanıldığını biliyorsunuz. Bir de çok bilinçsizce kullanılıyor. Adam kucakladı glifosatı, evladına sarılır gibi getirdi yanımıza." (G27)

Gübre ve tarım ilaçlarının, tarım alanlarında belirtilen değerlerin üstünde, yoğun ve bilinçsiz olarak kullanıldığı vurgulanmaktadır. Bazı kimya şirketlerinin kazançlarını arttırmak amacıyla fazla kullanımını teşvik ettikleri, zararları anlatmadıkları ifade edilmektedir. Tarımsal atıklar tarlalardan derelere, nehirlere, ırmaklara ve daha sonrasında su sistemlerine ulaşmaktadır. Tarım alanlarının sulanması ile nehirdeki kirliliğin tekrar tarlalara taşındığı öne sürülmektedir. Toprakta yüksek asidite oranlarına rastlandığı ve bunun da verimi düşürdüğü vurgulanmıştır. Tarımın, atıklardan etkilenen arıların sayılarının azalmasıyla etkilenmekte

olduğu, verimsiz üretim nedeniyle insanların köylere dönmek istemediği belirtilmektedir. Ürünlerdeki zirai ilaç kalıntısı nedeniyle ihracatın etkilendiği ve ürünlerin iç piyasada tüketildiğini vurgulayan bir katılımcı, halkın tarımsal verimin düşmesinin gerçek nedenini bilmeyerek işçiliğe ve diğer faktörlere bağladığının altını çizmiştir. İnsektisit kullanımının insanlara besin yoluyla bulaştığı ve hormonal bozukluklar ile hamilelerde düşüklere etkisi olabileceği hatırlatılmıştır.

İnsektisitler, kullanıldıkları bitkilerden hayvanlara geçmekte ve bu nedenle hayvanlarda tümör ve kanser gelişiminin arttığı söylenmiştir. Glifosatın doğrudan kanserojen etkisi hatırlatılmıştır. Bu katılımcılara göre, tarım ilaçları, toprağın bitkiler tarafından sindirilmesini sağlayan hedef türler dışında diğer böceklerin de ölmesine neden olacaktır. Arılar, bıldırcınlar ve su kuşları gibi kuş türleri ve yılanların etkilenmektedir. Bu maddeler, tarlalardan geçerken kurbağaların derisine geçmesi gibi farklı şekillerde hayvanların sistemine geçtiği de hatırlatılmıştır. Tarım ilaçlarından etkilenen böcekleri yiyen diğer hayvan türlerinin de dolaylı yoldan etkilendiği ve bu sebeple birçok hayvan türünün popülasyonlarında azalma olduğu vurgulanmaktadır:

"İnsektisit bazlı kimyasal zehirlenme ve bu ürünleri tüketmekten kaynaklanıyor. Uyguladığınız bir böcek ilacı sonrası en az 15-20 gün tahıl ve sebzeleri tüketemezsiniz, onun toprağa atılması gerekir diyoruz, belli sınırlamalar getiriyoruz. Böyle bir şey söz konusu değil. O zehri attığınız an, o yok olmuyor. O toprağa iniyor, tekrar bitki yetiştirirken bitki bunu tekrar alabiliyor. Veya o toprağı yetiştiremez hale getiriyorsunuz, çünkü o toprakta yaşaması gereken toprağın bitkiler tarafından sindirilmesini sağlayan faydalı böceklerin de ölmesine sebep oluyorsunuz. Bizim vücudumuza ya tükettiğimiz hayvanların vücutlarından ya da direk sebzeler üzerindeki kimyasallar bize giriyor. Hem hayvanlara hem insanlara ciddi zararları oluyor." (G14)

"Her şey bir zincir gibi üst üste gelip, bunlar hayvanların sayılarının azalmasına neden oluyor. Tarım ilaçları, onun yanına gelen yılana, onu yiyen kuşa vs. geçiyor. Kurbağa bir yerden başka yere göç ederken, tarım ilaçlarının kalıntıları kalıyor üzerlerinde. Derileri hassas. Geçiyor derilerinden, etkileniyorlar. Sayıları azalıyor". (G28)

4.1.4.2. Kazalar sonucu su kirliliği

Bu konuyu vurgulayan katılımcı, ormanlık alanlardaki yollarda birçok trafik kazası sonucu sulak alanların kirlendiğini ifade etmiş. Diğer katılımcıların da örnek olarak da krom altı nedeniyle denizden çıkarılmayan kaza yapan gemilerin, gemi çarpmaları sonucu petrol sızıntılarının ve dağ yollarında derelere düşen arabaların bu sulak alanlara çevresel zararlarını hatırlatmışlar.

"Doğaya en büyük zarar yolla gelir. Sonrakiler de yol sayesinde oluşur. 1 litrelik mazot 1 milyon m3'lük suyu kirletebiliyor. Bir araba uçurumdan aşağıya düştü, onun içindeki motor yağı, 1 kamyonda 10 litre, 1 otomobilde 6 litre, 2.000-3000 metrelik metre denize kadar her yeri mahvediyor. Daha durun çığlar olacak. Bir sürü kaza oluyor, bir sürü kamyonlar filan…" (G27)

4.1.4.3. Sanayii ve ticaret kaynaklı atıklar: ağır metaller ve diğer atıklar

Gemilerden atılan çeşitli atıkların olduğu, bu gemilerin atıklarının yeni bir uygulama olarak toplandığının gözlemlendiği, ancak denetimlerin sık olmaması nedeniyle kolayca atık ihlallerinin olduğu ifade edilmiştir.

Pestisitler, hidrokarbonlar, petroller, petrol atıkları gibi kimyasallar ve toksikansonlar ile ağır metal zehirlenmelerine yol açtığı belirtilmiştir. Ağır metal ve türevlerine örnek olarak; siyanür, demir, bakır, çinko, bakır, krom verilmiştir. Kanalizasyonların, tekstil ve diğer büyük

sanayi atıklarının, boya-badana malzemelerinin, fuel oil ve ciddi tehlikesi olan kimyasalların akarsulara ve diğer sulak alanlara karıştığı hatırlatılmış, göllere mavi kırmızı suların aktığı söylenmiştir. Kanalizasyon, inşaat ve kimyasal atıkların gece denize atıldığının altı çizilmiştir. Buna göre, su analizlerinde zararlı kimyasallar tespit edilmektedir. İnşaat faaliyetleri sonucunda, suda çok fazla sedimantasyon biriktiği ve hayvanların ölmesine neden olduğu öne çıkarılmıştır. Derelerden denizlere atık boşaltılması gibi suların birbirine karışması nedeniyle su kaynaklarının yok olduğu ifade edilmiştir.

Bu alt başlık kapsamında yapılan yorumlarda, çevreyi kirleten atık suların insanlar kadar hayvanları da etkilediği, gıdalarına bulaşık olarak bulaştığı, hayvanların kirli alanda beslenmek zorunda kaldığı ve hayvanlar dilleri ile kendilerini temizledikleri için tüylerine bulaşan kimyasalları ağız yoluyla aldıkları hatırlatılmıştır. Mandacılık yapılan yerlerde mandaların bünyesine atıkların geçtiğinin gözlemlendiği ve bu nedenle süt kaynağının çok temiz olmadığı tahmin edilmektedir. Sanayii atıklarının yarattığı hava kirliliği nedeniyle, hayvanlarda solunum sorunu ve kanser vakalarına rastlanıldığı, ayrıca yanlış boynuz, tek taraflı boynuz ve kırık boynuz gibi anomalilerin oluşabildiği belirtilmiştir.

"Termik santralin insan üzerinde nasıl bir etkisi varsa aynı şekilde yaban hayvana da etkisi oluyor. Yaban hayvanında da solum sorunu ve kansere neden olabilir. Gen bozukluğuna kadar gidebilir. Anomalilere rastladık; yanlış boynuz, tek taraflı boynuz, kırık boynuz gibi anomalilere rastladık. Sanayii ile ilişkili olduğunu düşünülüyor." (G23)

İfadelere gör, denizlerde atıkların olduğu bölgelere, balıkların yumurtalarını bırakmadığı gözlemlenir. Sulama sistemlerinden hayvanların yaşam alanlarına ulaşan atıklar nedeniyle hayvanlarda (örn. balıklarda) başkalaşımların olduğu belirtilmektedir. Ağır metalin her canlıda ve balıkta bulunabilir bir seviyesinin (PPM düzeyi) olduğu ve bu oran aşıldığında balıklar, mullokslar, midyeler ve yosunlar gibi birçok deniz canlısının öldüğü gözlemlenmiştir.

Şehirlerde atık su tesislerinin azlığı ve nüfus artışı nedeniyle atıkların nehirlere gittiği öne sürülmektedir. Fabrika ve sanayi atıkları nedeniyle Sakarya ve Ergene nehrinde birçok toplu balık ölümlerinin olduğu vakalara rastlanıldığı; Sakarya ve Ergene nehirleri en sorunlu alanlar içinde olduğu da vurgulananlar arasındadır. Termik santrallerde deşarj aletlerinin maliyetli bulunması ve makina soğutma suyunun denizlere 13 derece fazla geri atılım yapıldığı bildirilmektedir. Endüstriyel fabrika atıkları dinlendirilmeden birden denizlere verilmesinin filtre sistemlerini çalıştırmanın maliyetli bulunmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Fabrika atıklarının teftiş edilmediği ya da termik santraller atıklarının denetimi sırasında göstermelik olarak standartlara uygun koşullar yaratıldığı belirtilmiştir. Bir görüşmeci tarafından her sanayiye arıtma tesisi kurulmasının verimli olmadığı söylenerek Avusturya'dan bir örnek verilmiştir. Bu örneğe göre; Avusturya'da atık suların kanalizasyona basılarak bir yerde toplanarak arıtıldıkları ve sonra doğaya uygun alıcı ortama bırakılmaktadır.

Madencilik ve taşocakları üretiminde, kirli zehirli su havuzları olduğu gözlendiği belirtilmiştir. Taş ocaklarında üretim esnasında oluşan tozlar sonucunda bitkilere toz yapışmakta ve bitkilerin polenleşemediği ifade edilmektedir.

4.1.4.4. Evsel atıklar

Yerlerinden edilen birçok yaban hayvanının (örn. ayılar) ve evcil hayvanın (örn. köpekler) evsel atıkların toplandığı çöplüklere terk edildikleri ya da besinsizlik nedeniyle atıkların olduğu bölgelere sürüldükleri, bu sıvı ve katı atıklardan beslenmek zorunda kaldıkları ve bu sebeple zehirlenme vakalarına tanık olunabildiği birçok görüşmecinin belirtiği farklı noktalardır. Kentsel atıklardan hayvanların beslenmesi sonucunda besin zincirine bağlı olarak diğer türlere ait bireylere de bu atıkların geçtiği gözlemlenmiştir.

Görüşmecilere göre, ormanlık alanların ücra köşelerinde dahi çöp poşetlerine rastlanıldığı, doğada insan hareketliliği nedeniyle evsel atıkların geniş alanlara dağıldığı yönünde vurgu yapılmıştır. Çöplerden leylekler ve diğer kuşların yuva yaptıkları ve bu atıkların yavruları beslerken yavruların sindirimine geçebildiği ve çöplerin kuşların etrafına dolanabildiği gözlemlenir. Evsel atıklardan deterjanların ve tıbbi atıkların yeraltı sularına ve denizlere karıştığı görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Denizlerde ayrıca suda yaşayan hayvanlarda katı atıklara rastlanılmıştır. Yunusların midesinde plastik torba atıklarının bulunmasına tanık olunmuştur. Balıklarda mikroplastik araştırmaları yapılmakta, tıbbi atıkların da balıklara geçebildiği belirtilir. Sahil kenarlarında uyuşturucu kullanımı sonrasında enjektör gibi atıkların yanı sıra plastik şişeler gibi çeşitli çöp yoğunluklarına rastlanılmaktadır.

4.1.4.5. Hayvansal ürün üretimi kaynaklı atıklar

Birçok görüşmeci tarafından balıkçıların avda kullandıkları araçları denizde ve sahilde bırakmalarının deniz canlılarındaki etkisine vurgu yapmıştır. Denizlerde kullanılmayan ağların *'hayalet avcılık'* yapmaya devam ederek deniz canlılarına yoğun zarar verdiği belirtilmektedir. Denizde yapılan hayvansal ürün üretimine bir diğer örnek olarak kafes balıkçılığında kafeslerin çok uzun süre aynı bölgede tutulup denizde kaydırılmadığı durumlarda yem ve balık dışkılarının dibe çökmesi nedeniyle dekompozitif bir sediment tabakası oluşturmasının deniz canlıları popülasyonları açısından olumsuz etkileri ifade edilmiştir.

Hayvansal ürün üreten endüstrinin yanı sıra diğer evde bakılan evcil hayvanların atıklarının kanalizasyon yoluyla denizlere atıldığı belirtilmiştir. Hayvan çiftliklerinin ürik asit üretimine ve hava kirliliğine sebep olduğu ifade edilmiştir. Hayvansal ürün üretimi nedeniyle gemilerle toplu olarak getirilen sığırlardan ölenlerin öğütülerek denize atılmaları sonucunda oluşan biyolojik atık kirliliğine örnek verilmiştir.

“Hayvansal endüstrinin atıkları denizlere ulaşıyor. Hastalıklar da o şekilde geliyor”. (G11)

“(sığırları taşıyan gemide) özel bir düzenek vardı, ölen hayvanların cesetlerini öğütüyor okyanusa atıyor.” (G13)

Son on yılda yunuslarda ortaya çıkan bir hastalık olan toksoplazma gondiiye hayvansal atıkların sebep olabileceği bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Denizlerdeki kirliliğin kabul edilir seviyede olduğuna dair göstergelerden birinin yunuslar ve foklar gibi biyoindikatör türlerin varlığı olduğu iki görüşmeci tarafından vurgulanmıştır. İnsanlar gibi saç, tırnak ve kılları olmayan yunus gibi deniz canlılarının bünyelerine aldıkları kimyasalları atamadıkları ve bu nedenle bütün kirleticilerin sistemlerinde birikmektedir. Hidrokarbonlar, pestisitler ve petrol türevlerinin dokularda birikmesi nedeniyle yunusların üremeleri dahil birçok sistemlerinin engellediği, mordivirüs vakalarına yunuslarda rastlanılmakta ve fokların bağışıklık sistemlerinin çökmesi sonucunda virüslere karşı savunmasız kalmaları popülasyonlara tehdit oluşturmaktadır. Virüs nedeniyle 100 bireyden oluşan bir grup yunusun karaya vurarak öldüğü bir vaka örneği verilmiştir. Atıkların kaynağı belirlenememektedir. Foklarda mordivirus vakaları dışında, parazitik viroloji salgın hastalıkları, klapkurdu hastalıkları ve nematot sestot parazitik vakaları görülmektedir. Kısıtlı sayıda olan bireylerde birçok nedenden dolayı durumların popülasyonlar üzerinde büyük olumsuz etkisi olduğu belirtilmiştir.

İkincil faktörlere örnek olarak, denizlerdeki kirlilik nedeniyle denizlerde ekosistemi bozan durumlar sorgulanmıştır. Ötrofikasyon (plankton ve alg varlığının aşırı şekilde çoğalması) gibi etkenler nedeniyle toksik alg patlamaları yaşandığı gözlemlenmiştir. İnsanların denizleri kullanması nedeniyle onları etkileyebileceği ve insanlarda etkisi olarak

ağır metallerin karaciğerde ve midede fazla birikiminin kişinin ölümüne sebep olabileceği ve/veya 5-10 yıl sonra kanser teşhisi konulabildiği düşünülmektedir. İnsan sağlığına etkileri açısından, hayvanlara geçen atıkların et, süt ve yumurta besinleri ile insanlara geçtiği verilen bir diğer örnektir.

4.2. Üretimde Hayvanların Ürün ya da Araç olarak Gördükleri Zarar/ Şiddet

Bu bölümde, görüşmecilerden alınan yanıtlar dahilinde, ana tema olarak üretimde hayvanların ürün ya da araç olarak gördükleri zarar/ şiddetine değinen konular kodlanmıştır. Bu ana tema altında yapılan alt kodlama sonucunda hayvanların kullanıldığı üretim yöntemleri ve etkileri 14 alt temada gruplanabildiği anlaşılmıştır: hammadde olarak hayvanların avlanması ve popülasyonları düşüren yöntemler; ürün elde etmek için hayvanların insan eliyle üretilmeleri ve uygulanan sorunlu yöntemler: popülasyon artışı ve meta olarak cins üretimi; türlerde oluşturulan yapısal tahribatlar; hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişkinin tahribatı: korkutma ve saldırganlaştırma; iki farklı türü birbirine kırdırma yöntemleri; ürün olarak hayvanların üretiminde psikolojilerinin yadsınması; hayvanların aile ilişkilerinin görmezden gelindiği durumlar; yoğun zarar veren ve kolay erişimi olan avcılıkta kullanılan araç ve gereçlerin kullanımı; bilimsel çalışmalarda hayvan popülasyonlarını azaltan durumlar: hayvanların çalışmalarda kullanımı ve standartlarda sorunlar; ekonomik değerle ilişkili olarak şiddetin artması; hayvan üretiminde hayvanların tür özellikleri ile bağdaşmayan koşullarda tutulmaları ve ağır çalışmaya zorlanmaları; bireysel hayvan bakımında tür özellikleri ile bağdaşmayan koşullar; hayvan davranışlarında düzensizliğe neden olan maddelerin kullanımı; hayvan üretiminde maddelerin yan etkilerinin görmezden gelindiği durumlar.

Tüm bu mekanizmaların; popülasyonları çoğaltan ve düşüren etkileri ile popülasyon dengesizliklerine, hayvanların kendi çevreleri ve insanlar dahil başka hayvan türleri arasındaki ilişkilerin tahribatına ve düzensizliğine neden olduğu, atık-zarar- şiddet

yoğunluğunu arttıran yöntemler sonucunda fizyolojik ve psikolojik hastalıklara neden olduğu ve büyük sektörlerle ilişkisine, hayvanlara verilen yoğun zarara neden olan söz konusu yöntemlerin insanlara dolaylı etkileri de vurgulanmaktadır.

4.2.1. Hammadde olarak hayvanların avlanması ve popülasyonları azaltan yöntemler

4.2.1.1. Toplu hayvan avcılığı

Katılımcılara göre, bir seferde toplu olarak avlanan hayvanlara uygulanan yöntemler ve yoğun tahribatı ifade edilmiştir. Örnek olarak, gırgırların az yakıt harcamak için küçük balıkçıları tutarak 3-4 saat deniz dibine kuvvetli ışık vermeleri sonrasında gırgırların gelerek yaklaşık 50-100 ton balık yakalanabilmektedir. Yoğun balıkçılık nedeniyle etkilenen balık türlerine örnek olarak; karabalık, orfoz ve yılanbalığı verilmiştir.

Hayvansal ürün üretiminde protein ve omega 3-6 kaynağı olarak sucul hayvanların görülmesinin nedeni olarak dünya nüfusu artışı ve yoğun avlanmanın hayvan popülasyonlarının üzerindeki etkisi sonucu balıkçılığın sürdürülebilir olmadığı düşüncesinin yer aldığı bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Endüstriyel balıkçılık nedeniyle balık popülasyonlarında düşüşler nedeniyle kafes balıkçılığına geçilmiştir ve kafes balıkçılığında üretilen balıklar başka tür balıklar ile beslenilmektedir. Bu nedenle bu üretime yan etki olarak, balık ununda kullanılan, ucuz ekonomik değeri olan, sardalya ve ringa balıklarının popülasyonlarının azaldığı birincil sebep olarak görülmüştür. Yunuslar gibi diğer canlıların da balık unu üretiminde kullanılan balıklardan beslenmeleri nedeniyle hayvanların besinsiz kaldıkları bir başka görüşmeci tarafından bu konuda ilişkili olarak ifade edilmiştir

.

"Balık yemlerinin %80-90'ı balık ununda elde ediliyor. Bu yüzde 40lara tekabül ediyor protein anlamında. 2 kilo balık yetiştirmek için 1.5 kilonun üzerinde balık yediriyorsunuz aslında. Bütün dünyada bu uygulama var. Sardalya ringa gibi satmada ucuz olan balıklar,

stokları azalıyor. Çünkü kendisi de balıkçılıkta kullanılıyor. Ucuz protein kaynağı olarak. Daha az ekonomik değeri olan balık, yüksek ekonomik değeri olan balığa kullanılıyor.". (G33)

"Türkiye yılda 150 ton hamsi avlıyor, yarısı balık unu fabrikasına gidiyor. Avlanan hamsiler 9cm den küçük, 18cm den ufak lüfer avlanırsa nolur, balık tezgahına çıkamazsa balık unu fabrikasına gidiyor. Aslında oraya da gitmemesi lazım, boyunu kim denetliyor. Bir çıkar var o işte. Düşünce şu yunus öldürülsün, daha çok hamsi tutsun benim balıkçım, yunus vurulursa şayet ben de onun yağını işlerim". (G11)

Kurbağaların, salyangozların ve kafes balıkçılığında kullanılan balıklar üretimin başında doğadan toplanarak üretildikleri hatırlatılmaktadır. Balık ve kurbağa üretimiyle ilgili olarak, doğada yoğun olarak avlanan hayvanların neslinin tükenmesini engelleme düşüncesiyle doğadan toplanarak üretilmektedirler. Bu hayvanların bir kısmının doğaya salınması gerektiği, ancak bunun uygulanmadığı gözlemlenmektedir. Bu nedenlerden dolayı hayvan üretiminde popülasyon dengesinin sağlanamadığı ve avlanma zamanlarının ihlal edilmesi gibi sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Kurbağaların doğadan toplanıp fabrikalara verilerek ihracı yapılmaktadır. Üretime rağmen, kurbağa ve kara salyangozu popülasyonlarının korunamadığının gözlemlendiği ifade edilir.

4.2.1.2 Bir türün avlanmasının besin zincirine ve hastalıklara etkileri

Tarihte, Bangladeş'ten Hindistan'a yoğun kurbağa ticareti nedeniyle kurbağa nüfusunun azalması ile sivrisineklerin popülasyonunun artması sonucunda yaşanan Büyük Sıtma salgınının da 1930-1940 yılları arasında Türkiye'yi de etkilediği belirtilerek, yoğun avcılığın salgınlarla ilişkisi öne çıkmaktadır. Balıkların, kurbağaların ve sürüngenlerin

sivrisinek larvaları ile beslenmeleri nedeniyle yoğun balıkçılık, evsel atıklar ile göllerin kirletilmesi ve kurbağaların öldürülmesi sonucunda sivrisinek artışına örnek verilmiştir:

"Mesela burada bir göl var. Oradaki insanlar yoğun bir şekilde sivrisineklerden şikayetçi olduklarını söylediler. Ben de onlara şunu sordum, bu gölde balık ve kurbağa var mıydı çevrenizde diye. Eskiden çoktu dediler. Çok balık avladık, kurbağaları öldürdük, evsel atıkları diğer şeyleri suya bıraktık. Göl kirlendi. Şimdi sivrisinek larvası balık, kurbağa, sürüngenler yiyor. Kurbağa buradan uzaklaştırdınız, aşırı derecede balıkçılık yaptınız, ne oldu şimdi sivrisinek larvaları çoğaldı. Bunu yiyen bir şey olmadığı için aşırı derecede çoğaldı. Elbette ki bunlar rahatsızlık verecek". (G30)

Avcılık uygulamalarında, bir türün kendisine olmasa da beslendiği türe kota verilmesinin hastalıklar ve popülasyon üzerindeki etkilerinin yadsındığı düşünülmektedir. Popülasyonlarında düşüşlerin olduğu belirtilen tavşanlardan beslenen türlere örnek olarak; kızıl geyik, vaşak, ala geyik, karaca, karakulak, yaban kedisi ve saz kedisi verilmiştir. Yoğun avcılık nedeniyle yırtıcı türlerin ve onların avları arasındaki dengenin bozulmasının zoonoz hastalıklar gibi birçok hastalık türlerine neden olabileceği öngörülmektedir.

Doğal düşmanları ile mücadele etmek zorunda olan hayvanların aynı zamanda beslenmeleri gereken saatlerde avcılardan kaçmaları sonucunda hayvanların besinsiz ve uykusuz kaldığı örnek verilerek, hayvanların üzerindeki birçok baskı unsuru öne çıkarılmıştır. Aynı zamanda evcil keçilerin ve koyunların her yerde otlatılarak yaban geyiği, karaca ve yaban keçileri gibi yaban hayvanlarının besinsiz kalmalarına neden olan bu tip ek faktörler ile birlikte hayvanların bağışıklıklarının düştüğü belirtilmektedir. Bütün bu faktörlerin karşılıklı etkileri sonucunda salgın hastalıklara rastlanıldığı düşünülmektedir. Örnek olarak; Anadolu yaban koyununda görülen paratüberküloz hastalığının yayılımı verilmiştir. Paratüberküloz hastalığının yaban koyunlarına ilk başta hayvansal ürün üretimindeki evcil koyunlardan geçtiği düşünülmektedir. Besinsizlik gibi yaşam alanı ve avcılık gibi nedenlerden

popülasyonları azaldığı düşünülen yaban koyunlarının kurtlar tarafından avlandığı gerekçesiyle, bir dönem kurtlara kota çıkarıldığı ve kurtların avlanıldığı belirtilir. Bu durumun ters etki yaratarak yaban koyunlarında paratüberküloz hastalığını arttırdığı, çünkü kurtların hasta hayvanları avladığı belirtilir. Kurtların avladıkları hayvanların önceden bir hastalık geçirdiği, bunun nedeninin de hasta hayvanların daha az tepki vermesi ve daha az enerji harcadığı belirtilir. Dünya'dan bu duruma örnek olarak; Slovakya'da domuz vebası vakaları gösterilir. Kurtların olmadığı bölgelerde domuz popülasyonunda %90, kurtların bulundukları bölgede %7 oranında veba hastalığının belirlendiği belirtilmektedir.

"(Kurtları) vurdular zehirlediler. Koyunların içinde paratüberküloz çıktı salgın. Hasta hayvanları seçip avlayacak bir kurt olmadığı için, salgın yayıldı. Kurdun öldüreceğinin kat ve kat fazlası salgından öldü bu sefer. Bu aslında evcil hayvanlarda olan bir hastalık, bir şekilde bulaştı onlara. Başka evcil koyun sürülerinden onlara ulaştı. Evcil koyunda da mortiletesi var, yaban koyunda tabii daha az bağışıklık var. Yırtıcıların alandan temizlenmesi, hastalığın ilerlemesini hızlandırdı." (G10)

Yaşam alanlarının tahribatına ek olarak kurt, karakulak, vaşak gibi vurulan yırtıcı türlerin sayılarının azalmasıyla yaban domuzlarının sayısının arttığı birçok görüşmeci tarafından özellikle belirtilen bir durumdur. Yaratılan popülasyon dengesizliği nedeniyle yaban domuzlarının tarım zararlısı olarak hedef olmakta ve sürek avları düzenlendiği, bu yöntemlerin hayvanların yoğun gördükleri zararların yanı sıra popülasyonlarını baskılamak gibi amaçlanan sonuçlara varılamadığına dair görüşler öne sürülmüştür.

4.2.1.3. Avcılık nedeniyle yoğun popülasyon baskısı

Yaban hayvanlarının avcılığında belirlenen kişi başı kota sayısı az olsa dahi, nüfusa oranla büyük bir yasal avcı kitlesi bulunmasından dolayı vurulan hayvan sayısı çok büyük sayılara ulaştığı ve trofe için gelen yabancı avcıların kotasının da fazla olduğu birçok

görüşmeci tarafından popülasyon baskısındaki temel sorunlardan biri olarak görülmektedir. Yıllık avlanma bedellerine ve avlanacak türlerin sisteme girilmesi zorunluluğuna uyan nizami avcı sayısının çok az olduğu gözlemlenmiştir ve Türkiye'ye gelen göçmen kuşların ancak 10'da 1'i geri dönebilmektedir. Belli bölgelerde popülasyonları tükenen ya da çok azalan diğer hayvanlara örnek olarak; kızıl geyik, tavşan, tilki, çakal, kurt ve orfoz balığıdır. Görüşmelerde belirtilen yoğun olarak avcılığı yapılan diğer hayvanlar; çizgili sırtlan, tilki, kurt, vaşak, yeşil başlı ördek, baykuş, tilki, tavşan, kartal, akbaba, şahin, atmaca, puhu, serçe, Türk sakası, dağ kekliği, dağ keçisi, karaca, yaban domuzu, yaban keçisi, çengel boynuzlu dağ keçisi, yaban ördeğidir.

Popülasyon sistematik olarak dağılması gerekirken, avcılık nedenliyle karacaların dar bir alana sıkıştığı gözlemlenir. 1940-50 yıllarında yaşanan kıtlık dönemlerinin yarattığı korkunun etkisiyle bugün derin dondurucularda yaban hayvanlarının avlanıp stoklandığı düşünülmektedir. Karaca ve yaban keçisi yoğun olarak avlanıp eti stoklanan hayvanlara örnek olarak verilir. Bölgelere göre bazı türlerin kotaları farklılık göstermektedir, örneğin boynuzu ve etinin kişisel kullanımı veya satışı için vurulan yaban keçisinin bazı bölgelerde en çok av kotası çıkarılan türdür. Tür tehlike altında olsa dahi bazı türlere (örn. yaban koyunu, kızıl geyik) kota çıkarılabilmektedir. Yaban hayvanlarının genetik çalışmalarında ve sosyal kontrol mekanizmalarının bünyesinde türlerin ve vakalarının kayda alınmasında ve multi-disipliner çalışmalardaki eksiklikler olduğu görüşmeciler içinde yaban hayvanları üzerine çalışan profesyoneller tarafından ortak olarak dile getirilen bir sorundur.

Avlanması yasak olan türlerin veya tür özellikleri ayırt edilmeden hayvanların avlandığı belirtilir. Tedaviye yanıt vermeyerek ölen hayvanların kullanıldığı tahnitlere bakılarak, avcıların ayırt etmeden birçok hayvan türünü vurdukları görülmüştür. Orman köylülerinde tüfek kullanımının yaygın olmasının, karşılaşılan yaban hayvanlarının türe dikkat edilmeden vurulmalarının ve hayvanların neslinin tükenebileceğine dair bilgilerin

yetersiz olmasının, tür ayırt etmeksizin hayvanların vurulmasında etkili faktörler olduğu düşünülmektedir. Tilkiyi yavruları ile öldürüp dizmesi de yoğun avcılık uygulamalarına bir diğer örnek olarak verilmiştir. Ayıların çok hassas yapıda oldukları, az yavru verdiği için, yavrunun büyümesinin ve cinsel olgunluğa erişip çiftleşmesinin yıllar sürmesi nedeniyle yoğun zarar gördükleri belirtilir.

"Genelde Türkiye'de büyük memeliler (yoğun zarar görüyor). Hemen hepsi diyebiliriz. Ayılar mesela, çünkü çok hassaslar, yılda 2 yavru veriyor. Yavrunun büyümesi cinsel olgunluğa erişmesi çiftleşmesi yıllar alıyor. Kaçak avcılık nedeniyle. Yırtıcıların avlanması yasak ama ben buna uyan kimseyi görmedim. Eğer kendi sürüsüne saldırıyorsa vuruyor. Ama (kırsal alanda yaşayanlarda) şöyle bir şey var, öldürüyor ama yavrusu varsa yavruyu öldürmüyor. Sonra haberlere çıkıyor; kurt yavrusu bulundu, ayı yavrusu bulundu diye. Öyle bir şey olamaz, yavruyu anne bırakmaz. Muhtemelen anneyi vurmuşlardır öyle bir durum oluyor." (G24)

Avcılığın yoğun popülasyon baskısı yarattığına örnek olarak avcılığın olmadığı bölgelerde popülasyonun artması gösterilir. Tunceli'deki askeri bölgede ve Suriye'deki tarafsız askeri bölgede tür çeşitliliğinin çok görüldüğü ve çizgili sırtlan, geyik ve kurtların güvenli bölgelerden sınırlardan geçtiklerine rastlanılmaktadır. İnsanların köyleri terk etmesi ile avcılığın azalması ile artan türlere örnekler verilmiştir; sürüngenler, yaban domuzu, çakal ve tilki. Avcılık yapan yerleşimcilerin kırsal bölgeyi terk etmesi sonucunda tarım alanlarının ormana dönmesi ile yaban hayvanları popülasyonlarında artışlar gözlemlenmektedir.

4.2.2. Ürün elde etmek için hayvanların insan eliyle üretilmeleri ve uygulanan sorunlu yöntemler: popülasyon artışı ve meta olarak cins üretimi

Görüşmeciler, hayvanların üretiminde amacın hayvanların belli özelliklerini öne çıkarılmak istendiğine dair örnekler vermişlerdir. Bu özelliklerin içinde tercih edilen genetik

anomaliler de olabilmektedir. Örneğin, takla atamayan güvercinlerin ilgi çekmesi nedeniyle üretilirler ve genetik anomalilerin bu şekilde sürdürülmesinin teşvik edildiği ifade edilmiştir. Genel itibariyle hayvan üretiminde aynı aileden bireylerin üretilmesi sebebiyle, hayvan üretiminde önleyici tedbirlerin getirilmesini öneren görüşmeciler olmuştur. Evcil hayvanlarda (örneğin; kedi ve köpek) genetik testlerin yapılması gerektiği düşünülür. Genetik biliminin yadsındığı bir diğer örnek de yaban hayvanları üretimindeki yaklaşımlardan verilmiştir. Yaban hayvanlarının üretiminde, Urfa'da gazelle sutrukturosai ve Hatay'da gazella gazelle olan iki farklı ceylan türünün bir araya getirilmesi gibi yanlış önermelere de rastlanıldığı örneğidir.

Evcil hayvan bakımında tüketici anlayışları olarak kuşların renklerine ve köpeklerin davranışlarına göre seçildiği ve üretildikleri belirtilir. Bir canlıyı sevmek istemek gibi kişisel tatmin duyguları için hayvanların kolayca satın alındığı ve avlanmak için kurttan evcilleştirilen köpeklerin günümüzde sadece tüketim amacına indirgenerek süs hayvanı olarak kullanıldıkları görüşlerin arasında yer alır.

Hayvan popülasyonunu çoğaltıcı yöntemlerin en tahrip edici olanlarının içinde suni tohumlama yöntemi ile boğalardan elektroşok ile sperm alınarak ineklerin rahmine aletle bırakılması ile çiftlik hayvanları insan eliyle seri olarak üretimi ifade edilmiştir. Süt üretimi için devamlı bu şekilde hamile bırakılan ineklerin daha sonrasında deri endüstrisine ve/veya mezbahalara yollandıkları hatırlatılmıştır.

Birçok görüşmeci dişi köpeklerin bağlanarak erkek köpeklerle cinsel ilişkiye zorlandığı yöntemlerden bahsetmişlerdir. Satışı için köpeklerin çok fazla sayılarda çoğaltıldıkları belirtilmiştir. Üretim çiftliklerinden ziyade sektör haline geldiği söylenen köpek dövüşlerinde köpekler merdiven altı üretim alanlarında da çoğaltılmaktadırlar. Dövüştürmek amaçlı çiftleştirilen köpeklerin yavrularından para kazanıldığı, *'dövüşçü anne veya baba'* köpeğin yavrularının üretildiği ve yüksek paralara satıldıkları bilinmektedir.

Yavrulamaları için kangal köpeklerin kapatıldığı küçük kafeslere örnek verilmiştir. Köpek üretiminin motivasyonlarından birine örnek olarak, bir köpek üreticisinin kurt ile köpeği çiftleştirip *'saldırgan bir tür'* ürettiği örneği vermiştir. Çoğunlukla belli cins köpeklerin ve kas ile çene yapıları güçlü görülen köpeklerin kullanıldığı öne çıkarılmıştır. İnsan eliyle saldırganlaştırılan bu özelliklere sahip köpeklerin 5199 no'lu yasada yasaklı ırklar kategorisinde oldukları ve yasada bu tanımların yanlış yönlendirildiği (insan eliyle yaratılan bir durumun hayvanların doğalarına atfedilmesi gibi) birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir.

"Örneğin pitbullar. Genetiğiyle oynanmış bir hayvan. Saldırgan yetiştirmek onun elinde, koyun koyuna çocuklarla yatan pittbullar da var. Nasıl yetiştirirsen, suçu hayvan değil saldırgan hayvan değil. İnsan nasıl yetiştirirse öyle, saldırgan olan insan." (G17)

"Pitbull Türkiye'de saldırgan hayvan olarak görülüyor. Çünkü güçlü bir hayvan kas yapısı yoğun bir hayvan. Gezdirilmeyen hayvanlar, bilerek evde tutuluyor. Pitbull sahiplerinde hayvanı kısırlaştırmamak, agresyonunu yükseltecek eylemler, hayvanı sosyalleştirmemek gezdirmemek. Hayvanı ev içerisine mahkûm ettiğinizde hayvan dışarı çıktığında tüm enerjisini atacak yer arıyor zaten. Dolaysıyla hayvan sahiplerinin yarattığı bir istismar alanı var" (G16).

Kangalların neslinin tehlikeye girmesine neden olduğu düşünülen bir yöntem olarak, farklı cinste güçlü yapıda görülen köpeklerin birbiriyle çiftleştirilmeleridir. Birçok görüşmede; Anadolu Mastifi, Anadolu çobanı, Kars çobanı, pitbull, dogo, akbaş, kangal ve Aksaray malaklısı gibi cinslerin dövüştürüldüğü ve üretildiği belirtilir.

4.2.3. Türlerde oluşturulan yapısal tahribatlar

Hayvan üretiminde organ kesimi yöntemlerinin hayvanlarda yarattığı psikolojik ve fiziksel tahribata ait bazı görüşmelerde örnekler verilmiştir. Genel bir uygulama olan, papağanların primer kanatlarının ve muhabbet kuşlarının alt kanatlarının keratin yapılarının kesildiği, bu sebeple kuşların uçma gibi temel işlevsel faaliyetlerini gerçekleştiremedikleri ve sakat bırakıldıkları belirtilmiştir.

Çoban köpeklerinin sıkça kulakları, bazı durumlarda kuyrukları kesilmektedir. Köpeklerin kurtlarla karşılaşmaları durumunda kurdun köpeğin kulağından yakalamaması için köpeğin makasla kulaklarının kesilerek yapısal bozukluklar yaratıldığı belirtiler. Başka durumlara örnek olarak, saldırgan görüntü elde etmek için pitbull ve doberman cinsi köpeklerin kulaklarının kesilmesi gösterilir. Katılımcılara göre, kulak kesiminin sonucunda; anatomik yapının bozulduğu, köpeğe çok acı verdiği, enfeksiyona açık hale geldiği, kulak kanalının korunması engellenerek soğuk hava ve rüzgâra maruz kalabildiği ve işitme kaybı yaşanabilmektedir. Çoban köpeklerinin yanı sıra avda kullanılan köpeklerin kuyruklarının kesildiği sıkça gözlemlenmektedir.

Çiftlik hayvanlarında hacamat benzeri yöntemlerin uygulanarak; kuyruk, kulak ve üçüncü göz kapakları kesildiği belirtilmektedir. Bir tür yanlış tedavi yöntemi olarak hacamat benzeri yöntemlerinin uygulandığı bir veteriner hekim tarafından ifade edilmiştir;

"(Çiftlik hayvanları) minimum giderle maksimum kazanç üzerinden bakılan (hayvanlar). O bakımdan ihtiyaç duyulan veterinerlik hizmeti alınmak istenmiyor. O yüzden öncelikli olarak kocakarı ilacı diye tabir edilen uygulamalar önce deneniyor. Hacamat benzeri bir şey yapmak için kuyrukları, kulakları, 3. göz kapakları, dilleri kesiliyor. Akıllarına gelen her şeyi içiriyorlar. Hayvanlarda yarayacağını düşündüğü her şeyi, mesela sirke içirmek." (G14)

Üretim çiftliklerindeki kalabalık ortamlarda tutulmaları nedeniyle stres altında olduğu belirtilen tavukların kendilerini ve birbirlerini yaralamamaları için gaga makasları ile gagaları kesilmektedir.

Sihirbazlık gösterilerinde aslanların ve kaplanların tırnak ve dişleri, kobraların dişleri sökülmektedir. Bu nedenle hayvanların kendilerini savunma ve çiğneme gibi temel hareketlerini yerine getiremedikleri belirtilir.

4.2.4. Hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişkinin tahribatı: korkutma ve saldırganlaştırma

Yoğun avlanma sonucunda yaban hayvanları popülasyonları üzerindeki baskı mekanizmaları nedeniyle, hayvanların davranışlarında değişiklikler gözlemlenmiştir. Yoğun avcılığın olduğu bölgelerde hayvanlar insanlara uzak mesafede durmaktadırlar. Örneğin, su kuşlarının insanlar ile aralarına çok uzak mesafe koydukları, karacaların hareketlerinin kısıtlandığı ve tedirgin hareketler gösterdikleri ve diğer memelilerin de genelde gece aktif ancak gündüz tedirgin davranışlar sergiledikleri birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir. Hayvanları göz ardı eden insan faaliyetlerinin hayvanlarda yarattığı davranış değişiklikleri hayvanların bütün düzenlerine etki etmektedir. Hayvanların güvenli oldukları bölgelerde gündüzleri, güvenli olmadıkları bölgelerde ise geceleri aktif oldukları gözlemlenmiştir. Aktif oldukları zamanlarda hayvanların beslenebilmekte ve gezinebilmekte, diğer zamanlarda dinlenme halindedirler. Gündüzleri dinlenen hayvanların bir tehdit karşısında ayağa kalkmalarının daha uzun sürmesi ve gündüzleri insanların daha iyi görebilmesi nedeniyle, genelde insanların avcılığı günün erken saatlerinde yaptıkları bilinmektedir.

Hayvanların üzerinde güç sağlama yöntemlerinden biri olarak gösterilen hayvan ‘sahipliği’ durumundan kaynaklanan davranışlara katılımcılar örnekler vermişlerdir. Köpeklerin eğitilmesinin ve kişilerin komutlarının dinlenmesinin istenmesinin sorunlu bir

düşünce olarak görülmektedir. Baskı ve cezalandırma yöntemlerinin hayvanları kontrol etmek için hayvan eğitiminde kullanıldığı sorunlu olarak nitelendirilir. Bu insan davranışının temelinde hayvanların kontrolsüz oldukları algısının yattığı düşünülmektedir. Kişiler terbiye amaçlı evcil hayvanlara kötü muamelede bulunmaktadırlar.

Bir eğitim yöntemi olarak hayvanların birbirine kırdırılması sonucunda hayvanların ağır yaralandıkları ve ölümlerle sonuçlanan işkence vakaları gözlemlenmiştir. Arabanın veya motosikletin arkasında sürükleme ve lastik taşıtma köpek dövüşlerinde kullanılan fiziksel eğitim yöntemleridir. Köpeği sokakta yaşayan köpeklere saldırtmak gibi köpeklerde agresyonu yükseltecek eylemler sıkça görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Köpeği kör kuyuya atarak, 9 aylık oluncaya kadar kuyudan geri çıkarmama gibi yöntemlerin yanı sıra genelde çok küçük bir alanda tutarak saldırganlaştırma yöntemlerinin çoğunlukta olduğu vurgulanmıştır.

"Çok acımasız bu adam, eşi yok bu ülkede. (Köpekleri) kör kuyulara atıyor 2 aylıkken, 9 aylık olana kadar çıkarmıyor, ışık bile görmüyorlar. Yukardan yemek atılıyor, kuyunun altında nem var onu yalıyor… yaşadı yaşadı. Yaşarsa vahşice dövüştürüyor" (…) Köpek dövüştürenler (arabanın arkasında sürükleme olayını) çeşitli sebeplerden yapıyor, motosiklet veya araç arkasında (sürüklüyorlar köpekleri) kardiyo yaptırmak için. 15-20 km lastik taşıtıyorlar. Bunlar kondisyon için. Ama hayvan ölüyor. Bunlar sporcu yetiştirecek adamlar değil ki, hepsi kör cahil. (Koşamıyorsa), tabii, ölsün (ona göre)." (G15)

Köpeklerin arabaların arkasına bağlanıp sürüklenmelerindeki öne çıkan farklı motivasyonlara örnekler verilmiştir; arabanın kirlenmesini engellemek, dövüş eğitimi ve cezalandırmak. Cezalandırmak amaçlı köpeklerin ayaklarının kesildiği ve bir şeyi yapmamaları için hayvanlara vurulduğu ya da bağırıldığı sıkça gözlemlenen hayvanları eğitme adı altında yapılan zulüm yöntemleri olarak görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir.

4.2.5. İki farklı türü birbirine kırdırma yöntemleri

Hayvan üretimi alanlarında bir diğer öne çıkan yöntemlerden biri hayvanları birbirine *kırdırma* yöntemidir. Bu alt başlık, bir türün avlanmasında araç olarak başka türlerin kullanıldığı durumları içerir. Başka türlerin avlanmasında kullanılan köpekler ve atmacaların durumu bir görüşmeci tarafından hapis hayatına benzetilmiştir. Araç olarak kullanılan bu hayvanların yaşadıkları duruma örnek olarak, avda kullanılan bir köpeğin 'hırsını alması' için canlı domuzun üzerine köpeklerin saldırtıldığına bir görüşmecinin tanık olmasıdır:

"Hatta bizzat şahit oldum. Domuz avında domuz vuruldu yaralı domuz, bir çukurun içerisine düştü, köpekleri saldılar üzerlerine. Canlı canlı ısırdılar onu. Ben müdahale ettim, niye yapıyorsunuz diye. 'Köpekler hırsını alsın domuzdan diye' dedi. 'Bir an önce kesin' dedim, beni dinlemediler tabii." (G23)

Avda kullanılan köpekler yarıştırılmaktadır. Köpekler bazı avcılar tarafından arabalarına alınmazlar ve arabaların arkasına bağlanarak koşturulurlar. Ayrıca avda kullanılan birçok köpek, av peşinde çok koşturuldukları için kalp hastalıklarından öldükleri ve çok uzun süre yaşayamadıkları belirtilir. Yasal avcılığın dışında avlanması yasak olan oklu kirpinin köpeklerle ve çivili sopalarla sıkça avlanılabilmektedirler. Avda kullanılan köpeklerin av dışında da yaban hayvanları popülasyonlarına zararları gözlemlenmektedir. Köpeklerin karacaların peşinden koşturulduğu ve çakalları da kovaladıkları görüntüler fotokapanlara yakalanmaktadır.

Bıldırcınların atmacalar ile avlanıldığı, atmaca ile yırtıcı kuşlara zarar verildiği, atmacayı yakalamakta kullanılan kuş türleri gladyo ve kızıl sırtlı örümcek kuşlarının da zarar gördüğü belirtilmiştir.

Deve, horoz, boğa ve köpek dövüşleri hayvanları birbirleriyle dövüştürülmeye zorlandıkları durumlardır. Ancak, katılımcılara göre, hayvanlara zulüm edilen bu durumlar, hayvanların doğalarıyla ilişkilendirilerek haklı çıkarılmaya çalışılmaktadır. Sokakta yaşayan

köpeklerin ya da kedi gibi başka türdeki hayvanların üzerine sahipli köpekler salınmakta veya sokaktan terk edilen köpekler alınarak başka hayvanlara karşı saldırtılmaktadırlar. Horoz dövüşlerinde horozların parmak arasına jilet koyulduğu belirtilir. Kanatlı derneklerinin hepsinin denetlenmesi gerektiği bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Derneklere tanınan imtiyazlardan faydalanılarak horozların dövüştürüldüğü bilinmektedir.

4.2.6. Ürün olarak hayvanların üretiminde psikolojilerinin yadsınması

Türleri ile bağdaşmayan ortamlarda tutulmaları nedeniyle, üretim aşamasında ve evde bakımları sırasında papağanlarda psikolojik rahatsızlıklara rastlanıldığı; kafalarını sağa sola çarptıkları ve kendilerini yoldukları durumlara sıkça rastlanılmaktadır.

"Kuş uçmayı bilmiyor çünkü hayatı boyunca kafeste yaşamış. Bunu talep ettiğiniz ve aldığınız sürece bu devam edecek. Kafalarını devamlı sağa sola çarpıyorlar papağanlar, bana çok üzücü geliyor." (G4)

Stres kaynaklı olarak kendilerini aç bırakmaktadırlar ve sonucunda tekrar beslemeye başlamada zorluk yaşandığı için ölmektedirler. Örnek olarak 8 saat ilgi isteyen kakadu papağanının kafeste tutulduğu için; bir nesneyi atma gibi anormal davranışlar gösterdikleri, cinsel isteklerini karşılayamadıkları ve 40-60 yıl yerine 5-10 yıl aralığında yaşam sürelerinin kısaldığı gözlemlenmiştir. Yılanların çok ele alınması nedeniyle stres kaynaklı ölümlerine rastlanılmaktadır. Psikolojisi bozuk insanlarla yaşamak zorunda kalan evcil hayvanların psikolojisi etkilediğinden, aynı evde bulunan insanın ve hayvanın birlikte tedavi edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Deneylerde kullanılan hayvanlarda stres kaynaklı görülen davranışlara örnek olarak; uzuvlarını yeme, birbirlerine agresif olma, birbirlerini yaralama ve öldürme davranışları gözlemlenmiştir. Tavuklar stres altında olduklarında yemden kazanma gücünün azalarak et yapılamaması gibi faktörler üretimde dikkate alınmaktadır. Genel olarak çiftlik hayvanlarında

stres faktörlerinin belirlenmesinde hayvanların içsel değerleri dikkate alınmaksızın ürün kalitesinin amaçlandığı katılımcılar tarafından belirtilir. Örneğin, stresse giren hayvanlarda kortizol seviyeleri ve adrenalin seviyeleri yükselmeleri dikkate alınarak, diğer değerlerin göz ardı edildiği ifade edilmiştir.

Mezbahalarda bilinci açık olarak kesilen hayvanların, strese girmemeleri için kesilmeden önce *'dinlenme yeri'* olarak tanımlanan bir bölmede bekletildikleri belirtilir. Kesim yoluna hayvanlar alınırken hayvanların kan görünce kesileceklerini anladıklarından inekler debelenmeye başlamaktadır ve standartlar gereği hayvanlara sakinleştirici verilmediğinden, hayvanlar dövülerek ya da başka zor kullanımlar hayvanlar üzerinde uygulanmaktadır.

Üretim aşamalarında hayvanlar gibi insanların da psikolojilerinin yadsındığı durumlara örnekler verilmektedir. Mezbahalarda ve hayvan deneylerinde çalışanların psikolojilerinin olumsuz etkilendiği, kişilerde travmalar gelişerek üretim süreçlerini etkilediği belirtilmiştir.

4.2.7. Hayvanların aile ilişkilerinin görmezden gelindiği durumlar

Katılımcılar, üretim aşamalarında hayvanların aile ilişkilerinin yadsındığı vurgulamışlardır. İneklerin yavrularının süt içmesinin engellenmesi amacıyla yavrularından ayrıldıkları, kedi ve köpek gibi üretilen evcil hayvanların yavrularının satış için ailelerinden koparıldıkları örnekler sorunlu görülmektedir. Annelerinden koparılan yavru köpeklerin bakımının özellikle zorlu olduğu ifade edilir. Ailelerin koparılan hayvanlarda davranış bozuklukları ve psikolojik baskı yaratıldığı belirtilmiştir.

"(İnsanlar) kendi yarattıkları koşulları hiçbir faktör olarak analizin içine katmıyorlar. Biz bu ortamı yaratıyoruz. Et endüstrisi açısından, makineye bağlanıyor, şiddete maruz kalıyor, anne yavrusundan ayrılıyor, bu koşullar altında hayvan zaten kendini ifade edemez. Öyle bir ilişki

kurulmuyor ki hayvanla. 'öküz gibi' diyorlar, hiçbir şey algılayamıyor hissediyor gibi. Sen durmadan tokat atarsan, sosyalleşmelerine izin vermezsen eğer ona bir özne gibi değil de kaya parçası gibi davranırsan. Bir kitap okuyorum. Aile bağlarını anlatıyor. Bebeğini mesela ananesine emanet ediyor. Niye başkasına emanet etmiyor da, kendi kan bağına birine emanet ediyor." (G13)

Öksüz sanılarak karaca yavrularının alınması gibi bilinçsiz eylemlerin dışında ayı yavrularının satışı veya eğlence sektöründe kullanımları için ormandan kaçırıldığı bilinçli durumlara da rastlanılmaktadır. Her iki durumda da hayvanların aile bağlarının yadsındığına vurgu yapılmıştır. Avcılıkta yaban hayvanlarının yetişkin bireylerinin vurulduğu ve yavrularının dikkate alınmadığı durumlara örnek verilmiştir. Av aracı olarak kullanılan hayvanlarda da aile bağları yadsınmaktadır. Yaban hayvanlarının yavrularının kaçakçılığı söz konusudur.

"Eğer bir ailenin dişi bireyini vurursanız olan yavruları ortada kalacak. Bilinçli bir şekilde yaban domuzu düşmanlığı var. Sen yaban domuzunu ayrım yapmadan öldürüyorsun, onun yavruları var. Böyle ihmaller, düşüncesiz davranışlar oluyor. Anneyi vurduktan sonra yavru ayıların hayata tutunması zor." (G38)

"Av köpeği deniliyor, av tüfeği gibi. Tüfek neyse onun için köpek de o. Bir canlı gibi görmediği için onu, eğer avdan korkarsa eğer işe yaramazsa, kısırlaştırmazlar, bir sokak köpeği ile çiftleştiği zaman yavrularını atmaktan da geri kalmazlar." (G8)

"Doğadan ayı yavrularını getiriyorlar. Çok yer altında değil. Gayet yer üstünde olan, hayvansever gibi duran, tv programlarına çağrılan, hayvanat bahçesi işleten ama el altından kaçakçılığını yaparlar. Görünüşte vitrin yasal, ama altında kaçakçılığını yapıyor.'' (G10)

4.2.8. Yoğun zarar veren ve kolay erişimi olan avcılıkta kullanılan araç ve gereçlerin kullanımı

Üretim yöntemleri kadar üretim araçlarındaki değişimler zararın yoğunluğunu arttırmaktadır. 1940-2000 yılları arasında, av araçlarının geliştirilmesinin yaban hayvanları popülasyonlarına yoğun zarar verdiği düşünülmektedir. Av sektörünün fişekten silaha bütün av malzemelerinin satıldığı büyük bir ekonomik kazanç olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca silah sektörünün desteklediği bir alan olduğu savunulmuştur. Av tüfeklerinin ve gereçlerinin satışı ve kullanımının kolay, yaygın ve yasal olması hayvanlara zararı yoğunlaştırmaktadır. Kaçak avcılıkta el konulan araçların geri satılmasının sorunlu olduğu ifade edilmiştir. Birçok görüşmeci tarafından vurgu yapılan bir diğer etki ise, söz konusu av tüfeklerine kolay erişim ve yaygınlık, av tüfeklerinin cinayet gibi insana yönelik suçlarda da kullanımını arttırmasıdır.

"Yanlış av zamanında tavşanı fenerle avlıyorsan. Fenerine, arabana, köpeğine, silahına, bıçağına her şeyine el koyuyorlar. Sonra sen onları 2.el haciz satışından geri alıyorsun. Bu caydırıcı bir ceza ama yine de adamı engellemiyor. Arabayı alıyor yine ava gidiyor o akşam." (G24)

"Burada zaman zaman adam öldürme vakalarının av tüfekleri ile yapıldığı aşikardır. Bununla ilgili bir prosedür yok. Bir tane kağıtla gidip alabiliyorsunuz, tabanca yerine av tüfeklerini çok rahat taşıyabiliyorlar." (G19)

Şarjörlü, seri ateş edebilen otomatik silahların kullanımının toplu hayvan ölümlerine neden olduğu gözlemlenir. Yurtdışından özel getirilen dürbünlü gece görüşlü kızılötesi infrared kameralı tüfeklerin de kullanıldığı bilinmektedir. Tüfeklerin gelişimi ile kapan ve

tuzak yöntemleri azalsa dahi halen uygulandıkları çeşitli türlerine örnekler verilmiştir; kapan, dürbünlü tüfek, aydınlatma yöntemleri, güve ile pusu kurma, çivili sopa, canlı hücre yöntemi, telefon programları ile kekliğin bıldırcının sesinin kullanımı, ayak kapanı, ilmek kullanma, zehirle avlama, bisikletin fren halatları ile ilmek atarak avlanma, ağ ile veya ökseotu tohumlarının kaynatılarak yapışkan hale getirilmesi ile ağacın belli bölgelerine sabitleyerek kuşları avlama, hayvanların geçtiği patikaları belirleme, kamuflaj malzemeleri ve idrar kokusunu taklit eden malzemelerinin kullanımı.

4.2.9. Bilimsel çalışmalarda hayvan popülasyonlarını azaltan durumlar: hayvanların çalışmalarda kullanımı ve standartlarda sorunlar

Bilimsel çalışmalar için doğadan bilinçsizce örnek toplanarak, hayvanlara verilen zararın katliam noktasına getirildiği türler olduğu belirtilmiştir. Görüşmecilerin ifadelerine göre, çalışmalar için doğadan çok fazla bireyin toplanması ve toplanan bireylerin denetlenmemesi sonucunda popülasyonların ciddi olarak azalmasına neden olunabilmektedir.

"100'lerce örnek topluyorsun. Sonra diyorsun ki soyu tükeniyor. Sen tükettin. Bizde çoktur öyle örnekler. (Ayrıca) mesela bizim yetkililerimizin bir kısmı var (buna inanan), yabancıysan bir de keçi sakalın varsa bilim insanı oluyorsun". (G32)

Eski tarihte canlıların bol olmasından kaynaklı olarak çok sayıda hayvanla çalışma yapıldığı ancak günümüzde bir kuşun kanadından veya farenin kuyruğundan bir doku parçasının DNA incelemesi için yeterli olabildiği ve çalışmalarda artık öldürmeye gerek duyulmadığı halde standart dışı uygulamalara dikkat çekilmiştir.

Deneylere ilişkin olarak, kedilerde böbrek nakli çalışması için toplam sayısı yaklaşık 500'ü bulan kedinin öldürülme ve anestezi vermeden su samurlarını boğma, Anadolu yaban

koyunları kafatası karşılaştırmaları, 1500 civarında kalan flamingoları vurmak isteyerek flamingolarda parazit araştırması yapmaya yönelik yoğun zarar veren ve verimsiz çalışmalara örnekler verilmiştir.

Hayvan davranışları çalışmalarında gözlem içeren çalışmalarda da sorunlu müdahalelerin sıkça rastlandığı düşünülmektedir. Örnek olarak, kuş fotoğrafının internette paylaşılabilmesi için kuşu yuvasından etme, sopayla kuşun yumurtasını zedeleme ve kuşun yuvasının başından ayrılmayarak yavru bakımına engel olma, dronelarla yaban hayvanlarının izlenerek korkutulmaları ve hayvanların sonucunda zarar görmelerini içeren müdahaleler belirtilir. Önemsiz görülen bu tip müdahalelerin dahi hayvanların yavru besleme süreçlerini engellediği ya da drone gibi çok sesli aletler ayının yavrusunu bırakıp kaçmasına ve hayvanlarının ölümüne neden olunabildiği ifade edilmiştir.

Salgın hastalıklara karşı bilim insanlarının kendini sorumlu hissedebilmeleri nedeniyle hayvanlara genetik müdahalelerde bulunması sonucunda, çalışmaların yan etkilerin göz ardı edildiği düşünülmektedir. Canlı türlerinin rolleri tam olarak bilinmediğinden, genetik çalışmalarda beklenmeyen etkilerin görülebileceği belirtilir.

"Bilim insanları bir zararlı türle uğraşmak, o soruna çözüm bulmak istiyor. İnsanüstü bir faaliyet gösteriyor. Peki bunları yaparken ne olacak sonucunda neler çıkacak. Canlı türlerinin rollerini tam olarak bilemediğimiz için, yani tabiatta nasıl bir rol üstlenmiş, bunu tam bilmiyoruz, hala bilgiler eksik. Dolayısıyla bu denemeyi yaptıktan sonra, bilmediğimiz bir rol (etki edecek). Diyelim ki sivrisineklerin ağız yapılarını değiştirecek veya tükürük salgısını değiştirecek birtakım şeyler yaptınız. Bilmediğimiz bir rol de bundan etkilenirse, ciddi sonuçlar ciddi sıkıntılar ortaya çıkabilir. Ben bu tip şeylere mesafeli bakıyorum." (G30)

Görüşmeciler tarafından, hayvan deneylerinde eski yöntemlerin tekrarlanmasının sorunlu ve verimsiz olduğu ve yeni uygulamalara dikkat çekilmesi gerektiği savunulmuştur. 3. ve 4.yy. arasında Aristoteles'in anatomi incelemeleri ile başlayan hayvan deney yöntemleri, 1940'dan itibaren Jane Goodall gibi bilim insanlarının hayvanları doğalarında gözlemlemeye evrildiği bir süreç bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Bir diğer görüşmeci tarafından da 1960'dan kalma bilimsel materyallerin bugün anatomi ölçümleri ve kemik incelemelerinde kullanıldığı, bu bakımdan eskiden hayvanlara yapılan müdahalelere gerek duyulmamasına rağmen günümüzde birçok gereksiz (tekrarlayan) uygulamanın yer aldığı belirtilmiştir.

Görüşmecilerin üretimde hayvanların duygularının yadsındığı örneğine benzer olarak, çalışmalarda hayvanların duygularının da bir faktör olarak ele alınmamasının yanlış ve verimsiz çalışmalara ve yöntemlere neden olduğu ifade edilmiştir. Deneylerde kullanılan hayvanların duygu ve akıllarının göz ardı edildiği, deneylerde hayvanları elle tutup bırakmanın dahi hayvanlarda büyük stres yarattığı ve yapılan çalışmaların sonuçlarını etkilediği ifade edilmiştir. Alzeimer hastalığı gibi hastalıklara tedavi arama çalışmalarında, hastalıkların semptomlarının hayvanlar üzerinde taklit edildiği müdahaleler yapılmaktadır. Hastalıklara neden olan birçok faktör göz ardı edilerek, semptomlar üzerinden yapılan hayvan deneyleri yöntemlerinin, tedavileri olumlu sonuçlara ulaştırmadığına vurgu yapılmıştır. Deneyde canlı hayvan kullanımına alternatif yöntemler olarak; hücre kültürleri, plastik ya da silikon maketler ve kadavralar verilmiştir. Ancak bu alternatif yöntemler yerine hayvan deneylerinin yoğun olarak uygulanmasını teşvik eden bir diğer etken olarak hayvan deneylerinin büyük bir sektör olması görülmektedir. Hayvan deneylerinin deneyi yapan, deney hayvanını üreten, mamasının suluğunun lojistiğini sağlayan birçok paydaşı içeren büyük bir sektör olduğu belirtilmektedir. Bilimin ekonomik çıkara bağlanmasının bilimsel bilgi üretimini etkilediği öngörülmektedir.

4.2.10. Ekonomik değerle ilişkili olarak şiddetin artması

Hayvan üretiminde çalışan çiftçilerin hayvanlardan kazanç elde edemediklerinde hayvanlara kötü muamelede bulundukları ve hayvanların yaşam koşullarını düzeltmeye yeltenmediklerine tanık olunmuştur. Üretimde hayvan bakımının ekonomik refah ile ilişkisi nedeniyle, çiftliklerde kalite denetim kuruluşlarına benzer iyi hayvancılık uygulamalarını teşvik edecek bir belgelendirmenin olmamasının çiftlik hayvanlarına kötü muamelenin devam etmesine neden olduğu düşünülmekte ve mezbahalarda yeterli denetimin olmadığı belirtilmektedir.

Hayvan üretiminde hayvanlara uygulanan şiddetin türünün ekonomik zarar getirip getirmemesiyle ilişkilidir. Bir görüşmecinin verdiği örneğe göre, çiftlik hayvanları üretimde dövülseler dahi ekonomik değerleri nedeniyle hayvanın hastalanması durumunda veteriner hekimin çağırılabilmektedir. Çiftliklerde kullanılan tavuk gibi kuş türlerine biçilen ekonomik değerin az olması nedeniyle onlara karşı şiddetin diğer değerli kabul edilen kuşlara nazaran yoğun olduğu belirtilir. Bir diğer görüşmecinin verdiği örnekte olduğu gibi, ekonomik değeri daha az kabul edilen bir bireye (örn, üretim çiftliğindeki tavuğun ayaklarından tutularak fırlatılması) karşı davranışlar kişisel tüketim için satın alınan kuşlara (örn. Kakadu papağanı) yapılan davranışlara göre farklılık göstermektedir.

"Kuşlar ucuz, kolay ulaşılabilir, ucuz olduğu için kıymeti azalınca şiddet gösterebilecek bir eşik başlıyor. Kalemi fırlatabilirim, cep telefonunu fırlatamam. Kakaduya şiddet uygulanması alışılır bir şey değil, ama tavuğa uygulanabilir çünkü milyarlarca tavuk var." (G1)

Çiftlik hayvanlarının süt ve et üreten makine olarak algılanmalarının onlara karşı muamelenin şiddetlenmesine neden olduğu ifade edilmiştir. İneklerin kürekle memelerine vurulduğu videoların çekilerek dalga konusu yapılmalarının yanı sıra daha sık olarak hayvanlara hakaret etme ve dövme eylemlerine rastlanıldığı örnekler verilmiştir. Katılımcılara

göre, kamusal alanda kuzuların, boğaların ve ineklerin kesilmesi sorunlu olarak ifade edilmiştir.

Avlanması ucuz olduğu belirtilen bazı yaban hayvanları türlerine örnek olarak; geyik, karaca, yaban keçisi ve Anadolu yaban koyunu verilir. Bu hayvanlara evcil hayvan üretiminde kullanılan hayvanlardan daha ucuza fiyat biçilmesinin yoğun avcılığı teşvik eden bir faktör olduğu belirtilir.

4.2.11. Hayvan üretiminde hayvanların tür özellikleri ile bağdaşmayan koşullarda tutulmaları ve ağır çalışmaya zorlanmaları

Hayvan üretiminde, yaşam alanlarındaki üretimin sonuçlarına benzer şekilde hayvan sayısı ve birim alan ilişkisine dikkat edilmediği en öne çıkan temalardan biri olmuştur. Örneğin, kuşların üretim koşullarında ancak hayatta kalabilecekleri kadar minimal koşulların sağlandığı, kuşların dışkılarının üstünde ve suyu dökülmüş şekilde hareket edemeyecekleri kadar küçük kafeslerde ve havalandırma sistemlerinin yeterli olmadığı ortamlarda tutulmaktadırlar. Küçük kafeste tutularak satış yapılan büyük kuyruksuz maymun yavrusuna dahi rastlanılabildiği bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir.

Deneyde kullanılan hayvanlardan bazılarının, küçük kutulara kapatılmaları ve ışık almayan yerlerde bulunmaları nedeniyle görme duyularının gelişemediği ve kör oldukları belirtilmiştir. Deneyde kullanılan hayvanların türlerine uygun olmayan koşullarda tutuldukları ifade edilmiştir. Örneğin, tırmanması gereken bir tür olan sıçanların pleksiglass kafeslerde tutulmakta, nokturyel hayvanlar üzerindeki çalışmaların gündüz yapılması sebebiyle gündüzleri uyuyan hayvanların uyanık kalmaya zorlanmakta, ses ve ışığa çok duyarlı olan albino sıçanlarının çok yoğun ışık ve ses altında tutulmaktadırlar.

Tavuk üretimi endüstrisinde tavuklar gündüz sanıp yumurta versinler diye tavuklara günde 3 kere çok yoğun ışık verildiği, bir kafeste yaklaşık 300 tavuğun bir arada tutularak

tavukların kanatlarını açamadığı, zenginleştirilmiş kafeslerin olmaması nedeniyle tavukların kendilerini tımarlayamadığı ve eşeleyemedikleri durumlar açıklanmıştır. Avrupa uyum programları sayesinde taşımacılık ve üretim alanının genişletilmesi konusunda bazı 'iyileştirmeye' dönük değişimlere gidildiği gözlemlenmiş olsa da temelde gerekli değişimlerin üretimde yaratılamadığı öne sürülmüştür.

Bir görüşmeci, çiftlik hayvanlarının uygun bakım ortamları için bir uygulama örneği tasvir etmiştir. 1980'li yıllardan önce insanların çiftlik hayvanlarıyla yaşayıp büyüdükleri, hayvanların zaman zaman doğaya salındığı ve mahalle çobanları ile birlikte hayvancılığın yapılması söz konusu olduğu belirtilmiştir. O yıllarda inek, koyun, keçi ve tavuklar temiz ahırlarda tutulmakta ve atıklar evin kendine ait bir merkezde toplanmaktaydı. Bu durum, günümüzdeki çiftlik hayvanları üretim yerlerindeki yoğun atık ortamı ile karşılaştırılmıştır. Günümüzde çiftlik hayvanları üretiminin salgın hastalıkları yaratan koşulları, eski uygulamalarla karşılaştırılarak açıklanmıştır. Çiftlik hayvanları hastalıklarına karşı koruyucu ve bağışıklığı güçlendirici yöntem olarak boyacı sumağının kullanılmaktaydı. Ahırların toprak kerpici ya da tahtadan yapıldığı, doğanın iklim özelliklerinin içeri girmesi ile hava sirkülasyonun sağlandığı ve hayvanların birbirlerinin nefesini soluyarak hastalıkların yayılmasının önlendiği ortamlar oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Günümüzde ise çayırlarda gezmesi gereken çiftlik hayvanlarının çimento ve yalıtım sistemleri ile hava akışının iyi olmadığı, tuvaletlerini aynı yere yaptıkları, kalabalık ortamlara kapatılarak hastalıklara elverişli ortamların oluşturulduğu dile getirilmiştir.

Yaban koyunu, kızıl geyik, alageyik ve ceylanlar gibi yaban hayvanlarının sonradan yerleştirme programlarında ve yaban hayvanlarının üretiminde hayvanların yerel küçük istasyonlar yerine büyük istasyonlarda bir arada tutulmalarının verimsiz sonuçlarından bahsedilmiştir. Yaban hayvanları üretim çiftliklerinde bir enfeksiyonun bütün çiftlikteki bireylere birden bulaşabildiği vurgulanmıştır.

Alanları sınırlanarak yapay alanlarda tutulan yaban hayvanlarına bir diğer örnek ise eğlence amaçlı hapsedilen yaban hayvanlarıdır. Yunus parklarında yunusların türlerinin özellikleri ile bağdaşmayan havuzlarda tutulmaları sonucunda ekolokasyon sistemleri nedeniyle çok dar bir alanda seslerin yunuslara geri yansıdığı ve bütün gün su pompası sesi dinledikleri belirtilir. Yunus parklarında yunuslara zorla besleme ile ölü balık yeme eğitimleri verildiği ve bu eğitimler sırasında birçok yunusun öldüğü bilinmektedir. Sirklerde yaban hayvanlarının çok uzun seyahatlere maruz bırakıldıkları ve eğitim amaçlı aç bırakıldıkları ve büyük yırtıcılara dayak atıldığı ifade edilmiştir.

Katılımcılara göre, hayvanlar türleri ile bağdaşmayan koşullarda tutulurken ayrıca ağır çalışma koşullarına tabii tutulmaktadırlar. Çiftliklerde ineklerden 3-4 sene boyunca yoğun olarak makinadan süt alındığı, süt üretiminde hijyenik olmayan ellerle sağılan koyunlarda mastit meme iltihabının geliştiği belirtilir. Çiftlik hayvanlarını etkileyen başlıca hastalıklar: şap, sığır vebası ve şarbon hastalığıdır. Tavuk çiftliklerinde zaman zaman görülen salgın hastalıklar konusunda bilginin yetkililere açıklanmadığı gözlemlenmiştir. Çiftlik hayvanlarının sıklıkla üretilip tüketilmeleri nedeniyle onlardan elde edilen etin birçok insan hastalığının kaynağı olduğu düşünülmektedir.

Ağır şartlarda çalıştırılmaya zorlanan diğer hayvan türleri atlar ve eşeklerdir. Yavruyken atlara ve eşeklere yük taşıtıldığı, atların arkasına bağlanan kayışlar fazla yük nedeniyle yaralara neden olup yaraların kurtlanabildiği belirtilir. Osmanlı imparatorluğu zamanında atın ve eşeğin çalışma şartları düzenlenmelerinin daha olumlu olduğu ve uygulamalarda geriye gidildiği belirtilmiştir. Faytonlarda kullanılmak üzere toplu olarak gemilerle atların taşındığı, yoğun çalışma koşulları ve zoonoz bir hastalık olan ruam hastalığı ve çok koşturulmaları nedeniyle ciğerlerinin patlayarak öldükleri örneklerinden bahsedilmiştir. Atları ağır çalıştırmak için kırbaç kullanılmakta ve yokuşları çıkarken diren

denilen demir uçlu sopalar batırılmaktadır. Atlar ve eşekler birçok görüşmeci tarafından en yoğun şiddete uğrayan hayvanlar olarak görülmektedirler.

4.2.12. Bireysel hayvan bakımında tür özellikleri ile bağdaşmayan koşullar:

Hayvan üretimiyle ilişkili olarak tüketici anlayışları katılımcılar tarafından sıkça öne çıkarılmıştır. Katılımcılara göre tüketici anlayışlarına örnek olarak; hayvanların psikolojilerinin etkilenebileceğinin bilinmediği, duygularının düşünülmediği, sahip- sahip olunan ilişkisi kurulduğu, hayvanın üzerinde istediğini yapma yetkisine sahip olunduğunun düşünüldüğü ve hayvana hükmetmek için eve alındıkları belirtilir.

Kendi türlerine uygun olmayan bazı şehirlerdeki iklim koşullarında husky ve kangallar cinsi köpekler bakılmaktadır. Hayvanlara bakanların, hayvan bakımı eğitiminden geçmemesi nedeniyle sorunlu davranışlarına örnekler verilmiştir. Köpeklere 'bekçilik' gibi fonksiyonel bir görev verilmesinin ve bunun sınırı olmamasının, uzun saatler dışarıda eve alınmadan ya da kulübe olmadan köpekler tutulmaktadır.

"Bekçilik yapsın diye, peki tamam ama kaç saat? Kaç saat bekçilik. Bir bekçiye bunun bir bedeli bir mükâfatı olmalıdır. İnsan olarak kabule etmeyeceğiniz bir şeyi hayvana dayatmanın bir anlamı yok. Bunu dayatıyorsanız ve o hayvanı seviyorum diyorsanız, bu saçmalık. Siz bu hayvana eziyet ediyorsunuz." (G14)

Hayvan bakımında kedi ve köpeklerin ihmal edilmelerin; temel ihtiyaçlarının karşılanmayarak günlerce su ve yemek verilmemesi, arabanın içinde havasız bırakılmaları ve kısırlaştırılmamaları örnek olarak gösterilir. Ev ortamında yaban hayvanlarına bakımın uygun olmadığı belirtilir. Çeşitli yılan türleri, sakallı ejder ve iguana gibi birçok sürüngen türleri, ginepigler, şahin, martı ve leylek gibi birçok kuş türlerinin evlerde yanlış beslenme ve tedavi yöntemleri ve hayvanların fizyolojilerine uygun olmayan ısı- nem seviyelerinde bakılmaktadırlar. İguananın tel kafese koyulması nedeniyle kafese tırmanırken tırnağının

takıldığı ve parmaklarının kopabilmektedir ve kuşların hayat boyu kafeslerde tutulmaları nedeniyle uçmayı öğrenememektedirler. Bu sebeple birçok sağlık sorununun ortaya çıktığı görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Örnek olarak, papağanlarda evde bakım nedeniyle; yeme alışkanlıklarının, üreme ve solunum yollarının bozulduğu, vitamin eksikliği ve göz kısmında şişmelerin görüldüğü belirtilir.

Hayvanların evlere kapatılmalarının başlı başına bir istismar alanı oluşturduğu gözlemlenmiştir. Uzun süreli veya devamlı olarak hayvanların kontrol amaçlı bağlı tutuldukları ya da hapsedildikleri yöntemler sıkça ifade edilmiştir. Bağlı köpekler tuvalet ihtiyaçlarını dar bir alanda karşılamak zorunda kalmakta ve/veya insanlardan uzun süre soyutlandıkları yerlerde tutuldukları gözlemlenir. Kedilerin ve orta ile büyük ırk köpeklerin sürekli olarak eve hapsedilmeleri ve gerekli fiziksel aktivitede bulunmamaları sorunlu görülür. Ev kirlenmesin düşüncesiyle köpekler balkona kilitlenmekte ve *'yasaklı ırklar'* kategorisi nedeniyle evden alınan bazı cins köpekler yetkililerce alındığında hayatları boyunca barınakta hapis kalmaktadırlar.

"Pitbull ve dogolar merdiven altı çiftleştiriliyor, üretim var. Dövüşlerde çok büyük paralar, bahisler dönüyor. Pitbullları damızlık alıyor ya da dövüş için alıyorlar. Satışı yasak. Pitbull hayatı boyunca barınakta kalması lazım barınağa düşerse." (G2)

4.2.13. Hayvan davranışlarında düzensizliğe neden olan maddelerin kullanımı:

Hayvanların davranışlarını yönlendirmek ya da baskılamak için verilen bazı maddelerin zararlarından bahsedilmiştir. Kısırlaştırılmayan hayvanlara hormon baskılayıcı ilaçların verilmesi ve kontrolsüz olarak sedatiflerin hayvanlara verilmesinin hayvanlara zararları belirtilmiştir. Köpek dövüşlerinde, özellikle büyük bahislerde, köpeklere uyuşturucu maddeler verilmektedir. Kangallara ve pitbullara captagon ve ekstazi gibi maddeler ile enjektörle doping verildiği belirtilir.

Yunus parklarında ve hayvanat bahçelerinde hayvanların türlerine uygun olmayan koşullarda tutulmaları nedeniyle stres altındadırlar. Yoğun stres altındaki hayvanların sakin durmaları için madde verildiği ifade edilir.

"Hayvanat bahçesinde hayvanlar daha sakin dursun diye maddeler veriliyor. Egzotik hayvan merakı başladı, o hayvanlara çeşit çeşit maddeler veriyorlar sakin durmaları için. Ünlüler gidiyor videoda aslanla poz veriyorlar, onları da sakinleştirmek için bir şeyler veriyorlardır." (G6)

4.2.14. Hayvan üretiminde maddelerin yan etkilerinin görmezden gelindiği durumlar

Deneylerde günlük hayatta kullanılan birçok maddenin hayvanların üzerinde denendiği toksikoloji testleri, dermaltoksisite, kabinlere konularak solunum detoksisite testleri uygulamalarındaki yoğun zarar bir katılımcının söz konusu çalışmaları incelemesi sonucunda belirlenmiştir.

Çiftlik hayvanları üzerinde çalışmalar yaban bir başka görüşmeci de tedavi olarak kullanılan ampirik yöntemler kapsamındaki yanlış ilaçların ya da maddelerin (örneğin; sirke) yanlış şekilde verildiğini belirlemiştir. Üretimdeki hayvanların besili gözükmeleri için tek tip beslenmekte (örneğin; papağanlara çekirdek verilmesi) ve tek bir besine alıştırılmaktadırlar. İnsanların yediği besinler ya da toksik gıdalar hayvanlara verili Hayvansal ürün üretimde (tavuk ve sığır üretimi) hayvanlara GDO'lu ve antibiyotikli yemlerin verilmesinin sorunlu olduğu düşünülür. Üretim koşulları ve hayvanların beslenme biçimlerinin hastalıklara neden olduğu gözlemlenir.

"Meraya çıkması, hava alması gereken ineği antibiyotikli yemlerle besliyorsun. Sonra onu yiyorsun. Antibiyotik, GDO'lu gıdalar (kullanılıyor). Sonra kanser oluyorsun. Hastalıklarından hastanelerden çıkamıyorsun. Ama sorun değil ilaç şirketleri var. Eti satıyor paranı alıyor, sonra ilacı satıyor paranı alıyor. GDO'lu ürün yiyince hayvan sağlıklı değil,

hayvan doğal beslenmemiş ki. Hayvanı şişirmişsin. 2000 hayvanı bir arada tuttuğunuzda hastalık bulaşmaması imkânsız. Antibiyotik veriyorlar o yüzden. 2000 hayvan aynı yerden yemek ve su içiyor, aynı yere kakalarını, idrar yapıyor." (G8)

Tavuklara verilen ilaçların kontrolsüz kullanıldığı ve antibiyotik direnci geliştirilerek insanların kullandıkları antibiyotiklerin de tedavilerde dolaylı yoldan yeterli gelmemesiyle sonuçlandığı öne sürülmüştür. Yetiştirilme biçimleri nedeniyle günümüzde tavukların besin değerinin olmadığı, maddelerle hızlı fizyolojik gelişime zorlandıkları ve antibiyotik ile tarım kalıntıları barındırdıkları belirtilir. Dolaylı olarak bu tavuklardan beslenen yeni nesillerin sağlıklarını tehdit edecek derecede kilolu olmaları ilişkili görülmüştür.

İlaçların hayvanlara verilmesinden sonra eti ve sütü kullanılamayacak standartlarda olan hayvanların kontrolünün yapılmadığı, üretimde tedarik edilen ilaçların uygun kullanılmadığı ve kullanılan ilaçları kontrol edildiği ancak ilacın uygulanma biçiminin kontrol edilmesinin hayvansal ürün üretiminde ifade edilen sorunlu alanlardır. Hayvanlarda kullanılmak üzere ruhsat alınan ilaçların insanlar üzerindeki etkilerinin bilinmediği hatırlatılmıştır.

4.3. Ulusal ve Uluslararası Hayvan Ticareti veya Kaçakçılığı

Bu bölümde görüşmecilerden alınan yanıtlar içinde, ana tema olarak ulusal ve uluslararası hayvan ticareti ve kaçakçılığına değinen konular kodlanmıştır. Bu ana tema altında yapılan alt kodlama sonucunda hayvan ticareti ve kaçakçılığının 8 alt temada gruplanabildiği anlaşılmıştır: nesli tükenen yaban hayvanları ve yakın tarihte yaban hayvanları kaçakçılığı örnekleri; Türkiye içinde ve Türkiye'den ticareti veya kaçakçılığı yapılan hayvan ve hayvan parçaları; Türkiye'ye getirilen evcil ve yaban hayvanları; uluslararası ticaret yoluyla başka bölgelerden getirilen türlerin yerel popülasyonları baskıladığı durumlar: istilacı türler; hayvan ticareti ve salgın hastalıklar; sanal ortamda hayvan ticareti ağları; çoklu suç: farklı suç alanları ile birlikte yürütülen hayvan ticareti; yerel halkın hayvan kaçakçılığında kullanılması.

Tüm bu mekanizmaların; insan faaliyetleri ile yoğun bir hayvan ve parçalarının hareketliliğini içeren ulusal ve uluslararası düzeyde kurulan organize suç ağlarının operasyon yöntemlerinin yaygınlığı ve Dünya genelinde hayvanlarda yoğun bir popülasyon baskıları ve hastalıkların yaygınlaştırılması gibi zararlara neden olduğu vurgulanmıştır.

4.3.1. Nesli tükenen yaban hayvanları ve yakın tarihte yaban hayvanları kaçakçılığı örnekleri

Katılımcılara göre, Türkiye'de biyoçeşitliliğinin kendine özgü ve zengin olması nedeniyle hayvanlar ve yaşam alanları bakımından tahribatın hedefi olabilmektedir. Bu sebeple yakın tarihte ve günümüzde mantardan kuşa kadar birçok türün ticareti ve kaçakçılığı yoğun ve kontrolsüz olarak yapılmıştır. Türkiye'deki hayvan türlerine dair eski kayıtlara göre, Asya yaban eşeği, yaban sığırı, aslan, çita, Ankara'da maymun ve Çanakkale'de gergedanlara dair belgelere veya fosillere rastlanılmaktadır.

Eski kayıtlara göre 19.yy'dan önce foklar kürkleri ve yağları için avlandıkları ve 1980'li yıllara kadar fok avlarının yaşandığı belirtilir. Yunuslar yağları için, 1980'lerde zehirlenerek vaşakların postları için toplu öldürüldükleri bilinir.

Rusya ve bağımsız devletlere satışı için montlara yakalık ve kol için tilkilerin kürklerinin alınması için tilkilerin siyanür ile zehirlendikleri, yakın tarihte ayıların postları için, 1960-1980 yılları arasında da su samurlarının derileri ve kürkleri için ticaretinin yapıldığı belirtilir. Olumlu gelişme olarak, 25-30 yıllık koruma politikaları ile su samurlarında artış gözlemlenir. Hindistan ve Afrika'da yaşayan papağan türlerinin (örn. Ara ve Kakadu) Türkiye'ye getirilmesi 1991'de İstanbul, Ankara ve İzmir illeri üzerinden başlatıldığı ve 1990'lı yılların sonunda kamyonlarla ilk egzotik hayvanların getirildiği belirtilir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde iki endemik kuş türünden bahsedilmiştir. Marmara Denizi'nde nesli kritik derecede tehdit altında olan Akdeniz kesiş foklarından az sayıda bireyin kaldığı düşünülmektedir. Envanter çalışmalarının ve tür belirleme çalışmalarının önemine birçok görüşmeci tarafından değinilmiştir. Türlerin belirlenmesinde genetik kayıtlarının tutulması en öne çıkan sorunlardan biri olarak belirtilmiştir.

4.3.2. Türkiye içinde ve Türkiye'den ticareti veya kaçakçılığı yapılan hayvan ve hayvan parçaları

Katılımcılar tarafından belirtilen yaban hayvanlarının avlanmasının motivasyonlarından biri de hayvanın trofesi, kürkü ve postu gibi belli hayvan parçalarının kişisel statü göstergesi ya da giyim için tüketimidir. Karaca ve yaban keçisinin eti; çengel boynuzlu dağ keçisinin boynuzları, ayının dişi, trofesi ve postu; yunusların yağları için avlanıldığı örnekler verilmiştir. Yoğun olarak avlanan kekliklerin petshoplara, lokantalara ve kişilere satışı vardır.

Katılımcılar yaban hayvanlarının bilimsel dayanağı olmayan tedavi biçimleri için avlandıkları örneklerden bahsetmişlerdir. Halk içinde kanser tedavisinde yararlı olduğu söylentileri nedeniyle ayıların yağı, kara kaplumbağalarının ve oklu kirpilerin kanı, yılanların ve salyangozların salgısı için hayvanların avlandığı belirtilmiştir. Oklu kirpinin etinin ayrıca çocuklarda idrar kaçırma ve basurun tedavisi için kullanıldığı bilinmektedir. Bir veteriner hekim olan görüşmecinin ifadelerine göre;

"Kirpileri kansere iyi geliyor diye köftesini yapıp yedirenler var. Kaplumbağaların kanını almak için yılda 5-10 defa (kliniğe) getiriyorlar. 10 ya da 20 kaplumbağayı birden bütün Türkiye'deki kliniklere götürenler vardır. Hayvanların etiyle kanıyla tedavi yöntemi yok. Büyük cahillik. Hatta parazitleri ile kanser hastasını öldürebilirsiniz. Yolda buluyor hayvanı kliniğe getiriyor bazı veterinerlerde alıyor." (G5)

Katılımcılara göre, akbaba gibi yırtıcı kuşların etlerinin afrodizyak etkisi sağladığına dair inanışlar nedeniyle kaçakçılığı yapılmaktadır. Ayrıca afrodizyak etkisi nedeniyle yarasanın keseleri ve yarasa gübrelerinin mağaralardan yarasalar yakalanarak elde edilmeye çalışılmaktadır. Ayılar için kota çıkarıldığında afrodizyak ve kanser tedavisi için ayıların yağları için avlanıldıkları gözlemlenmiştir.

Cins güvercinler gibi birçok cins kuşun, cins horozların, kum köpekbalığının, Türk semenderinin, geyik, domuz ve gergedan böceğinin, başta Coleoptera türü olmak üzere birçok kelebek türünün ticareti veya kaçakçılığı yapılmaktadır. Silikonun içinde tablalarda ve küçük çerçevelerde kelebeklerin kaçakçılığı yapılmaktadır. Ticaretinin yasal olmasına rağmen maliyetin düşürülmesi için yılan derilerinin ve kurbağa bacaklarının kaçakçılığının yapıldığı belirtilmiştir. Limanlardan yaban domuzu eti satışının yapıldığı bilinmektedir. Yakın sınırdaki ülkelere kaçakçılığı yapılan hayvanlara örnek olarak; kızıl tilkinin eti ve kürkü, yaban keçisinin eti ve yaban domuzunun eti örnekleri verilmiştir. Karakulakların postlarının tabaklanıp ve tuzlanıp Avrupa'ya ve Amerika'ya satışının yapıldığı ifade edilir. Yavruyken ceylanların yakalandığı ve vaşakların postu için Akdeniz'de vurulduklarına dair örnekler verilmiştir. Türkiye ayrıca yaban hayvanları parçalarının kullanımında hayvanların işlem gördüğü bir alan olduğu da belirtilmiştir. Ayakkabı ve kemer yapımı için Türkiye'ye piton ve timsah derilerinin getirilip işlenerek alıcı ülkelere geri götürüldükleri bilinmektedir.

Eğlence ve kişisel tüketim amaçlı da yaban hayvanlarının kaçakçılığı yapılmaktadır. Türkiye'nin endemik türlerinden Akbez geyik böceğinin Japonya'ya ticaretinin yapıldığı, böcek koleksiyoncularının faaliyetleri sonucunda böceğin çizgi filminin yapıldığı ve Japonya'dae bir sektör haline geldiği örneği verilmiştir. Bu böcekler arenalarda dövüştürüldüğü gibi çıkarmaları ve dövmeleri yapılmakta, süsleme sanatında böceğin ölülerinin kullanılmakta, anahtarlıklarda ve yiyecek sanayiini de içine alan geniş bir alanda

kullanılmaktadırlar. Japonya'da kaçakçıların evlerinin bodrum katlarında yetiştirildiği belirtilmiştir. Türkiye'de on yıllar önce Akbez geyik böceğinin afrodizyak etkisi nedeniyle ilaç yapımında ve boynuzlarını ayrıştırıp filkete ile bebeğin omzuna ömrü uzun olsun diye nazarlık niyetine takılmış olduğundan bahsedilmiştir.

"Bir çizgi film çıkmış. Böcekler Krallığı diye. Çok etkin bir çizgi film. Ve baş karakter bizim geyik böceği. Ve dünyada sadece burada yaşıyor. 800 türü var ama altın tenli olanı burada. Japonlar bu konuda araştırma yaptıkları için, en nadir olanını bulmuşlar. En nadir olanı da buradakiymiş. Bunu bulan da alman planet isimli bir vatandaş. 1897 yılında filan bizim buradaki Akbez'de buluyor. O yüzden böceğin ismi Akbez geyik böceği. Lucanus cervus akbesianus. Alt tür olarak. Çizgi film dışında çıkartma, yiyecek ve dövme sanayi kuruluyor. Fabrikalarda küçük küçük jellerle besliyorlar. Karpuz aromalı vs. Bu hale geliyor ticaret." (G34)

Bilimsel çalışmalar için kaçakçılık örnekleri olarak; Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yurtdışından gelen bilim insanlarının hayvanlara kendi dillerinde bilimsel isimler verdikleri belirtilmiştir. Tarihte birçok bitki veya hayvanın bu şekilde yurtdışına çıkarıldığı ve günümüzde başka ülkelerin müzelerinde söz konusu hayvan türlerinin örneklerine rastlamanın mümkün olduğu ifade edilmiştir. Koleksiyonculuk dışında genetik çalışmalar için de canlı ve cansız kelebekler arseniğe koyularak ve abdomenleri sıkarak öldürülme yöntemleri kaçırılmaktadırlar. Semender türleri, kuzey şeritli Karadeniz semenderi ve Hopa engereği gibi türlerin bilimsel çalışmalar için kaçırıldığı yurtdışı kaynaklı çalışmalar ile katılımcılar tarafından gözlemlenmiştir.

"Kuzey şeritli Karadeniz semenderi. Bunun ve diğerlerinin de ticareti oluyor. Bir şekilde gitti, satıldı ya kaçırıldı. Alıcıların zevkine göre kaçırılıyor. Mesela şu yılan var çok kaçırıldı, sadece Türkiye'de Hopa'da Artvin'de yaşıyor diye. Hopa engereği diye bilinen yılan türü. Çok yurtdışına kaçırıldı, çok yakalandı Milli Parklar tarafından. Bilim adamları tarafından

da çok kaçırıldı, deney yapmak için de. Koleksiyoncular ve meraklıları tarafından da. Çok güzel renkleri desenleri var." (G28)

Arabaların bagajlarında Avrupa ülkelerine kangalların götürüldüğü, Golden Retriever cinsi köpeklerin SMA hastalığında deneylerde kullanıldığına dair şüpheler ifade edilmiştir. Yurtdışına sahiplendirmelerde, golden ve cooper cinsi köpeklerin yüksek fiyatlara satıldığı, Sivas kangalı ya da Kafkas çoban köpeğinin yurtdışına çıkışında gıda boyası ile boyayarak kırma görüntüsü verildiği veya tedavi amaçlı yurtdışına çıkarıldığı söylenerek yurtdışında sahte ölüm raporları hazırlanan kangal cinsi köpeklerin olduğu bilinmektedir. Yurtdışına sahiplendirilen köpeklere yapılan zulmün Türkiye'den tespitinin yapılamadığı ayrıca belirtilmiştir. Ticareti yasak olmasına rağmen kaçakçılık yoluyla çıkarılan türlerden olarak kangal cinslerine örnek verilmiştir. İtalya'da Sivas kangalı üretim çiftliklerin rastlanılabilmektedir.

İfadelere göre, çoğunlukla gemilerle olmakla birlikte, fazla kullanılmayan ve denetimin az olduğu küçük havalimanları üzerinden uçaklarla ve karayollarından hayvan kaçakçılığı yapılmaktadır. Leoparın neslinin ticareti nedeniyle Türkiye'de tükenmesi kaçakçılığın türlerin yok olmasına verilen en belirgin örneklerdendir. Oklu kirpi ya da başka insanların kullanımında olan bir hayvan türünün bir bölge bulunduğu açıklandığında, kaçakçılığının başlaması nedeniyle söz konusu hayvanın neslinin tükenme noktasına geldiği gözlemlenmiştir. Bir görüşmecinin bu duruma verdiği bir örnekte, sarı siyah semenderin videoda tanıtıldıktan sonra o civarda o semender türünün gümrükte bir ayakkabının içinde yakalanmıştır. Yaban hayvanlarının vurulması ve kaçakçılığında, hayvanın eti ve kürkü gibi parçalarının değerli olması durumunda cezaların caydırıcılığının engel oluşturmadığı ifade edilmiştir.

4.3.3. Türkiye'ye getirilen evcil ve yaban hayvanları

Bazı hayvanların CITES belgesiz ve bileziksiz Türkiye'deki müşterilere satışının yapıldığı belirtilir. Getirilen yaban hayvanlarının, doğal yaşam alanlarında çevre sorunlarının yaşandığı ve söz konusu çevre tahribatının hayvan kaçakçılığı ile ilişkisine değinilmiştir.

Evde yaban hayatı bakımı için Türkiye'ye getirilen türler: kertenkele, piton, timsah, iguana ve Afrika gri papağanı, Ara papağanı ve Afrika'dan çeşitli egzotik hayvanlardır. Gana'dan maymun, Avustralya'dan Kakadu papağanı, Kongo'dan gri papağan gibi türler kaçırılmaktadır. İş insanlarının CITES belgesi gereken egzotik hayvanları getirebilmeleri, aslan ve kaplan getirip sanal ortamda satışlarını gerçekleştirdikleri ifade edilmiştir.

Sığır gibi hayvansal ürün üretiminde kullanılan hayvanların Türkiye ile yurtdışı ticaretinin yapıldığı ülkelere verilen örnekler; Avustralya, Brezilya, Uruguay, Fransa, Gürcistan ve Avrupa ülkeleridir. Köpekler yurtdışında daha az maliyete çoğaltıldıkları durumlarda yurtdışından getirildiği düşünülmektedir. Gürcistan'ın transfer ülke olarak kullanıldığı, yavru köpeklerin Bulgaristan, Azerbaycan, Rusya, Romanya, Ukrayna, Moldovya veya Rusya üzerinden, Uzakdoğu'dan pomea köpeklerinin getirildiği ve sıkışan Spitz ve Boo cinsi köpeklerinin birçoğunun hayatta kalamadığı belirtilir.

"Bir tırın dorsesinin altındaki lastik aksamının arasına sıkıştırıldı, yaz günü, 50 hayvandan 20 küsuru öldü. Spitz ve Boo köpekleri Rusya'dan getirilmişti. Yavru olarak getiriliyorlar. Bulgaristan, Azerbaycan ve Romanya'dan kaçak olarak bu hayvanların getirildiği yerler. Genelde Ukrayna Moldova ve Rusya. Gürcistan transfer olarak kullanılıyor". (G15)

Ankara'dan İstanbul'a vatozların el altından satıldığı, sazan balıklarının poşetlenip İstanbul'a ya da Avrupa'ya gönderildikleri, bu kaçakçılık sırasında balıkların havasız kalıp öldükleri söylenmiştir. Kaçakçılıkta ele geçirilen balıkların yetkili yerlere teslim edildiği ancak takibinin yapılmadığı, balıkların tutulduğu özel rehabilitasyon merkezlerinin olmadığı

ve geçici olarak tutuldukları kurumlarda yeterli havuz olmadığından balıkların öldüğü görülmektedir.

Irak'ta bombardımanın etkisi sonucu birçok maymunun getirilip petshoplarda satıldığı ve daha sonra hayvanat bahçelerine alındıkları ifade edilmiştir.

Yunus parkları için Japonya ve Ukrayna'dan yunusların getirildiği ve çöl kobralarının eğlence sektörü için kaçırıldığı düşünülmektedir.

Üretilen evcil hayvanların ülkeye girişinin çok kolay olduğu, örnek olarak pitbull ticaretinin köpek dövüşçüleri tarafından ilk defa Türkiye'ye dövüştürmek amaçlı getirildikleri vurgulanmıştır. Türkiye'ye kaçırılan aslanların ve kaplanların dövüştürüldüğüne dair gelen ihbarlardan bahsedilmiştir:

"Zengin insanlar evlerine aslan ve kaplan alıyor, bir dönem bunların da dövüşü vardı. Sonra izlerini kaybettik. Rezidansların kral dairelerinde filan da yapıyor. Yurtdışından izlemeye gelenler de oluyormuş (yer altı turizmi). İhbarlar buydu. Ellerinde vahşi hayvan olan zengin insanlar, sandığımızdan daha fazla var. Bazen medyaya yansıyor, sosyal medyada paylaşıyorlar. Ama bilmediğimiz kısmı da var" (G8)

Kaçakçılığı yapılan kartalın, tavuk süsü vermek amacıyla kanatlarının budandığına, kuşların kanatlarının bağlanıp araba koltuk kısımlarının oyularak ya da valizlere koyulduklarına, otogarlarda bavul içerisinde kuş ticareti yapıldığına görüşmeciler tarafından tanık olunmuştur. Kaçakçılık yöntemlerine verilen diğer örneklere göre; havalimanında şalvarın içinde papağanların, bavulda pet şişenin içinde kuş türlerinin, havalimanında cepte saklanan parmak maymunlar ülke içine kaçırılmaktadır.

Tilki, çakal, yaban domuzu, kanguru, egzotik kuş, kedi, kuş, ördek, kaz, kaplan ve aslan türlerinin yanı sıra yılan derilerinin Edirne ve İpsala sınır kapılarından valizlere konularak geçirildikleri ifade edilmiştir.

Hayvansal ürün üretimi ticareti koşullarının tarım arazisi yöntemleri ile benzerliğine dikkat çekilmiştir. Birim alan başına taşınabilecek en fazla sayıda bireyin ticaretinin yapılması amaçlanmaktadır. En uygun fiyatın verildiği ülkelerden hayvanların ticaretinin yapıldığı, en çok kârın elde edilebileceği koşullarda ticaretin gerçekleştiği belirtilmiştir. Kendi dışkıları içinde getirilen, gemide yangın çıktığında yanıp ölen sığırlar ve gemilerde ölen sığırların öğütülerek denize boşaltıldıkları, hayvanların askeri düzeyde beslendikleri ve çok kilo almaları için midelerinin açılıp yemekle doldurulduğu uygulamalar katılımcılara gelen bazı ihbarlardır. Konunun takipçisi olan görüşmeciler, tırlarla getirilen sığırların, evrak eksikliği nedeniyle günlerce sınır kapılarında ya da limanlarda bekletildiği gözlemlemişlerdir.

"Anguslar da öldü, ölenleri denize atıyorlar, sorun değil onlar için. Uçakla, gemiyle geliyorlar. Daha çok gemiyle geldiklerini söyleyebilirim. Tuvaletlerini yapabilecekleri yerler yok, oldukları yere yapıyorlar o şekilde getiriliyorlar. Çok tuvalet yapmasın diye az yemek veriyorlar. O yolculukta az besleme, ama buraya geldiklerinde besleniyorlar. Yapay yöntemler de kullanılıyor. Daha hızlı kilo alsın diye midesini açıp yemek doldurma yöntemleri de var. Çok çeşit çeşit korkunç yöntemler var". (G6)

Leopar ve kaplan gibi büyük kedilerin ve parçalarının ve diğer yaban hayvanlarının kaçakçılığında Türkiye'nin transit ülke olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.

4.3.4. Uluslararası ticaret yoluyla başka bölgelerden getirilen türlerin yerel popülasyonları baskıladığı durumlar: istilacı türler

Katılımcılar ağaç ve bitki ticaretine örnek olarak; farklı ülkelerden getirilerek dikilen ağaçlarda böcek kontrollünün yapılmadığı ve böylece yabancı istilacı böcek türlerinin dolaylı olarak Türkiye'ye getirildiğini (ticareti yapılan ülkelere örnek olarak; Kongo, Amerika, Güney Afrika, Avustralya) belirlemişlerdir. Ticaret nedeniyle amensalizm olarak bilinen

durumlardan bahsedilmiş, doğal bitkileri baskılayan akasya ağaçları ve okaliptüs gibi bitkilere örnek verilmiştir.

Göllere yerel popülasyona uygun olmayan balıkların aşılandığı, tarım zararlılarına karşı getirilen ve sulak alanlara aşılanan İsrail sazanı, Çim sazanı ve Kuzey Amerika'dan getirilen balıkların yerel popülasyonlar üzerindeki olumsuz durumlarına değinilmiştir. 1950'lerde sivrisinekle mücadele için getirilen gambusia balıkları ve halkın avlanması ve ticaretinin yapılması için, sudak balığı gibi, aşılanan balık türleri nedeniyle balık popülasyonlarının ve tür çeşitliliğinin azaldığı gözlemlenmiştir. Bazı yerlerde etobur balıkların hâkim hale geldiği görülmekte ve sonucunda etobur balıkların bulunduğu sulak alanların diplerinde diğer balıkların ölmesi nedeniyle daha çok bitkinin biriktiği ve bitkilerin çürüyerek çamura ve sonucunda sulak alanları bataklığa dönüştürdükleri ifade edilmiştir.
Görüşmelerden birinde, satışı yapılan kırmızı yanaklı kaplumbağaların alındıktan sonra göllere terk edilmesi sonucunda yerel başka kaplumbağalar üzerinde baskı yaptıkları söylenmiştir.

"Bilime yeterince önem vermeden yapılan çalışmalar, tecrübesizlikler ve bugün hala devam eden İsrail sazanı Çim sazanı bilmem ne sazanı (yüzünden) sadece 50 balık türü kaldı. Türkiye'nin dört bir yanında bu şekilde. Doğamızı mahvettiklerini göremiyorlar" (G32)

Gümrüklerden veya kafeslerden salınan birçok egzotik kuş türünün parklara yerleştikleri, egzotik kuş türlerinin ağaç kavuklarında yuva yapması nedeniyle sincaplar yuvalarından edildiği ve kaçakçılığı yapılan kuşların diğer kuşları baskılaması sonucunda diğer kuş türlerinin azaldığı görülmüştür. Hayvanların satışı engellenmeye çalışılırken ticaretinin devam etmesinin paradoks olduğu düşünülmektedir.

4.3.5. Hayvan ticareti ve salgın hastalıklar

Hayvanın yaşam alanlarının dışında başka bir yere alındıkları zaman, yeni virüs ve bakterilerin popülasyonu kırıp geçirebildiği hatırlatılmıştır. Yaban hayvanları ticareti nedeniyle hayvanlarda salgın hastalık endişesi (ebola veya zika virüsü) birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir. İnsan ve hayvanların kontrolsüz ve hızlı bir şekilde sınırlar arası hareketlilik sağlanmasının hastalık riskini arttırdığı düşünülmektedir.

Atlarda ruam hastalığının görüldüğü yasaklı bölgelere kaçak yolla atların ticaretinin yapıldığı durumlara örnekler verilmiştir. Bir diğer örnek olarak; doğu ve güneydoğu illerinden sığır ve koyun gibi çiftlik hayvanlarının getirilmesinin sonucunda 15 yıl aralıklarla; 1975-76 ve 1991 yıllarında sığır vebalarının görüldüğü ifade edilir.

"Büyükbaşlarda özellikle 90ların başında yaşadığımız sığır vebasının arkasında yatan sebep, doğu ve güneydoğu illerinden kaçak olarak ülkemize getirilen sığırlar kaçak hayvanlar bu salgının kaynağı idi. Çok ciddi bir çalışma ile bu hastalık söndürülebildi ülkemizde. Ondan önceki salgın yanlış hatırlamıyorsam, 15 yıl önceydi, 75-76 yılındaydı. Daha fazla kontrolün sağlanması gereken, teknolojinin haberleşmenin daha fazla olduğu bir süre içerisinde bunların olmamasını beklersiniz. 1991 yılında yine bu oldu. Sadece doğu, güneydoğu illerinde değil, Adapazarı'nda bir çiftlikte komple bütün hayvanların sığır vebasına verilmesine gitmesine neden oldu." (G15).

Hayvan ticaretinde zoolog ve veteriner hekimler tarafından bağımsız bir heyetin rapor yazmak istemesi üzerine bu çabanın engellendiği, ticareti yapılan hayvanlarda düşük oranlarda (yaklaşık %10 oranında) numune alınmasının sorunlu olduğu, salgın hastalıkların gözden kaçabileceği düşünülmektedir. Deli dana gibi hastalıkların semptomlarının ortaya çıkmasının yıllar alabilmesi nedeniyle salgın hastalıklarda mücadelede numunelerin önemine bir görüşmeci tarafından vurgu yapılmıştır.

4.3.6. Sanal ortamda hayvan ticareti ağları

İnternette yasadışı ruhsatsız denetimsiz ticari beyanı olmayan kurum ve kişilerin sayısının yüksek olması kaçakçılıkla ilgili bir diğer sorun olarak öne sürülmüştür. Pitbull gibi köpek yavrularının, iguanaların, yılan türlerinin, muhabbet kuşları ve güvercinlerin, kaçak üretilen papağanların, kaçak avcılık yoluyla elde edilen yaban hayvanları etlerinin forumlar, özel kurulan ağlar, sosyal medya grupları ve diğer mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla potansiyel müşterilerle iletişime geçilerek satışın yapıldığı ifade edilmiştir. Örnek olarak 'iguana severler' grupları gibi farklı isimlerde kurulan sanal ortamdaki grupların, ilk bakışta ilgi alanına yönelik gruplar gibi gözüktüğü sonra premium üyelikte hayvanların satışlarının yapıldığı veteriner hekim olan bir görüşmeci tarafından örnek verilmiştir;

"İguana, bazı yılan türleri, sakallı ejder sık geliyor bize. Burada satılıyorlar, ama nasıl oluyor onu tam bilmiyorum. Belli gruplar var mesela iguana severler grubu diye. Normal üyelikte hiçbir şey anlamıyorsun ama Premium üyelikte hayvan satışı oluyormuş, tanıdıkları güvendikleri insanlara satıyorlarmış." (G5).

4.3.7. Çoklu suç: farklı suç alanları ile birlikte yürütülen hayvan ticareti

İfadelere göre; uyuşturucu kaçakçılığı, fuhuş ve insan kaçakçılığı ve silah kaçakçılığı gibi kaçakçılık türlerinin hayvan kaçakçılığı ile ilişkisi olduğu belirtilir. Yasal hayvanat bahçesi ruhsatı alıp aslan ve kaplan gibi yaban hayvanları ticaretinin yapılabildiği ve hayvanların böylece bir anda ortadan kaybolabildikleri gözlemlenmiştir. Yaban hayvanları kaçakçılığı yapan ve medyada görünürlüğü olan bir kişinin silah ticareti de yaptığı, hayvanat bahçeleri ve yaban hayvanlarının kullanıldığı gösterileri düzenleyenlerle de ilişkisinin olduğu bir vaka örneği verilmiştir. Yasadışı yollarla kaçırılan ve sonrasında yasal alana aktarılan hayvanlara örnek olarak yavru ayıları alan hayvan kaçakçılarının sonra bu yavruları hayvanat bahçesine getirdikleri ifade edilmiştir. Bir diğer durumda ise yavru ayıların eğlence amaçlı

çocuklara gösterilmek üzere doğal yaşam alanlarından kaçırıldıkları ve sonra yavrular büyüdüklerinde hayvanat bahçelerine terk edilebilmektedirler. Bu verilen örnekler nedeniyle, hayvanat bahçeleri arasında hayvan transferleri olduğu belirtilir ve bu hareketlerin de içerden kaçakçılıkla ilişkili kişilerin olması ihtimaline karşılık olarak denetlenmesi gerektiği ifadelerden anlaşılmaktadır. Bazı durumlarda, kaçak avcılar tarafından yetişkin ayı ve yavrusu vurulabilmekte ya da yetişkin ayı vurularak sadece yavrusunun kaçırıldığı ya da bilinçli olarak vurulan yetişkin ayıların yavrularının rastgele bulunmuş izlenimi verilerek yetkililerin aranabildiği farklı kaçak avcılık yöntemleri birçok görüşmeci tarafından verilen örneklerdir. Kaçırılan yaban hayvanları ile fotoğraf çekimi gibi hayvan kaçakçılığının özendirildiği alanlar vardır.

Köpeklerin ticareti ve kumarda kullanılarak dövüştürüldüğü alanlarda çoklu suçlarla ilişkisine dikkat çekilir. Köpeklerin silah olarak kullanıldığı ve köpeklerin insanların üzerine saldırtıldığı örnekler verilir. Özellikle pitbull cinsi köpeklerin uyuşturucu satışı yapanlar tarafından, kendilerine tehdit olarak gördükleri kişilere ya da kolluk kuvvetlerine saldırtmak için bekçi olarak kullanıldıkları belirtilir. Köpekler bahisler dışında soygunlarda ya da gasp amaçlı da kullanılmaktadırlar. Köpek dövüşlerinde, mafyaların baron olmaya çalıştığı bir alan oluşturulduğu, köpek dövüşçülüğü ile ilişkili olanların belli cins köpeklerin üretimi ve ticareti yoluyla aralarında bağlantılar sağladıkları ifade edilir.

Çiftlik hayvanları ticaretinin ya da kaçakçılığının öngörülen suçlarla ilişkisi olarak, inekler gibi büyük cüsseli hayvanların midesinde uyuşturucu madde gizlenebileceği düşünülmektedir. Katırlarla sınırdan uyuşturucu kaçakçılığının yakın tarihte yapıldığı bilinmektedir. Çiftlik hayvanlarının ticaretinin alet edilerek inançların istismarı ile çok sayıda vatandaşın dolandırıldığı bir vaka örneği de verilmiştir.

4.3.8. Yerel halkın hayvan kaçakçılığında kullanılması

Leylek ve yırtıcı kuşlara talep olduğu, Arap şeyhlerinin parayla yerel halka kuş yakalattığı belirtilir. Odun yerine böcek toplamanın daha kolay olduğu gibi düşüncelerle motive olan ve maddi ihtiyaç içinde olan yerel halktan kişilere böceği enjektör ile uyutma biçimlerinin kaçakçılık yapan yabancılar tarafından anlatılarak böceklerin toplatıldığı örneği bir görüşmeci tarafından verilmiştir. Birçok görüşmecinin ifadelerine göre, kurbağaların ve kuyruklu kaplumbağaların vatandaşlar tarafından toplatıldığı ve turistlere satıldığı, ayrıca ayı gibi yavru yaban hayvanlarının yakalandığına birkaç görüşmeci tanık olmuştur. Maddi sıkıntıların kaçak avcılığı ve satışını teşvik ettiği (örn. kurdun kürkü için vurulması) düşünülektedir. Yerel halktan bazı kişilerin ilgili bölgede kaçak avcılık yapmak isteyen kişilere yol gösterebildikleri bilinmektedir.

"Buraya profesyonel olarak gelen kaçak avcılar var, bunlar haberli bir şekilde geliyorlar, onlara kılavuzluk eden yerel halktan birileri var. X ve Y bölgesine gelen çok var. Bizim en çok ihbar aldığımız bölgeler bunlar." (G38)

"(Kurbağa bacağı fabrikalarına) izinsiz vatandaşlar tarafından (hayvanların) yakalanıp satılanları da oluyor. Semenderlerin kaçakçılığı oluyor. Kuyruklu kaplumbağalar bunlar. Akvaryum balığı gibi. Gösterişliler. Gençlere çocuklara para verip, 3-5 YTL'ye, bunları doğadan toplattırıp turistlere 80 dolara ya da türüne göre farklı fiyatlara satıyorlar. Hem ülkenin gen kaynakları yurtdışına kaçırılmış oluyor, hem de bilimsel açıdan zarar verecek sonuçlara neden oluyor." (G28)

4.4. Hayvanların kullanım-dışı ve suçlu olarak değerlendirildiği durumlar ve rehabilitasyon

Bu bölümde görüşmecilerden alınan yanıtlar içinde, ana tema olarak hayvanların kullanım-dışı ve suçlu olarak değerlendirildiği durumlar ve rehabilitasyonuna değinen konular kodlanmıştır. Bu ana tema altında yapılan alt kodlama sonucunda hayvanların kullanım-dışı ve suçlu olarak değerlendirildiği durumlar 8 alt temada gruplanabildiği anlaşılmıştır: yaşam alanı tahribatı ve hayvan üretimi sonucunda kullanım dışı olarak değerlendirilen hayvanlar; yaşam alanı tahribatı ve hayvan üretimi sonucunda suçlu ve/veya zararlı olarak değerlendirilen hayvanlar; evcil hayvanların rehabilitasyonunda sorunlu süreçler; yaban hayvanlarının rehabilitasyonunda sorunlu süreçler ve raporlar; kullanım dışı ya da suçlu görülen hayvanlara uygulanan çeşitli şiddet türleri; özel bir vaka olarak zehirleme vakaları: kullanım dışı ya da suçlu/zararlı olarak görülen hayvanlara uygulanan yöntemler; 'atık' olarak değerlendirilen hayvanlar ve suç ortamının yaratılması; kullanım- dışı veya suçlu kabul edilen hayvanların bakımını ve/veya korunmasını üstlenen gönüllülerin yaşadığı sorunlar.

Tüm bu mekanizmaların; hayvanların yaşam alanları, hayvan üretimi ve ticaretini içeren ilk 3 ana temadan kaynaklanan süreçler sonucunda hayvanların küçük sektörlerle ve insanlarla girdiği çatışma süreçleri ve insan kaynaklı hata ve zararlardan dolayı suçlu ve kullanım-dışı görülen hayvanlara yönelik şiddetin 'yeniden üretildiği' koşulları yaratarak zararlara neden oldukları vurgulanmıştır.

4.4.1. Yaşam alanı tahribatı ve hayvan üretimi sonucunda kullanım dışı olarak değerlendirilen hayvanlar

4.4.1.1. Üretim sürecinde atık olarak değerlendirilen hayvanlar

Görüşmecilerin ifadelerine göre, üretim yöntemleriyle ilişkili olarak üretim süreçlerinde ekonomik olarak değerli görülmeyen ve atık olarak değerlendirilen hayvanlar vardır. Bir örnek olarak, troll balıkçılığında denizin dibinin tamamen süpürülmesi nedeniyle

büyük habitat kayıplarının yaşandığı, dip troll balıkçılığında toplanan deniz canlılarının çoğunun ekonomik bir değerinin olmadığı düşünülerek ölü olarak denize geri atıldığı ve mikro düzeydeki planktondan makro düzeydeki balıklara kadar hepsine zarar veren bir uygulama olduğu belirtilmiştir.

"Denizleri düşünürsek, troll ve gırgırın uygun mevsimde ve uygun derinlikte kullanılması gerekir. Ama bazı balıkçılar dip troll denilen bir troll kullanıyorlar. Bu ne demek, dibi süpürerek. Eski pazar filelerini düşün, geminin arkasında şöyle bir torba. O tipte ne var ne yok her şeyi topluyor. Kimi balığın yuvasını dağıtıyor, kimi besin olabilecek şeyi alıyor. Ve çıkardığı her şey de ekonomik olarak satabileceği balık değil. Çoğunu da atıyor, ama öldükten sonra. Aldı, bu benim işime yaramaz dedi, attı. Aslında yasal olan ne, suyun ortasında çekebileceğin trole izin var. işte yanlış bir av aracı. Su içerisindeki besin zincirinde olan, planktondan tut da – mikroskobik düzeydeki bitkisel ve hayvansal form- balık diyebileceğimiz gözle görebileceğimiz makro düzeydeki hayvana kadar hepsine zarar verebiliyor". (G33)

Erkek civcivlerin doğar doğmaz canlı olarak makinadan geçirilerek öldürülmesi bir diğer örnektir. Ayrıca hayvanlarda salgın hastalıklar görüldüğünde de benzer yaklaşımlara rastlanılmaktadır. Salgın hastalıklarda, kuş gribine karşı kuş türlerinin itlaf edilme yöntemleri olarak gaz odalarına atılmaları, kuyulara atılmaları veya canlı olarak gömülmeleri örnek uygulamalar olarak verilmiştir.

4.4.1.2. Bilimsel çalışmalarda hayvanların kullanım dışı olarak görüldüğü durumlar

Deneyde kullanılan hayvanların ucuz maliyetli olduğu, 9 hayvan türünün deneylerde kullanıldığı belirtilir; kedi, köpek, fare, sıçan, gerbil, kobay, insan dışı primatlar, kanatlılar ve tavşanlar. Deneylerde kullanılan hayvanların ıskartaya atılmasından sonrasındaki öldürülme yöntemlerine örnek olarak; kedi-köpeklerde elektroşok, yeni doğanlarda kafaya darbe,

sıçanlarda boynunu kırma gösterilir. Deneylerde kullanılmak üzere kedi ve köpek üretim izni verilen yerlerin olduğuna da dikkat çekilmiştir. Önceki yıllarda deneylerde kullanmak üzere öğrencilere sokaktan kedilerin ve köpeklerin toplattırıldığı ifade edilmiştir. Deneyde kullanılan köpeklerin dikişli olarak sokağa salındığı ve trafik kazası geçirmiş bir köpeğin karnının yarılarak üzerinde deney yapılması gibi uygulamalara geçmiş yıllarda bir görüşmeci tanık olmuştur. Sokakta yaşayan hayvanların deneylerde kullanılmasının yasak olduğu, ancak sahiplenildiklerinde deneylerde kullanılabildikleri bilinmektedir.

"Kanun diyor ki, deneylerde kullanacağın hayvanları, türü ne olursa olsun, kayıtlı ve ruhsatlı deney hayvanı üreticisinden almak zorundasın. Ama bu yönetmelikteki o madde olduğu için (etik kurulların çalışma usul ve esaslarına dair bir yönetmelik var. Kedi ve köpek türlerinin sokak ve barınaklarda yaşayanları deneylerde kullanılamaz. Ama 2. cümlede diyor ki, eğer çalışma bu hayvanların kullanılmasını gerektirirse kullanılabilir), dolayısıyla o kedi ve köpeği sokaktan da alabilirler. Çünkü yasal. Bunun örneğine de rastladık, gerekli şikayetlerimizi de yaptık. Bir şey çıkmadı." (G29)

Olumlu bir gelişme olarak, dünyada ilk olarak deneyin uygulayıcısı bir meslek grubunun davasında sokaktan alınan kedi ve köpeklerin kullanılamayacağına dair savunma yapıldığı gösterilmiştir. Bu tip uygulamalarının sokakta hayvan barındırmayan Avrupa ülkelerinin standartlarına göre gerekçelendirilmesinin ilişiksiz olduğu bir görüşmede belirtilmiştir.

4.4.1.3. Çalıştırılan hayvanların işgücünde verimsiz görüldüğü durumlar

Taşımacılıkta kullanılan hayvanlar mekanik araçlara geçişle birlikte, taşımacılıkta kullanılan hayvanlar ek masraf olarak görülmekte, güçten düştüklerinde, sakatlandıklarında ya da bakılamadıklarında at ve eşeklerin ormana terk edildikleri belirtilmiştir. Eşek ve atların

bazı durumlarda *'sokak hayvanına dönüştüğü'* ve şehirlere de terk edilebildikleri, tırnakları uzamış ve ayakları ters dönmüş olarak görüldükleri durumlar ifade edilir.

Avdan korkan, yaşlanan ve bekçilik yapmayan (örn. havlamayan), çobanlık yapmayan, avda kullanılan bir köpek eğer sokaktaki bir köpek ile çiftleşirse ve *'cins'* olmayan yavru köpekler dünyaya gelmişse bu yavrular terk edildiklerine sıkça şahit olunmuştur. Üretimde kullanılan dişi köpekler sağlıklı doğum yapamaz hale geldiklerinde ya da yaşlandıklarında sokağa terk edilmektedirler. Atmacaların iyi av yapmayınca yere çalındıklarının bilindiği ifade edilmiştir.

"Kocaman bir kangal memeleri 3 parmak kalınlığında sarkıyordu. Üretimden gelme. Yıllarca doğurtulmuş. Yaşlıydı. Hep damızlık olarak kullanılmış. Artık sağlıklı doğum yapamaz hale gelmiş. Bebeklerden birinin kafası oluşmamış anneyi zehirlemeye başlamış. Sezaryenle bebekler alındı, kısırlaştırıldı. İleri yaşta doğum yaptırılmaz mesela insanlara özürlü sakat doğar diye, onlarda da öyle. Merdiven altı üretim çiftliklerinde zorla bağlayarak çiftleştirme yapıldığını duydum". (G17)

İfadelere göre, dövüşlerde kaybeden, yaralanan, sakatlanan veya ölmek üzere olan köpeklerin ücra bölgelere veya ormanlara ölüme terk edilmeleri çok sıklıkla yaşanan bir durum olarak belirtilmiştir. Dövüş için köpekler devamlı olarak üretildikleri için, dövüşlerde ölen köpeklerin dövüşçüler tarafından bir değerinin olmadığı görülmektedir. Dövüştürülmeye zorlanan köpeklerin zamanla rehabilite edilebildiği ve bu bakımdan rehabilitasyonlarının yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Posta güvercinlerinin, bugün şehir merkezlerinde gördüğümüz güvercinlerin akrabaları olduğu, savaş zamanlarında güvercinlerin postacı olarak kullanıldıkları ve sonradan telgraf ile telefon çıkınca haberleşmede artık kullanılmamaktadırlar ve böylece güvercinlerin birçoğu ekonomik değer ilişkisinde bir görüşmecinin ifade ettiği gibi 'sokak hayvanına' dönüşmüşlerdir.

4.4.1.4. Kişisel kullanım amaçlı görüldükleri durumlarda hayvanların terk edildiği durumlar

Hayvanların hediye/ mal olarak verilmesinin, hayvanın alımının ve satışının çok kolay olmasının çok kolay terk edilmelerine neden olduğu düşünülmektedir. Çocuğu sevdirmek için alınan kedi ve köpekler bir süre sonra terk edildiği gibi, çocuk doğduktan sonra da kedi ve köpekler sokağa terk edilebilmektedirler.

"Yaz aşkıymış gibi bir köpek ediniyor mesela, ona yazın bakıyor mayısta ya da haziranda okullar kapanınca çocuklarıyla geliyor eylüle kadar yaz aşkına burada bakıyor. Çok güzel. Sonra İstanbul veya Ankara'daki apartman dairesine döneceği zaman yaz aşkıyla olan aşkı bitmiş oluyor. Ve hayvanı yazlığına bırakıyor." (G31)

4.4.1.5. Yerlerinden edilen ya da yaşam alanları tahrip edilen hayvanların yaşadığı kazalar

Hayvanların terk edildikleri yeni bölgelere adapte olamamalarından dolayı araçlar ve kepçeler tarafından ezildikleri ve bu bölgelerde köpeklerin popülasyonunun arttığı belirtilmiştir. Hafriyat kamyonlarının yoğun olduğu bölgelerde köpeklerin ezildiği ve yemek aramaya çıkan köpeklerin uzun yol kat etmek zorunda kalarak yollarda ezilebildikleri vakaların sıklığından bahsedilmiştir. Bazı sürücü kurslarında *'hayvan gördüğünüzde durmayın çarpın gidin'* dendiği ve hız limitlerinin aşılmasının da hayvanların ezilmesine etki eden faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir. Bazı yollarda çok fazla kazaların olabildiğine dikkat çekilmiştir. Kırık bacakla acı içinde hayvanların sokaklarda barınmak zorunda kaldıkları ve tedavilerinin yapılmadığına sıklıkla rastlanılmaktadır. Çöplüklere atılan felçli hayvanların yarısından çoğunun trafik kazası geçiren kedi ve köpeklerden oluştuğu çöplüklere giden gönüllüler tarafından söylenmiştir.

Sokakta yaşayan hayvanları besleyen bir gönüllü kendisini taciz etmek isteyen birkaç kişinin arabaları ile yanındaki yavru kedileri gülerek gözünün önünde ezdikleri bir vakayı anlatmıştır. İfadelere göre; köpeklerin üzerine sürme, gece saatlerinde hızlıca arabayla ya da

motosikletle hayvanları bilinçli ezme veya sıkıştırma, yoldan çekilsin diye arabayı kedinin üzerine doğru sürerek ezilmesine neden olma ve arabaların hayvanları gördüklerinde yollarını değiştirmemeleri ve köpeğin üzerinden bilerek defalarca ezip geçme vakaları gerçekleşmiştir.

"Arabayla yanımdan geçtiler, yavru kedileri ezdikten sonra arkalarına bakıp güldüler." (G7)

Sokakta yaşayan evcil hayvanlar kadar, yaban hayvanlarının da yaşam alanlarının bölünerek yadsınmaları sonucunda bilinçli ya da bilinçsiz olarak geçirdikleri kazalardan bahsedilmiştir. Arabaların zarar görmemesi için yaban hayvanları yolda görüldüğünde araçların durmadığı ve trafik kazaları sonucunda hayvanlara ilk yardım müdahalesinin yapılmadığına tanık olunmuştur. Gemi çarpışmalarında balinaların zarar gördüğü veya tekneyle balinaya çarpıldığı vakalara örnek verilmiştir.

"Küçük memeliler yol kazalarında da çok zarar görüyor; kirpi, porsuk, sansar, köstebek. Büyük memelilerden tilki de. Hatta kaç tane bizim hocalarımız dahi çarptılar arabaları hasar gördü. İnsanlar genelde bu konuda duyarsızlar. Kendi arabam hasar göreceğine, çarpayım da geçeyim diyorlar." (G19)

4.4.2. Yaşam alanı tahribatı ve hayvan üretimi sonucunda suçlu ve/veya zararlı olarak değerlendirilen hayvanlar

4.4.2.1 Hayvanlar ile insanların temel kaynak rekabeti sonucunda hayvanların fiziksel şiddete uğradığı durumlar

Yaşam alanlarında hammadde tedariki, avcılık ve hayvansal ürün üretiminde alanları, kaynakları ve çevresel ilişkileri tahrip olduğuna dair görüşmecilerin ifadelerinin yanı sıra, bu süreçlerin sonucu olarak kaynak arayışına giren ya da insanların ortak besin üretimlerinin hayvanların yaşam alanının içinde yapmaları nedeniyle, yaban hayvanları ile çatışmaya girdikleri durumlar da ifadelerde öne çıkmaktadır. Görüşmelerde özellikle ayılar bu durumdan

ötürü tehdit altında oldukları düşünülen türlerin başında gelmiştir. Ayılar kovanları tartarak dolu olanları aldıkları gözlemlenmiştir. Arı kovanlarının olduğu bölgeye CD gibi parlak nesnelerin ayılara karşı konabildiği ancak onun yerine şiddet içeren kapan kurma ve ayıyı ağaca asma vakalarına rastlanılmaktadır. Yerlerinden edilen ayıların insanlarla çatışmaya girdiği ve bu gerekçeyle ayıların vurulmasına Bern Sözleşmesi'nde şeyh koyulduğuna bir görüşmeci dikkat çekmiştir. Yaban hayvanları ve insan çatışmasından kaynaklı bazı münferit olayların neticesinde avlanması yasak olan ayı gibi hayvan türleri için dahi kota ve sürek avı izni çıkartılabildiği belirtilmiştir. 200 yıl kadar önce kuzey Avrupa'nın neredeyse her yerinde ayıların öldürüldüğü, bu bakımdan Türkiye'de benzer uygulamaların yaşanmaması gerektiği düşünülmektedir. Ayıların saldırgan hayvanlar olmadıkları, sadece yavrularının olduğu durumlarda avcılara karşı kendilerini korumak amaçlı savunma geliştirdikleri bilinmektedir. Üretim faaliyetlerinden kaynaklı sesler, ormancılık faaliyetlerinin yoğunluğu, pikniklerdeki ve mesir alanlarındaki insan hareketliliği ve ayıların başlıca besin kaynaklarından olan meyve ağaçlarının kesilmesi nedeniyle, yaşam alanlarında oluşan bu tahribat ve besinsizlik sonucunda ayılar yerlerinden edilmektedirler. Bu durum ayıların çok fazla leş tüketmeye ve insan artıklarına, sebze bahçelerine ve arıcıların kovanlarına yönelmeye başlamasına neden olduğu ve bu nedenle öldürüldükleri ve/veya cezalandırıldıkları bilinmektedir.

"Ayının bir ayağından yakalayıp ağaca asmışlar. Ayı orada debelene debelene ölmüş. Arıcının kovanlarını parçalamış o yüzden onu cezalandırmak için. Muhtemelen kapan kurmuştur oraya. Baya uğraşılmış hayvanla." (G23)

Karasal üretim alanlarının hayvanların üzerindeki etkilerin benzeri deniz canlılarında da görüşmeciler tarafından vurgulanmıştır. Deniz canlılarının popülasyonunun azalması nedeniyle küçük ölçekli balıkçıların diğer deniz canlıları ile rekabete dayanan ilişkisinden bahsedilmiştir. Yoğun ve kaçak yapılan balık avcılığının sürdürülebilir olmayan uygulamalarından dolayı küçük balıkçılarının geçim kaynaklarını kaybetmelerinde başlıca

sebeplerden olduğu düşünülmektedir. Örneğin, yunusların beslenme alanlarında gırgırların olması nedeniyle yunusların yeterli beslenememektedirler. Büyük balıkçılar için av yasağının çıktığı ve küçük balıkçıların kazanç sağladığı sürecin yunusların emzirme dönemine denk gelmesinin sonucunda yunuslar yeterli beslenemediklerinde balıkçı ağlarını parçalayarak balıklara ulaşmaya çalışmaktadırlar. Yunusların ağlara gelmesinin engellenmesi için; maytap, iki metal boruyu birbirine vurma ve ateşli silahlar kullanıldığı ifade edilmiştir. Kara av silahlarının balıkçı teknelerinde bulunabildiğine dikkat çekilmektedir. Tırtak yunusu ve Akdeniz fokunun yakın atıştan tüfekle vuruldukları vakalara örnekler verilmiştir. İç organları bir aletle parçalanmış ya da ikiye bölünmüş yunusların ölümünde kullanılan aletlerin belirlenemediği belirtilen diğer vakalarda görülmüştür. Balıkçı ağlarına takılıp ölen yunusların yüzgeçleri kesilerek ağdan kurtulmalarının sağlandığı ve *pingers* denen cihazlar ile yunusların ağlara takılmasının engellenebileceği ancak kullanımının yasada zorunlu tutulmadığı belirtilmemiştir.

"(Yunuslar) vuruluyorlar ama gazetede çıktığı kadar değil. Change.org'da silahsız balıkçılık kampanyası var. Kara av silahının balıkçı teknesinde işi yok. Yasaklanmasını istiyoruz. Başından vuruluyor, infaz edilmiş (yunus vardı)." (G11)

Fokların ağlara gelmesinin engellenmesi için; ateşli silahlar, zıpkınlar, kesici aletler ve işaret fişeği ile öldürüldükleri belirtilir. Fokları korkutmak için küçük balıkçıların bağırıp ses çıkarmakta ya da ışık tutulduğu ifade edilmektedir. Fokların balıkçıların sesini tanıdığı bu bakımdan balıkçılar tarafından zeki bulunmalarının yanı sıra fokların devamlı onları maddi zarara uğrattıkları balıkçılar tarafından düşünülmektedir. Fokların ve kum köpekbalıklarının da az sayıda balık türünden beslenmeleri nedeniyle azalan balık popülasyonları onları oldukça fazla etkilemektedir.

Azalan balık popülasyonu nedeniyle su samurlarının balık çiftliklerine geldiği belirtilmektedir. Su samurları ayrıca balık çiftliklerindeki atıklardan etkilenmektedir.

Üreticilerin balık popülasyonunun azalmasının nedeni olarak su samurlarını suçlamakta ve bu sebeple onları öldürmektedirler. Balık üretim tesislerindeki balıkları avladıkları gerekçesiyle su samurlarının kapanlar ile yakalanıp öldürüldüğü örnekler verilmiştir.

Yaşam alanı tahribatı nedeniyle orman fareleri gibi bazı yaban hayvanları türlerinin popülasyonlarındaki ciddi düşüşler nedeniyle yırtıcıların aç kaldığı ve bu nedenle yırtıcıların beslenmek için kümeslere geldiği birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir. Vaşak, tilki, yırtıcı kuş türleri, sansar ve gelincik gibi hayvanların besin bulamayınca kümeslere girmeleri nedeniyle öldürüldükleri vakalara örnekler verilmiştir.

Kirpi, domuz ve özellikle yırtıcı kuşların ekinlere gelmemeleri için hayvanlar ayaklarından veya bacaklarından asılmaktadırlar. Şahinin vurulup direğe asılması örneği verilmiştir. Yaban domuzlarının tarım zararlısı olarak görülmeleri ya da bazı yanlış yorumlandığı düşünülen inançlar nedeniyle sevilmemeleri nedeniyle hedef oldukları düşünülmektedir.

"Datça'da bir şahin bir kümesteki tavuklara inmiş, 3-4 tanesini almış götürmüş. Adam pusuya yatıyor, bir daha geldiğinde onu vuruyor öldürüyor. Daha sonra onu bir direğe asıyor. Şöyle düşünün diğer şahinler geldiğinde onu görsün ki bir daha gelmesinler diye. En yaygın davranış olan bu." (G31)

"Kümesine tilki, sansar, yırtıcı kuşlar girince, tehdit olarak diğer hayvanlara emsal teşkil etsin diye hayvanı ayağından ya da bacağından asıyor, kümesin ya da bahçesinin yanında. Sallandırıyorlar. Diğer hayvanlar gelmesin diye. Özellikle yırtıcı kuşlarda çok yapıyorlar. Kirpilere, domuzlara da. Domuzlar tarım değerlisine tehdit görülen çok da sevilmeyen bir hayvan." (G10)

"Avcılık başka bir hadise. –video izletiyor: 'lan gel buraya gel' diyor adam domuzu nefretle vuruyor mesaj geliyor 'hayırlı cumalar' yazıyor-instagram hesabı, bu adam avcı." (G9)

"Din diyor ki, sana zarar vermediği sürece hiçbir canı acıtamazsın yok edemezsin. Bu domuz gelip sana zarar veriyor mu. Sen niye zarar veriyorsun. Domuzun eti haram, kendisi haram değil ki. Bunu hangi hayvan yapar?" (G25)

Kurdun kafasının uzun bir çubuğa saplanıp köyün girişine koyulduğu örneği verilmektedir. Kurtların yiyecek bulamadığı için çok sayıda koyunu avlaması nedeniyle, kurtların canavar olarak tabir edildikleri ve vuruldukları örnekler de verilmiştir.

Hayvansal ürün üreticilerinin hayvan sürülerini korumak için köpekleri dahil etmek yerine kurtların öldürülmesinin daha kolay bir yöntem olarak seçtikleri düşünülür. Keçilerin ve koyunların serbestçe arazide dolaşması için ve sürüleri koruyan çoban köpeklerinin maliyetli bulunması nedeniyle, geçmiş yıllarda zehirli etlerle Toroslarda kurtların toplu olarak öldürüldükleri ifade edilmiştir. Evcil keçiler ve koyunlar her yerde otlatıldıklarından dolayı yaban geyiği, karaca ve yaban keçileri gibi yaban hayvanlarının otlayamayarak besinsiz kalmalarında bir etken oluşturmaktadır. Bir görüşmeci tarafından, çoban köpeğinin kendi sürüsünden bir hayvana zarar verdiği zaman arabanın arkasından sürüklenerek öldürüldüğü bir vakadan bahsedilmiştir. Tavukları ya da keçileri avlamaları nedeniyle tüfeklerle köpekler vurulmaktadır ve köpeklerin olmadığı durumlarda da çiftlik hayvanlarını kurtlar avlamaktadır. Bu bakımdan hayvanların öldürülmesinin istenilen sonucu üreticilere sağlamadığı belirtilmiştir.

Yaban hayvanları ile karşılaşılınca hayvanların kulaklarını, kuyruklarını ve/veya bacaklarının kesilmesinin ve kan kaybından ölüme terk edilmektedirler. Bunun nedeninin kişilerin maddi kayıplarından dolayı duydukları hırstan kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.4.2.2. 'Suçlu' ve 'zararlı' kabul edilen hayvanlara uygulanan yöntemler

İfadelere göre, hayvanların insan toplumunun kurallarına tabii olmadıkları ve onların suçlanmaması gerektiği düşünülmektedir. Oyun ya da yemek için gelen köpeklere *'saldırdı'* denmesi gibi hayvanlara kolayca iftira atılabildiği ve iftiralarla köpeklerin toplatılması için şikâyetlerde bulunulduğu ifade edilmiştir. Hayvanlara iftira atılmasının bir nedeninin de başka suçları örtmek olduğu öne sürülmüştür. Ensest ilişki veya başka kişiler tarafından cinsel istismara uğrayan çocukların ölüm nedenlerinin köpek saldırılarına bağlanarak örtülmek istendiği ve bir köpek saldırısı sonucunda bütün köpeklerin toplatıldığı bir vaka örneği verilmiştir. Bazı bölgelerde hatır işi ya da asılsız şikayetlerle, yasaya aykırı olmasına rağmen, köpeklerin toplatılması birçok görüşmeci tarafından belirtilen başlıca sorunlardandır.

"Çocuğun üzerinde kan revan yok çıplak çocuk. Bu çocuğu köpek mi soydu. Pantolonunda parçalanma yok bir şey yok. Orada bir muamma var. Birilerini örtbas ettiler. Ve oradaki köpekler toplatıldı, bir köpek için hepsi toplatıldı. Vur abalıya, dili yok çünkü kendilerini savunacak durumda değiller. Mahallenin adı çıkmasın, o yapan her kimse, çocuk ölmüş bile olsa tecavüz edildi öldü diye ar namus davası yapıyor bu beyin, öyle beyinler bunlar. Benim çocuğuma tecavüz edildi denmesin, benim çocuğuma köpek saldırdı demek daha namusluca. Bu mantık var insanlarda. Ensest ilişkide kimse hiçbir şey söyleyemez, saman altı yaparlar. Baba çocuğuna tecavüz ediyordur, abisi kardeşine tecavüz ediyordur. Bu tip ilişkileri hep saman altı yaparlar, çıkıp da diyemezler bunu." (G17)

Hayvanların toplanmasını meşrulaştırmak için olumsuz söylemler geliştirilmektedir; *'pis, zararlı, tehlikeli, batı ülkelerinde sokakta kedi köpek yok, vb.'*. Bir bölgeden köpekler alınınca yerlerine başka köpeklerin kendiliğinden gelmeleri nedeniyle köpeklerin toplatılmasıyla istenilen sonuca ulaşılamamaktadır. Bölgelere göre sokakta yaşayan hayvanların algılarına göre seçim kampanyalarının yapıldığı, kedi ve köpeklerin olduğu

animasyonlu seçim kampanyaları bir ilçede yapılırken başka ilçede hayvanların barınaklarda toplatılacağı mesajlarının toplum algısı ve siyasetle ilişkisine değinilmiştir.

Apartman çevresindeki, işletmelerde ürünlere zarar verdikleri ya da insanların kedilerden korktuğu gerekçesiyle kedilerin toplatıldığı örnekler verilmiştir. Apartman yöneticilerinin hayvanların beslenmemeleri konusunda uyarı yazıları asmaları, sokakta yaşayan hayvanlara karşı fobileri olan kişilerin kendilerini eğitmemeleri, doğuran kedi ve köpeklerin istememesi hayvanlara yoğun zararla sonuçlanabilmektedir. Köpeklerin havlamasından duyulan rahatsızlık nedeniyle veya kişilerin çocuklarının olduğu parkta hayvanların beslenmesinin istememesi ve çocuğunun korktuğunu söyleyerek köpeği vurmakla kişiler hayvanları tehdit edebilmektedirler. Kendi sahipli hayvanlarının hastalık kapma ya da sokakta yaşayan köpeklerle kavga edecekleri endişesiyle sokakta yaşayan köpeklere tekme atıldığı belirtilmiştir. Hayvanlara yaşam alanları oluşturulmak istenmediği; okul, hastane, ibadethane, çocuk parkı gibi toplu alanların çevresinde hayvanların istenmemesinin ve onlara yaşam alanı bırakılmamasının sorunlu olduğu birçok ifadede yer almıştır. Evcil hayvanların daha çok sosyo-ekonomik seviyenin daha yüksek olduğu yerlerde, yaban hayvanların da köyden şehirlere adapte olma çabasında olan kasabalıların olduğu yerlerde çoğunlukla istenmedikleri ve daha yoğun şiddet gördükleri bazı görüşmecilere tarafından belirtilmiştir. Hayvanların görülmek dahi istenmediğini ve steril hayat anlayışının hayvana şiddette temel sorunlu anlayışlar olduğunu düşünen görüşmeciler vardır. Sokakların hayvanlara uygun olmadığı ve sokaklarda aç kalıp şiddete uğradıklarından köpeklerin toplanması gerektiği ve kapalı alanlarda ölmelerinin tercih edilerek hayvanların yerine karar verilmek istenmesinin de diğer sorunlu anlayışlar içinde yer aldığı düşünülmektedir.

4.4.3. Evcil hayvanların rehabilitasyonunda sorunlu süreçler

Avrupa'da kedilerin şeytan olarak görülerek toplu olarak öldürülmesi nedeniyle artan fareler sonucunda Avrupa'da yaşanan veba salgını gibi Dünya'da hayvanların toplu halde öldürülmesinin salgınlarla sonuçlandığına dair benzer örnekler verilerek, hayvana yönelik şiddetin doğal süreçlerin tahribatına neden olduğu hastalıklar üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Sokakta yaşayan hayvanların rehabilitasyonu sonucunda; felçli hayvanların yürütüleceği odalar, yazın serinlemeleri oyun oynamaları için havuzlar, isim annesi- isim babası tayini, gençleri hayvan sevgisi konusunda verilen eğitimlerin uygulanması için üniversite öğrencilerine sorumluk verilebileceği bir görüşmeci tarafından önerilmiştir.

Yakın tarihe ilişkin rehabilitasyon merkezi uygulamalarına örnek olarak; kurum çalışanlarının gönüllülere mobbing yapıldığına ve hayvanlarla ilgilenilmediğine tanık olmuş gönüllüler vardır. Kurumların özel şirketlere ihale vererek köpeklerin kısırlaştırılma programlarında köpeklerin aslında kısırlaştırmadan sadece küpe takılıp ormana veya sokağa salındıklarına bazı görüşmeciler tarafından şahit olunmuştur.

Yakın tarihte yapılan bazı sorunlu uygulamalara örnek olarak; sokakta yaşayan hayvanların toplatılmaları sırasında kafes, ağ, yakalama sopaları yerine uyuşturucu tüfeklerin köpeklere atıldığı ya da bilinçli olarak yoğun ilaç verilip köpeklerin ölümlerine neden olunduğu, atılan iğnelerin köpeklerin vücutlarının çeşitli bölgelerine rastgele defalarca atıldığı belirtilmiştir. Bu uygulamalar sırasında bir kere iğnelerin yakalama ekibindeki bir başka çalışana isabet ettiği ve yakalama ekibinin profesyonel olmadığına vurgu yapılmıştır. Toplama sırasında köpeklerin boyunlarının kırıldığı ve felç kaldıkları durumlar sıklıkla gözlemlenmiştir. Hayvanların kötü koşullarda taşınmaları, kıskaç ile tutmaları, çekiştirerek götürülmeleri, hayvanları alıştırmadan arabaya atılmaları, sarsılarak kafeslerde gitmeleri, araçlarda havalandırmanın olmaması gibi sorunlu durumlar öne çıkarılmıştır. Toplatılmalar

sırasında fiziksel ve psikolojik travma yaşayan hayvanların taşıma sırasında ölebildikleri belirtilmiştir.

Günümüzde bütün sokak köpeklerinin ve kedilerinin toplatılacağı endişesi birçok görüşmeci tarafından vurgulanmıştır. Kısa bir zaman diliminde bütün sokakta yaşayan hayvanları toplatılması durumunda insanların ayaklanabileceği ve kişilerde endişe uyandırmaması için hayvanların insanları alıştırarak -kaynayan kurbağa sendromu- toplama yapıldığı düşüncesi birçok görüşmeci tarafından paylaşılmıştır. Toplu olarak köpeklerin bir kısmının logosuz araçlarla ormana ya da başka kurumların yetkisinde olan bölgelere atıldığı ve bir kısmının da direk olarak öldürüldükleri belirtilmiştir. Çoğunlukla geceleri sokakta yaşayan hayvanların toplatıldığı gözlemlenmiştir.

Grup halindeki köpeklerin saldıracaklarına dair olumsuz yargılar nedeniyle insanların şikâyet ettiği, şikâyet edenlerin kurumlardan köpeklerin öldürülmesini istedikleri, muhtarların ve halkın şikayetlerinin kurumları itlafa zorlayabildiği bir görüşmeci tarafından dikkat çekilmiştir. İnşaat bölgesinde köpekleri istemeyen bazı müteahhitlerin kurumlara köpekleri kolaylıkla toplattırabildikleri belirtilir. Bir yıl içinde yaklaşık 2000 köpeğin terk edildiği belirtilmiştir. Alt yapı ve yol çalışmalarının yapıldığı, tarım ilişkilerinin bozulduğu, kent yoksulluğunun yoğun olduğu veya ruhsatsız inşaat yapılan yerlere şehir merkezlerinden toplatılan köpeklerin topluca terk edildiği sıkça ifade bulmuştur. Köpeklerin toplatılması birçok görüşmeci için endişe verici bir durumdur ve kültürle bağdaşmayarak kültürel yozlaşma olarak düşünülmektedir.

"Yasa tasarısında (5199 sayılı kanun) 6. Madde var, bu madde bizi Avrupa'dan ve Amerika'dan ayıran madde. 6. Maddeye göre; aşılanan, kısırlaştırılan küpelenen köpekler, alındığı bölgeye geri bırakılır. Yani sizin seçtiğiniz bölgeye değil, alındığı bölgeye (bırakılmaları konusunda), bu hayati bir madde. Bu madde kalkarsa evet Avrupa'ya (hayvanların toplatıldıkları yerler olarak) döner. Bizde hayvanla yaşama kültürü, oralardan

daha eskiye dayanıyor. Bizans döneminde İstanbul'un kedileri meşhurdu, Osmanlı döneminde İstanbul'un köpekleri meşhur." (G29)

Yaban hayatı ile evcil hayvanların çatıştığı durumlarda, evcil hayvanın salgın şüphesi nedeniyle karantinaya alınmak yerine öldürülmeleri veya yaşam boyu küçük kafeslerde tutuldukları ifade edilmiştir. Çok uzun süre kapalı kalan hayvanlarda; kendi etrafında dönme, sürekli zıplama, kafeslerden çıkmaya çalışmak maksatlı kollarını uzuvlarını kafesten sürekli çıkarmaya çalışma hareketleri gibi psikolojik rahatsızlıklar görülmektedir. Köpeklerin ve kedilerin yaşam alanlarından koparılarak ormanlara terk edilmelerinin, yerleşim yerlerinin yaban hayvanlarının yaşam alanlarının çok yakınına kurulmasının yaban ve evcil popülasyonlarında dengesizliğe ve baskıya neden olduğu durumlar birçok görüşmede örnekleri verilmiştir. Ormanlara ya da ormanlara yakın olan yerleşim yerlerine terk edilen ya da bakılmayan köpeklerin karacaları ve geyik gibi birçok yaban hayvanını kovaladıkları ve ısırdıkları, köpeklerin kurtları dışladıkları ve kedilerin kuşları avlayabildikleri durumlar belirtilir. Ormana köpeklerin ve kedilerin terk edilmesi sonucunda, kurt ile köpek hibridlerine ve yaban kedisi ile evcil kedi hibridlerine rastlanılmıştır.

"Yazlıklar da doğal alanlara yakın olduğu için, o köpek başlıyor gezinmeye, kendisi gibi başka köpeklerle gruplar oluşturmaya başlıyor, çünkü bunlar kurtlardan evrimleşmiş türler olduğu için. Ormana dalmaya başlıyor. Köpek doğadan ayrılıp evrimleştiği için, köpeğin yeri artık doğa değil. Köpek artık insanın şartlarına göre yaşadığı için adaptasyonu kurda göre çok daha yüksek. Karaca gibi birçok başka hayvanları etkiliyor, kurtları etkiliyor, kurtları dışlamaya başlıyorlar. Sistem bozuluyor. Ben bu konuda ters düşebilirim, birçok gönüllü hayvanseverlerle, ormanda değil barınaklarda durması lazım ve kısırlaştırılması lazım." (G31)

Sokakta yaşayan hayvanların toplatılması sonucu türleri ile bağdaşmayan alanlar ve çok sayıda bireyin dar bir birim alana hapsedildiği durumların yarattığı sorunlardan bahsedilmiştir. Hayvanların maddi çıkar için kullanılabildikleri, rant amaçlı barınak kurma girişimlerinden bahsedilmiştir. Sokakta yaşayan hayvanların rehabilitasyonunda askeri düzeyde bakım, yemek ve hijyen sağlanmadığı, kendi dışkısı ile kapalı alanlarda kaldıkları, taş odalarda tutuldukları, dışarda yıkanarak soğuya maruz bırakıldıkları ve kalabalık ortamlarda tutuldukları durumlar belirtilir. Mimari açıdan barınakların cezaevine benzetilmektedir ve barınaklardaki uygulamaları takip edecek ya da destek sağlayacak gönüllülerin sorunlara tepki vereceklerinden ötürü kimi durumlarda içeri kabul edilmedikleri ifade edilmiştir.

"Biz (gönüllüler) barınaklara toplama kampı diyoruz. Bir hayvan için olabilecek en kötü şey demir parmaklıklar arasında tutuluyorlar. Cezaevinde tutulmak nasıl ki insanın hoşuna gitmez onların da gitmiyor. Aç bırakıyorlar susuz bırakıyorlar. Aç kaldıkları için birbirlerini yiyorlar." (G6)

Off-road yarışları, bisiklet turnuvası ve rallilerin düzenlendiği ormanlara toplatılıp terk edilen köpeklerin, bu faaliyetler nedeniyle tekrardan toplatıldıkları bir görüşmeci tarafından ifade edilmiştir. Ormanlarda sistematik şiddet eylemlerinin görüldüğü ve açlık nedeniyle köpeklerin birbirini yediklerine birçok görüşmeci tarafından tanık olunmuştur.

"(Köpekleri) ormanlara atarlar. Oralarda ralli, bisiklet turnuvası, off-road oralarda. Köpekler bisikletlilere saldırıyormuş, (toplatılmaları için) gerekçe o. O köpeklerin ormanda işi ne, o bisikletlerin ormanda işi ne. Burada yaşatmıyorsun, orada yaşatmıyorsun, ölmesine bile müsaade etmiyorsun. Bu hayvanlar ne yapacak?" (G9)

Ormanlara ve ücra noktalara terk edilen hayvanlarda köpeklerin karnından kum ve taş çıkabilmekte, çeşitli yaralanmalar, açlıktan kalp krizi geçirme ve diğer hastalıkların görüldüğü

belirtilmiştir. Sokaklara terk edilen köpeklerde açlık kaynaklı uyuz hastalığına ve üst solunum hastalıklarına sık rastlanılabildiği ifade edilmektedir.

Toplamalar sonucunda köpeklerin insanlarla ve diğer hayvanlarla kurdukları bağlardan koparıldıkları belirtilir. İhbarlara zamanında cevap verilmediği durumlarda toplatılan hayvanların takibinin yapılamadığı ve usulsüz toplamalara ceza verilmediği öne çıkarılmıştır. Usulsüz olarak sokakta yaşayan kedi ve köpeklerin toplanarak öldürmelerinin bazı kişilerin ifadeleri ve videoları ile desteklenmesine rağmen usulsüzlüğü yapan ekiplerin çalışmaya devam edebildikleri gözlemlenmiştir. Bir vakada, bir merkezde çalışanlar tarafından sokakta yaşayan köpeklerin toplu olarak öldürüldüğü günlere; *'pazartesi ve salı günleri temizlik günü'* denildiği belirtilmiştir. Yolsuzluk yapan kurumların sokakta besleme yapan gönüllere mama ve tedavi desteği vererek yaptıkları usulsüzlüklere rağmen kendilerini desteklemelerini istediklerine bir görüşmeci tarafından tanık olunmuştur. Kayıt sistemlerinin bir özelliği olan denetim mekanizmasının olmamasından faydalanılarak para aklanabildiği ve kısırlaştırma yapılmayıp yapıldı gösterilerek bütçeden faydalanıldığı düşünülmektedir. Sosyal kontrol mekanizmalarına bağlı kurumlardan kayıtlara ulaşım talep edildiğinde bilgi edinilemediği ifade edilmiştir.

Sokakta yaşayan hayvanların rehabilitasyonunun sorunlu olduğu yerlerde, uygulanacak yöntemlere göre ekiplerin seçildiği, hayvanlara merhameti olmayan çalışanlar ile hayvanların yalnız bırakıldığı belirtilmiştir. Sokakta yaşan hayvanların rehabilitasyonunda saha deneyimi olmayan kişilerin bulunduğu, dernek avukatları ve gönüllüler gibi tecrübeli kişilerin görüşlerinin önemsenmediği, konuda uzman kişilerin görevlere getirilmediği ve alanda tecrübesi olmayan kişilerden bilgi alındığı hayvanların rehabilitasyonunda belirtilen başlıca sorunlardır. Uygulamaların sıkça kişilerin inisiyatifine göre geliştiği gözlemlenmiştir. Bir STK'nın önerisi üzerine uzman veteriner hekimler listesinin sokakta yaşayan hayvanların rehabilitasyonu için sunduğu önerinin dikkate alınmadığı belirtilmiştir. İğne yapmasını dahi

bilmeyen ve mesleğini sevmeyen veteriner hekimlerin çalıştırılabildiği ve bunun sonucunda özensiz yapılan operasyonlar nedeniyle köpeklerin ölebildiklerine rastlanılmaktadır. Ameliyatlarda kedi ve köpekler ölmekte, sakatlanmakta, sindirim ve rahim kaynaklı problemler yaşadıkları ve onların üstünde eski yöntemler uygulanmakta olduğu belirtilmiştir. Tedavi için istihdam edilen kişilerin kalifiye olmaması ve yeterli tıbbi malzemeye sahip olunmaması nedeniyle malpraktisi düşündürtecek uygulamalar ifade edilmiştir. Tıbbi ekipmanların ve cihazların olmaması nedeniyle hastalıkların teşhisine dair bilgileri de içeren raporlar bulunmamaktadır. Profesyonel standartlarda ölen hayvanların kayıtlarının tutulmadığı belirtilmiştir. Özel veterinerlik kliniklerine vatandaşları yönlendirmek amacıyla sokakta yaşayan hayvanların rehabilitasyonuna destek sağlanmaması konusunda bazı çıkar gruplarının politikalar geliştirdiğine bir görüşmeci şahit olmuştur.

Kurumlar tarafından imkansızlıklar gerekçe gösterilerek hayvanların tedavilerinin yapılmadığı ve imkânın olduğu merkezlere nakillerinin masraf nedeniyle reddedildiği durumlar belirtilmiştir. Köpeğin başının sopayla kırılması gibi şiddet eylemlerinin ve köpekler ile kedilerin zehirlenme vakalarının (örn. çamaşır suyu enjekte etmek ya da ‘uyutmak’) merkezlerde görülebildiği belirtilmiştir. Ölümüne karar verilen hayvanların maliyetli olmaması için tıbbi ilaçlar yerine boğma ya da başka maddelerle zehirlenmeleri yoluna başvurulabildiği düşünülmektedir. Ölen hayvanların gömülmek yerine çöp kamyonlarında atık gibi preslenebilmektedirler.

Yasalar kapsamında güvence altına alınan sokakta yaşayan hayvanlara yönelik tedavi ve mama desteğinin çok sınırlı olduğu düşünülmektedir. Kısırlaştırmanın yapılmamasının sorunlu olduğunu düşünen görüşmecilerin yanı sıra kısırlaştırmanın köpek ve kedi popülasyonlarını tedrici olarak azaltıldığını düşünen görüşmeciler de vardır. Hayvanların kısırlaştırılmaması nedeniyle şikayetlerin arttığı düşünülmektedir. Hayvanların standartlara

uygun olarak kısırlaştırılmadığı, beslenmediği ve kapalı tutularak agresifleştirildikleri durumlara örnek verilmiştir.

Birçok usulsüzlüğü denetimler ortaya çıkaramamaktadır. Sahiplenildiği bildirilen köpekler, belirtilen adreslerde bulunmamaktadır. Usulsüzlüklerin olduğu yerlerde çalışanların güvencesiz çalışma şartlarında çalıştıkları, psikolojilerinin kötü olduğu, mutsuz ve günde birçok ölüme sebep olmaktan dolayı duyulan suçluluk duygusu içinde oldukları belirtilmiştir.

Kuduz aşısı dışında diğer salgınlara karşı aşılama uygulanmaması nedeniyle köpeklerde gençlik hastalığı gibi hastalıklara sık rastlanıldığı ve kedilerin de salgın hastalıklara karşı savunmasız oldukları ve vatandaşların bu tedavileri karşılayamadıkları ya da karşılamaya çalışırken ciddi maddi zorluklara girdikleri belirtilmiştir.

Çöplüklere terk edilen hayvanlar çöplüklerde hastalanıp öldüklerine, çöplüklerde atıklara maruz bırakıldıklarına, çöplükte lağım sularını içmelerine ve kimyasal atıklar nedeniyle köpeklerin zehirlendiğine, çöplüklere terk edilen köpeklerin birbirini yemeye zorlandıklarına ve atıkları yemesi ya da içmesi sonucu öldüklerine birçok görüşmeci şahit olduklarını öne sürmüşlerdir.

Köpeklerin bulundukları ilçelerden farklı olarak başka ilçelere sedasyon etkisinde terk edilmeleri sonucunda köpeklerin korktukları ve bu nedenle saldırganlaşabilecekleri gözlemlenmiştir. Başka illerden toplanan köpeklerin başka il sınırlarına terk edilebildikleri de belirtilmiştir. Ormanlara terk edilen hayvanların insansız yaşamaktan ve beslenme ile barınma imkanlarından yoksun bırakılmalarından dolayı psikolojilerinin bozulduğu ve öldükleri belirtilmiştir.

4.4.4. Yaban hayvanlarının rehabilitasyonunda sorunlu süreçler ve raporlar

Kurumlar içindeki hiyerarşik yapı nedeniyle doğa koruma personellerinin dışlanarak yaşam alanlarındaki üretim alanlarındaki faaliyetlerine öncelik vermeleri yaban hayvanları ile

çalışan birçok görüşmeci tarafından yaban hayvanlarının yaşadıkları sorunların başında geldiği anlaşılmıştır. Doğa koruma personeli ve yaban hayvanları veteriner hekimlerinin çok az sayıda olmaları, gerekli araç ve gereçlere hiç sahip olmamaları ya da askeri düzeyde sahip oldukları belirtilmiştir. Zoolog ve veteriner hekimlerin adli veteriner hekimlik eğitimi almadıkları hatırlatılmıştır.

Yaban hayatı ile ilgili bilirkişi raporlarının özensiz yazılmalarının dışında genel anlamda yaban hayatı yerine şirketlerin çıkarlarının ön planda tutulduğu gözlemlenmiştir. Projelerde ve üretim faaliyetlerinde konuyla ilgisi olmayan veya hayvanları ön planda tutmayan kişilerden öneri veya bilirkişilik istendiği, kişilerin üretimi yapacak olan özel şirketlerin çıkarı doğrultusunda seçildiği, bilimsel bilgileri yetersiz olan ve yetkin kişileri hedef gösteren/baskı kurmak isteyen kişilerin yaban hayatına dair ilişiksiz bilgiler anlattıkları ve raporladıkları vurgulanmıştır. Para karşılığında raporların yazıldığına dair ifadeler üç görüşmeci tarafından belirtilmiştir ve bir görüşmeci kendisine de teklif edildiğini söylemiştir. Türler konusundaki bilgileri yanlış, yalan, ilişiksiz ve altyapısı eksik kişilerin yaban hayvanlarını ve sokakta yaşayan köpekleri hedef seçtikleri örnekler verilmiştir. Bu kişilerin karakteristik özellikleri olarak; uç noktalarda ifadelerde bulunarak kendilerini kabul ettirmeye çalışmak, sosyal statü sağlamaya çalışmak ve bazı illegal yapılanmalarla ilişkili olmak gösterilmiştir.

"Adamın (yaban hayvanlarının öldürülmesi konusunda ifadeler veren kişinin) her şeyi yalan, ilişiksiz konuşuyor. Alt yapısı eksik. Her açıdan eksik. Nasıl şey yapacak kendini yukarıya (taşıyacak). Bilgili olan kimse bunu yapmıyor." (G27)

Yaban hayvanlarının rehabilite edildiği iddiasında olan hayvanat bahçelerinde antropomorfik bakış açısının hâkim olduğu, yani insan çocuğu gibi yaban hayvanları yavrularının görüldüğü ve çok fazla anne- çocuk ilişkisi kurulduğu durumların olduğu sorunlu görülmüştür. Yetişkin yaban hayvanları bireylerinin yavrularıyla ilgilenmediği/dışladığı durumlarda yavruların veteriner hekimlerin ya da bakıcıların evlerinde bakıldıkları ve bu

nedenle hayvanların kendi türünden bireylerle yaşamaya geçiş süreçlerinin hayvanlar için zorlaştırıldığı görüşmeci gözlemleri sonucunda belirlenmiştir. Hayvanların ürediği, sağlıklı yavrular doğurduğu ve onlara baktıkları durumların hayvanların mutluluğunu gösterdiği belirtilmiştir. Ancak hayvanat bahçesinde hayvanların bu davranışları göstermedikleri ve yavrularına bakmadıkları durumlar gözlemlenmiştir.

Birçok yaban hayvanı için rehabilitasyon merkezlerinin olmaması nedeniyle gönüllü veteriner hekimlerin bazı durumlarda yaban hayvanlarına kendi evlerinde bakmak zorunda kaldıkları, yaban hayvanlarını kurtarma çalışmalarının yetersiz bir alan olduğu, eylem planı çalıştaylarına ihtiyaç duyulduğu ve hayvanları ilgilendiren bu alanların destek görmeyerek gönüllülük esasına dayanmasının verimsiz olduğu belirtilmiştir. Yaban hayvanlarının rehabilitasyonunda; hastalanan hayvanların aşı yapılırken, yakalanırken, nakledilirken stres altına girdikleri hatırlatılmıştır.

Hayvanat bahçelerinde yaban hayvanlarının satın alınıp üretildikleri, yaban hayvanlarının ihmal edildiği, ancak çok acil durumlarda ve ekonomik kazanç sağlayan yavrulama ya da projelerde hayvanlarla yakından ilgilenildiği görülmüştür. Yaban hayvanları bireyleri hayvanat bahçelerinde öldükleri zaman petshoplardan egzotik hayvan alındığı, böylece hayvanlarının yaşamalarının da ölmelerinin de para getirisi sağladığı bir durum yaratıldığı belirtilmiştir. Ziyarete gelenlerin hayvanlara bağırması, ellerini kafeslerden içeri sokması, hayvanların teşhir edilmeleri ile devamlı uyarılmaları, insanların hayvanlarla çok fazla etkileşim içinde olmaları, hayvanların sağlıklarına zararlı yemek ve içeceklerin bakıcılar tarafından verildiği, hayvanların giydirilerek yetkililerle fotoğraflarının çekildiği, medyada dondurma yedirmek gibi maskotluklar yaptırıldığı gibi hayvanlara hayvanat bahçelerinde uygulanan zarar verici eylemlere örnekler verilmiştir. Hayvanat bahçelerinde uzman kişilerin uyarıları ile hayvana şiddet konusunda bilinçlendirilmenin yapılmadığı, çalışanların hayvanların doğalarına dair yargılarının bilimsel temele dayanmadığı ve evcil -yaban hayvanı

farkının doğru yapılmadığı ifade edilmiştir. Hayvanat bahçelerinde hayvanların küçük alanda tutuldukları bu nedenle hayvanların daha çok oyunlara yöneltildiği ve türlerine uygun gereçler koyulmadığı gözlemlenmiştir. Hayvanların doğal ortamları yerine kapalı alanlarda hapsedilmeleri nedeniyle psikolojilerinin bozuk olduğu ve bu tip yalıtılmış ortamların rehabilitasyona uygun koşullar sağlamadığı ifade edilmiştir. Hayvanlar; çalışanları ısırma, öne arkaya doğru sallanma, kendini duvara vurma, kıllarını/tüylerini yolma ve insanlardan gördüğü davranışları anormal bir davranış olarak geri yansıtma gibi çok stresli davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Hayvanat bahçelerinin iddia edildiği gibi egzotik türleri korumak için değil, onları sergileyerek tüketmek amacıyla var oldukları vurgulanmıştır.

Hayvanların fotoğraflarının çekildiği, türün özelliklerine uygun olmayacak şekilde alışveriş merkezlerinde aslanların ya da serval kedisinin sergilendiği ve büyük hayvanların küçük alanlarda tutulmasının sorunlu olduğu örnekler verilmiştir. Hayvanat bahçelerinde hayvanların altında toprak yerine fayansların olduğu ve çok uzun süre ışığa maruz bırakıldıkları ve rehabilitasyon konusunda eğitim olmadığı ifade edilmiştir.

Yaban hayvanları rehabilitasyon sürecine örnek olarak, rehabilitasyon merkezlerinin olmaması nedeniyle bir karacaların evcil hayvan barınağına götürüldükleri ve bir durumda köpek havlamalarından dolayı bir karacanın kalp krizi geçirip öldüğü verilmiştir. Hayvanların yaşam alanları dışındaki tür koruma yöntemlerinin verimli olmadığı ve yaşam alanlarının olduğu yerlerde – Afrika gibi- bulunan rehabilitasyon merkezlerinde yaşatılmaları gerektiği önerilmiştir. Kendi doğalarından kopmadan, tamamen yalıtılmış olmayan, demir parmaklıklı, kendi yaşam alanının içinde rehabilite edildikten sonra yaban hayvanlarının tekrar doğaya salınabildiği ideal merkezler bir görüşmeci tarafından tasvir edilmiştir.

“Rehabilitasyon süreci neyse, 2-3 ay sonra 1 sene 2 sene neyse, oradan tekrar çıkabiliyor. Yani bütün o rehabilitasyon sürecinde de direk olarak doğadan kopmuyor. Kafesin içinde bakımı oluyor, kafesin içinde olması gerekiyor hayvanın yaşamını devam ettirebilmesi için,

ama o kafesler de cam filan değil, demirlik, hayvanların elini kolunu çıkarabileceği bir yer. Yine o yaşam alanının içerisinde farklı bir yerde değil. Böyle bir şey olurdu ben yapsam. Tamamen kapatan camdan bir alan olmazdı." (G12)

Kaçakçılığı yapılan balıkların rehabilitasyon merkezi olmaması nedeniyle, balıkların ele geçirilmeleri sonrasında yetersiz kapasitedeki havuzlarda tutularak havasız kalıp öldükleri belirtilmiştir.

4.4.5. Kullanım dışı ya da suçlu görülen hayvanlara uygulanan çeşitli şiddet türleri

Sokakta yaşayan kedi ve köpeklerde kullanılan şiddet aletlerine örnek olarak; av tüfekleri, dönerli ok, balta, bıçak, ip, sopa, bant, taş, cam, sapan vb… verilmiştir. Görüşmecilerin çeşitli araç ve gereçlerle sokakta yaşayan ya da terk edilen hayvanlara uyguladıkları bazı şiddet türleri şunlardır: Dövme, döverek bacaklarını kırma, hayvanları birbirine ısıttırma, kulağını kuyruğunu kesme, bacağını kasap bıçağı ile kesme, uzuvlarını (bacaklarını, kulaklarını ve kuyruklarını) baltayla ya da makasla kesme, kesici aletler ile kesip hayvanı çöpe atma, ekmek bıçağı ile kediyi keserek bağırsaklarını çıkarma, deşme, cam gibi kesici aletlerle öldürme, hayvanların geçtiği yerlere kesici batıcı materyaller koyma, gözlerini oyma, tekme atma, anüsüne veya vajinasına cisimler sokma (örn. vajinaya parfüm kapağı sokma), üzerinde sigara söndürme, yüksekten atma, derilerin yüzme, kemer ile köpeğin boğazına bağlama, süpürge ile vurma, kafasına su bidonu geçirip yemek yemesini engelleme, yapışkanlı zifti üstüne dökme, kedi evlerinin olduğu yerlerde otların ağaçların sökülerek yaşam alanının tahrip edilmesi, hayvanların beslenme alanlarındaki sularına sabun ya da başka toksik maddelerin katılması, mamalara cam kırıkları veya çivilerin konulması, tazyikli su fışkırtma, cam şişe atma, tüfekle vurma, fuel oile batan kedi, elleri ile kedinin kafasını koparma, kafasına taş atma, tüfekle vurma, başlarını ezme, yemek kaplarına cam koyma, köpeklerde derisine girecek şekilde tasmayı sıkma vb…

Planlı yapılan boğma ve asma vakalarından bir görüşmeci bahsetmiştir. Kedilerin kuyruğunu kesme vakalarının yoğunluğundan bahsedilmiştir. Çatışma bölgelerinde 100'lerce kedinin evlerinden olduğu, yüzlerinin ve ayaklarının parçalandığı, gözlerinin çıktığı, bir örnekten bahseden görüşmeciler olmuştur. Yurtdışından çatışmadan kurtarılan kaplanlarla ilgili bir vakaya örnek verilmiştir. Suriye Palmira'da son kalan 2 doğal kelaynaktan birinin ölmesi ve son kalan bireyin bu nedenle üreyemediği başka bir görüşmecinin anlattığı vaka örneğidir. Hastane hademesinin narkoz verip köpekleri ameliyat adı altında kesmesi, köpeği taşlayarak linç etmek için nöbet tutan mahalle sakinleri ve sokak hayvanlarına karşı sistemli çeteleşme girişimleri görüşmecilerin bahsettiği diğer vaka örnekleridir.

Çocuklarda hayvana yönelik şiddet türleri olarak; av tüfeği, boncuk veya plastik tüfekle hayvanları vurma, kuşların kuş lastiği ile vurulmaları, karınlarının deşilmesi, kertenkeleyi tutup parçalama, semendere basma, kurbağayı ezme, kurbağayı havaya atıp öldürme, köpek dövüştürme ve köpekleri birbirine kışkırtma, köpekleri dövme, yavru kedilerle oynayıp atma, yavru köpeklerin kulaklarını kesme, kedinin kafasını ezme vb. vakalardan bahsedilmiştir.

4.4.6. Özel bir vaka olarak zehirleme vakaları: kullanım dışı ya da suçlu/zararlı olarak görülen hayvanlara uygulanan yöntemler

İfadelere göre, zehirleme vakalarında kullanılan maddelerden fare zehri, tarım ilaçları, rumpen, rompun, kısılesin ve nadiren ketamin kullanıldığı belirtilmiştir. Popülasyonlarının fazla olduğu düşünülen türlere uygulanan yaygın yöntemlerden biri zehirlemedir. Sivil kişiler kedileri ve köpekleri zehirledikleri durumlarda genelde ölüleri çöpe attıkları ve başka yerlere hayvanları bırakmakla uğraşmadıkları bir görüşmeci tarafından vurgulanmıştır. Aynı zamanda bir halk sağlığı sorunu olan zehirleme vakalarının çocukların da olduğu parklarda yapıldığı ve sokaklara zehir bırakılması durumunda çok farklı türde- kedi, köpek, martı ve diğer kuşlar- ve

çok sayıda hayvanın zehirlendiği belirtilmiştir. Fare zehri ve tarım ilaçları gibi hayvanların zehirlenmelerinde kullanılan maddelere yasal erişimin olması birçok görüşmeci tarafından sorunlu görülmektedir. Ayrıca, sokakta zehirlenen hayvanların otopsilerini yapılmadığına dikkat çekilir ve zehirleme vakalarının bazı illerde çok daha fazla görüldüğü ifade edilir. Zehirlemelerin zaman içinde değişimleri konusunda görüşmeciler arasında farklı görüşler vardır.

"Zehirleme olayına çok rastlıyoruz, bunlar genelde mahalleli (...). Kedileri ve köpekleri istemiyorlar. Kedileri de zehirleme oluyor. Doğuran hayvanları istemiyorlar, arıyorlar. Mecburen alıyoruz, ne zararı var. Almasak belki zarar verecekler." (G22)

"Zehirlenme olaylarındaki değişimler: sistematik zehirlemeler bitti, zehirlemenin meşru olduğu dönemler geçti. Münferit olaylar var. Çünkü kültür hala öyle. Kurtulamıyorsam öyleyse zehirlerim. Nasıl olsa yaptırım yok." (G9)

"Zehirleme hep eskiden beri yaygın bir yöntem." (G10)
"Zehirleme olayları, aynı şekilde el altından devam ediyor. Fakat şöyle bir durum var, iletişim ağı çok geliştiği için, hayvanseverler çok güzel organize olduğu için, sosyal medya olduğu için, hemen duyulabiliyor" (G15).

"2004'den önce norm sokak ortasında zehirlemekti. Artık o yok, artık barınaklar var. artık kapalı kapılar ardında oluyor. Hayvanın üzerinde bir değişim olmadı, sadece toplumun gördüğü değişti. Hala son derece ilkel…" (G16)

Sedasyon ile öldürülen köpeklerin, bazı durumlarda yavruları ile birlikte, çöplüklere ve ormanlara atıldığı ve uyutulma adı altında sistematik öldürmelerin gerçekleştirildiği öne çıkarılmıştır.

Zehirleme ve toplu ölümlere ilişkin yaklaşık 15 yıl önceki uygulamalara örnekler verilmektedir. Gece çıkan itlaf ekipleri, üfleme denilen bir aletle köpeklere narkotik bir madde verdikleri (sitriknin) ve sonucunda köpeklerin iç organları parçalanarak solunumları durarak öldükleri belirtilmiştir. Bir vaka örneği olarak; gönüllülerin itlaf ekiplerini takip etmesi, emniyet müdürünün kendi inisiyatifi ile olay yeri inceleme ve otopsi işlemlerinin uygulandığı ancak maddenin tespit edilemediği raporunun çıkması ile şikayetlerin sonucunda takipsizlik kararı çıktığı verilmiştir. Sitriknin son 20-25 senedir kurumsal olarak kullanılmadığı, 2004 yılında 5199 sayılı kanunun çıkmasından önce, kurumların bütçesinde zehirli kıyma bulunduğu hatırlatılmıştır. Kamusal alanda köpeklerin geçmişte zehirlendiği ve tüfekle vuruldukları, bu yöntemlerin günümüzde değişime uğrayarak toplandıkları ve kapalı alanda öldürüldükleri savunulmuştur.

İnsan kaynaklı yaşam alanı tahribatı nedeniyle kurtlar beslenemediklerinde sahipli hayvan sürülerine saldırdıkları zaman toplu olarak birçok bireyi avladıkları, bu bakımdan kurdun bu doğal davranışının insanlar tarafından ‘canavarca’ algılandığı belirtilmiştir. Koyunlarda paratüberküloz salgını nedeniyle ölen koyunları kurtlar avladığından ve insanların ürün elde etmek için baktığı keçi veya kuzu sürülerini avlayan kurtların toplu olarak zehirlendiği vakalardan birkaç görüşmeci bahsetmiştir.

Toplu konutların yapılacağı bölgelerin çevrelerinde, amacın hem o bölgedeki insanları ve hayvanları tahliye etme olduğu durumlarda, sokaktaki hayvanların zehirlendiği ifade edilmiştir. Kırsal alandan gelen kişilerin bulunduğu mahallelerde zehirleme vakalarına rastlanıldığı düşünülür. Toplu olarak sokakta yaşayan hayvanların toplatıldığı ve itlaf edildiği

durumlarda, daha masrafsız görülen hayvanları boğma ve çeşitli zehirleme (örn. çamaşır suyu) yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Çoğu zaman fare zehrinden ziyade daha yüksek toksik etki yapan tarım ilaçlarının kullanıldığı ve bu maddelerin kolay erişimlerinin ve genel satışlarının yasaklanması gerektiği görüşmeciler tarafından belirtilmiştir.

4.4.7. *'Atık'* olarak değerlendirilen hayvanlar ve suç ortamının yaratılması

Terk edilen hayvanlar suçlarda kullanılabilmekte ve ormanlara terk edilen bazı köpeklerin (örneğin pitbullar) dövüştürülmek için geri alındıklarını bir görüşmeci ifade etmiştir. Yapılan yorumlara göre, bazı STK ve kişilerin sokaktaki hayvanları kullanarak para istemeleri, suç ortamının yaratıldığı durumlardandır. Kişilerin hayvanların uzuvlarını kırıp sosyal medya üzerinden para istediklerine dair duyumlardan da bahsedilmiştir. Kara para aklama, fuhuş, hayvan kaçakçılığı, kumar, yolsuzluk vb. birçok suç ilişkisinin hayvan yardımı adı altında örtülebildiği ifade edilmiştir.

Çocukların cinsel istismarı vakalarının bazılarında geçmişte köpeklere tecavüz edildiği belirlenmiştir. Bir vakada kediye tecavüz eden bir kişinin evinde çocuk pornosu ve pompalı silah gibi birçok silahın bulunduğu bir vaka vardır. Hayvana tecavüzün bazı alanlarda cinsel ilişki olarak tanımlanmasının sorunlu olduğu, hayvanların olduğu pornonun yayınlanmasının suç ama hayvanlara tecavüz fiilinin gerçekleşmesi durumunda faillerin hapis cezası almadıklarının çelişkili olduğuna dikkat çekilmiştir. Eşekler, köpekler ve kediler tecavüze uğramaktadırlar. Sokakta yaşayan köpeğe tecavüz vakası sonrasında bir gönüllünün, tecavüz vakalarının olduğunu yetkililere belirtmesi sonucunda sokağa kamera taktırma taleplerinin olumsuz sonuçlanmasından kaynaklanan endişesini dile getirmiştir. Tecavüz edenlerin savunmalarında; madde etkisinde oldukları ve hatırlamadıkları, cinsel ihtiyaç içinde kaldıklarını belirtmeleri ya da akıl sağlıklarının yerinde olmadığına dair taklit yaptıkları

görülmüştür. Bazı kişiler için hayvana tecavüzün gülme unsuru olduğu, tecavüz vakalarının arkadaş çevrelerinde teşvik edildiği ve 1975'li yıllara kadar köpeğe ve eşeğe tecavüz olaylarının daha sık yaşandığı düşünülmektedir. Çocuklara, kadınlara ve hayvanlara tecavüz eden kişilerin benzer psikolojide oldukları; yoğun şiddet içererek ilişkiye girme, temizliğin saflığın ele geçirilmesi, zapturapt altına alma gibi motivasyonları olduğu bir görüşmeci tarafından düşünülmektedir. Tecavüz vakalarının bazı bölgelerde artış gösterdiği ve vakaların geceleri veya sabaha karşı kuytu yerlerde yapıldığı vakaların takibinde gözlemlenmiştir. Faillerin 18 ila 50 yaşları arasında geniş bir aralığa dahil oldukları belirtilir. Farklı hayvana tecavüz vakaları belirtilmektedir; köpeğin vajinasına parfüm kapağının sokulduğunun röntgende ortaya çıkması, acı biber, köpeğin içi köpükle doldurulmuş röntgen görüntüleri, kedilere tecavüz ve ağaca bağlanarak köpeklere tecavüz etme…

"Tecavüzün arkasında yatan neden; güç gösterme, kendini kanıtlama. Çocuk istismarı ile yönetmelik geldi kimyasal hadım mevzusu…bu sefer penisin fonksiyonu ortadan kalkınca işin içine aletler giriyor. İnsanlar ve hayvanlar için de bir çözüm değil." (G13)

Hayvanların terk edildikleri bölgelerde (ormanlar, çöplükler ve şehrin etekleri) suç ortamının yaratıldığı, hayvanların gördükleri şiddet türleri/ zararlara birçok örnek verişmiştir; tecavüz ettikten sonra canlı canlı yakılan kedi, anüsünden bira şişesi sokulan kedi, anüsüne silikon sıkılarak öldürülen köpek, köpeğe tecavüz edip ormana atma ya da ormanda tecavüz etme, köpeklerin dövüştürülmesi ya da o köpeklere kendi köpeklerini saldırtma, ormana terk edilen köpeklerin yemek verilerek sonradan korkutularak köpekler kaçarken tüfekle seri bir şekilde vurulmaları, üzerine alkol dökülerek naylona sarılıp yakılan köpek, ağaca asılan köpekler, avcılar tarafından ormanlarda köpeklerin tesadüfen veya bilinçli olarak tüfekle vurulmaları ve hareketli av gibi eğlencesine hayvanlara ateş edilmesi vb. İnsanlara gözdağı vermek için sokakta hayvanlara şiddet uygulandığı, köpek kurşunlayıp bahçelerine atma ve

işyerinde işçilere tehdit amaçlı kapılarına koparılmış kuş kafaları koyulduğu örnekler verilmiştir.

Yaralı ya da hasta olduğu iddia edilen hayvanların dilendirilerek usulsüz olarak insanlardan para toplatıldığı birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir.

"Alıp o hayvanları dilendiriyorlar. Dilendirmek en kötü şey. O hayvanın ilanını açıyor. Onlarla bağış alıyorlar. Bu bağışlarla geçinen insanlar var." (G36)

Toplu olarak köpeklerin öldürüldüğü bir kurumdaki yolsuzluktan bahsedilmiştir;

"Yolsuzluklar ilk başta emlaktan başlar. İmarda başlar. (...) İnanılmaz samimi gözüküyorlardı, tahmin edemezdim mümkün değil. Bir sorun olduğunda, şurada bir vaka var dediğimizde birbirimize destek veriyorduk. Ve inanılmaz şeydi, ben asla tahmin etmiyordum. Mama mesela. Bir dönem mamayla ilgili problemler oluyordu. Mama ihaleleri ile ilgili. Biz bunları duyuyorduk ama ben bunu bile önemsemedim. Mama ihalelerinde aksaklıklar olmuş, paraları ödenmemiş, Besleme yapan gönüllülere mama yardımı yapılması gerekiyor. Ama mama yok. Buna ayrılan bir bütçe var. Nerede o zaman bu bütçe. Mesela cins köpeklerin biranda kaybolduklarını biliyoruz, nereye gittiklerini bilmiyoruz. Daha önceki dönemlerde cins köpeklerin satıldığı söylendi. Ama sokaktan gelen hayvanların orada aç kaldığını biliyoruz." (G25)

"(Angusların yurtdışından getirilmesi konusunda) herhalde daha ucuz olduğunu düşünüyor. Hep rant döndüğünü düşünüyorum bu olaylarda, ihale ile getirildikleri için" (G5)

4.4.8. Kullanım- dışı veya suçlu kabul edilen hayvanların bakımını ve/veya korunmasını üstlenen gönüllülerin yaşadığı sorunlar

4.4.8.1. Gönüllülük özellikleri ve faaliyetleri

Gönüllüler, sakat kalan hayvanlara tekerlek yaparlar, besleme, tedavi yapma, "Hayvan hakları savunuculuğu" yapmak gibi faaliyetler içinde oldukları ifade edilir. Bazı şehirlerde sokaktaki hayvanların besleyenlerin sayısının az olmasından dolayı fırından ekmek toplamak, pazarcılardan kırık yumurta, etraftan tahta parçaları toplayarak ev yapmak gibi faaliyetlerin olduğu görüşmeciler tarafından gözlemlenmiştir.

Hayvan hakları avukatları ile mücadele etmeyenlerin şikayetlerinin çoğu zaman sonuçsuz kaldığı ifade edilmiştir.

Hayvana yönelik şiddet olaylarında insanlar bir araya gelerek sosyal medya ve STK'lara ait platformların sayısında artış olmasına rağmen gerçekten hayvanları koruyanların sayısının zamanla azaldığı belirtilmiştir. Hayvanlar üzerinden rant artmaktadır. STK'larda evcil hayvanların durumlarıyla ilgili olarak raporlara ulaşılamamaktadır. Hayvan koruma STK'ları tarafından vatandaşlara taciz ve hayvana yönelik şiddet vakalarında yeterli ya da gereken destek gösterilmemekte olduğu ifade edilmiştir. Gönüllülerin yardım görmemesi nedeniyle bu kişiler dernekleşmeye zorlanmakta oldukları belirtilir. STK'lara tedavi için emanet edilen hayvanlara ve bu hayvanlara dair bilgilere ulaşılamadığı durumlara rastlanmakta, teslim edilen yaban hayvanlarının akıbetinin vatandaşlarca takip edilemediği belirtilmiştir. İmece usulü ile derneklerin illerdeki hayvanlara yardım etmesi, tedavi süresince hayvanların tutulacağı yerlerin bulunamaması nedeniyle engeller yaşamaktadırlar. STK üyelerinin yaşadığı diğer sorunlara örnek olarak; bilgisiz bulunmaları, ciddiye alınmamaları, arkalarından deli denmesi ve diğer derneklerle kavga içinde olmaları verilmiştir.

Gönüllülük özellikleri verilmiştir. Tedaviye ihtiyaç duyan hayvanlara yardımcı olmak, tanık olduğu hayvana yönelik şiddet vakalarına engel olmak ve hak savunuculuğu özelliklerini içerdiği gözlemlenmiştir.

Gönüllülerde olumsuz bulunan bazı örnekler verilmiştir. Bazı gönüllülerde olumsuz olduğu düşünülen özellikler: Birbirleri ile kavga etme genelde gereksiz konularda, kadın üyelerin ağırlıkta olan dernekler, güçlü kadın imajı çizmek isteme, sadece kendi hayvanına bakanlar, insanı önemsemeyenler, kimlik arayışı için cabbar tanınmak için hayvanlarla uğraştığı görünümü verenler, hayvanın hakkını korumayan kendi vicdanı için yapanlar, gönüllüler arasında çözümsüzlük ve çözümsüzlük nedeniyle dolaylı olarak hayvanların zarara uğradıkları görülmektedir.

İstifçi profili örneğinden bahsedilmiştir. Masum ihtiyaçlardan başlayıp, işin ucunun kaçması durumu olarak ifade edilmektedir. Hayvanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumuna gelmektedirler ve hayvanlara zarar verdiklerinin bilincinde olamamaktadırlar. İyilik yaptıklarını düşünmektedirler. Hayvanları veteriner hekimlere götürmemekte ve zorla hasta hayvanları iyileştirmeye çalışmaktadırlar. Mahkeme kararı ile hayvana bakmaları engellenenler vardır. Sokaktaki hayvanların bakılması için evde toplanması ile evdeki hayvan sayısı 80-100 bireye kadar çıkabilmektedir.

Bazı gönüllüler, hayvanları korunması gereken bireyler olarak düşündüklerinden hayvanlara ‘çocuk’ demektedirler.

4.4.8.2. Gönüllülere psikolojik baskı söylemleri ve gönüllülere takılan olumsuz sıfatlar - tehditler

Gönüllülere yönelik psikolojik tehdit vakalarına rastlanılmaktadır. Ormanda avcılar tarafından tehdit edilme, hayvana zarar verilmesinin engellenmesi sonucu çeşitli tehditler

alma, gönüllülerin çöplükte hayvan bakılmasına karşı gelenler tarafından tehdit edilmeleri, kişiyi hayvanı öldürmekle tehdit etme vakalarından bahsedilmiştir.

Gönüllülere karşı önyargılar görüşmelerde sıkça bahsedilmiştir. Kadınsılaştırma, güçsüz bir pozisyona atfedilmekte, baktıkları hayvanlar gibi gönüllüler sahipsiz görülmekte olup yanlış yöneltilmiş öfkeye maruz kalmakta oldukları belirtilmiştir. Hayvanı güçsüz gördüğü gibi hayvanları besleyen yaşlı teyzeyi ve bekar genç kadını da aynı şekilde güçsüz görülmekte oldukları ifade edilmiştir.

Gönüllüler hakkında dedikodu yapıldığı, onlara iftira atıldığı, boşanmış gönüllü kadınlar hakkında önyargılar da olduğu belirtilmiştir. İnşaat firmasının gönüllü barınaklarını yıktırmaya çalışması, işletmelerin besleyenlere sözlü şiddet uygulaması, sokak hayvanlarına bakanlara karşı söylemler ve tacizlerin olduğu belirtilmiştir. Söz konusu tacizlere örnekler verilmiştir; insan yerine hayvana para harcanmasının eleştirilmesi, çok fazla köpek olmasından şikâyet etme, bağırma, çevredekilerin tacizlere karşı tepki vermemesi ve desteklemesi, tek başına bırakılmaları, hayvanları doyurdukları için onlara gıcık olma, ev sahibine şikayet etme, kolluk kuvvetlerini arayan gönüllülere tacizlerin fiziksel tacizde bulunamadıkları ama psikolojik tacizin devam etmesi.

Gereksiz uğraşı, etrafı besleme yaparak pisletme, hayvan nüfusunu çoğalttıkları, sosyal medyada kötü gösterilme, onurunu kırmaya çalışma, köpekleri ve kedileri gönüllülerin çevreye alıştırdığı, kadınlara taciz amaçlı laf atılınca cevap alınamadığında saldırganlaşma ve hayvanlara çok para harcadığının gönüllere söylendiği belirtilmiştir.

Gönüllülere takılan olumsuz sıfatlara örnekler verilmiştir: Kedici, köpekçi, deli, kafayı kediyle köpekle bozmuş, cazgır, çirkef, duygusal, pis vb…

"Hayvansever olduğumuz için, 'panter emel, kedici köpekçi aman deli karı, tırlatmış, kafayı kediyle köpekle bozmuş' diyip bize soft anarşist muamelesi yapıyorlar. Cazgır, çirkef. Öyle bir durum yok, yasaları ezbere biliyoruz, hakkımızı savunmaya çalışıyoruz. Olmayanı istiyoruz.

Talepkar oluyoruz. Durumu arz diyoruz. Mevcut durumun istihbaratını yapıyoruz, sunuyoruz. Biz daha ne yapalım vatandaş olarak." (G15)

4.4.8.3. Sosyal baskı yöntemleri – fiziksel taciz ve şiddet

Görüşmeciler tarafından hayvanlara bakan gönüllülerin yaşadığı fiziksel tehdit vakalarına verilen örnekler şunlardır; gönüllü kadının rehin alınarak boynunun kesilmesi, hırsızlık süsü verilmiş olabileceği düşünülen çoklu bıçaklama darbesi ile öldürülme vakası, Ağır cisimler ile camlarının indirilmesi, hasta ve felçli hayvanların beslenmemesi konusunda baskılar, zimmetine para geçirme ile haksız suçlamalar ile iftira atılarak çalışmalarının engellenmeye çalışılması, asılsız terör faaliyetleri ile suçlanma, kapısında köpek besliyor diye darp edilme, çocuğunun tartaklanması, linç edilme, ölüm tehdidi, evinin yakılması, ve arabalarına zarar verme gibi durumlar.

Aile içinde gönüllülere baskı olarak, eşlerinin hayvanlar konusunda kimseyle tartışmaması ve köpeğe tecavüz olayını söylememesi konusunda çeşitli uyarılar almaktadırlar. Gönüllüler destek alamadıkları için ağır borca girmekte, taciz nedeniyle sokakta yaşayan hayvanları besleyenlerin bazıları beslemekten vazgeçmektedir. Ev sahiplerinin evde bakılacak hayvanın türüne ve sayısına karar vermeye çalışması ve kişinin kirayı ödememesi sonucunda evde baktığı kediyi camdan attığı vakalara örnek verilmiştir. Agresif davranışlar gösteren gönüllülere yardım edilmek istenmemektedir. Yetkili kişi olmaması durumunda taciz edilen kişiler ciddiye alınmamaktadır. Taciz amaçlı hayvanların mama ve su kapları sistematik olarak atılmakta, gönüllere bağırılmakta ve besleme ve kısırlaştırma yapmamaları için sitede imza toplatılmakta olduğu belirtilmiştir. Tacizciler gönüllüyü yıldırma konusunda istikrarlı olmaktadırlar ve cemiyet desteği almaktadırlar. Yabancı gönüllüler ayrımcılık görmekte, onlardan maddi ve cinsel olarak faydalanılabileceği düşünülmekte ve çevreden dışlanmaktadırlar. Gönüllülerin sosyal kontrol mekanizmasından, avukatlar ve kurumlardan

destek alamadıkları belirtilmiştir. Tacizcilerin ceza almaması nedeniyle, mahalledeki diğer bireylerin tacizciye katılması ve tacizcilerin organize halde hareket ettikleri ifade edilir.

Ormana atılan köpek ve kedileri gönüllüler besledikçe kurumlar ormana köpek ve kedi atmaya başladığı, kurumlar attıkça beslemeye devam edildiği dolayısıyla gönüllülerin ikilemde bırakıldıkları gözlemlenmiştir. Şiddet vakalarında tahlil ve muayenelerin gönüllülerin yaptırmak zorunda kalması hem maddi hem psikolojik olarak istismar edildiklerini düşünmelerine yol açtığı ifade edilir. Su deposu dışında çöplüklerdeki hayvanlara destek sağlanmaması, vicdani yükümlülük baskısı olarak belirtilir. Ormanlara ve çöplüklere toplu olarak terk edilen hayvanlara yönelik vicdani yükümlülük sonucunda gönüllülerin istismar edildikleri bazı görüşmeciler tarafından düşünülmektedir.

"Çöplüğe zar zor girdik. Çevre platformuyla beraber gittik. Bir dağ kamyonlar çöpleri atıyor. Martılar etrafında. Köpekler orada saklanmış. Köpekler simsiyah atıkların suyunu içiyorlar. Bütün ihtiyaçlarını oradan karşılıyorlar. Kısırlaştırma yok, orada çiftleşip doğuruyorlar. Devamlı 2'ye 3'e katlanıyor. 1000'den fazla bulunuyor. Hepsinde uyuz vakası var. Oraya belediyeden su deposu yaptırdık. Besleme yeri yaptık. Yemek artıklarını götürüyor oraya. 5 tane araba bozdu oradaki bir gönüllü. İstanbul'dan gelmişti, orayı gördükten sonra bir daha orayı bırakamadı. X'in aylık gideri 10.000 YTL'den fazla. (...) (kurumlar) vicdanımızı kullanıyorlar. Kendi çıkarları için vicdanımızı alet ediyorlar. Köpekleri çöpleri artıyorlar. İnsanlara da baktırtıyorlar. Diyor ki 'e bakma kardeşim." (G25)

"2008-2009 yılından itibaren de gönüllüler orman besleme grupları oluşturmaya başladılar. X ve Y orman beslemesi gibi birçok gruplar mecburen oldu. İnsanlar onları besledikçe belediyeler atmaya devam ediyor, beslemezseniz ölüyorlar, inanılmaz bir etik ikilemin içinde kaldıkları için, mecburen o ormanlara besleme yapmaya, oraya kulübeler yapmaya,

hayvanların barınması için bir şeyler oluşturmaya başladılar. Mecburen, aslında istemeseler de. Ve bu böyle devam etti, hala da var bu besleme grupları, ormana bakıyorsunuz çoğu küpeli hayvanlar atılıyor. Yerleşim yerinden küpeli hayvanın o yerleşim yerinden 60-70 km ilerde ormana, yemek yok su yok, ne işi var orada. Evcil de bir hayvan, avcı bir hayvan da değil artık. Kedi deseniz, böcek yer çekirge yer kuş yakalamaya çalışır ama bir köpeğin insanın olmadığı yerde hayatta kalma şansı yok." (G29)

"(Hayvanları) kurtarmaya çalışıyor, biri bitiyor biri başlıyor. Kendileri tacize uğruyor. Çözüme ulaşmıyor. Maddi olarak ağır bir yük, gidip gelmek, beslemek, tedavi etmek. Zorlanıyorlar maddi olarak. Evini kaybedeni biliyorum. Zaten duygusal oldukları için hayvanı seviyor ve devamlı şiddetin içindeler." (G8)

Yalnız gönüllü olduğu için değil, hayvanlarla ilgilenen başka insanlar da tehdit edilebilmektedir. Veteriner hekim olan bir görüşmecinin ifade ettiği gibi;

"Hayvan beslediği için tehdit edilen taciz edilen -sizin de tanıdığınız- hayvansever bayanlar ve beyler var. Aynı site veya apartmandaki komşulardan geliyorsa tehdit, sizi belediyeye şikâyet etmekle mahkemeye vermekle veya ev sahibiyle görüşüp evden atmakla tehdit ediyorlar. Bir sonraki aşamada hayvanınıza zarar vermekle tehdit ediyorlar. Bu benim de başıma geldi, köpeğimle ilgili. Çocuğu korktuğu için hayvandan, ki zararsın bir hayvandır köpeğim. Sırf çocuğu korktuğu için… çocuk ondan korkarsa köpeği öldürmekle tehdit etti." (G14)

"Hayvanseverler bugün Türkiye'de büyük tacize uğruyor. Hayvanlar da hayvanseverler de sahipsiz görülüyor. Hayvana da eziyet var, insana da eziyet var. Yanlış yöneltilmiş bir öfke

bu. Bütün şehir şantiyeye dönmüş, yediğimiz yemekten içtiğimiz suya kadar asbest her taraf, kanser oranları inanılmaz artmış; mahalleli köpeğin maması burayı kirletiyor diye kavga çıkarıp hayvansevere saldırıyor. Aslında o da toplumsal bir yapının çözülmesi, bütün dayanışma komşuluk ilişkilerinin yok olması, sorumlunun olunmadığı, hakkını arayamadığı zaman biriken öfke ve hınç. Her zaman hayvana, çocuğa çıkıyor. Güçsüze…Hayvansever kadınların yaşadığı çok büyük tacizler var. Sözlü taciz, hayvan üzerinden taciz. Türkiye'de kadına karşı taciz; laf atma ve cevap alamadığında saldırganlaşma. Cinsel tacize giden, cevap alamadığında. Kadına sataşıyor, çünkü onu güçsüz görüyor. Hayvanı güçsüz gördüğü gibi. Yaşlı teyze, bekar genç kadın. Daha taciz edilebilir görülüyorlar. Evleri yakılan, köpekleri öldürülenler var." (G16)

Sokakta yaşayan hayvanların yaşam alanlarının tahrip edilmesinin suç olmaması, hayvanlara ve onlara bakanlara fiziksel ve psikolojik tacizin engellenmediğinden bahsetmektedirler. Bir gün hayvanlar nedeniyle öldürülme korkusu ve herkesin evinde tüfek olması, mahallede devamlı havaya ateş açılması, hayvana şiddeti çok ağır bir şekilde yaşadıklarını gönüllüler söylemiştir. Ormana atılan köpeklere bakan gönüllülerle avcıların kavga etmesi ve sokak hayvanlarına bakanlara yapılan tacizlerin ciddiye alınmadığı görülmektedir.

4.4.8.4. Hayvanların tehdit edildiği durumlarda gönüllülerin hayvanlar için aldığı bazı önlemler

Kediler sokakta şiddete maruz kaldıkları için insanlara yaklaşmamalarının onları insanlardan koruduğu ve kedileri korumak için bir gönüllünün şifreli seslerle onları çağırdığı belirtilir. Kedilerin mamalarını ve sularını her defasından kontrol etmek zorunda

kalmaktadırlar. Cezasızlık durumu ve hayvana şiddetin önlenmemesi nedeniyle bir gönüllü şiddeti araştırmak ve 'önlemek' zorunda kaldığını ifade etmiştir.

"(Bir adam) siyah beyaz bir köpeği götürdü depoya tecavüz etti. Polislere 'sosisimi yediriyordum, size ne' dedi. Polis dedi ki, 'gayri ihtiyari elimi silaha attım, ne yapıyorum diye dışarı kendimi zor attım. Kanı beş para etmez adam için mesleğimden olacağım' dedi. Gerekli ceza bu adama verilmediği için biz o adamı dövmek istiyoruz, el altından dövüyoruz da. Suçlu biz oluyoruz işte. Asliye ceza mahkemelerindeki yargılamalarımız hep bu. Yani devlet bana 'tamam sakin olun bu adam/kadın bunu yapmaya cüret ettiyse, ben devletim, ben buna bedelini ödetirim' diye bir şey karşımıza çıkmıyor. Karşımıza çıkmayınca, biz anarşist durumuna düşüyoruz işte." (G15)

4.4.8.5. Gönüllülerin yaşadığı psikolojik sorunlar

Bitmeyen evlat acısı, bitmeyen yas, şiddete mâni olamadığı için kendini suçlama, adalet sağlanamadığı için herkesten nefret etme, işkenceci insanlara zarar vermek isteme, devamlı endişeli olma, tekrar hayvanlara bir şey olacağı korkusu, insanlardan uzaklaşma, yaşadığı yeri terk etmek isteme ama hayvanları bırakamama, uykusuzluk ve her gün ağlamak gibi psikolojik sorunlar yaşandığı birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir.

"Bu dünyanın gerçek sahibi hayvanlar. Onların yaşam alanını yok ettik, bütün yaşam alanını beton döktüler her yere. Sonra bir bahçeye bir yavru geldi diye katlettiler onu. Korkunç bir şey değil mi bu. Ben çok kötü şeyler yaşıyorum, aslında buradan gitmek istiyorum ama hayvanları bırakamıyorum çünkü sokakta gerçekten çok zor durumda hayvanlar var". (G26)

4.5. Sosyal Yapı ve Suçla Mücadele

Bu bölümde görüşmecilerden alınan yanıtlar içinde, ana tema olarak sosyal yapı ve suçla mücadeleye değinen konular kodlanmıştır. Bu ana tema altında yapılan alt kodlama sonucunda hayvana yönelik şiddetle ilgili sosyal yapıda ve suçla mücadelede görüşmeciler tarafından sorunlu görülen alanların 10 alt temada gruplanabildiği anlaşılmıştır: sosyal kontrol mekanizmaları; yaban hayvanları sosyal kontrol mekanizmaları; adli veteriner hekimliği; çocukluk dönemi profilleri ve çocuk yetiştirme yöntemleri; hayvanlarla ilgili çalışma yapanlara ya da gönüllülük faaliyetlerinde bulunanlara fiziksel/psikolojik tehdit veya baskı yöntemleri; şiddetin/ zararların motivasyonları; toplumsal algılar; coğrafi olarak farklılık gösteren anlayışlar; eğitim; medya.

Tüm bu mekanizmaların; toplumsal ve sosyal organizasyonun şekillenmesinde önemli araçlar olduğundan, görüşmeciler tarafından ifade edildiği noktalarda bu araçların yanlış yönlendirilmesinin bireylerin şiddeti taklit etmeleri ya da şiddete teşvik edilmeleri, yanlış yargıların ve bilgilerin yaygınlığı, şiddete karşı tepkisizlik ve bu tip birçok bireysel ve sosyal sorunun hayvana yönelik şiddette ifade bulma biçimlerinin zararları vurgulanmaktadır.

4.5.1. Sosyal Kontrol Mekanizmaları

Hayvana tecavüz ve işkence *'mala zarar verme'* olarak kayda alındığından, şiddet vakalarına ait bilgilerin olmadığı, hayvana kötü muamelede kaçının tecavüz, işkence veya gücünü aşacak şekilde yük bindirme olduğu bilinmemektedir ve istatistiklerin olmadığı ifade edilmiştir. 5199 sayılı kanunda bütün hayvana şiddet vakalarının tek bir maddede toplandığı belirtilmektedir (14. Maddenin a ve j bendi). Cezaların tahsil edilip edilmediği konusunda bilgi alınabilecek bir merci bulunmadığı öne sürülmüştür. Ormanlara ya da başka yerlere terk edilen köpeklerin kaydına ulaşılamadığı belirtilmiştir. Gönüllülerin günü birlik vakaları kayıt

altına aldıkları defterlerin bulunması, kayıt işleminin dahi gönüllülük esasında yürütüldüğü görülmektedir. Bakanlıkların bazı verilerinden, yazılı ile görsel medya taraması ve sosyal medya gibi araçların bir araya getirilmesiyle STK'ların raporlama yapabildiği, ancak net rakamlar yerine varsayımsal sonuçlara varmak zorunda kalmaktadırlar.

Şiddet uygulayanların uyarı kayıt sistemine alınmadığı birçok görüşmeci tarafından sorunlu görülmektedir. Sokaktan köpekler ve kediler teker teker kaybolmakta ve kimin yaptığının tespit edilemediği belirtilmiştir. Eziyet için satın almak yerine sokaktan da hayvanların kaçırılabileceğine dikkat çekilir.

Evde bakılan hayvanlara uygulanan şiddet belirlenememektedir. Bu bakımdan köpeklerin yuvalandırılmalarında kişiler güvensizlik yaşadıklarını görüşmeciler ifade etmişlerdir. Şiddete uğrayan hayvanların evde olması ve/veya şiddete uğrayan hayvanların tedavi için çoğunlukla kliniklere getirilmemeleri sonucunda şiddetin görünür olmaması nedeniyle vakalar tespit edilememektedir. Bu durumun ayrıca *'yasaklı ırklar'* kategorisine ait köpekler kişilerin ellerinden alınır diye veteriner kliniklerine götürmede çekince olduğu ve bu bakımdan onlara uygulanan şiddet büyük oranda belirlenememektedir.

İfadelere göre, ancak video görüntülerinin sosyal medyada yayınlanması gibi istisnai durumlarda şiddetin ortaya çıkabildiği belirtilmiştir. Örnek olarak; kedinin bantlanması, köpeklere cam şişe fırlatılması, köpeklerin bulunduğu bahçe tellerine vurarak köpeklerin kışkırtılması, alkol etkisi altında köpeğin bağlanıp dövülmesi vb. verilmiştir.

Şiddetin araştırılmasının engellendiği düşünülmektedir. Adli süreçlerin çok uzun sürdüğü ve iş yoğunluğu nedeniyle sosyal kontrol mekanizmaları tarafından araştırılmak istenmediği belirtilmiştir. Kamera görüntüsü, veteriner raporu ve tanıklar yok ise ihbarlara yanıt alınamadığı vurgulanmıştır. Hayvana yönelik şiddet vakaları önemsiz suçlar olarak görülmekte ve görevliler vakalara ilgisiz yaklaştıkları ifade edilmiştir.

Hayvana yönelik şiddette genelde kamera görüntülerine ulaşılamamakta, kamera kayıtları için savcılıktan izin alınamadığından rica ile kayıtlara ulaşılmaya çalışıldığı ifade edilir. Hayvanların vakalarına dair bilgilerin itibarsızlaştırıldığı, cezası olmadığı için çoğu zaman hayvana şiddet vakalarında *'görevi kötüye kullanma'* üzerinden suç duyurusunda bulunulmak zorunda kalındığı ifade edilir. Kolluk kuvvetlerinin hayvana şiddet vakalarını görev tanımları içinde bulmamaları ve müdahale etmemeleri nedeniyle; 2559 sayılı Kanunun 2. maddesine muhalefetten müdahale etmeleri sağlanabilmekte ya da 6284 sayılı Kanun gereği kadına şiddet konusunda bekar veya yalnız yaşayan sokakta yaşayan hayvanları besleyen kadınlara taciz ve güvenlik zafiyeti nedeniyle hayvana şiddetin incelenmesi talep edilebildiği belirtilmiştir. Mahkemelerde hayvana yönelik şiddet vakalarında faillerin psikolojik rahatsızlıkları öne çıkararak 'bilincimi kaybettim' diyerek suçlamalardan muaf olmaya çalıştıklarına ifadelere göre tanık olunmuştur.

Köpek dövüşleri gibi organize suçlarla ilişkili vakaların hayvan hakları kapsamına alınıp işlem yapılmadığı durumlar ifade edilmiştir. STK çalışanlarının ya da vatandaşların hayvana yönelik şiddet vakaları ile ilgilenilmediği zaman, dikkate alınması için kişilerin şiddeti sosyal medyaya koymak zorunda kaldıkları belirtilmektedir. Olayın araştırılması için sosyal medya üzerinden soruşturma başladığında ise olayın duyulması nedeniyle araştırmanın gizli yürütülemediği ve tanıkların susabildikleri belirtilmiştir. Gazetelere şiddet vakalarının çıkmasıyla emlak fiyatları düşer endişesi ile yöre halkının tanıklık yapmadıkları, çocuğun cinsel istismarı ile birlikte görülen köpeklere tecavüz vakalarında tanıklık yapılmadıkları veya hayvanların usulsüz toplanmasına karşı tepki göstermekten çekindikleri, hedef haline gelmekten ve kendilerine başka ithamlarda bulunulmasından korktukları açıklanmıştır. Gönüllüler halkın üzerindeki baskıları azaltmak için mahalledeki kişilerle iletişim becerileri ve stratejileri geliştirmek zorunda kaldıklarını söylemektedirler. Sosyal medya üzerinden

hayvana şiddetin ihbar edilmesiyle hayvana el konulabildiği ve sonrasında tedavisi ile yuvalandırılmanın yapılabildiği belirtilmiştir.

"Hayvana tecavüz eden adamın evinde çocuk pornosu bulundu. X kişi mesela, çocukları kandırıp şeker vererek çocukları taciz ettiği mahkeme kayıtlarında mevcut. Adamın evinden silahlar da çıkıyor, internetten sipariş ettiği pompalı silah ve bir iki başka silah. Mahalleli adamın ortalarda o silahlarla dolaşıp gövde gösterisi yaptığını söylüyor. Müşteki konumundakiler bu adamdan korktukları için çocuklara olan tacizini şikâyet konusu yapamıyor. Tanıklıktan kaçan mahalleliler oldu." (G13)

Köpek dövüşlerini gönüllüler takip etmek zorunda kalmakta ve diğer hayvana yönelik şiddet vakalarına sivillerin saha çalışması yapma ve istihbari bilgileri toplama durumunda kalmaktadırlar. Gönüllülerin takibi sonucunda suçüstü yapılmaya çalışılmakta, gönüllü ihbarcılar dövüşleri takip ettiklerini bildikleri gönüllülere şiddetin videolarını yollamakta ve/veya dövüşçülerin kendi aile üyeleri tarafından çoğunlukla ihbar edildikleri belirtilmiştir. Dövüştürenlerin adres ve bilgilerine bazı durumlarda gönüllüler ulaşamamaktadırlar. Köpek dövüşleriyle ilişkisi olan suç çetesi üyelerinin yargılanamadığı ve hayvanlara el konulamadığı öne çıkarılmıştır. Gönüllülerin araştırmaları sonucunda ancak suçüstü yapılabildiği ve savcılık iznine tabii olmasının gönüllülere engel olabilmektedir. Para cezalarını ödemeyi dövüşçülerin engel olarak görmediği, suç zeminin (organize suç ve birçok suçun bağlantısı) niteliği açısından cezaların caydırıcılığı bulunmadığı ifade edilmiştir. İfadelere göre, 1500 kişi gibi çok yüksek katılımcı sayısına ulaşan köpek dövüşlerine, sayısal çokluk nedeniyle kolluk kuvvetlerinin müdahale etmekten çekindikleri, olayların büyümesi endişesiyle dövüşler en iyi ihtimalle sadece dağıtılmaktadır.

Sabahın ayazında yapılan köpek dövüşleri olduğu bilinmektedir. Köpek dövüşleri üzerinden baronlar ve *'baroncuk'* gibi yapılara zemin hazırlandığı belirtilmiştir. Dövüşlere giriş ücretleri alınmaktadır. Çok yüksek rakamlara çıkan bahis ücretleri olabilmektedir. Hakemler ve *'kıyakçı'* denilen kişiler tarafından dövüş organizasyonlarının yapıldığı ifade edilmektedir. En az 200.000 kişinin dövüşlere dahil olduğu tahmin edilmektedir. Dövüşlerle ilgilenen kişilerin sayılarının hızla arttığı belirtilmiştir. Dövüştürenlerin birbirlerini çok iyi tanıdığı, kulaktan kulağa, sosyal medya ve gruplar üzerinden haberleşerek bir araya gelmektedirler. Genelde yakalanmayacakları kırsal alanlarda veya yoksul mahallerde dövüşleri yaptırdıkları ifade edilmiştir. Köpek dövüşlerine katılanlar arasında farklı yetkide ve meslekte kişiler görülebilmektedir.

"(Köpek dövüştürenlerin) çoğu uyuşturucu alıyor. Çocuklarını ve karılarını dövüyorlar. Evin ihtiyaçlarını karşılamıyorlar. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın derhal bu çetelerin üzerine gitmesi lazım ve ailelerine birer sosyal hizmet uzmanı göndermesi gerekiyor. Çünkü bu ailelerin tamamı risk altında. 200.000 köpek dövüştürücüsü, 4 kişiden aile düşünün, kaç yüz bin kişi yapar. Bu mağduriyeti hesap edin." (G15)

Deve, köpek ve horoz dövüştürme organizasyonları hem sosyalleşme biçimi (yasadışı ilişkilerin düzenlenmesi dahil) hem de yasadışı ticari ortaklıklara alan oluşturduğu belirtilmiştir.

İfadelere göre, hayvan konuları ve hayvana şiddet çalışmaları multidisipliner çalışılmadığı ve hayvana yönelik şiddetin toplumsal şiddet olarak ele alınmaması şiddetin önlenmesinde engel oluşturduğu düşünülmektedir. 'Konu hayvan olduğu zaman' sürekli araştırmaların tıkandığı birçok görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Yaban hayvanlarının kaçak avcılığında ve evcil hayvanlara yönelik şiddet vakalarında para cezası uygulanarak hafife

alınması sorunlu görülmektedir. Hayvana yönelik şiddetin normal kabul edildiği belirtilmektedir. Sahadaki gelişmelerden yetkililerin haberdar olmadığı belirtilmiştir. Hayvana yönelik şiddet vakalarına avukat atanmamakta ve avukatların gönüllü olarak çalışmak durumunda kalmaktadır. Hayvana yönelik işkence edenlerin başka suçlarla ilişkisi örnek olarak; uyuşturucu bulundurmak, tehdit ve aile içi şiddet gösterilmektedir. Şiddetin bir bütün olarak ele alınmamasına vurgu yapılmıştır. Kadın, çocuk, işçi ve hayvana şiddetin birlikte ele alınması gerektiği düşünülmektedir. İlk benzer şiddet denemelerinin hayvanda yapıldığı, daha sonra insana geçtiği sıkça görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Kadına, çocuğa ve hayvana tecavüzde ayrım yapılması nedeniyle, kadın ve çocuk cinayetlerine çözüm bulunamadığı öne sürülmüştür. Hayvana şiddetin, kadına ve çocuğa göstergesi olduğu yetkililere STK çalışanları taraf FBI davranış bilimleri araştırmaları: seri katiller ile yapılan mülakatlarda çıkan örüntüye göre, hayvana yönelik şiddet 3 temel işaretten biri olduğu ve buna dikkat çekilmesi gerektiği belirtilir. Hayvana şiddet uygulayanların; kaçakçılık, cinayet, hırsızlık ve diğer suçlarla ilişkisi bilinmektedir.

Hayvan sağlığı, suçların/zararların tespiti dışında halk sağlığı açısından da kayıtların tutulmamasının zararları ifade edilmektedir. Bir veteriner hekim tarafından zoonoz hastalıkları ölçecek bir sistem ve kriterler olmadığından dolayı, bu hastalıklardan ölen kişilerin belirlenemediği sorunlu bir alan olarak belirtilmiştir. İlaç şirketlerinin hayvansal ürün üretimi kaynaklı hastalıkların nedenlerinin ekonomik çıkar için gizlediği birçok görüşmeci düşünülmüştür.

4.5.2. Yaban hayvanları sosyal kontrol mekanizmaları

Katılımcıların ifadelerine göre, ormancılık faaliyetlerine bağlı bütçenin doğa koruma bütçesinin çok üstünde olmasının koruma politikalarına engel olduğu ve uluslararası

sözleşmelerin gereği kurulan doğa korumanın faaliyetlerinin ideal durumda olmadığı ve sınırlı olduğu belirtilmiştir.

Hayvan kaçakçılığı soruşturmalarında görevsizlik kararı verilmesinin önemli bir engel olduğu belirtilmektedir. Yasadışı hayvan satışına karşı ihbarlar ilgili yerlere bildirildiği, ancak bildiren kişiler ve failler arasında tartışmalar çıkabildiği ve ihbarcılar tehdit edilebildiği kaçakçılık konusunda belirtilen başlıca sorunlardır.

Yaban ya da evcil hayvan korumacılarının hep karşısına bir engel çıktığı ve bu engellere göre yönlendirildiklerini ifade edilmiştir. Kaçak avcılığın belirlenmesinde ve soruşturulmasında sorunlar yaşandığı belirtilmiştir. Yaban hayvanlarının avlanmasına karşı gelen bir görüşmeci halkı kışkırtmakla suçlandığını açıklamıştır. İzinsiz ormanda kesim yapanların yaban hayatı çalışma faaliyetlerinde kullanılan fotokapanların yerini sorgulamaları gibi fotokapanların genelde kaçak avcılar tarafından söküldüğü düşünülmektedir.

Kaçak avcılıkla ilgili ihbarda bulunanlar kaçak avcıların kimliğini açıklamamakta, bazı kaçak avcılık yapan profesyonel avcıların telefon kaydı gibi kayıtları yok etmek için ihbarcıların elinden telefonlarını gasp ettikleri ve özellikle araştırmaya yardımcı olan kaçak avcıların olduğu yaban hayvanları üzerine çalışan görüşmecilerce bilinmektedir. Yakalanan kaçak avcıların genelde amatörlerden oluştuğu, profesyonel kaçak avcıların yakalanamadığı belirtildiği gibi, kendini profesyonel avcı olarak tanımlayanların da kaçak avcıları ihbar etmedikleri görüşmeciler tarafından belirtilmiştir.

"(Avcılar, hayvanlardaki) popülasyon azalmasının kendisinden kaynaklanmadığını ancak kendi içlerinde de 'eli silahlılar eli tüfekliler' dedikleri bir grubun olduğunu (söylerler).'Onlar bizim gibi profesyonel avcı değil, her gördüklerinde avlıyorlar, bizden kaynaklanmıyor bu iş' diyorlar. Bu kişileri bildiklerini biliyoruz, ama hiçbir şekilde birbirlerini ihbar etmiyorlar. 'Dur kardeşim ne yapıyorsun' demiyorlar. Hiçbir şekilde zan

altında kalmamak ve kişilerle kötü olmak istemedikleri için (ihbar etmiyorlar) diye düşünüyorum." (G19)

4.5.3. Adli veteriner hekimliği

Adli veteriner hekimliği kapsamında yapılan yorumlara göre, hayvanlara uygulanan şiddeti belirleme yöntemlerinde, çoğu durumda yapılması gereken tahlillerin yapılamadığı ve veteriner hekimlerin raporlarının şiddetin kaynağını raporlamada eksiklikler olduğu düşünülmektedir. Hayvana şiddet vakalarında, balistik incelemelerinden ve otopsi çalışmalarından verimli sonuç alınamadığı durumlar örnek gösterilmektedir. Otopsi için kurumda çalışanların standartlara uygun çalışmadığı, detaylı toksikoloji ve patoloji raporları yapılamadığı belirtilmiştir. Bu bakımdan genelde özel kliniklerdeki veteriner hekimlerden (sokakta yaşayan hayvanlar olsa dahi kişilerin ücret ödemesi gerektiği) otopsi raporları istenebilmektedir. Yaban hayvanlarına yönelik şiddet olaylarını belirlemede standartların tanımlanmadığı ve hayvanların parçalarının incelenmediği dile getirilen başlıca sorunlardandır;

"Zehirlenme olayında en son X yere gönderdik, zehir tespit edilsin diye. Ama X yer de doğru düzgün çalışmıyor ki, hangi birine isyan edeyim. Sadece kurum var. Çalışan yok. Hayvanın otopsisini toksikolojik incelemesini vs. (yapacak), zehrin etken maddesini bulacak, satıldığı yerleri tespit edecek, raporlayacak bunları ki suçlu bulunsun". (G25)

"Yeterince belirlenemiyor. Bir görüntü yoksa elinizde emin olamıyorsunuz. Bu kesiklerin hayvan mı insan mı olduğundan da çok emin olamıyoruz açıkçası. Adli veterinerlikte çok yetersiziz. X hanımın bahsettiği gibi, yerinde inceleme yapılması lazım, delillerin toplanması

lazım. Aynı insana (uygulanan) şiddet vakalarında olduğu gibi yapılması lazım. Bunlar olmadığı için, ne olduğu nereden geldiği bilinemiyor." (G3)

Alan çalışan görüşmeciler tarafından, tüfek, tabanca, mızrak, kargı, jilet yaralanmalarının belirlenebildiği ancak protokollerin oluşturulmadığı belirtilmiştir. Hayvanın anamnez bilgisini alarak, psikolojisi, genel durumu, hayvanın kişilere verdiği tepkiler ve hayvana bakan kişilere karşı sorgulama teknikleri, hayvanın insana gösterdiği agresyon göstergeleri ile şiddeti belirleyebildiklerini veteriner hekim olan görüşmeciler ifade etmişlerdir.

"Zaman zaman cinayet masası gibi çalışırız. Hayvana ilişkin anamnez bilgisi, psikolojisi, genel durumu, bize karşı verdiği tepki önemlidir. Bunun dışında fiziksel bir şiddet varsa, fiziksel bir yaralanma olması gerekir. Onunla ilgili bir fikir üretebiliyoruz. Hikâyenin alınmasında engeller oluyor tabii." (G14)

Zehirlenme olaylarında etken madde ve maddenin satıldığı yerin bulunamaması nedeniyle şüpheliler tespit edilemediği, zehirlemelere karşı detaylı analizlerin yapılamadığı ya da yeterli araçlara sahip olunmadığı yönünde sıkıntılar ifadelerde öne çıkmaktadır. Yalnızca belirtilere göre genel tespitte bulunulmaktadır, örn. tarım ilaçlarının etkileri vb. Vakanın gerçekleştiği yerin etrafının çevrilmesi, etlerin toplanması, kimsenin olay yerine sokulmaması, kurumun veterinerinin alana gelmesi, hayvanların otopsiye yollanması ve olay yerinde savcının bulunması gibi zehirlenme vakalarında olay yeri inceleme prosedürlerine uyulmadığının gözlemlendiği belirtilmiştir.

Tecavüz vakalarının muayenelerde çoğu zaman belirlenebildiği ve en kolay belirlenebilir vakalardan olduğu belirtilir. Eğer şiddete uğrayan sahipli hayvan kliniğe

getirilirse, klinik raporlayıp ihbar edebilmekte, kliniklerde köpeğe kötü davranan birine karşı harekete geçilebildiği, ancak şiddet uygulayan kişilerin köpeklerini çoğu zaman kliniğe getirmedikleri birçok görüşmeci veteriner hekim tarafından gözlemlenmiştir.

Evcil hayvanlara karşı köpek saldırısını kurt diye yanlış bildirenlerin olduğu, hayvan türünü belirlemede ısırık ve yeme şeklinden anlaşılabileceği ve deneyimlenen vakalara göre belirlenebildiği belirtilir. Yaban hayvanı -insan karşılaşmalarında her iki türün gördüğü zararların tespitinde sorunların yaşanması ifade edilmiştir.

4.5.4. Hayvanlarla ilgili çalışma yapanlara ya da gönüllülük faaliyetlerinde bulunanlara fiziksel/psikolojik tehdit veya baskı yöntemleri

İfadelere göre, bir bölgenin biyoçeşitliliğe dair raporlarda üretim faaliyetlerinin engellenmesinden endişe duyan işletmelerden alanda çalışma yapan bilim insanları tehdit görmektedirler. Bilim insanı olan bir görüşmenin verdiği bir örneğe göre;

"Biz gitmek istedik (hayvan türlerinin zarar gördüğüne ilişkin bir bölgeyle ilgili bir mahkeme sonucunda), orada işletmeyi yapan bir adam vardı, bizi tehdit etti. Çünkü biz orada çalışma yaparsak, oranın biyolojik ve ekolojik olarak önemli olduğunu ve oradaki türleri tespit edersek, o zaman belki Milli Parklar oradaki işletmeyi kaldıracak. (...) turizm amaçlı bir işletmeydi." (G30)

Kaçak avcılık durumlarında, doğa koruma personeline silah çekildiği, memura baskı yapıldığı, bazı yasadışı olayların sümen altı edildiği veya devlet memurlarının suçluyu yakaladıkları için mağdur edildiği vakalara rastlanılmaktadır. Vatandaşlar ya da kaçak avcılar tarafından gönüllü yaban hayvanları veterinerleri ve doğa koruma personeli ölüm tehdidine varan tehditleri aldıkları durumlar oluşabilmektedir. Örnek olarak, yaban hayvanları veteriner

hekimlerinden oluşan bir grup yaban hayvanları yavruları (örn. ayı yavrusu) kaçakçılığını yapan kişiler tarafından fiziksel olarak tehdit edilmişlerdir. Bir başka durumda da kaplan yavrularına bakan bir veteriner hekim bir 'hayvansever' tarafından tehdit edildiğini ifade etmiştir.

Veteriner hekim olan görüşmecilerin tanık oldukları tehdit/taciz durumlarına örnekler vermişlerdir; kliniğin taşlanması, hayvanların tedavi sırasında ölmesi sonucu veteriner hekimlerin üzerine saldırma, üzerlerine yürüme ve fiziksel olarak tehdit etme, buldurulması yasak olan yaban hayvanlarının el konulması gerekçesiyle veteriner hekimlerin darp edilmesi. Veteriner hekimlerin tedavilerine karşı güvensizliğin olması ve her hareketinin sorgulanması da veteriner hekimlerin mesleklerinden soğumasına neden olmaktadır. İş yoğunluğu ve çok vakaya tanık olmadan dolayı tepkisizlik ve somurtkan bulunmaktadırlar. Hayvan bakımını üstlenen kişiler ile veteriner hekimler arasında sorunlar yaşanmaktadır. Çiftçilerin veteriner hekimlere güvenmemelerinin nedenleri olarak ücretin fazla gelmesi ya da beklenen faydanın sağlanamaması gösterilmiştir. Diğer evcil hayvanlara bakan veteriner hekimlerin normal muayenesini kişilerin şiddet olarak görmelerinin, tedavileri yeterli bulmamalarının veya tedavileri pahalı bulabilmelerinin güvensizlik yarattığı belirtilir.

Aday olan veteriner hekimler mobbing ile karşı karşıya kalabilmekte, karşıt görüşlere tolerans ve çözüm ortamı sağlanmadığından bahsedilmiştir. Öğrencilerin not için öğretim üyelerini tehdit etmesi ya da öğrencilerin not için öğretim üyeleri tarafından istismar edildiği, tez yazımı için öğrencinin psikolojisinin uygun olmadığı söylenerek eğitimlerinin engellenmesi ya da araştırmaya öğrencinin adını koymama gibi vakalar belirtilmektedir. İntihar eden veteriner hekimlerin olduğu, depresyona girmelerinin nedeninin nitelikli kişilere imkân verilmemesi, ekonomik sıkıntılar ve yoğun çalışma olarak belirtilmektedir. İntihar vakalarına iki örnek olarak; ketamin ile ve ası ile kendini öldürmedir.

Veteriner hekimlik eğitiminde kesime gitmeden evvel bir ineğe 40 öğrencinin art arda suni tohumlama uygulama yapması sonucunda ineğin çektiği acılara tanık olduğunu bir görüşmeci belirtmiştir. Eğitimde vicdani hakkın olmamasının sorunlu olduğu belirtilmektedir. Başka ülkelerde fakültelerin iç tüzüklerinde hayvan deneylerine alternatif yöntem hakkının tanındığı ve hayvan deneylerinde etik kurullarına alternatif yöntemlerin kullanılmama nedenlerini detaylı bir şekilde açıklanma gerekliliği duyulduğu, olumlu bir gelişme olarak öne sürülmüştür.

Yasadışı deneyleri ifşa eden ve usulsüzleri takip eden bir kişinin, sosyal medyada ve ulusal gazetede ruh hastalığı ile suçlandığı ve hakaretlere maruz kaldığı belirtilmektedir. Yurtdışında laboratuvardan deneylerde kullanılan hayvanların aktivistler tarafından alınması sonucu terörist olarak yargılanma vakaları bilinmektedir. Yurtiçinde de hayvan haklarında olan kişileri terörle ilişkilendirmek isteyenlerin olduğu ve çalışmalarının bu şekilde engellenmek istendiği ifade edilmiştir.

Köpek ve horoz dövüşlerine müdahale edenler veya dövüşleri mahkemeye verenler ölümle tehdit edildiklerini belirtmektedirler. Bir durumda ihbarcının köpeklerinin kaçırılarak başka köpeklere parçalatıldığı ifade edilmektedir. Köpek dövüşçülerinin, madde bağımlılarının kullanılarak dövüşlerin ihbarcısı evdeyken ihbarcıyı öldürme planları yaptıkları bilinmektedir.

Hayvanları besleyen ya da koruyan kişiler çeşitli şekillerde tehdit edildiklerini ifade etmektedirler; kişileri ve hayvanları öldürmekle tehdit etme ve kişileri evden attırmakla tehdit etme vb.

Bir görüşmeci köpeğe tecavüz vakasında, vatandaşın bildirdiği olay karşısında ilgili STK'nın tecavüz muayenesi raporunu sunmayı reddettiğine tanık olmuştur. Yolsuzluk ve siyasi oy kaygıları nedeniyle aday olan bazı kişi veya kişilerin korunması açısından hayvana

tecavüz ve toplu ölümler gibi hayvana şiddet olaylarının örtülmesi konusunda baskı olduğu birçok görüşmeci tarafından belirtilmektedir.

4.5.5. Çocukluk dönemi profilleri ve çocuk yetiştirme yöntemleri:

Ailenin asosyal çocuklar yetiştirmesi, insan ve hayvan ilişkilerinin dengelenmemesi sonucunda çocuğun sorgulama yetisinin gelişemediği ve çocuklarda hayvana yönelik şiddete yatkın kişilikler yaratıldığı ifade edilmiştir

Hayvana yönelik şiddet uygulayan çocukların bazı özellikleri olarak; madde kullanımına meyilli olma, sinsi tavırlı zeki ama durağan akıllılık, alıklık, tepkisizlik, hayvanla çok uğraşan, hayvana karşı yargılarla benzeşen özellikler sergileyen (örn. hayvanı sıkıştırırsan ısırır vb.), fark edilmeye çalışılan, gücünü göstermeye çalışan, sosyal anlamda becerilerini sergilemeyen, yaratıcı, belli bir yaştan sonra hayvanları sevmemeye başlayan ve kendini toplumdan soyutlayıcı davranışlarda bulunanlar belirtilmektedir. İçlerinde video oyunlarından etkilenenlerin olduğu gibi etkilenmeyenlerin de olduğu görüldüğü, bu bakımdan belirleyici olmadığı belirtilir.

'Güçten bahsetmiştik ya, bir çocuk hiç acımadan kangal yavrusu köpeğin kulaklarını kesmiş. Daha güçlü olsun, daha artıları çoğalsın diye. 'Ne yaptın oğlum?' dedim, 'Ben bunu güçlendirdim abi' dedi. 'Neyi güçlendirdin?' dedim… daha atak, daha saldırgan olsun, kendi yapamadığı şeyi oraya veriyor. Onun üzerinden monte ediyor, çiziyor onu orada. Hayvanın kulağını sıfırından kesmiş. 'Oğlum sen akılsız mısın!' dedim. 'Bunun içerisine su girer, bu hayvan sağır olur duyamaz. Bak yaratan tanrı bu kulağı böyle düşünmüş, içine su girmesin diye, sen Allah'tan daha mı iyi biliyorsun?' dedim. 'Olsun, daha saldırgan oldu' dedi. Aslında hayvan daha saldırganlaşıyor çünkü, siz kestiğiniz zaman dışardan gelen sesler hayvanın beynini tırmalıyor." (G34)

Çocukların kendi sahip olmadıklarını düşündükleri özelliklerini (örn. güç) köpeğe atfederek; *'daha atak, daha saldırgan'* bir kimlik kendine çizebildikleri belirtilir. Hayvana şiddet uygulayan çocuklarda hayvan seçiciliği olduğu, sokaktaki hayvanın zehirlenmesi onu etkilemez ancak kendi hayvanına olursa etkilendiği belirtilmektedir. Çocuğun hayvanın gücünden faydalanması, kangal, pitbull, Aksaray malaklısı, akbaş gibi gücü temsil eden köpeklerini seçtikleri, sokak köpeğini ya da küçük ırk köpekleri seçmedikleri gözlemlenmiştir.

Ailelerin 'güç' için çocukları şiddete alıştırdığı durumlar tasvir edilmiştir. Köpek dövüşlerini çocuklarına izlettiren ailelerde dövüştüren babanın madde kullanması, aile içi şiddet uyguladığı ve ailenin ihtiyaçlarını karşılamadığı görülmektedir. Yaklaşık 200.000 köpek dövüşçüsünün yanı sıra mağdur aile üyeleri olduğu belirtilir. Köpek dövüşleri ile çocukların çetelere katıldığı, madde kullanan çocukların madde etkisi altında hayvanlara şiddet uyguladıklarının görüldüğü belirtilmektedir. Çocukların dövüşlere dahil edildiği, 3-7 yaş arası çocukların da dövüşlere getirildiklerinin görüldüğü, köpeklerin kulaklarının kesilmesini ve dövüştürülmelerini çocukların örnek aldığı ifade edilmiştir.

Hayvana yönelik şiddet gösteren çocukların babaları ile ilişkilerinin zayıf olduğu belirtilir. Bu çocukların babalarının despot, kaba, sosyal yanı olmayan, çocuğun kendisini bulmasına izin vermeyen, çocuğu dışlayan, küfürbaz, bütün eylemlerinde yalnızca *'erkekliklerinin'* önemine vurgu yapan davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu babalar çocuklar hata yaptığında sert tepki göstererek çocuğun inatlaşmasına başlamasına neden olduğu ve çocuğu şiddet içeren davranışlara yöneltmektedirler. Avcılıkla ilişkili olarak, çocuklarını atmacacılık boyunca görmeyen babalara örnek verilmiştir. Yaban hayvanlarını tanıma amaçlı faaliyetler -hobiler- yerine ailelerin eski gelenekleri çocuğa aktarma isteği ile silah kullanmaya çocukları özendirmek, piknikte babanın çocuklarına tüfek attırdıkları, çocukların elinde oyuncak silahların olduğu, kamera almak yerine çocuğa tüfek alınmasının

çocukları avcılığa yönelttiği belirtilmektedir. Bazı çocuklarda avcılık travma yarattığından, sonrasında avcılığa karşı gelebildiklerine dair örnekler verilmiştir.

Bir görüşmeciye göre, ailelerin çocuk bakabilecek yetiye sahip olmamasının ve çocuklarına bakamadıkları için şiddetin çocuklara tezahür etmektedir. Bir başka görüşmeciye göre ise, bütün aile üyelerinde empati yoksunluğu, aile üyelerinin birbirlerine karşı da aynı şekilde davranmaları nedeniyle genetik faktörlerin de etken olduğu düşünülmektedir. Çocuğa her istediğini verme ya da eksik vermenin çocukta özgüven eksikliklerinin oluşturulmasında etken olduğu bir başka yorumdur. Bunun sonucunda, sokakta yaşayan hayvanlar üzerinde *'deney'* yapan çocukların, bunu yapma hakkı olup olmadığını sorgulama becerilerinin gelişmediği ve şiddet uygulayabileceklerini düşünülmektedir.

Çocukların ilgisiz aileler tarafından sokağa bırakılması sonucunda çocuğun akranları ile hayvanlara oyun amaçlı zarar verdiği ve video oyununda seviye atlamak için kedinin bacağını ve kuyruğunu kesmeye yöneltildikleri belirtilir. Sokakta çocuklar arasında iki gruplaşma örneğinden bahsedilmiştir. Hayvanlara şiddet uygulayanlar ve bu eylemlere karşı gelenler arasında çatışma ortamları gözlemlenmektedir. Hayvanları koruyan çocukların hayvanlar için yaptığı şeylere (kulübe gibi) diğer grup zarar vermektedir. Bu olayların akabinde, hayvanlara işkence ederek mesaj yollanmak istenmektedir, ancak bunun çocuklar ya da yetişkinler tarafından yapıldığı belirlenememektedir. Hayvanlara yönelik şiddet uygulayan çocukların yaş grubunun çok geniş bir yelpazede olduğu gözlemlenmiştir.

Ailelerin hayvan bakımı konusunda bilgili olmaması, hayvana karşı merhametin öğretilmemesi, yemek su verilmesi gerektiğinin öğretilmemesi, çocuğun hayvanın açlığını bilmemesi, çocuğa hayvanın oyuncak olarak tanıtılması sonucunda çocuğun oyuncak ile gerçek kedi arasında bağlantı kuramaması nedeniyle çocuklarda empati yoksunluğu geliştiği belirtilmektedir. Bu davranışların hayvana şiddetin yanı sıra çocuklarda ihmal davranışlarına da neden olabildiği düşünülmektedir. Çocuğun tek başına hayvanı kurtarmak isterken hayvanı

koruyamaması ve başka bir materyalin hayvanın üzerine düşmesine sebep olması ve yavru kediyle uyuyan çocuğun kediyi ezmesi gibi örnekler verilmiştir. İhmalden kaynaklı olarak hayvanın ölümüne sebep olmak çocuklarda korku, ölüm duygusu ve psikolojik travma yaşatabilmektedir.

Sokakta hayvana yönelik şiddete tanık olmak özellikle çocukları çok derinden etkilediği ve çocuklarda psikolojik travma yarattığı belirtilir. Çocuğun hayvana ya da kardeşine şiddet uygulanmasının çocuğun sinir sisteminde sorunlar olduğunun göstergesi olduğu belirtilmektedir. Aile üyeleri kendi öldürdükleri hayvanları çocuğa örnek olarak anlatabilmekte ve ebeveynler çocuğun önünde hayvana şiddet uygulayabilmekte, çocuğun hayvana yönelik şiddeti karşısında ebeveynlerin tepki göstermemesi ve çocuğu uyarmaması, hayvana şiddet uygulayan çocukların tedavi ettirilmemesi, eşini ve çocuğunu döven ebeveynin hayvana yönelik şiddet uygulayabilmektedir. Kedinin bir daha gelmemesi için bir babanın kediyi kuyruğundan sallayarak atması, kediye tekme atılması, hayvanın kesilerek öldürülmesi gibi çocuklara gösterilerek yapılan ebeveyn eylemlerine örnekler verilmiştir. İfadelere göre, çocuğun hayvana zarar vermesini onaylama, onların pis oldukları gerekçesiyle öldürülmesi gereken canlılar olduklarının anlatılması, köpeğe tecavüz ve hayvanın uzvunu kaybetmesi gibi olayların aile içinde dalga konusu yapılması sonucunda hayvana şiddet çocuklarda teşvik edilmektedir.

Çocukluk yaşlarında öğrenilenlerin, sonradan değiştirilmesinin zor olduğu, ailesinin kızmasından korktuğu için çocukların hayvanları sevemediği, iyi çocukluk yaşayamama ve sevgiyi bilmemelerinin çocukların hayvanlarla ilişkisini bozduğu belirtilmiştir. Ebeveynin hayvana karşı yargılarını; korku ve huylanma gibi duygularını çocuklarına aşılamaktadırlar. Çocuğa ceza olarak hayvanlar üzerinden tehdit edilerek, *'seni sokak köpeğine veririm ısırır'* vb., çocukların hayvanlardan korkmalarına neden olunduğu belirtilir. Çocuğun hayvanlara dokunmaları dahil her türlü iletişim kurmalarına, devamlı *'ısırır, tırmalar, pis'* gibi uyarılarda

bulunularak engel olunduğu ifade edilmektedir. Bazı hayvan türlerinin (örn. kurbağa ve kertenkele) zehirli olduğu ya da içinde şeytan olduğu çocuklara söylenerek, hayvanlara karşı korku aşılanmaktadır. Farenin kulak yemesi, farelerin dişlerinde zehir bezlerinin olması, kurbağa sidiği zehirlidir siğil yapar, kertenkelede şeytan var diyerek yanlış bilgilerin çocuklara öğretildiğine tanık olunmuştur. Her yerde gördüğü hayvan olan fareden korkulması, yılanların genelde zehirli zannedilmesi -çobanlar dışında doğru bilgiye genelde kişilerin sahip olmaması-, bacaksız kertenkeleyi – oluklu kertenkele- yılan diye öldürmesi ve böylece kurtulmak olarak düşünülmektedir, evden ölü çıkar diye düşünülen uğursuz baykuş, yılanların boylarının korkudan abartıldığı örnekler verilmiştir.

"Yılanlara benzeyen kertenkeleler (var). Birinci derecede bu hayvanlar zarar görüyor. Sonra kurbağalar, kuyruklusu kuyruksuzu. Semender dediğimiz kuyruklu kurbağalar. Ben şahit oldum çok, basıyorlar öldürüyorlar. Bilinçsizce. Yetişkinler de az çocuklara nazaran. Ama çocukluğundan alışkanlığı varsa yapanlar var. Ama hep çocukları suçlamayalım. Çocuklar da yetişkinlerden öğreniyor. Eylemlerinden, söylemlerinden, hikayelerinden. Anlatıyor mesela, ben çocukken bunlardan çok öldürdüm diye. Çocuk onu duyduğunda bir mesaj, ben de bunu çok öldürürüm." (G28)

Birçok görüşmeci, hayvana şiddet vakalarının toplumda sıklıkla gerçekleştiğini düşünen aileler, devamlı korku içinde olduklarını ve çocuklarının da zarar görebileceklerini düşündüklerinden çocuklarını devamlı takip etme ihtiyacı hissetmektedir.

Çevrede genel olarak şiddetin varlığının çok görüldüğü bölgelerde hayvana yönelik şiddeti çocuklarda tetiklediği belirtilmektedir. Sürekli ölüme, cenazeye, patlamalara, toplumsal kutuplaşmaya, baskıya maruz kalan çocukların sokakta yaşayan hayvanlara yönelik şiddet vakaları gerçekleştirdiği, şiddet kaynaklı ölen kedilere o bölgelerde çokça rastlandığı ve buralarda hayvana yönelik şiddetin olağan bulunduğu vurgulanmıştır.

4.5.6. Şiddetin/ zararların motivasyonları

Görüşmecilerden birinin örneğinde, sivrisineği öldürmenin bazı durumlarda şiddete başlangıç olabileceği karınca, örümcek, sonra kuşa doğru şiddet evrilmektedir. Güçsüz olarak gördüğü hayvan türünü, böcek gibi, ezerek öldürmenin kişiyi rahatlatmaya başlayacağı ifade edilmiştir. Motivasyonlarda şiddetin derecelerine (minör ve majör şiddet) ve şiddetin türlerine (ihmal, fiziksel ve psikolojik şiddet) dikkat çekilir. İnsanların bir hayvan türünde (örn. kedi) vicdanını çalıştırırken diğerinde (örn. inek) çalıştırmayabildikleri belirtilir. Tüm dünyaya egemen olma isteği, avcı atalarından gelen kendini kanıtlama isteği veya hayvanları köleleştirme/ tahakküm etme geleneği gibi motivasyonlar belirtilir.

Hayvana sevgi gösterdiğini sanması, ama ona eziyet etmesi, örneğin tarımda kullanılan atlar gibi olduğu belirtilmektedir. İnsanların hayvanlara istediği gibi zarar verip kullandıkları ve sevdiklerini iddia etmelerinin çelişkili olduğu düşünülmüştür. İnsanların hayvanları istedikleri gibi tüketebileceklerini düşünmelerinin şiddet eylemlerinin kaynağındaki anlayışlardan biri olduğu belirtilmiştir.

Köpek dövüşleri motivasyonları olarak; köpeğin kulağını kesme ve sonucunda köpeğin duyu yeteneğini kaybedebilmesi ya da daha agresifleşmesine neden olması, kolay bir şekilde para kazanma, şiddet düşkünlüğü, feminen duyguları bastırma, erkekliğini kanıtlama, hangi köpek daha iyi ısıracak ve ezecek düşüncesiyle güce tapınma, güçsüzün öldürülmesi ile tatmin sağlanma gibi durumlar belirtilmiştir.

İfadelere göre, şiddet motivasyonları ile ilişkili olarak, adrenalinin zevk vermesi, ekstrem spor, hızlı araba kullanma durumları bu kişilerde gözlemlenmiştir.

Bir görüşmede avcılarda iki kişilik profilinden bahsedilmiştir; doğaya saygılı ve doğaya saygılı olmayan avcılar. Çöplerini atıp atmadıkları, köpeklerine nasıl davrandıkları, ne kadar bireyi vurdukları ve boş fişeğini doğada bırakıp bırakmadığına göre ayrım yapılmaktadır.

Profesyonel avcı profiline örnek verilmektedir. Bu avcıların; bir bölgede avlanmadıkları, sadece zevk için yaptıkları, profesyonel silahlar, teçhizat, araçlar ve kaliteli tüfekler kullandıkları, kaçak avlandıkları belirtilir.

"Diğer profesyonel kaçak avcılar sadece bir bölgede avlanmaz. Bunlar zevk için yapıyor. O şu açıdan yapıyor; 'ben kaçak avcılığımı yapıyorum ama beni kimse yakalayamıyor, benim izimi zaten kimse duymaz'. Profesyonel silahlar kullanıyorlar, profesyonel teçhizat, profesyonel araçlar kullanıyorlar. Bunlara zaten ulaşmak imkânsız. Onların amacı çok sayıda avlanmak değil, 'ben devlete niye vergi vereyim' (diye düşünüyor). 'Ben zaten 50-100 tane avlamıyorum, ben 1 tane avlıyorum ama devlete bunun vergisini vermek istemiyorum' diyor." (G39)

Genel olarak avcı profillerinde ise ekoloji ve biyoloji alanlarında bilgi eksikliği nedeniyle çok sayıda birey ve tür ayırt etmeksizin hayvan türlerini vurdukları belirtilir. Hayvana sevginin yanında şiddeti de getirdiği anlayışıyla hareket ettikleri ve sevginin ne olduğunu bilmedikleri öne çıkarılmıştır. 'En iyi' bireylerin avlanılması; örneğin, atmacacılıkta sürünün en iyi bireyinin yakalanması ise başkalarının gözünde başarılı ve becerikli bir avcı olmak olarak ifade edilmektedir. Hayvanları iyi vurmanın toplumsal övgüye neden olduğu gözlemlenmiştir. Ne kadar güçlü, dişli, kilolu bir hayvan vurulursa o kadar statü kazandıkları ifade edilir. Avcının avı gibi güçlü olmak istemesi, avını daha güçlü gördükleri ve saygı duydukları ama silahı ile onu alt etme isteğinin olduğu ifade edilmiştir. Bir hayvana karşı galip gelmekten onu öldürmekten kendilerini güçlü olduğunu ifade edebilmektedirler. Güç ve kontrol için olduğu belirtilmektedir. Avcılarda bir çalışmaya göre, tutku ve tutsaklık ayrımı yapılmaktadır. Avcılara sorulduğunda, çoğunun elinde tüfek yerine kamera verilirse öyle bir spor istemediğini belirttikleri söylenmiştir. Avcılıkta, silah kullanımı, öç alma, sadistlik, ilkel zevklerini tatmin etmek için doğrudan şiddete yönelme, güçlünün güçsüze olan eşitsiz dengesiz dayanaksız bir güç gösterimi, çeteresini tutma, boynuz uzunluğu gibi av hikayelerini

insanlara anlatma gibi motivasyonlardan bahsedilmiştir. Avcıların yakaladıkları hayvanları sergileme, törenlerde öldürülen hayvanları -örneğin, yaban domuzlarını- geçirme gibi sembolik motivasyonlar da belirtilir.

"…Çünkü öldürmek de bir iletişim şekli. (Avcı) hayvanı öldürdükten sonra getiriyordu, 'baksana ne güzel' diye seviyordu. Ormanda yaralı bulursa gelip evde tedavi de ediyordu. Sen ormana öldürmeye gittin, yaralı buldun getiriyorsun… psikolojilerinde de gel-gitler var. Neden yaptıklarını bilmiyorlar, aslında sevmeyi bilmiyoruz." (G8)

Sokaklarda yaşayan hayvanlara da şiddet uygulayanların inişli ve çıkışlı ruh haline sahip olduklarından, bu durumların bazı dönemlerde tehditlerin arttığı bazı dönemlerde azaldığı belirtilmiştir.

Kırsalda genç kuşakta avcılığın bir rekabet olduğu belirtilir. 15 yaşındaki çocukların kendini kanıtlamak için ava gittikleri, kendi aralarında bir statü ilişkisi kurdukları, erkekliğe adım atma seremonisi olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların eski yıllarda köylerde yaşarken daha çok zamanlarının olduğu ve diğer yaşam koşullarındaki farklılıklar nedeniyle atmacacılığı babaların gördükleri, 13-14 yaşında atmacacılığa başlandığı ancak son zamanlarda değişen koşullar ile atmacacılıkta ciddi düzelmeler olduğuna bir görüşmeci şahit olmuştur.

Hayvana eziyet edenin kendi eşini çocuğunu da sevemediği düşünülmektedir. Bu kişiliklerin; kabahatlerini üstlenmeme hep bir bahane bulma, hataları ile yüzleşmeme, doğayı ehlileştirip kontrol edebileceğini düşündükleri ve maddi hırsları öne çıkar. Hayvanlara şiddet uygulayanların kendilerini üstün hissetmek için ve şiddeti insana uygularlarsa ceza alacaklarından hayvanlara aktardıkları birçok kere ifade edilmiştir.

Hayvanların insanlarla karşılıklı yardımlaşma içindeki duygularını (sevmek için çağrıldıklarında gelmeleri gibi) şiddet uygulayanların istismar etmenin hayvanları ele geçirerek öldürme yöntemi olarak öne çıkar. İfadelere göre hayvanlara şiddet uygulayanların

bazı motivasyonları; hayvanlarla yaşamak istemedikleri, steril tek canlı olarak yaşamak istedikleri, firmaların veya kişilerin maddi kazanç sağlayamama kaygısı, hayvanların ve parçalarının tüketimi/ticaretidir

Bir görüşmecinin düşüncesine göre, insan öldüren hayvan öldürmeyebileceği, ama hayvan öldürenin insan öldürebileceği belirtilmektedir. Hayvana uygulanan şiddetin insana uygulanmak istenen şiddetin antrenmanıdır. Bütün suç ve şiddet türlerinin temelinde yalanın yattığı ve sıradan kabul edilen insanlarda şiddetin görülebileceği belirtilir. Hayvana şiddeti teşvik eden bireylerde özelliklerini ve sahip olduklarını övme özelliği görülür. Hayvana şiddetin geçim sıkıntısı ile ilişkili olduğunu düşünen de düşünmeyen de görüşmeciler vardır. Sınıfsal uçurumların ve imkanların olmamasının bazı kişilerde öfkenin kaynağı olabileceği bir görüşmeci tarafından belirtilirken, başka görüşmeciler aksi yönde ekonomik olarak üst sınıfa mensup kişilerde hayvana yönelik şiddeti daha yoğun gözlemlemektedir.

Hayvan kaçakçılığı ile ilişkili yaban hayvanlarını almak isteyen kişilerin fenomen olmak, poz vermek, hayvanlar üzerinden toplumdan ilgi çekmek amacıyla yaban hayvanlarını sahiplenmek ve sosyal medyada yayınlamak istedikleri belirtilmiştir.

Hayvan öldürmenin katil içgüdüsüyle gerçekleştiği ve hayvan kişiye tehdit oluşturmasa da onu öldürmek istemesinin bir çeşit akıl hastalığı olduğu ifade edilmektedir. İnsanlarda Stockholm sendromu, çaresizliği öğrenme ve Pavlov'un köpek deneyi gibi psikolojik fenomenlerin hayvana yönelik şiddetle ilişkisi olduğu belirtilir. Sosyo-patolojik davranışların geçmişteki travmaların etkisi olarak ifade edilmektedir. Evcil hayvanlara bakanları tehdit eden kişilerin kişilik özelliklerinden bazıları şu şekilde belirtilmektedir; antisosyal, küfürbaz, basit şeylerden kavga çıkarma, komşuluk ilişkisi kuramama vb…

Şiddete özenme ve taklit etme, insanın doğadan kopmuş olması, rekabet, maddesel fetişizm, ihtiyacının dışında gıda depolayarak fazla tüketim, alanını hep genişletmeye yönelmek, hırsızlık, para için insan öldürme, maddi ve cinsel çıkar, daha çok şehirlerde

hapishane gibi insanların bir arada kapatılması sonucu baskıcı bir tür davranış olarak şiddet eylemleri belirtilmiştir. Diğer ifadelere göre; yok etmek ve katletmek, hayvanları kurban olarak görmek, kafa kesmek, avcılık hep insanlık tarihinde olduğu, planlayarak tasarlayarak yapmak, rakip olarak görmek, sorun olarak gördüğü şeyi ortadan kaldırmak için her şeyi yapmak gibi kişilik özellikleri belirtilmiştir. Toplumla sosyal ilişkisi olmayan, hobileri farklı uğraşları olmayan insanların şiddet uygulaması, kendini kanıtlayamayanlarda görüldüğü düşünülmektedir. İnsanın şiddetine etki eden faktörler; genetik, psikolojik yatkınlık, çevresel, yetiştirilme olarak belirtilmiştir. Eğitim ve çevrenin genetiği şekillendirdiği ifade edilmektedir. Amigdala gelişiminde sorun ve korteksin işlevini yerine getirmemesi gibi fizyolojik durumlar belirtilmektedir. Tarım toplumuna geçtikten sonra dahi saldırganlığı halen daha dizginleyememe hali, eziklik, şiddet ile ekolojik dengenin önüne geçmeye çalışan insan hali ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca, vahşiliğin sadece hayvana ithaf edilmesi temelsiz bulunmuştur.

Kalkınma önceliği nedeniyle başka sosyal faktörlerin dikkate alınmaması, doğa korumaya ve arkeolojiye para ayırmama, şiddet vakaları nedeniyle sosyal patlama yaşanması, insanların insanlara karşı yabancılaşması, yaşam hakkına saygı gösterilmemesi gibi hayvana yönelik şiddetle mücadelede yaşanan sorunlar belirtilmiştir.

Sokakta yaşayan hayvanlara yönelik şiddet motivasyonlarının değişmediği (öldürme motivasyonu), önceden zehirlemelerin olduğu ancak sonradan ormana terk etmelerin olduğu, sadece şiddetin formunun değiştiği ifade edilmiştir. Ekonomik ve sosyal dayanışma ile dinsel olguların tahribatın sonucu hayvana yönelik şiddetin arttığı belirtilir. Bazı mezheplerde köpeklerin hor görüldüğü belirtilir. Görevini yerine getirmeyen köpeklerin öldürüldüğü belirtilir. Sevgi duygusunun yaşamsal ihtiyaçlar konusunda yol gösterdiği ve bazı insanların sevginin yayılmasının çıkarlarına (ekonomik ve sosyal) uymaması nedeniyle hayvan sevgisini teşvik etmedikleri belirtilmiştir.

4.5.7. Toplumsal algılar

İnsanlar hayvanlara ya da hayvanlar insanlara benzetilerek hayvan özellikleri aşağılanmaktadır. *'Affedersiniz inek, eşek'* denmesi ve köpek, hayvan, eşek, sığır demenin toplumda aşağılayıcı olduğunun, söylemlerin ve aşağılamaların otomatikleştiği düşünülmektedir. Kişilerin bu otomatikleşen sözlerin farkında olmadığı ama söylemin hayvana bakışı ve duyguları etkilediği ifade edilir. Hayvanı görünce küfür edildiğine tanık olunur. *'Sahibini dövemeyen eşeğini köpeğini döver'* gibi söylemlerin sorunlu olduğu belirtilmiştir.

Hayvanlarla ilgilenen kişilere *'hayvansever'* denmesinin de bir çeşit aşağılama olarak gören görüşmeciler vardır. *'Balık hafızalı, kuş beyinli, hayvan gibi davranma'* gibi hayvanları aşağılayan söylemlerin varlığından bahsedilir. Hayvansal ürün üretimi aşamalarında sosyalleşmelerine izin verilmeyen, *'kaya parçası'* muamelesi ile şiddet gören ve sonucunda hayvanı donuklaştıran uygulamaların yansıması olarak toplumda *'öküz gibi'* söylemlerinin yer etmesine neden olduğu belirtilmiştir. Bir görüşe göre, kedinin eğitilememesinin, köpeğin eğitilebilmesi, köpek ve at gibi hayvanların insanlara daha sadakatli olduğu düşünülmesi nedeniyle kediler hor görülerek nankör görülmektedirler. Çizgili sırtlanın bazı bölgelerde kötülük efsanesi olarak algılandığı ve görüldüğü yerde öldürülmesi gerektiği, bebeğe saldırdığına dair gerçekte yaşanmamış kanıtlanmamış söylemlere rastlanılmaktadır.

Hayvanların *'insansılaştırılarak'* insanların davranış özelliklerinin hayvanlara atfedilmesi ile hayvanların suçlandığı ifade edilir Bir kedinin düşük yaptığı yavrularını yediği iddia edilerek, katil anne kedi gibi söylemlerin geliştirilmesi örnek gösterilmektedir. Yunuslar teknelerle yarıştığının sanılması da bir insan özelliği atfetmektir denilir. Ancak yunusun yavrusunu kaçırırken insanları meşgul etmelerinden ya da insanları sevdiklerinden ya da teknenin su kitlesini iterken birlikte seyir ederek daha az enerji harcamalarından

kaynaklanacak birçok başka nedeni olabileceği belirtilmektedir. Yunuslar karaya vurunca intihar etti düşüncesiyle denize geri atmaya çalışmanın da benzer bir insan özelliklerini başka bir türe atfetme sorunundan kaynaklanan, davranışları yanlış yorumlama eğilimi olarak görülür. Oysa ki yunusun sisteminde bir arıza sonucu boğulma durumunda karaya çıkabildikleri hatırlatılmıştır.

Kişilerde hayvanların özelliklerine atfedilen yanlış veya istismar edici yaklaşımların olduğu düşünülen örnekler verilmiştir. En yaygın bir görüşlerden biri olan kedilerin tüyünün kist yapma olasılığının çok abartıldığı gözlemlenmiştir. Hayvanlara olan önyargılara örnek olarak: canavar kurt, uğursuz baykuş, soğuk çirkin bataklık hayvanı kurbağa, salgısından dolayı iğrenç salyangoz, kan emici ölmesi gereken sivrisinek, postacı güvercin, kavgacı horoz dövüşür ve horoz sabah uyandırır, baykuş ölüm habercisi, kartal özgürlük temsili, beyaz güvercin özgürlük temsili, yılan uğursuz, domuz hınzır kötü, gereksiz zararlı hınzırı yaylası, kasaplık hayvan, süs hayvanı, eğlence hayvanı, av hayvanı, inek süt hayvanı, tavuk yumurta hayvanı, at ve eşek yük hayvanı, misyon belirleme ve istekleri dışında verdikleri görevler üzerinden tanımla yapmak, ata yük yükleyen insandır, yarış atı, ayı akıllı, deney hayvanı, fok zekasıyla zarar veren, sokak hayvanı, kesim hayvanı, hacı leylek, vahşi başıboş saldırgan tehlikeli pis bulaşıcı hastalık taşıyıcısı köpek, sivrisinek, fare, domuz kötü kokuyor gibi söylemler ifade edilmiştir.

Avcılığa başlamanın sebebi çoğunlukla aile ve arkadaşlar tarafından olduğu, doğa sevgisinden başladığını söyleyen çok nadir olduğu görülmektedir. Köy yaşantısında kendine bakabilsin diye avcılığı çocuğuna öğretme, erkek çocuklarına sosyal baskı, ataerkil toplum yapısı nedeniyle çocuk hayvanı vurmak istemese de zamanla çocuğun duruma alışmaya başladığı süreçlerden bahsedilmiştir.

Hayvanların öldürülmesinin kaynağında yaşam hakkına saygının olmadığı belirtilir. Hayvanların zararlı oldukları düşünüldüklerinden empatinin olmaması, sadece insana yaşam hakkı verilmiş olduğu düşüncesinin görülebildiği ifade edilmektedir.

Gönüllülük işlerini çıkar ilişkisi olarak gören vatandaşlar; inançların istismar edilerek köpekler hakkında önyargıların oluşmasına, sokakta yaşayan hayvanlara duyarlı konuların toplumsal destek almadığı düşünülmesi, şiddet vakalarından çoğu kişinin haberdar olmaması, toplumda sokakta görülen hayvanlara karşı tepkisizlik, cezasızlığın teşvik getirdiği belirtilmiştir.

Hayvanların duygu ve düşüncelerinin olmadığına inanılmasının insanların alışkanlıklarına, yediklerine, farklı yaşam biçimlerine göre şekillendiği düşünülmektedir. Hayvanların intihar ettikleri, depresyona girdikleri ve sahibinin ölümünden sonra yas tutan köpeklerin olduğu vurgulanmıştır. Hayatta kalan kedilerin kimin zarar verip vermeyeceğini bildikleri, güvenli yerleri bildikleri ve güvenli buldukları yerlerde insanlara dostça davrandıkları, ancak başka yerlerde gergin ve stresli oldukları gözlemlenmiştir.

Hayvan türlerinin genelleştirilmesinde; aslında her bireyin farklı olması gibi koyun, inek, boğanın gözünden yaş geldiği, tavuğun hindinin insana sarılması, iletişim kurabildikleri, zeki oldukları, başlarına neler geleceğini anladıklarını bilinmiyor olması, sevgiye ihtiyaç duyduklarının bilinmemesi, konuşamıyor demek bilinçsiz demek değil, hayvanların yaşam tarzının olduğunun bilinmemesi, hayvanlar kullanılıyor çünkü aptal oldukları ve siyahlar gibi ikinci statüde ya da fakirler gibi tembel, hasta ve pis olduklarının düşünüldüğü örnek verilmiştir. Kurbanı suçlama geleneği, aşağılama ve ötelemenin 21 yy. 'da hala uzantılarının yaşanmakta olduğu görülmektedir. İnsanların hayvanlara yapılan kötü muamelenin temelinde hayvanların zekalarının küçümsenmesi nedeniyle gözden çıkarılmaları, hissedemeyen ve travma yaşayamayan, sosyal yaşantılarının olmadığının düşünülmesi, hayvanların şiddet

ortamında verdiği tepkileri onların normali olarak algılanması, ne şekilde düşündüklerinin ve iletişim kurduklarının bilinmemesi başlıca şiddetin temelleri olarak öne çıkmıştır.

Balıkların acıyı hissedemediklerinin düşünülmesi, hayvanların insanlara fizikken ve ruhen iyi geldiğinin bilinmemesi, her bireyin farklı olduğunun, hayvanın hareketlerinin tutarsız olduğunun düşünülmesi (örnek; ısırabileceği korkusu) insanların hayvanların özelliklerini görememesi başka olumsuz yargıları içermektedir.

Hayvanların aile ilişkileri, kendi türleri ya da insanlar gibi diğer türlerle olan ilişkileri, hayvanların özgürce yaşamak istemeleri gibi duygularının ve süt vermek için var olduklarına inanılan ineklerin bütün dürtülerinin yadsındığından görülmektedir. Hayvanların mal olarak görülerek masadan farksız gibi algılanmaları ve hayvanla sevgi ile iletişim kurulmadığında hayvanların özelliklerinin yanlış yorumlandığından bahsedilmiştir.

İnsanların hayvanlara tecavüz edilmelerine, yakılmalarına, hapsedilmelerine, istismara ve eziyete uğramalarına karşı verilen tepkilerin zayıf olduğu vurgulanmıştır. Ancak, bir hayvan insana zarar verdiği zaman toplumsal cinnet halinin yaşandığı ifade edilir.

"İnsanlarda cinnet hali var. Şiddetin normalleşmesini sağlıyor bu. Gideyim bir köpek döveyim demiyor, şiddet normalleşiyor. Toplumsal huzur ve barış bir propagandanın ötesinde gerçekten. İnsanlar kendi çaresizliğini, güçsüzlüğünü kanalize edecekleri bir yer arıyor. Cinnet bunlara sebep oluyor. İş yerinde kötü bir şey yaşayan babanın eşini çocuğunu dövmesi gibi. En zayıfa doğru katlanarak giden bir şey. Gücün kime yetiyorsa. Meseleyi şiddetle ile çözüyor." (G16)

Her şiddet vakasında insanların kendi türlerinden uzaklaştığı, hayvanlarla ilgili gönüllülük faaliyetlerine katılma isteği uyandırdığı belirtilir. Hayvana yönelik şiddet durumlarında psikolojik etki olarak, hayvan davranışlarına etkisi, terk edilme duygusu, hayvanlara bakanlarda insanlardan yabancılaşma/uzaklaşma, insanlara karşı daha seçici olma, şiddet karşısında hayvanlara karşı daha korumacı olma ya da sessiz kalma, işkence

gördüklerinde tepki göstermeme örnekleri verilmiştir. Yaratılmış en önemli varlık olarak insanın düşünüldüğü ve kendini muktedir gördüğü, hayvanların insanların hizmeti için var olduğunun düşünülmesinin sorunlu olduğu belirtilir. Ayrıca, insanların da bir hayvan türü olduklarının bilinmediği ifade edilmiştir .

İnsan nüfusunun artışı ile diğer hayvan türlerinin nüfusunun azaldığı belirlenmiştir. İnsanın yaşamlarının gerektiğinin çok ötesinde kaynak kullanılarak hayvanların hakkını ihlal ederek çoğaldıkları, hayvanı yok etme hakkını kendilerinde gördükleri ve insanların hayvana yönelik şiddete tepkisiz olmalarının sorunlu olduğu belirtilmektedir.

Kedi-köpek beslemeyenler ve hayvanlarla ilgilenenler hayvanların duygu ve zekalarının farkındadırlar. Hayvanları anlamayan kesimde hayvan konularının toplumu infiale götürebildiği, korku yaratıldığı, herkesin risk altında olduğu algısı yaratılarak toplumun cinnet haline sokulduğu düşünülmektedir. Bir görüşmeciye göre, hak mücadelesi alanlarında hayvan haklarına desteğin olmaması bir başka sorun olarak görülmektedir.

Evinin önünde ağaç istemeyen kişilerin piknik için yeşilliğe giden insanlar gibi toplumsal anlamda insanların davranışlarında çelişkiden bahsedilmiştir. İnsanların mutsuz ve travmatik durumlarının, çelişkili davranışların ve yanlış aktarılan inanışların sorgulanmadığı belirtilir.

Sokakta yaşayan köpeklerin sokakta gezip, bir şeyler yiyip tuvaleti yapan sonra dışkısında yuvarlanıp mikrop saçan canlılar olarak algılandıkları vurgulanmıştır. Köpek bir şey vermediği ve değersiz olduğu, ancak inek ve tavuğun değerli olduğu çünkü onlardan ürün elde edildiğinin düşünülmesi, hayvanların düşünmelerinin önemsiz görülmesi ve köpeğin bazı inanışlara göre dokunulmaması gerektiği gibi olumsuz inanışlardan bahsedilmiştir.

"Sanki sokaklarda çöp yokmuş, pırıl pırılmış da insanlar yerlere tükürmüyormuş mendilini atmıyormuş gibi. Koyulan yemekler kirlilik olarak görülüyor. Etrafı kirletiyorsunuz diye suçlayabiliyorlar, medeniyet gerekçesiyle yapıyor. Çevre temizliğine dayandırıyorlar. Mesafe

(bile) değil, hayvanı istemiyor. Çünkü kirli bir yaratık. Sokakta gezen, bir şeyler yiyip tuvaletini yapan, sonra o tuvaletin içinde yuvarlanıp etrafa mikrop saçan canlılar olarak görüyorlar. O yüzden etraflarında istemiyorlar. İstedikleri zaman dokunup tekmeleyemiyorlar. Böyle bir şey yaptıklarında karşılığını bir tırmık bir ısırık olarak alabiliyorlar ve bu onların hoşuna gitmiyor." (G14)

Kötü davranılan köpeklerin davranışlarının köpeği agresifleştirenin değil, köpeğe atfedilmesi nedeniyle köpeğin cinsinin saldırganlaştırmasında bir faktör oluşturduğuna vurgu yapılmıştır. Bazı hayvan türlerinin güçlü ve kas yapılarının yoğun olması nedeniyle 'saldırgan hayvan' olarak görülmelerindeki sorundan bahsedilmektedir.

Mezbahadaki şiddetin sosyal kabulü ve normal görülmesinin, hayvansal ürüne ihtiyacımız olduğu algısının, halkın çoğunun mezbaha, süt ve yumurta üretimindeki şiddetin farkında olmamasının, uygulamalara halkın şahit olmadığının ve şahit olmayınca empati kurulmamasının ve çiftlik hayvanları yenmezse bu hayvanların dünyayı istila edeceklerine dair algıların sorunlu olduğu belirtilmiştir.

4.5.8. Coğrafi olarak farklılık gösteren anlayışlar

Çok büyük toplumsal ve fiziksel değişimlerin olduğu alanlarda hayvana yönelik şiddetin fazla olduğu belirtilmektedir. İfadelere göre, coğrafyaya göre farklı şiddet biçimlerinin olduğu ve farklı hayvan türlerinden beslenildiği bu bakımdan algıların bölgelere göre değişim göstermektedir.

Levanten etkisi nedeniyle; yırtıcı kuşların (kartal, atmaca, doğan, şahin vb.) Hatay'da yenebildiği, Hatay'da yılan kartalı, arı şahininin yaygın olarak avlandığı, Kıbrıs'sa Akdeniz etkisi ile kuşların yendiği (kültür olarak birbiriyle temas halinde olan bölgeler), karabaş pulya kuşlarının Kıbrıs'ta yakalanıp yendiği belirtilmektedir. Bazı bölgelerde kişinin buzluğu tıka

basa karaca eti ile dolu değilse, o kişiye enayi gözü ile bakılabildiği, karaca gibi yaban keçisinin de çoğu kişinin derin dondurucusunda bulunduğu ifade edilmiştir.

Bazı bölgelerde çok fazla sayıda yaban hayvanı vurulduğu ifade edilir. En yoğun avcılığın Kırklareli ve Edirne'de olduğu belirtilir. Erzurum ve Kars illerinde avcılık eğilimlerinin olmaması nedeniyle avcılığın en az olduğu gözlemlenmiştir. Kaçak avcılık en çok taşralara yakın ilçelerde olduğu ve insana yönelik şiddet vakalarına da bu bölgelerde daha çok rastlanıldığı belirtilmektedir. Köydeki yiyeceği kadar, şehirden gelen avcıların spor olarak daha çok avlandığına tanık olunmaktadır. Hayvana şiddete tanıklık en çok kent hayvanlarında görülmektedir. Kırsaldaki insanın hayvanlar konusunda daha bilgili, şehirdekilerin düşünsel olarak daha korumacı ama karşılaştığında daha acımasız olduğu düşünülmektedir. Birçok görüşmeci tarafından bazı kırsal yerlerde halk arasında hayvana tecavüz esprileri ile daha yaygın karşılaşıldığından bahsedilmiştir.

Zehirleme vakalarının bazı illerde çok (Çanakkale, Antalya vb.) bazı illerde az (Diyarbakır vb.) görüldüğü belirtilmektedir.

Avcılığın olmadığı bölgeler gibi bazı bölgelerin bazı hayvan türlerinin alanı güvenli bulması nedeniyle yaşam alanı ve üreme alanına dönüştüğü gözlemlenmiştir.

Hayvana yönelik şiddette kültürel yozlaşmanın etkili olduğu; din, bayrak, toprak, kadına saygınının yitirilmesi gibi unsurlarla ilişkili olduğu bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir. Kurt gibi hayvanların kültürdeki mitolojik önemine ve dayanışma ve bölgelerini koruma gibi özelliklerin onlara atfettiği belirtilmiştir. Kültürel yozlaşma nedeniyle kurtların kafasının kesilebildiği ve öldürüldükleri düşünülür. Tarım toplumuna geçtikten sonra koyunlara ve keçilere kurtlar saldırınca, kurdun kutsallığının unutulduğu belirtilir.

Türkiye coğrafyasındaki yörük kültüründe hayvan dövüşü olmadığı, bu tip şiddet unsurlarının sonradan sirayet ettiği ifade edilmiştir. Bu coğrafyada hayvanla yaşama kültürünün olduğu, Bizans'ın kedilerinin, Osmanlı'nın köpeklerinin meşhur olduğu belirtilir.

19.yy. başları itibariyle yüzünü batıya dönme ile Avrupa'daki ve Amerika'daki sokak hayvanlarını yok etme politikalarının bu coğrafyaya dayatılarak, Hayırsız adadaki köpeklerin toplu katliamı örneği verilmiştir.

"Bizans döneminde İstanbul'un kedileri meşhurdu, Osmanlı döneminde İstanbul'un köpekleri meşhur. Bu köpekleri doyurmak için, insanlar parayla tutularak et dağıtıyor yemek dağıtıyor. Bizde hayvanla yaşama kültürü çok sağlam bir kültür. Çok eskiye dayanıyor. Bizim mimarimizde de yer almış. Başka hangi mimaride binalarda kuşların su içmesi için suluklar var. Bu açıdan çok özel bir toplumuz. Ama yüzümüzü batıya döndükçe, o Hayırsız Adadan bu yana, kendi özümüzden kopup kendimiz olmayan başka bir şeye dönüşmüşüz." (G29)

4.5.9. Eğitim

Okullar, camiler ve diğer kalabalık bölgelerde hayvana şiddete karşı eğitimlerin olması gerektiği, hayvanların kurtuluş hikayelerinin anlatılması ve cins- sokak hayvanı arasında bir fark olmadığının gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Tuscon biosphere 2 projesinin işe yaramaması örneği ile ekoloji eğitiminin önemine dikkat çekilir. 4,5 milyar yaşındaki Dünya'da, insanların yaklaşık 80 bin yıldır yaşadıkları ve diğer canlılar sayesinde insanların yaşamasına elverişli ortam yaratıldığı belirtilir. Her canlının rolü olduğu özellikle birçok görüşmeci tarafından öne çıkarılmıştır.

Yetiştirilen hayvanların özelliklerinin bilinmesi, çalışmaların bu yönde olmasına örnek olarak; karganın zeki ve problem çözme yeteneğinin olması, Koko gorilin bir kedinin kaybından duyduğu üzüntü, Bonobo maymunun işaret dili kullanması, maymunların saniyede yanıp sönen sıralı sayıları sayması gibi hayvanların insanlara benzer bazı bilişsel özelliklerine örnek verilmiştir. İnsanların ve hayvanların aynı anatomiye, morfolojiye ve sinir sistemine sahip oldukları ve toplumsal yargıların aksine hayvanların kendi duygularının ve akıllarının farkında oldukları belirtilmiştir.

Bilim insanları objektif yöntemleri açıklamaktadırlar, ahlaki olmayanları eleştirilir, gereken uyarılar yapılmaktadır. Hayvanların kültürlerinin olmadığının düşünülerek insanı merkeze koyan bilimsel anlayışların sorunlu olduğu belirtilmiştir. Hayvanların alet kullanımının küçümsendiği ve hayvanların yaşam biçimlerinin kültür parametrelerine uymasına rağmen dil iletişimi yoksa kültür değişiminin hayvanlarda yaşanmadığının eğitimde öğretilmeye çalışılmasının sorunlu olduğu düşünülmektedir.

Hayvanların empati kuramadığı ve insanların daha fazla kabiliyete sahip oldukları gibi toplumsal yargılara benzer düşünceler de ifade edilmiştir. Bir görüşmeciye göre, alet kullanabilme, silah kullanabilme, uçabilme, el ve ayaklarını kullanabilme yeteneğine sahip olan insanların bunun dışında diğer canlılardan bir farkının olmadığı ifade edilmiştir. Diğer görüşmecilerin bu konudaki yorumlarına göre, canlıların öz değerinin olduğu, algıların aksine balıkların, istakozların ve midyelerin sinir sistemlerinin olduğu ve acıyı hissediyor oldukları, insanın doğaya katkısı olmayan tek canlı olduğu, hayvanların çok üstün özelliklerinin olduğu, (örn. üstün koku alma ve bizim görmediklerimizi görmeleri gibi), aynı dünyayı paylaştığımız konusunda hayvanların daha bilgili olması ve insanların bu konuda daha bilgisiz oldukları, hayvanların insanların mutlu ya da üzgün olduğunu anladıkları (örn. ölü taklidi yapma, kurnazlık yapma vb.) çeşitli özellikler belirtilmiştir.

"*Eski bilim insanı Descartes'a göre; Hayvan bir makine, düşünemez, rasyonel değil" (G29)*. Faydacılık akımında 300 yılda ancak hayvanların duygularının da olduğunun kabul edildiği, hayvanların aklı konusunda tatmin olmayan büyük bir kitlenin olduğu, hayvanların geleceğe dair plan ve rasyonel düşündükleri (örn. yemeğini gömmesi), işaret dili ile 300 kelime kullanan bir bonobonun fazla hümanist olan çevrenin kozu olan dil argümanın da yıkılmış olduğu yapılan yorumlar arasındadır.

Bilimsel çalışmalara hayvanlara yaratılan koşulların bir faktör olarak analizlerin içine dahil etmemesinin, duygu ve zekalarının göz ardı edilmesinin engel olduğu düşünülmektedir.

Hayvan deneylerinde bilim ve insanlık için birinin yaşam hakkının diğerine tercih edildiği, ötenazi uygulamalarının simülatör maketlerle yapılmadığı ve bazı gereksiz uygulamaların olduğu belirtilen sorunlu alanlardır. İfadelere göre, hayvan deneyleri içeren çalışmalarda denenmiş bilinen uygulamaların tekrardan yapılması, akademik kariyer için ve tez sayfasını arttırmak için yapılan bazı gereksiz uygulamaların olması sorunlu görülmektedir. Hayvan deneylerine karşı olan hekimlerin dile getirdiği gerekçeler yorumlanmıştır: sağlıksız sonuçlar, insan biyolojisi ile hayvanların uyumsuzluğu, türler arası fizyolojik farklılıklar ve biyolojik hormon farlılıkları nedeniyle amaçlanan sonuçlara ulaşılamaması. Hayvan deneylerinin kullanıldığı bilimsel çalışmaların toplandığı bir veri tabanın olmaması, etik kurullarında hayvanlara taraf birinin olmaması, uygun olmayan bir çalışmanın bir kuruldan geçmediğinde diğerinden geçtiği vakalara rastlanıldığı ve kırsal bölgelerde etik kuruldan rahatlıkla bu çalışmaların geçebildiği örneklerin olduğu, çalışmalarda belirlenen hayvan sayısı ve refahı konusunda infiallerin yaşandığı ve standartlara uyulmadığı hayvan deneyleri konusunda başlıca getirilen yorumlardandır. Birçok bilim alanında hayvan deneyleri nedeniyle derse girmek istemeyen öğrencilerin olduğu vurgulanmıştır.

Bilinçlendirme çalışmaları kapsamında yapılan yorumlar şunlardır; eğitimli olan insanların da (örn. doktor, avukat vb.) şiddet uygulayabilmesi sorunu, eğitimde uygulanması gereken programların yetersizliğini, her meslek grubundan ve her yaş grubundan şiddet uygulayanların olduğu, eğitimli kesimlerden daha çok hayvanlara yönelik şikayet geldiği, bilinçlendirme çalışmalarının veriminin 15- 20 yıl sonra alındığı, hayvanlarla ilgili çok az sayıda konferansların olduğu, yetişkinlerin çok zor ama çocukların daha kolay eğitildiği, okullarda zoologların botanikçilerin eksikliği, hayvan konularının sadece bilim toplantıları ile sınırlı kaldığı, insanların hayvanları tanımadıkları için korktuklarıdır. Üreticilerin bilinçlendirilmesi çalışmaları kapsamında, balıkçılarda farkındalık çalışmaları yapıldığında

stokların iyileşmesi ile durumlarından memnun oldukları ve foklara karşı önyargılarının giderildiğine bir görüşmeci tarafından tanık olunmuştur.

Barınaklardan hayvan sahiplenilmesinin teşvik edilmesi gerektiği ve camilerin en önemli eğitim merkezleri olduğu belirtilmiştir. Sirk ve yunus parklarındaki hayvanlara uygulanan şiddet konusunda yetişkinlerin eğitilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kamuoyu bilinçlendirmede en çok billboard, mama-su projelerinin kullanıldığı görülmektedir. Eğitim sisteminde belirtilen sorunlar: 1950'li yıllarda değişen eğitim sistemi, köy enstitülerinin kapatılması, ders müfredatında doğa, hayvan ve yaşam hakkının yer almamasıdır. Hayata dair konuların eksikliği ve ezberci test sistemine dayalı eğitim sisteminin olması sorunlu görülmektedir. Okullarda hayvan haklarına dair eğitimler veren dernekte çalışan uzmanların olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Toplumun büyük bir kesiminin kitap okuma alışkanlığının olmamasının hayvanlar konusunda bilgisizliğin ve yanlış algıların nedenlerinden biri olarak görülmektedir. İnsanın da bir hayvan türü olduğu ve benzer ihtiyaçlara gerek duyuldukların anlatılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ders kitaplarında 'hayvanlar etinden sütünden faydalandığımız dostlarımızdır' diye geçen ifadelerde dost tanımının sorunlu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, derslerde sadece insan odaklı bilgilerin olmasının ve çevresel konuların olmamasının, doğal felaketler ve iklimler gibi konuların yer almadığı ifade edilmiştir.

Eğitim programlarında veya müfredatta hayvanların yaşam hakkına ve çevreye saygının yer alması, hayvana zarar vermeyen kişilerin kimseye zarar vermeyecekleri yönündeki bilincin işlenmesi ve hayvanlarla birlikte yaşamanın öğrenilmesi gerekliliği konusunda yorumlar getirilmiştir. Biyoçeşitlilikle ilgili ayrı bir ders konulmasına ve uygulamalı olarak programın yer almasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Hayvan türlerinin çocuklara tanıtılarak, hayvanları tanımamanın şiddetti de beraberinde getirdiğinin anlaşılması gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, şiddetin kültürel ve saldırganlığın

içgüdüsel olarak ele alınması gerektiği üzerinde bazı görüşmeciler durmuştur. Ayrıca, hayvanların insanlar gibi nedensiz ya da bir amaç için şiddet göstermedikleri, sadece koruma içgüdüsü gibi durumlardan kaynaklanan saldırganlık sergiledikleri birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir.

Ekonomik kalkınma kaygılarının olması, multidisipliner çalışmaların olmaması ya da eksikliği durumunda bilimsel ve üretim açısından olumsuz sonuçların ortaya çıktığı vurgulanmıştır. Üreticilerin eğitim kurumlarından bilgi almadıklarından bahsedilmiştir. Hayvansal ürün üretiminde, arıtmada, ürün yetiştirmede, organize sanayi şirketlerinde, köprü ve baraj inşaatında çalışanlara yönelik eğitimlerin olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

"Günümüzde artık multidisipliner. (...) Herkes farklı şeyleri bir araya getirip bir iş yapıyor. O zaman bilim ortaya çıkıyor. Siz tipik bir ziraat eğitimi almışsınız yıllar evvel. Demişsiniz ki alternatif ürün mısır. Güzel. Peki düşündün mü kardeşim Türkiye su fakiri bir ülke. Suyun var mı, çevreye zararı var mı, toprak yapısı buna uygun mu diye düşündün mü? Mesela üzüm kumlu toprağı seviyor. Kumlu toprak mı var, kireçli mi var, başka bir şey mi var (diye) analizini yaptın mı? PH'ı kaç?" (G32)

Öğrenciler için görsel ve hayvanlarla çok yönlü düşünmeyi teşvik eden eğitimlerden bahsedilmiştir. Hayvan türlerine dair kesin yargıların çok yönlü bakılmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Doğal ortam yaratılan aviariumların kurularak kuş uzmanı ile beraber kuşların tanıtılması, doğa tarihi müzelerine gezilerin düzenlenmesi gerektiği ve doğa yürüyüşleri ile öğrencilerin algıların değişmesi ve sözle anlaşılmayan durumların düzeltilebileceği ifade edilmiştir.

İfadelere göre, hayvanların tedavi edici özelliklerinin kullanılabileceği; özellikle hastalara, mahkumlara, bu durumlarda hayvanlar istismar edilmeden uygulanabileceği belirtilmiştir. Hayvanların kanser ve bağışıklık sistemine yararlarının yanı sıra psikolojik yararlarına vurgu yapılmıştır.

Hayvanlara tecavüzü normal gören kişilerin olması ve Anadolu'da ilk eşekle 'cinsel deneyimin' olduğunun aktarılması ve bundan dolayı özellikle öğretmenlerin belli bir kültür seviyesinden geçilmemesinin bir sorun olduğu düşünülmektedir.

4.5.10.Medya

Medyada gösterildiği gibi üretimde serbest gezen tavukların ve ineklerin zannedildiği gibi kırlarda dolaşmadığı ve mutlu tavuk ve inek animasyonlarının yanıltıcı olduğu belirtilmiştir. Çiftlik hayvanlarındaki salgın hastalıklar konusunda veteriner hekimlere ve bu konuda çalışan kalifiye öğretim görevlilerine medyada danışılmadığı belirtilir. Zoonoz hastalıklar üzerine veteriner hekimin değil sadece tıp doktorlarına açıklama yaptırılmasın, bilimdeki gelişmeleri takip edemeyen popülist insanların çıkarılması medyada programlara çıkartılması sorunlu görülür. Veteriner hekimlere uygulanan şiddetin medyada yer almadığı da ifade edilmektedir. Medyada birçok alanda ve dizilerde hayvanlar ve veteriner hekimlerin olması gerektiği önerilmiştir.

Kaçak avcılığın televizyon kanallarında gösterilmesi ve teşvik edilmesi başlıca sorunlardan biri olarak görülmektedir. Kurt ya da ayı yavrusu bulundu haberlerinin yanlış aktarıldığı, aslında vurulan yetişkin ayıların yavruları oldukları belirtilmiştir. Hayvanların yaşam alanlarını ya da yaban hayvanlarını önemsemeyen programların ve kaçak avcılığa silahlara özendiren kanlı videoların olduğu programların yapıldığı sorunlu görülmüştür.

Yaban hayvanları hakkında yanlış bilgilerin verilmesi; rhinovirüs burun anlamına gelirken gergedan virüsü, kuş türlerine yanlış isimlerin verildiği belirtilir. Kurbağalar üzerine bilim insanları çalışma yapmak için kurumlardan izin çıkarmaları gerekirken, belgesel programlarında rahatça öldürüldüklerinin gösterildiği belirtilmiştir.

Yaban hayatına yönelik çözüm önerilerinin yerel gazetelerde paylaşıldığı gibi sokakta yaşayan hayvanların toplatılmasını teşvik eden grupların söylemlerine de yer verildiğine tanık

olunmuştur. Medyada konunun uzmanı olmayan ya da iddia edilen niteliklere gerçekten sahip olmayan bazı kişilerin hayvanların öldürülmesini meşrulaştırıldığı (örneğin; ayıların, yunusların ve köpeklerin hedef gösterilmesi), hayvanlar hakkındaki önyargıların beslendiği ve hayvanlar konusunda halkın yanlış bilgilendirildiği birçok görüşmeci tarafından belirtilmiştir.

Hayvanat bahçesinde görülen ve çalışanlarla iletişim kuran, el altından yaban hayvanlarının kaçakçılığını yaptığı düşünülen bir kişinin medyada sık olarak görünürlüğünün olabildiğini bir görüşmeci öne çıkarmıştır. Sosyal medyada kişilerin sahiplenilmesi yasak olan yaban hayvanları türlerini sahiplenip onlarla poz vererek fenomen olmak ve hayvanlar üzerinden toplumda ilgi çekmek istedikleri belirtilmiştir. Bunun da sahiplenilmesi yasak olan yaban hayvanlarını satın alma isteğini toplumda teşvik ettiği düşünülmektedir.

Sosyal medyada komik olarak gösterilen videoların aslında bir hayvanın ıstırabını yansıtabildiği bir görüşmeci tarafından belirtilmiştir.

"Fare yıkanıyormuş, aslında yıkanmıyor fare. Farenin üzerine bir şey dökersen ondan kurtulmaya çalışır. Sen bu videoya gülersen, fareyle empati kuramadıklarını düşünüyorum. Canlı orda ondan kurtulmaya çalışıyor, adamın orada trajedisi var yani. Sen onu komik buluyorsun." (G24)

Çoğunlukla sosyal medya yoluyla hayvana yönelik şiddet vakalarının yayınlanmasının ve çözüm aranmaya çalışılmasının, insanların hayvana yönelik şiddetle mücadelede etken olmayan hukuki süreçlerin sonucu olarak birçok görüşmeci tarafından değerlendirilmektedir.

Çocuklarda medya ve televizyon kullanımı çok olduğundan, algılarını şekillendirmede medyanın rolü önemli görülmektedir. Sosyal medyada çocuk ve gençlerin hayvana yönelik şiddeti birbirlerine özendirdikleri belirtilmiştir. Dizilerde mafya, silah ve şiddetin yetişkinlere ve çocuklara özendirildiği, bunun hayvana yönelik şiddete etkisi olduğu birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir.

"Şiddetli ilişkiye girerek, zapturapt altına alarak, döverek, öldüresiye ele geçirerek ilişkiye girmek... Kadın cinayetlerinde de çocuk ve hayvan cinayetlerinde de tecavüzlerinde de çok sık rastlanan bir eğilim (bu). Ancak bu şekilde bir ilişkiye girebiliyor. Onun varlığına yer açarak koruyarak değil, kadına, o tutku cinayetleri denen o saçmalık, tutku dediği o, kadını ele geçirerek sahiplenerek tamamen malı olarak sahiplenmek. Dizi kültüründe gösterilen, kadınların manyaklıkları da yüzünden, kadınların mal olarak sahiplenmeyi arzulamaları (sorunlu) Kıskançlık normalleşiyor, yaygınlaşıyor ve yerleşiyor. O saatten sonra kadın cinayetlerinin meşru görülmesi an meselesi. Adam kıskanıyor, dövüyor, tehdit ediyor. Gerçek hayatlar da dizi gibi yaşanıyor." (G16)

"Zaten günümüz kültüründe silaha özendirme var. X dizisidir vs. Abidik gubidik diziler var. Çocuk yaşta mafyacılık oynamaya özendiriyorlar. Kendi öğrencilerimden de öyle, orman köylüsü olanların hepsi tüfek kullanmasını biliyor. Av tüfeği kullanmasını biliyor. Mutlaka atmış, mutlaka ava gitmiş, mutlaka domuza gitmiş, hep bunları gözlemliyoruz." (G19)

Köpeğe tecavüzün internette yayınlandığının görüldüğü belirtilmiştir. Sosyal medyada farklı isimlerde oluşturulan gruplar, tekrar açılarak ve kapatılarak hayvana yönelik şiddet videolarını yayınlamaya devam ettikleri belirtilmektedir. Hayvan korumacılara inat hayvana yönelik şiddet videolarının onlara gösterildiğine sıkça tanık olunmaktadır.

Dövüşlerin yasalaştırılması propagandası, bazı dövüşçüler tarafından at yarışı ve boks gibi diyerek köpek dövüşlerini yasallaştırmak istemeleri, deve güreşleri ile yasadışı köpek ve horoz dövüşlerinin teşvik edilmesi ve kültürle özdeşleştirildikleri ifade edilmiştir. Görüşmeciler tarafından ayrıca; köpek dövüşlerini ve boğa dövüşlerini gösteren programların olduğu ve köpekleri dövüşmeye kışkırtan videoların olduğu görüntülerin hayvana yönelik şiddeti teşvik ettiği düşünülür. Sosyal medyada horoz dövüşü fotoğraflarını paylaşma, horoz

dövüşleri yaptıran derneğin başkanının sosyal medyada açıklama yapması görülmektedir. Türkiye'de 2 milyon kişinin horoz dövüştürdüğünün düşünülmesi söz konusudur. Hayvan dövüşlerinin gündemde yer almamasına ayrıca görüşmeciler dikkat çekmek istemişlerdir.

Bazı hayvana yönelik şiddet vakalarının medyatik olduğu ama görülmeyen binlerce vakanın olduğu belirtilir. Medyada hayvana yönelik şiddetin ve yöntemlerinin detaylı olarak anlatılması nedeniyle şiddete meyilli olan kişilere örnek oluşturduğu ifade edilmiştir. Hayvana yönelik şiddet vakalarında şiddeti uygulayanların ne kadar ceza aldığının belirtilmemesi sorunlu olarak algılanmıştır. Günlük vakaların dışında, haberlerde çıkan vakalarda dahi şahitlerin bilgilerinin takip edilmediği ve olay yeri incelemenin yapılıp yapılmadığının belirtilmediği belirtilir. Öyle bir uygulama olmamasına rağmen, toplumsal baskı nedeniyle hayvana yönelik şiddet uygulayanın gözaltına alındığına dair görüntüler yayınladığı belirtilir. Ayakları kesilen siyah köpekle ilgili haberin sonrasında ülkenin dört bir yanından benzer vakalarla ilgili ihbar alındığı birkaç görüşmeci tarafından belirtilmiştir.

Hayvana yönelik şiddeti teşvik edici haberler nedeniyle, örneğin hayvanları bıçaklama olaylarında artış gibi, vakaların hızla arttığı ifade edilmiştir. Medyada hayvana yönelik şiddete dair görüntülerin bir yandan farkındalık diğer yandan da şiddet olaylarında artışa neden olduğu görüşmeciler tarafından görülmektedir.

Sahipsiz ve başıboş köpek diyerek medyanın oluşturduğu korku dilinin, köpeklerin anne ve çocuk gibi korunmasız figürlere saldırdığı haberleri ile sağlandığı belirtilir. Medyada hayvanlarla ilgilenen gönüllü kadınların deli kadın olarak gösterilmek istendiği belirtilmiştir. Pitbull cinsi köpeklerin tehlikeli köpekler olarak gösterildikleri, köpeklerin genel olarak canavar gibi gösterildiği ve onlara korku duyulmasının teşvik edildiği, hayvanlarla ilgili haberlerde hayvanların 'öldüğü' yerine 'telef oldu' ifadesinin kullanılmasının sorunlu olduğu, '300 kovanı parçalayan ayı' gibi hayvanların suçlandığı haberlerin yerel gazetelerde yayınlanarak olumsuz yargıların bulunduğu birçok görüşmecinin verdiği hedef haberlere ait

örnekler arasındadır. Köpeklerin insanlara saldırdığı haberlerinin yapılmasının ancak köpeklerin hastalıklarının, açlıklarının ve uğradıkları şiddetin yeterince haber yapılmamasının haberlerde art niyet barındırdığı, çünkü gerçeği yansıtmadıkları bir görüşmeci tarafından vurgulanmıştır.

"İnsanların bu vicdansızlığını çok kötü bir şekilde yaşıyorum. O videoyu (kendi mahallesinde tecavüze uğrayan köpeğin videosunu) bütün televizyon kanallarına yolladım. Bütün Türkiye'ye buradaki acımı haykırmak anlatmak istedim. Onu yolladım ama kimse bana dönmedi. Ama televizyonlarda kocaman 'köpekler insanlara saldırdı' diye haberler var." (G26)

Hayvan hakları derneklerinin televizyonlarda hayvana yönelik şiddet konusunda konuşmamaları ve bir örnekte hayvan kurtarma haberlerinde bir derneğin prim almak için kurtarmanın kendisiyle ilişkili olduğu şekilde yanıltıcı haber yaptığı belirtilmiştir. Medyada hayvana yönelik şiddetin siyasi gündem malzemesi olması, göçmenlerin fare, kedi, martı kesiyorlar gibi göçmen düşmanlığı teşvik eden asılsız haberlere yer verildiği, kişinin köpeği kestiği yönündeki haberinden sonra göçmenin geldiği ülkeye iade edilmesi ile ilgili başlık atıldığı ifade edilmiştir.

Medyada bilinçlendirmeye olumlu olarak bazı bilgilendirici programların da olduğu ve bir görüşmecinin verdiği örnekte, bu bilgilendirici programlar sayesinde atmacacılık gibi bazı avcılık türlerinin azalmasının söz konusu olduğu belirtilir. İnternet siteleri üzerinden kozmetik ürünlerinde, evdeki kullanılan temizlik ürünlerinde hayvanlar üzerinde denenmeyen, organik sertifikası olan ve içerikleri vegan olan, yani hayvansal ürün içermeyen, içerikleri tercih etmeye yönelik tüketicilere dönük bilinçlendirme çalışmalarından bahsedilmiştir.

5. TARTIŞMA

Bir türün neslinin tükenmesi tek bir sebebe bağlanabilirken, bazı durumlarda Atitlan dalgıçkuşu gibi bir türün yok oluşunun birçok nedeni bir arada olabilmektedir: *'öldürme, habitat tahribatı, politik müdahale, istilacı bir türün getirilmesi, hibridleşme, turizmin etkileri, hava kirliliği, iç savaş ve bir deprem'* (Fuller, 2013,s.19). Bir türün yok olmasına neden olan faktörlerin birçoğu suç tanımı içine girmemektedir. Bunun nedeni üretimde insanın doğa ile (ve dolayısıyla diğer hayvanlarla) kurduğu ilişkide ortaya çıkan zararlar 'kaçınılmaz sonuçlar' olarak ele alınmasıdır. İnsanların ve hayvanların doğaları, üretim yöntemleri ve insan ilişkilerine dair kesin ve değişmez olgular olarak görülen yargılar vardır. Bu ilişkilerin ve yargıların dönüşümüne dair eleştiriler tarihte kimi zaman dalga geçilerek kimi zaman sert tepkiyle kimi zaman da farklı manipülasyon türleri ile karşılık bulmuştur (Fairholme, 1924). White'a göre (2013), çevresel zararların dinamiklerinin anlaşılmasında, verilen kararların biçimine ve hangi çıkar güç odaklarına hizmet ettiğine bakılması gerekir. Bu alan politik açıdan nötr bir alan değildir ve insanların nasıl ürettikleri, tükettikleri ve üredikleri küresel şirketler tarafından sosyal olarak biçimlenmiştir (White, 2013). Üretimde doğa ile hayvanlarla ilişkimiz çevreye ve ihtiyaçlarımıza yönelik algımızı şekillendiren bir faktör olmasından dolayı, sosyal hayatta ve bireysel eylemlerimizde de bunun yansımalarını görebilmekteyiz. Ortodoks kriminolojinin yöntemine ve 'sokak suçlarıyla' sınırlı kalmasını eleştiren çevre kriminolojisi, bu ilişkiler ağına dikkatimizi yöneltir. Münferit gözüken birçok suç/şiddet olayı, organize faaliyetin kişilerdeki bir ifadesidir diyebiliriz. Bu bakımdan tanımların bu ilişkileri ne kadar içerdiği, suçla mücadelede önemlidir.

Hayvanlara uygulanan şiddeti anlamaya çalıştığımızda birçok tanımsal sorunla karşılaşıldığından, objektif ve genel kabul gören bir kavramın tanımlanmasına ihtiyaç vardır (Arluke ve Irvine, 2017; Pagani ve diğerleri,2010). Beirne (2014), hayvanların insanlar tarafından öldürülmesine *'theriocide'* ismini vermiştir. Yunancada θηρίον (insan dışındaki

hayvanlar) ve Latincede cædere (kesmek, vurma, öldürme ya da cinayet) kelimelerini bir araya getirmiştir. Beirne'in bu tanımı ortaya atarken, münferit hayvana yönelik şiddet olaylarının dışında çok daha büyük ölçekte kurumsallaşmış hayvana yönelik şiddet olaylarının araştırılmamasına gösterilen isteksizliği dile getirmeyi amaçlamıştır. Yoğun olarak 'theriocide'ların yaşandığı ana alanlar olarak; avcılık ve balıkçılık, hayvan kaçakçılığı; deneyler, askeriye; çevre kirliliği ve küresel ısınmayı belirtmiştir (Beirne,2014).

Hayvana yönelik şiddetin kişilerarası şiddetle ilişkisi genel anlamda doğru kabul edilmiş ve birçok çalışmada bunların örnekleri görülmektedir (Phillips, 2014), ancak bu durum hayvana yönelik şiddet çalışmalarında önyargıya neden olabilmektedir. Bunun nedeni, hayvana yönelik şiddetin sadece sosyal kabul görmeyen türlerinin ya da yoğun şiddet içeren türlerinin genelde referans alınmasıdır (Pagani ve diğerleri,2010). Hayvana yönelik şiddet, hayvanlarda bilinçli olarak 'gereksiz acı' veya rahatsızlık ve/veya ölüme neden olan sosyal olarak kabul görmeyen davranışlar olarak tanımlanabilmektedir. Bu çerçevenin kabul edilmesi durumunda, 'kaçınılmaz' kabul edilen ve hayvanların yoğun olarak zarar gördüğü durumlar dışlanmakta, hayvana şiddet tanımına dahil edilmemektedir; ancak, bunu dahil eden hayvana acı veren ve/veya ölümüne neden olan ve refahına tehdit oluşturan bütün eylemleri içerdiğini ifade eden tanımlamalar da mevcuttur (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2017). Bu çalışmada, belli bireysel veya kültürel değerlere bağlı kalmadan, daha evrensel bir şiddet tanımın oluşabilmesi ve problemlerin çözümü için gereken objektifliği yakalamak açısından, sosyal olarak kabul görülen ya da görülmeyen şiddet türleri arasında ayrım yapılmamıştır. Görüşmecilerin alanları ve tecrübeleri farklı olduğu kadar, belli hayvan türleri de seçilmemiş ve hayvana yönelik şiddet görüşmeciler için tanımlanmamıştır. Özellikle hayvanlarla çalışan ve etkileşim içinde olan kişilerin, günlük hayatta tanık oldukları durumlar, hayvana yönelik şiddetin 'ne olduğu' ve 'neden olduğu' konusunda onlara her gün yeni bir veri ve/veya anlamda yeni açılımlar kazandırabilmektedir.

Bu çalışmada hayvan türleri, kişilerin faaliyet alanları ve hayvana yönelik şiddet tanımında bir sınırlama getirilmemesinin nedeni hayvana yönelik şiddet tanımlarının sorgulanması ve suçların/zararların tespiti için yeni standartlara kaynak sağlamaktır. Kültürler arasında ve bireyler arasında hayvana yönelik şiddet tanımı değişiklik gösterdiği gibi görüşmeciler arasında da şiddet tanımı farklılık göstermektedir. Hayvana yönelik şiddetin nedenlerinin anlaşılması nesnel bir zeminde ifade bulduğunda (üretim biçimleri, sosyal ilişkiler, doğaya ve hayvanlara etkileri gibi), bu süreç tanımların netleşmesine yardımcı olacağı gibi şiddetin/suçun/zararların belirlenmesi ile mücadele yöntemlerinin geliştirilmesinde izlenebilecek yolları gösterebilmektedir. Hayvan, şiddet, kötü muamele, ihmal ve yaralama gibi tanımların yasalardaki açıklamalarının yeterli olmaması sorunu (Beirne, 2009), tanımlardaki eksikliklerden ileri gelmektedir. Ayrıca tanımların yeterli açıklama içermemesi tecrübe eksikliği ve bu alandaki çalışmaların eksikliğinin göstergesidir. Görüşmeciler tarafından da multidisipliner çalışmalardaki eksiklikler ve tecrübesi olmayan insanların genelde kurumlardaki hayvanlarla ilişkili birimlerde çalıştırıldıkları ve tecrübeli kişilerin raporlarının ve görüşlerinin yeterince dikkate alınmadığı belirtilmiştir. İkincil sebeplerin birincil sebepler olarak gösterilerek yolsuzlukların üstünün örtüldüğü de belirtilmiştir.

Hayvana yönelik şiddetin türlerinin diğer şiddet türleri ile ilişkisi açısından değerlendirilebilmektedir. Çok faktörlü analiz modelleri ile, çevre kriminolojisindeki politik ekonomik perspektif çevreye karşı suçların neden işlendiğini, ekolojik ve sosyal düzensizlik arasındaki ilişkiyi gösterebilmektedir (Stretesky ve diğerleri, 2014). Hayvanlara direk ya da dolaylı olarak zarar veren yasal büyük endüstriyel üretimden yasadışı suç örgütlerine kadar olan organize faaliyetlerin yanı sıra ebeveyn- çocuk ilişkileri ya da tek bir kişinin hayvana yönelik şiddet uygulaması gibi münferit faaliyetleri tanımların gelişmesi için bir arada değerlendirebilmekteyiz. Hayvanlar üretimin; hammadde, üretim aracı ve atık olarak her

aşamasında ve tüketim alanında kullanılmaktadır. Aynı zamanda insanların kendilerini anlamlandırmalarında hayvanlar çoğu zaman bir metafor olarak kullanılmaktadırlar. Hayvana yönelik şiddetin sosyal kabulü ya da gerekliliği konusu zamana ve bölgeye göre farklılık gösterir ve bu bakımdan hayvana yönelik şiddet bir sosyal üründür. Hayvana yönelik şiddet genelde başka insanlarla olan ilişkinin sonucunda ortaya çıkar. Örneğin ergenlik dönemindeki erkeklerin sosyal dışlanma ya da akranların kabulü almak için hayvanlara işkence edebilmektedirler (Flynn, 2001). Köpek dövüşlerinde çetelere katılımı ve avcılığın arkadaşlarla bir araya gelindiği bir faaliyet olması ya da erkekliğe geçiş sürecini temsil etmesi gibi durumlarda hayvanların can verdiği ya da yaralandığı eylemler sosyal olarak bir araya gelmede araç olarak kullanılmaktadır. Hayvana yönelik şiddet empati duygusunu yönlendirmekte ve baskılamaktadır. (Flynn, 2001). Empatinin yitimi bir ilişkisizliğin ürünüdür ve karşılıklılık ilişkisinin ihlaline dayanır.

Sürdürülebilir ekonomi açısından, mevcut ve gelecek jenerasyonlara ve doğa- insan ilişkilerinde adaletin sağlanması gözetilir. Doğa ile insan arasında adaletin sağlanması bu karşılıklılık ilişkisinin korunmasına bağlıdır. Görüşmeciler hayvanların yaşam alanlarındaki üretim biçimlerde birçok ilişkinin yoğun tahribatına örnekler vermişlerdir. Tek hücreli canlılara kadar bütün canlılar kendi gündemlerini gerçekleştirirken aynı zamanda diğerlerininkini de dikkate alırlar ve canlıların birbirleri ile iş birliği içinde olma durumu vardır (Pross,2016). Bunu dikkate almamak, ekosistemde düzensizliklere neden olmakta ve zincirleme birçok başla duruma neden olabilmektedir. Bu çerçevede, ‘adalet’ ve ‘verimlilik’ kavramları çerçevesinde kıt olan kaynakların kullanımında israfın önlenmesi amaçlanır. Üretimde beklenen sonuçların yanı sıra farkında olunsun ya da olunmasın beklenmedik etkiler sonuçlar görülür. Bunlar dışsal sebeplerden ziyade koşullara bağlıdır (Baumgärtner ve Quaas, 2010). Hayvanların yaşam alanlarında ve hayvan üretimine baktığımızda zarara neden olan üretim biçimlerini irdelediğimizde zararın yoğunluğundan şiddeti tanımlayabiliriz. Her

faaliyet bir düzensizlik yaratır, ancak şiddeti yaratan bunun yoğunluğudur. Eylemin sonucunda oluşan zararın yoğunluğuna bakarak motivasyonu tanımlamak daha objektif bir yaklaşım olabilir. Kişilerin 'gerçek' motivasyonları kendi ifadelerinden ziyade eylemi gerçekleştirme biçimlerinde ve sonuçlarında aranabilmektedir. Bir zararı belirlerken de eylemin nasıl gerçekleştiğine (modus operandi); saat, gün, yer, oraya gelmek için kullandığı araçlarla 'nasıl' sorusuna cevaplar ararız. Motivasyonları belirlemek içinde, eylemin 'ritüeline', yani 'neden' sorusuna cevaplar ararız. Eylemin planlı ya da plansız olup olmadığına bakılır, kurbanın (bu durumda hayvanların) ne şekilde alıkonulduğu/ etkilendikleri ve kullanılan materyallerin özelliklerine bakılır (Freyd, 1997). İlişkili birçok suç davranışının belirlenmesi motivasyonun ortaya çıkmasında etkilidir. Failin bir imzası vardır ve bütün dikkat çekici noktaların bir araya getirilmesi gerekir (Freyd, 1997).

Görüşmelerde hayvana yönelik şiddetin/ zararların cezasız kalması ya da önlenememesi en temel temalardan biri olmuştur. 9 Temmuz 2021 tarihinde 7332 sayılı 'Hayvanları Koruma Kanunu'nun kabulünden önce 5199 no'lu yasada kabahat olarak görülen hayvanlara uygulanan şiddet vakaları ifade edilmiştir. Bu görüşmelerde ayrıca bugün sosyal olarak kabul gören şiddet biçimlerinin birçoğu da dahil edilmiştir. En yoğun şiddet gören hayvanların birçoğu sosyal olarak kabul gören şiddet türlerinin içindedir. Bu bakımdan bir adaletsizlik durumu ifade edilmiştir. Sosyal olarak kabul görmeyen hayvana yönelik şiddet biçimlerinde ise bir cezasızlık ve tepkisizlik/ilgisizlik durumundan bahsedilmiştir. Hayvana yönelik şiddet vakalarında tanıklar konuşmaktan çekinmektedir. Olayın derinlemesine veya hiç incelenmemesi nedeniyle, sosyal medyadan olayları yayınlama gereğinin duyulduğu ve böylece vakanın gizliliğinin de korunamadığı görüşmeciler tarafından belirtilir. "(Fransa'da) 1498 fermanı, bilgi toplamaya ilişkin olarak, *"olabildiğince özenle ve gizlice"* demekteydi (Foucault, 2019, s.75). *"Hatta gizlilik sağlam bir cezai kanıtlama modelinin tanımlanmasını gerektirmekteydi"*. (Foucault, 2019, s. 76)

Keenan ve Weizman'a (2014) göre *'adli bilimlerin öncelikli meselesi adalet değildir; o hem yargının koşullarını oluşturan şey olarak adaletten önce, hem de failler artık sorumlu tutulamadığı zaman, adalet yerine gerçekleşen şeydir'* (Keenan ve Weizman,2014, s.9).

Weizman'a göre *'savaş suçları ve insan hakları ihlalleri soruşturmalarındaki usul değişikliği'* ile insanların tanıklıklarının adli bilimlerdeki yeri 'tanıklık çağı' olarak tanımlanmaktadır (Weizman, 2018, s.158). *'Tanık ile kanıt arasındaki fark, kanıt sunulurken, tanığın sorgulanmasıdır. Fakat hukuki süreçler kanıtın çapraz incelemeye ve sorgulamaya tabi tutulmasını talep edip bazı nesnelere öznel nitelikler kazandırırken, tanıktan da olabildiğince nesnel olmasını isteyerek zaten bu ayrımı silikleştirme eğilimindedir'* (Weizman, 2018, s.161) Doğa ve hayvanlar bu görüşmelerde hem konunun objesi hem de tanıkların ifadelerini şiddetin psikolojilerinde, fizyolojilerinde ve yaşam alanlarındaki tahribatla ilişkili olarak yaşam biçimlerinde yarattığı etkilerle kanıtlayabilirler. Benzer şekilde, *'insani savaş hasar tespitinde… bazı silahların sivilleri nasıl etkilediğini tespit ederiz. Neden öldürüldüklerini anlamaya çalışırız'* (Weizman, 2018, s.164).

Hayvana yönelik şiddette, sosyal olarak kabul gören şiddet türleri içinde yer alan mezbahalarda hayvan kesimi ve hayvan parçalarından besin elde edilen tüm sektörler, hayvan deneyleri, avcılık, taşımacılıkta hayvanların kullanılması, yaban hayvanları ve evcil hayvanların rehabilitasyonunda kullanılan yöntemler, ormanlarda üretim esnasında yerlerinden edilme süreçleri, hayvanların eğitilmesi, mal olarak üretilmeleri ve satılmalarından köpeklerin bağlanmasına kadar birçok alan görüşmeciler tarafından ciddi sorunlu alanlar olarak belirtilmiştir. Şiddetin bilinçli, direk olarak ve acı çektirmek maksatlı olması dışında ihmalden kaynaklanan ya da özellikle acı çektirme maksatlı olmadığı düşünülen şiddet türleri de vurgulanmıştır. Sosyal olarak kabul görmeyen şiddet türlerinin yanı sıra kasıtlı olmayan eylemlerin de zararlı sonuçları olmaktadır (Flynn, 2001). 'Kasıtlı' olmadığı iddia edilen şiddet türleri, hem birey sayısı olarak hem de sistematik olarak zarar ve

acı veren eylemlerin sosyal olarak kabul görmeyen şiddet türlerine göre daha yoğun etkilere sahip oldukları bazı görüşmeciler tarafından belirtilmiştir.

İnsanın üretim aşamasında doğa ile karşılıklılık ilişkisinin tahribatı sonucunda yabancılaşma, kişilerin üretim aşamasındaki yabancılaşmayı da içerir. Böylece kişinin kendine ve doğaya ihaneti ve duyarsızlığı ile karşılaşılabilmektedir. Doğa hakkıyla ilgili bir görüşmecinin anlattıklarına göre;

''Osmanlı kayıtlarında, şimdi hatırlamıyorum, bir Ulubey çayı gibi bir çay denize akmakta, akmakta olan bu çayın, çay boyunca tarla sahiplerinin paylaşımına gitmişler. O da Osmanlı şehzadelerin kayıtlarında şöyle geçiyor; en son tarla sahibi diyor ki 'Ben bu sudan daha fazla pay istiyorum'. Ve suyun önünü kapatıyor, nasıl olsa denize gidiyor. O suyun önünü kapatıyor ve kalan suyun tamamını kendi tarlasını sulayarak devam ediyor. Zayi olmasın bu su diyor, israf diyor, kendi tarlasında kullanıyor. Yukardaki tarla sahipleri de mahkemeye veriyor. Mahkeme de bilirkişi tayin ediyor. Kadı diyor ki aşağıdaki tarla sahibine, 'Sen bu suyun önünü kapatamazsın, haksızsın, suçlusun' diyor. Haksızsın, çünkü aşağıdaki böceklerin kurtçukların solucanların da hakkı var o sudan. Sen onların suyunu kapatamazsın, diğer tarla sahiplerinin de bu sudan hak talep edemez, bu suyun denize akması gerekir, herkes eşit paylaşacak diye (karar veriliyor).''

Üretim aşamasında doğayla insanın karşılıklılık ilişkisinin ihaleli sonucunda yoğun zararlar gözlemlenebilmektedir. *'Toprak erozyonu örneğinde, ekinlerin yetiştirilme sürecinde topraktan çekilen besinlerin yeterince yerine konmaması sonucu 'materyal değişimi' konusunda tam anlamıyla bir başarısızlık vardır'* (Swain, 2013, s.70). Bir değer formu olarak para, bizim doğa ile ilişkimizi belirlemektedir. Doğadaki birçok ekolojik süreçler ve yaşam formlarına bu anlamda bir değer biçilmemesinin sorun olduğu düşünülmektedir. Doğal süreçlere değer vermeme sorunu üretimin temelinde, insanın ilk doğa ile etkileşiminde görülür. Doğanın süreçlerin – genel atmosfer sirkülasyonunun, hidrolojik akımlarının,

topraktaki besin döngülerinin- parasal değerinin yanı sıra serbestçe alınacak bir kaynak olarak görülmesinden dolayı, üretim süreçlerinde doğaya bir karşılık verilmeyerek 'doğanın emeğinden' faydalanılmaktadır. Ayrıca bu üretim süreçleri sonucunda da çevreye boşaltılan atıkların boşaltılmasında çevre *'bedava bir giderdir'*. Ancak doğaya verilmeyen değer nedeniyle doğa üretimde sadece *'dışsal ekolojik koşullar'* ya da üretim ilişkilerinin/güçlerinin dışında görülmektedirler (Huber, 2017).

Doğada üretim aşamasında ihlal edilen bazı ilkeleri ekolojinin 10 kuralında görebiliriz; *''Doğanın bütünlüğü ilkesi (örn. besin zinciri), doğanın sınırlılığı ilkesi (örn. sanayileşme, kirlenme sorunları ve nüfusun doğa üzerindeki baskısı), doğanın özdenetimi ilkesi (örn. salgınların ortaya çıkması gibi), doğanın çeşitliliği ilkesi (örn. çeşitli yollardan enerji etmek), doğada hiçbir şey yok olmaz ilkesi (örn. atıklar), doğaya karşı elde edilen her başarının bir de bedeli vardır ilkesi (örn. ikinci termodinamik kanunu gibi), doğanın geri tepmesi ilkesi (örn. kazanılan her zaferden bir süre sonra yenilgi), 'en uygun çözümü doğa bulmuştur' ilkesi (örn. doğaya insan eliyle yapılan her müdahale bir risk taşır), kültürel evrim ve geleneksel ekolojiye saygı ilkesi (örn. eski kuşakların doğa bilgisine saygı göstermek, doğa ile birlikte gitmek ilkesi (örn. sanayi toplumlarında doğaya yabancılaşma nedeniyle ters uygulamalar)''* (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2017, s.22-29).

Doğal süreçlerin yoğun tahribatı nedeniyle görüşmeciler de buna sebep olduklarını düşündükleri üretim biçimlerine örnekler vermişlerdir. Hayvanların yaşam alanlarındaki doğal kaynakların hammadde olarak tedariki ve üretimi aşamalarında; üretim öncesi planlamalarda, üretim sürecinde tek faktörün ele alındığı ve diğer faktörlerin yadsındığı indirgemeci yöntemlerde (örnek; ormancılıkta 'temiz kesim', yoğun ağaç kesimi, tek tip geniş tarım alanları ve yoğun kimyasal kullanımı gibi) ve daha sonrasında değişen çevresel şartların dikkate alınmaması durumlarında (örn. barajlarda hayvanların üreme alanlarını su basması gibi) üretim ile ekosistem arasında çatışmalar belirtilmiştir. Bu süreçler içinde hayvanların yerlerinden edilmeleri, temel kaynaklara ulaşımlarının engellenmesi, popülasyon daralması, popülasyon içi üreme, popülasyonun bir alana sıkışması, besin zinciri süreçlerinin etkilenmesi, trafik kazaları ve baskı nedeniyle bağışıklığın düşmesi ya da atıklar nedeniyle

hastalıkların ortaya çıkması yoluyla yaralanmaların ve toplu ölümlerin yaşandığı, hayvan psikolojilerinin bozulduğu, davranış değişiklikleri gösterdikleri vurgulanmıştır.

Diğer bir yaşam alanı tahribatı olarak yangınlardan bahsedilmiştir. Yangınların yaban hayvanları üzerine olan olumsuz etkilerinde direk etkiler olarak genelde ölümle sonuçlanan yanma ve solunum yetmezliği durumları vardır. Dolaylı etkilerin sonuçlarında, yangınlar nedeniyle yaşam alanlarını tahribatı, besin maddesi eksikliği, çiftleşme ve kuluçka dönemi stresleri, zorunlu göçler ve istenmeyen türlerin alanı istilası gösterilmektedir (Özkazanç ve Ertuğrul, 2011). ‘’*Türkiye’de orman yangınlarının yaban hayatı faunası üzerine olan etkilileri ile ilgili yeterli bilimsel çalışmanın yapılmaması bir yangın ülkesi olan Türkiye için oldukça büyük bir eksikliktir. Türkiye’deki orman yangınları gerek çıkan yangın adedi açısından gerekse de yanan alan büyüklüğü yönünden yüksek istatistiklere sahiptir*” (Özkazanç ve Ertuğrul, 2011, s.129-130). Orman yangınlarının ya da diğer çevre tahribatlarının gerçekleştiği bölgelerde, bölgenin öncesi ve sonrasına ait görüntüler üzerinden adli mimari yöntemlerinin kullanılması sonucunda tahribatın çıkma sebeplerine yönelik kanıtlar bulunabilir.

Barajlar nedeniyle, alt popülasyonların bölünmesine (bazılarının bu sebeple yok olmasına) neden olunması, baraj kapaklarına düşen hayvanlar, su kaynaklarına erişemeyen hayvanlar ve üretim esansında can suyu gibi faktörlere dikkat edilmediği görüşmelerde belirtilmiştir. Habitatların parçalanması ve alt popülasyonlar arasındaki bağlantıyı ciddi anlamda koparan barajlar gibi altyapı çalışmalarının olduğu üretim alanlarında popülasyonların geniş alanda izlenmesi, bu değişen çevre koşullarına hayvanların nasıl adapte oldukları belirlenmeli ve barajların geri dönüşü olmayan ekolojik etkilere karşı çözümler gerektiği araştırmacılarca belirtilmektedir (Ozdemir, Turak ve Bilgin, 2016, s. 489, 502-503).

Çevreci kabul edilen üretim alanlarında da sorunlar görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Rüzgar enerji santralleri (RES) inşaat sırasında veya sonrasında kuş türleri,

beslenme ve üreme alanlarını değiştirebilir, hayvanlar rahatsızlık nedeniyle başka habitatlara kayabilirler ve dolayısıyla çevredeki diğer birey ve gruplarla rekabete girebilirler. Kuş türleri daha fazla enerji harcayacak veya göç süreleri ve yolları uzayacaktır. RES, güçlü rüzgârların bulunduğu göç rotalarının yakınlarına veya üzerine inşa edildiğinden genel kanı göç eden kuşların RES'lere çok çarpacağı ve büyük sayılarda ölümlerin yaşanacağı yönündedir. Habitat kaybı, rahatsızlık, bariyer etkisi ve çarpışma gibi olumsuz vakalar yaşanabilmektedir. RES'in bölgedeki kuşlara etkisi için *''İnşaat öncesi ve sonrası dönemde başta ornitolojik izleme (monitoring) programı''* uygulanması gerektiği, buna göre inşaat öncesinde bölgenin kuş faunası ve hassas türler ile alandaki ya da çevresindeki olası geçiş rotaları belirlenmesi gerektiği ve inşaat bitimini takiben 6 aylık dönemler şeklinde 2 yıl boyunca izleme çalışmaları yürütülmesi gerektiğine dair öneriler mevcuttur (Erdoğan ve diğerleri, 2015). Çevreyle uyumlu kabul edilen üretim alanlarında da habitat parçalanmalarına ve ihmal kazalarına rastlanabildiğinden, üretim biçimlerinin çevreyle uyumluluğu sorgulanarak ve yaşanan sorunlardan yola çıkarak yeni teknolojik alternatifler düşünülebilir.

Teleonomi ilkesi, yaşamın amaca dönüklüğüne verilen isimdir. *'... iki dünyada birden yaşarız- fizik ve kimya kurallarıyla cansız dünyada ve teleonomik ilkenin egemen olduğu biyolojik dünyada.' 'Etkileşim ağı oluşturur ve hareketlerimizin birçoğunu başlarınınkilere bağlı hale getirirler'* (Pross, 2016, s.24-25,28). Araçlarla gereğinden fazla hızlı gitmek (önüne her an bir hayvanın çıkacağını dikkate almadan), yolları yaşam alanlarının ortasından geçirmek, ya da hayvanı gördüğü halde durmamak bu ilkenin ihlalidir. Bu ilkeye karşı gelen kural tanımaz sürücüler gibi, bu durumları ihmal de etmek yerine göre kast yerine göre taksir olabilmektedir. Yaşam alanları daralan hayvanları en çok etkileyen faktörlerden biri de karayollarıdır. Habitat parçalanması sonucunda yaban hayvanları ezilerek veya aracın çarpması sonucu ölmekte ve bu ölümler kimi zaman yaban hayvanlarının popülasyonları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilirler. Hatta bazı türler için bu tip ölümler

popülasyonlarının azalmalarında oldukça yüksek bir paya sahiptir (Özcan ve Özkazanç, 2020). Çoğu zaman hayvanlarla ilgili bir durum olduğunda bunun 'kaza' olduğu dile getirilir, insanların doğal akışının standartları hayvanların varlığını dışladığındandır. Ekolojik köprüler, Yaban Hayvanı Uyarı Levhaları (YHUL), yol kenarlarına tel çitler, yaban hayvanlarının geçebileceği standartlarda doğal alt geçitlerin düzenlemeleri, uyarı levhalarına ek olarak büyük reklam panolarının ve ışıklı levhalar (Özcan ve Özkazanç, 2020) gibi yaban hayatı geçişleri için dikkate alınmaması, aslında temeldeki sorunun göstergesidir. Üretim faaliyetlerinin temelinde çevre bedava kullanıma açık bir alan olarak görülür ve dolayısıyla ilişkiler yadsınır. Bu bakımdan gerekli önlemlerin de alınmadığına tanık olunmaktadır. Karayolunun özelliği, yolun arazi kulanım yapısına uygunluğu, sürücü davranışları, araç ve çevresel faktörler, trafik kazalarının meydana gelmesinde rol oynayan en temel faktörlerdir. Trafik kaza verilerinin Emniyet Müdürlüğü'nce düzenli tutulmaması, kaza verilerinin düzenli olarak bilgisayar ortamına aktarılmaması, koordinat bilgilerinin alınmaması gibi temel problemler ileride yapılacak olan çalışmalar için sıkıntı olabileceği gibi mevcut çalışan sistemlerin de güncelleştirilmesini aksatacaktır. CBS veri tabanındaki detaylı verilerle, kazaların analizlerinde daha önceden elde edilmeyen istatistiksel bilgilerin bu teknolojiler sayesinde üretilebileceği ve bunların da kazaların sebeplerini belirlemede etkili olacağı görülmüştür' (Geymen ve Dedeoğlu, 2016). 'Dikkatsiz sürücüler' temelde üretim biçiminin sosyal alana yansıyan öğeleridir. Üretim aşaması ilişkileri yadsıdığı gibi sürücüler de ilişkileri yok sayar ve onlar için değersizleşir.

Çocuğun istismarı vakalarında olduğu gibi, hayvana yönelik şiddette de yaraların farklı iyileşme sürelerinin incelenmesi ile belirlenmektedir. Motorlu araç kazaları ve kaza nedeniyle olmayan yaralanmalar arasındaki farklar karşılaştırılarak bazı standartlar belirlenerek, şiddet tespit edilebilir. Örneğin, kafatası çatlakları kaza olmayan darbelerde 10 kat daha fazla görülmektedir. (Reisman, 2019). Şiddet uygulayanların genel kullandıkları

bazı bahaneleri vardır – ‘köpek düştü, köpek bana saldırırken kendimi korumak zorunda kaldım vb.’. Şiddetin belirlenmesi için verilen ifadeler ile yaralanma durumları iyi karşılaştırılmalıdır (Reisman, 2019). Şiddet uygulayanlar zaman zaman medyada kullanılan dili kullanmakta, köpeklerin saldırganlıklarını ve kendilerini korumak zorunda kaldıklarını belirtmektedirler. Görüşmeciler, veteriner hekimlere adli veteriner hekimliği eğitimleri veteriner hekimlere verilmediğini belirtilmiştir. Tecavüz ve ateşli silahla vurulma vakaları gibi muayene ile kolayca belirlenebilen şiddet vakalarının dışında zararın ya da ölümün sebebinin belirlenmesinin daha güç olduğu diğer şiddet vakaları için farklı sebepten kaynaklanan olguların karşılaştırmalı çalışmaları ile standartlar oluşturulabilmektedir. Adli veteriner hekimliği ilgilendiren bu standartlar böylece veteriner hekimlere sunulabilmektedir. Trafik kazalarının da ne kadarının kast içerip içermediği bilinmemektedir. Görüşmecilerin ifadelerine göre genelde ihmal şiddeti kapsamında ele alınsa da bilinçli olarak araçla ezme ve çarpma vakalarının sayısının oldukça fazladır.

Tarım ilaçları ile zararlı bulunan böcekler ile yararlı böceklerinin ölmesinin yanı sıra, bağışıklık kazanan böcek ve sivrisineklerin varlığı, kuşlar, kelaynaklar ve leylekler gibi böcek yiyici birçok canlının ölmesine neden olmuştur. Bağışıklık kazanan sivrisinekler ile geçmişte sıtmanın yeniden ortaya çıktığı bilinmektedir. Yılan türlerinin %85’inin Türkiye’de zehirsiz olması ve fare yedikleri için tarlanın bekçisi kabul edilmektedirler. Yılan kartallarının yılanla beslenmesi sonucunda yılanlar da ekolojik denetim altındadırlar (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2017). Ancak, yılanların günümüzde çok öldürüldüğü ve bu konuda bilinçsizliğin olduğu görüşmelerde belirtilmiştir.

Pestisit ithalatçısı olan Türkiye’nin ekonomik ve ekolojik anlamda zarar girdiği, tarım zararlısı olarak kabul edilen canlıların tarım ilaçları sayesinde daha dirençli hale gelerek daha fazla pestisit kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kimyasal mücadele yerine kültürel tedbir, biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemleri kullanılması önerilmektedir (Kurdoğlu ve

diğerleri, 2017). Tarımın biyolojik çeşitlilik ve yaban hayatı ile ilişkileri, karşılıklı etkileşimi ve faydaları gözetilerek, hayvanlardan dışlanmadan ekolojik olarak sürdürülebilir uygulamalar ile biyoçeşitliliğin her alanda olduğu gibi üretim alanlarında da desteklenmesi, üretim ile doğal bitki örtüsü arasında organik ilişkilerin korunması, biyoçeşitliliğin tarımla bir arada olması gerektiği belirtilir. Bugünkü gözlemlenen uygulamalarda ise toprakların 'çok şiddetli' asidik olması, organik karbon ve organik maddeler açısından fakir olduğu, toprak canlılarının besin bulamayıp çoğalamayınca toprağın kendini yenileyemediği rapor edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, aşırı derecede tehlikeli (bradifacoum) ve çok tehlikeli (carbofuran) gibi haşere ilaçları serbestçe satılmaktadır. İnsanlarda da çok sayıda zehirlenme vakası görüldüğü belirtilir (Kurdoğlu ve diğerleri, 2017).

Bulgulardan yola çıkılarak, tarım alanlarında verimi yükseltme yerine alanların genişletilerek miktarı arttırma yoluna gidilmekte ve tarım alanları yaban hayvanlarının yaşam alanlarına doğru genişlemektedir. Tarım zararlısı olarak görülen hayvanların kendi doğal düşmanlarıyla, yabani otların da aynı şekilde pestisit kullanılmadan doğal bütüncül yöntemlerle denetim altına alınabildiği ve daha çok verim sağlanabildiği örnekler vardır (Fukuoka, 2011; Kışlalıoğlu ve Berkes, 2017). Bir görüşmecinin de belirttiği gibi, bütün canlıların bir arada olduğu eski tarım yöntemlerinin verimli olduğu uygulamalar olmuştur. Yoğun olarak kullanılan tarım ilaçları ve sulama sistemleri, ormansızlaştırmanın ve toprakta yapısal değişikliklere, toprakların çoraklaşmasına ve topraktan elde edilen verimin zamanla azalmasına neden olmaktadır. Üretim ve zarar dengesi sağlanamadığından hayvanlarda zincirleme birçok etki gözlemlenmektedir. Hayvanlar yaşam alanlarında üretim ve turizm faaliyetleri nedeniyle, küçük boyuttaki hayvanlar toplu olarak ölmekte, büyük boyuttaki hayvanların güçsüz olanları geride kalmakta ve kaçabilecek durumdakiler alanı terk etmeye zorlanmaktadır.

Görüşmeciler eski kuşakların tarım ve hayvancılık uygulamalarını doğa bilgisi açısından iyi uygulamalar olarak belirtmişlerdir. Modern tarım uygulamalarından örnek verecek olursak, yaşanan ya da yaşanması beklenen gıda krizlerinin sebepleri olarak üretim biçimlerinden ziyade nüfus artışı gibi başka ikincil sebepler öne sürülmektedir. Krizlerin çözümünde *'en az nüfus kadar hızlı ilerleyen bilim'* göz ardı edilmektedir (Swain, 2013). Uygulanan çözümlerde doğal çevreye dair yeterli bilgiye sahip olmaması durumunda gelecekte daha büyük sorunlara neden olunduğu görüşmeciler tarafından birçok alanda belirtilmiştir. Bugünün uygulamalarının aksine doğal tarım ilkelerine dair *'toprağı sürmeme, suni gübre ve hazırlanmış kompost kullanmama, yabani otları toprağı sürerek ya da herbisitlerle yok etmeme, kimyasallara bağlı kalınmaması'* gibi önermeler bulunmaktadır (Fukuoka, 2011, s.61). Bazı hastalıkların önlenmesi için de hayvanların genetiğine müdahale edilmesi de indirgemeci bilim anlayışının ürünüdür. İndirgemeci anlayışla yapılan üretim veya bilimsel yöntemler, doğal ilişkilerin anlaşılarak dönüşümü ve adaptasyonuna değil, zararlı ya da sorunlu olarak görülen 'özde yer aldığı' (doğası) düşünülen taraflara direk yoğun müdahale ve yok etme ile çözülmeye çalışılmaktadır.

Görüşmeciler, hayvanların yaşam alanları nedeniyle baskı altında olduğundan, yasal hayvan ticareti ya da kaçakçılığının gerçekleştiği olumsuz koşullardan (örn. birim alan başına düşen hayvan sayısı gibi) bahsetmekte ve bunlarla ilintili olarak salgın hastalıklardan endişe duyduklarını belirtmektedirler. Genel olarak önerilen bir hipoteze göre, ekolojik ve sosyo-ekonomik durumlar, ortaya çıkan patojenlerin çoğunun yaban hayatından ilk olarak çıktığı ve insanlara geçtiği bilinen bazı virüslerin; Ebola, Marburg, HIV-1, HIV-2, Sin Nombre, Nipah, Hendra ve Menangle, Batı Nil, Borrelia burgdorfei , MERS vb., yaban hayatı orijinli olduğudur (Cunningham ve diğerleri, 2017). Hayvan koruma politikaları ve istilacı türlerin ülkeye girişindeki denetimlerle insan hareketleri/ faaliyetleri belirlenerek, yaban hayvanları kaçakçılığı önlenebilir. Hastalıkların kontrol edilmesi ve önlenmesi için halk sağlığı,

veterinerlik hekimliği, hayvan yönetimi ve ekolojik yaklaşımlar birlikte kullanılabilmektedir. Görüşmecilerin ifadelerinde belirttiği sorunlar ışığında, veteriner hekimliğinin gelişimi ve tıp doktorları ile multidisipliner çalışmalarda bulunmaları, hayvan ticaretinin kontrolü ve bağımsız heyetlerin salgınları takibi (ekonomik çıkardan bağımsız olması amacıyla), biyoçeşitliliğin korunması ve hastalıkların ortaya çıkmasına neden olan biyoçeşitliliği azaltıcı etkenleri anlamak gerekmektedir. Artan antibiyotik ve aşı üretimi enfeksiyonlarla mücadelede başarılı olamadığı gibi bakteri patojenlerinin bağışıklık kazanmasına ve zoonozlarda artışa sebep olmaktadır. Zoonoz hastalıklardan da en çok küresel olarak yoksulların etkilendiği düşünülmektedir (Cunningham ve diğerleri, 2017). Bir zarara neden olan; birincil sebeplerin önüne ikincil sebepleri getirerek gerçek sebeplerin örtülmesi, kişilerin ilişkileri anlamlandırma konusunda idealist/ilişiksiz bir bakış açısına sahip olmalarına ve komplo teorilerine yatkın olmalarına neden olabilir. Bir görüşmecinin belirttiği gibi doğada ve hayvanlarda yaratılan olumsuz koşulların yarattığı salgınlar biyolojik silahlardan daha zararlı etkilere neden olabilmektedir. Günümüz koşullarının yıkıcılığının, gerçekte komplo teorilerini geride bırakacak yoğunlukta olduğu söylenebilir.

Üretimde verimden ziyade alanların genişletilmesi ve hayvan üretiminde alan başı hayvanlarda birey sayılarının göz ardı edildiği görülmektedir. Bir yanda istifçilerin ihmal şiddeti yasadışı sayılırken, diğer yanda hayvansal ürün endüstrisinde, yaşam alanlarındaki üretim ve avcılık ile yaban hayvanlarının popülasyonlarının dar bir alana sıkıştırılması ve barınaklarda hayvanların toplu halde tutulması yasal kabul edilmektedir. Hayvan üretiminde, yaban hayatında ve şehirlerde hayvanlarda görülen bu popülasyon baskısı ve hayvanların yer değiştirmesi sonucunda (hayvan kaçakçılığı ya da yerlerinden edilmeleri nedeniyle ya da başka alanlara terk edilmeleri/salınmaları nedeniyle) gelişen salgınların dikkate alınması gerekmektedir. Üretimde yaratılan bu düzensizlikleri ve zararların sonucu olarak hastalıklar, yaralanma ve ölüm sonucunda şiddet belirlenebilmektedir.

Ormancılık, tarım, barajlar, madencilik gibi habitat parçalanmasına neden olan faaliyetlere ek olarak, avcı nüfusunun genel popülasyona göre çok olması, personel ve araç yetersizlikleri, ormancılık faaliyetleri nedeniyle doğa koruma denetimlerinin baskılanması gibi sebeplerle kaçak avcılık engellenememektedir. Görüşmeciler tarafından belirtildiği gibi, yöre halkından kişilerin tür ayırt etmeksizin hayvanları vurması ve avcıların 'en iyi bireyi avlama' gibi motivasyonları hayvanları yaşam alanlarından tekrardan sürmektedir. Sanayi atıklarından, yaşam alanının parçalanmasından, vurulmaktan ya da canlı olarak toplatılarak ticaretinin yapılmasından kurtulabilen yaban hayvanları, beslenebilmek için evcil hayvan çiftlikleri, tarım arazilerine ve şehirlerin çöplüklerine ulaştıklarında insanların üretim alanlarından hayvanları uzaklaştırmak için ya da insanların yerleşim alanlarına gelmeleri nedeniyle duyulan korkulardan dolayı hedef haline gelmektedirler. Büyük sanayii kollarının hayvanların yanı sıra küçük ölçekli balıkçılık ve küçük ölçekli tarım alanlarına ve hayvansal ürün üretimi -çobanlık, arıcılık- faaliyetlerine dolaylı etkileri nedeniyle, bu söz konusu üreticiler hayvanlarla yoğun çatışma içine girmektedirler. Sonuç olarak yaban hayvanları; yaşam alanlarındaki üretim faaliyetlerinde ya da insan çatışmaları durumunda bir üretim atığı/zararlısı olarak sürülebilmekte ya da yok edilebilmektedirler.

Evcil hayvanlardan kedi ve köpeklerin popülasyonları üreticiler tarafından yoğun olarak arttırılarak mal olarak tüketiciler tarafından sahiplenilmektedir. Suç çeteleri tarafından köpekler üretim aracı olarak dövüştürülerek, yani 'çalıştırılarak', üzerlerinden kazanç sağlanabilmekte ve kaybeden, güçten düşen, yaralanan ve ölmek üzere olan köpekler terk edilmektedirler. Terk edildikleri yerlerde suç ortamı yaratılarak başka dövüşlere tanık olunabilmektedir. Ormanlara terk edilen hayvanlara bakan gönüllüler de ekonomik baskı altında kalmakta, hayvanlara karşı vicdani sorumlulukları istismar edilmektedir. Tüketici anlayışında olan evcil hayvan bakıcıları diğer kişiler, hayvanları kullanım amaçlarına artık uygun olmadıkları düşünüldüğü durumlarda (hayvanların yaşlanmaları, kişilerin sevilmek gibi

kişisel tatminlerini artık karşılamamaları veya hayvanların dövüşleri kaybetmeleri vb.) hayvanlar kullanım- dışı görülerek ölüme terk edilmekte veya direk öldürülmektedirler. Türleri ile bağdaşmayan ortamlara sokulan hayvanların üzerindeki psikolojik ve fizyolojik (anomaliler, salgın hastalıklar, zoonozlar ve diğer bağışıklıklarını etkileyen hastalıklar, sakatlanma ve yaralanma vb.) etkiler, onların tehlikeli ya da zararlı görülmeleri sonucunda (saldırgan, hasta, pis vb.) suçlu atfedilmelerine neden olmaktadır. 'Canavar kurtlar, saldırgan başıboş köpekler, pis kediler, zehirli yılanlar vb.' benzetmelerle bir suçlu gibi infaz edilmeleri medya organları ve toplumsal söylemler tarafından meşrulaştırılmaktadır. Yoğun balıkçılık faaliyetleri, su kaynaklarına boşaltılan sanayii atıkları ve kafes balıkçılığında yem olarak kullanılan balık türlerinin balık ununda kullanılması gibi nedenlerle azalan balık nüfusu nedeniyle besinsiz kalan yunuslar balık avlamak için küçük balıkçılar ile çatışmakta, besinsizlik ve çevre kirliliği sonucunda salgın hastalıklara yakalanmakta, ağlara takılarak ölmekte ve nadir olarak vurulmaktadırlar. Yaşam alanlarındaki sorunlar nedeniyle azalan yaban hayvanlarının popülasyonları atık olarak görülerek toplu halde ormanlara veya sokaklara terk edilen köpekler yaban hayvanları veya insanlar ile çatıştıklarında, kolayca suçlu ve zararlı konumuna getirebilmektedirler.

Hayvanların suçlu olarak tanımlanma süreçleri, bu çatışmanın birincil değil ikincil sebeplerine bağlanmasından kaynaklanır. Lynch'in bahsettiği ceza yasalarındaki sınırlı tanımlara (nedensellik ilişkisi kurulmayan münferit olaylar) dayandırılan çalışmalar gibi, o andaki insan- hayvan çatışması değerlendirilir (Stretesky ve diğerleri, 2014). Zararın oluşmasındaki birincil sebepler dikkate alınmaz. Bu aynı zamanda Douglas ve Munn'un olay yeri incelemedeki 'sahneleme' aşamasıdır. Birincil sebeplerin sonucu olan ikincil sebeplerin ana sebepler olarak görülmesi, aynı zamanda gerçek sebeplerin örtülmesini sağlar ve bir 'sahneleme' görevi görür.

Dünya'da Yeni Zelanda'da kuş popülasyonlarının azalması kedilerin avcılığına bağlanarak habitat tahribatına neden olan diğer ana faktörler koruma politikalarında göz ardı edilebilmektedir. Örneğin, zoo arkeoloji ile hayvan fosillerinde yapılan incelemelerle, Pasifik Adaları'na insanların gelmesi ile binlerce kuş popülasyonunun yok olması büyük oranda avcılık ve habitatların tahrip edilmesi sonucuna bağlanabilmektedir (Duncana ve diğerleri, 2013). Benzer şekilde görüşmecilerin ifade ettikleri gibi, ikincil sebepler (yunusların avladıkları balıkların sayısı, ormanlara atılan köpeklerin yaban hayatına etkileri vb.) abartılarak birincil sebeplerin üstü örtülmekte, kimi zaman da medyada hayvanların hedef haline getirildikleri görülmektedir. Oysa ki, tüm bu durumlarda insanların yoğun endüstriyel balıkçılığı, denizlerdeki kirlilik, balık unu için belli balık türlerinin yoğun avlanması, köpeklerin yoğun olarak üretilerek ormanlara ölüme terk edilmeleri, yaban hayvanları popülasyonlarını büyük ölçüde etkileyen üretim ve avcılık faaliyetleri, kaçak getirilen istilacı kuş türlerinin yerel kuş popülasyonlarını baskılaması, kuşların yaşam alanlarının yoğun tahribatı vb. gibi etkenler birincil sebeptir.

Sahnelemenin arka planında; sanayii atıklarının denetimlerde belirlenememesi (örn. denetime gelindiğinde uygun şartların 'sahnelenmesi'), tür çeşitliliğinin belirlenmesinde hayvanların kayıtlarının tutulmasında yetersizlikler (örn. tür çeşitliliğinin ve popülasyonun hastalıklarının belirlenmesinde multidisipliner çalışmaların yapılamaması, kısa dönemli çalışmalar vb.), hayvana şiddet vakalarında kanıtlara ulaşamama (örn. ormanlara atılarak ya da toplu olarak zehirlenen köpeklerin sayılarının bilinmemesi, kamera ve şahitlere ulaşamama, hayvanlara yönelik şiddet türlerine dair kayıtların tutulmaması, adli veteriner hekimlik süreçlerinin uygulanmaması ve raporların tutulmaması, yolsuzluk, çocuk istismarı gibi ilişkili diğer suçların tespit edilmemesi), köpek dövüşleri gibi bireylerin bağlantılı olduğu organize suçların belirlenememesi (örn. uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, cinayetler vb.), hayvanlarla ilgili olarak halk sağlığı ile ilgili durumların ortaya çıkmaması (örn. çiftlik

hayvanlarındaki hastalıklar gibi birçok zoonoz hastalıkları ölçecek bir ölçek ve kriterlerin olmaması), hayvanlarla ilgili konuların çoğunlukla gönüllülüğe dayandırılması (örn. kanıtlara ulaşma, işe uygun kişilerin rehabilitasyon merkezlerinde bulunmaması, yaban hayvanları ve sokakta yaşayan hayvanların tedavi, beslenme ve adli süreçlerin masraflarını kendilerinin karşılamak durumunda olması) ve hayvanlarla ilgili kişilerin tehdit edilmesi gibi ilişkili durumlarla karşılaşılmaktadır. Hayvana yönelik şiddetin kör alan olmasından kaynaklı olarak, pek çok suç ilişkisi ağlarının (örn. kara para aklama, yolsuzluk, farklı türlerde kaçakçılık, aile içi şiddet vb.) belirlenemediği vurgulanmaktadır.

Görüşmeciler tarafından; türlerin korunması ve üretim faaliyetlerinin düzenlenmesi için doğal alanlara yönelik popülasyon çalışmalarındaki eksiklikler ve hayvan kaçakçılığı sırasında kontrollerde analizlerin yapılabilmesi için bu konuda eğitimli personel ve araçların eksikliğine vurgu yapılmıştır. Bu sorunlarla mücadele yöntemlerinin Dünya'da birçok örneğine rastlanabilmektedir. CODIS (Birleşik DNA İndeks Sistemi) sistemine benzer STRAND bulut uzman sistemleri ile CITES ile korunan nesli tehlikede olan hayvanlar DNA barkodlama teknikleri ile ele geçirilen hayvan numuneleri üzerinden belirlenebilmektedir (Vaneka ve diğerleri, 2019). Hayvanların boynuz, iskelet, kafatası, dişler, kuşların tüyleri ve yumurtaların ve diğer parçalarının morfolojik özellikleri belirlenebilmektedir (FWG, 2014). Özellikle yurtiçine getirilen egzotik ve evcil hayvan ticaretinde hastalık taramalarının olmadığı ve çok sayıda hayvanın ticaret sırasında öldüğü durumlarda salgın hastalık ekolojisi çalışmaları faydalı olabilmektedir (Marano ve diğerleri, 2007). Yaban hayatını epidemiyolojisinde genetik ve genomik çalışmaları yapılabilmektedir (Blanchong, et al., 2016). Hayvanların yaşam alanlarından kesilen ağaçlardan ticareti ve kaçakçılığı yapılan tahtaların kimliklendirilmesinde veri analizleri uygulanabilmektedir (Schmitz, 2020). Rüşvet ve diğer kişisel çıkarlar gibi yolsuzluğun yaban hayvanları kaçakçılığı ve kaçak avcılığı ile ilişkileri (Martini, 2013), hayvan kaçakçılığında sıkça kullanılan bir yol olan deniz

taşımacılığında denetim için dikkat edilmesi gereken noktalar (Zavagli, 2021) ve kaçak avcıların motivasyonlarına etki eden toplumsal, cemaat ve bireysel faktörler (Moneron ve diğerleri, 2020) belirlenerek ve bu şekilde birçok alan bir arada çalışılarak hayvan kaçakçılığı ile mücadele edilebilmektedir.

Adli DNA analizleri bugün ceza soruşturmalarında gerekli bir araçtır ve bu analizler sayesinde kişilerle olay yeri ilişkilendirilebilmektedir. DNA profillendirmedeki teknolojik gelişmeler sayesinde hayvanlarla ilişkili suçların belirlenmesinde, popülasyonların belirlenmesinde ve yaban hayatı rehabilitasyonunda kullanılmaktadır. Bu yöntemler, kaçakçılık yoluyla kaçırılan ya da üretim faaliyetleri nedeniyle alanları daralan hayvanların popülasyonlarının, türün hangi bölgeden/ ülkeden geldiğinin, hayvan parçaları bulunduğunda ya da ele geçirildiğinde parçaların hangi türe ait olduğunun ve hibridleşme nedeniyle risk altında olduğu düşünülen hayvanların belirlenmesinde kullanılabilmektedir (Huffman ve Wallace, 2012).

Görüşmeciler zehirlemelerin kaynağının belirlenemediğini belirtmektedirler. Bu nedenle yurtdışında bir laboratuvarda çalışan adli kimyagere bu konu danışılmıştır ve zehirlenme sonrası inceleme süreçlerini anlatmıştır; *'patolog adli veteriner hekim hayvanlarda nekropsi yapar ve kanıtı laboratuvara yollar. Genelde zehirlenen yaban hayvanları alındıkları zaman klinik belirtilerine rastlanmaz. Eğer ki oldukça yakın bir zamanda hayvan zehirlendiyse, -kuş türlerinde- sıkılmış pençelere ya da ayaklara rastlanır ya da kusma ya da sıkıntı belirtilerine rastlanır. Olay yeri incelemedeki görevlilerin zehirlenme belirtileri olay yerinde belirlemesi ve hayvanı/hayvanları teslimi ile birlikte bu belirtileri rapor etmesi beklenir. Eğer zehirlenmeden şüpheleniliyorsa ya da hayvanın /hayvanların ölüm nedenine dair çok açık emareler yoksa, patologlar hayvandan mide içeriğine bakarlar. Mide içeriği boş ise sindirim borusunda materyale bakılır. Bazı durumlarda da son çare olarak mide, sindirim borusu ve boğaz kazılarak materyal bulunmaya çalışılır. Daha*

sonradan adli kimyacılara verilerek spektormetrilerde ve kromatografilerde maddeler test edilir'. Laboratuvarda karbamat gibi birçok pestisit ve striknin gibi maddelerin analiz aşamaları gibi teknik süreçlere ihtiyaç duyulmaktadır. Zehirlenmenin etkileri oldukça fazladır, çünkü birçok hayvan türü etkilenmektedir, ikincil ve hatta üçüncül zehirlenmede başka hayvanlar ölebilmektedir. (Stroud, ve Kuncir, 2005). Bir görüşmecinin dediği gibi, ağır metal toksinlerinin nereden kaynaklandığını belirlemek oldukça zordur, örneğin talyum gibi uzun süre sonra etki eden maddelerde hayvan uzun süre seyahat etmiş olabilmektedir. Kurşun, civa ve arsenik ise hayvanın sisteminde birikerek, birçok kaynaktan birden gelmiş olabilmektedir. Hayvanların tırnaklarında ve pençelerinde yediklerine dair emareler aranır. Bölgede önceden gerçekleşen zehirleme olayları ve hangi tür zehirlerin kullanıldığı, alandaki mevcut pestisit kullanımları ve türleri gibi bilgiler araştırılır (Stroud ve Kuncir, 2005).

Pestisitlerin ve av silahlarının kolay erişiminin olması en büyük sorunlardan birini oluşturduğu görüşmeciler tarafından belirtilmektedir. Hayvanların ölümlerine en çok neden olaylardan ikisi zehirleme ve tüfekler ile vurulma vakaları, aynı zamanda insanların da sağlığı ve güvenliği açısından da önemli bir sorundur. Umut Vakfı'nın 2020 yılına ait silahlı şiddet ile ilgili hazırladığı rapora göre; yıl içinde yaşanan 3 bin 682 silahlı şiddetin yüzde 85'inin ateşli silahlarla işlendiği, silahların 303'ü tüfek, bin 825'i tabancadan oluşmaktadır. 2019 yılı istatistiklerine göre ise; Türkiye genelinde basına yansıyan 3 bin 623 silahlı olayların 2 bin 867'sinde ateşli silahların bin 402'si her tür tüfekten oluşmaktadır (umut.org.tr).

Görüşmeciler tarafından belirtilen hayvanların zarar gördükleri durumlarda, hayvanlardaki fiziksel ve psikolojik sorunlara neden olan bazı unsurlara farklı gruplar dahilinde bakabiliriz. Bedensel zarara neden olan araç ve maddelerden; kolay erişimin sağlandığı tarım ilaçları, fare zehirleri ve av tüfeklerinin yanı sıra atıklar incelenebilir. Hayvanların türlerinin özellikleri ile bağdaşmayan yaşam koşullarında öne çıkan faktörler; çok kalabalık ve dar alanlar, uzun süre bağlı tutulmaları, havalandırma-ses-ışık koşulları ve

kafeslerin koşullarıdır. Bu tip araçların, maddelerin ve yaşam koşullarının özelliklerinin etkilerini yansıtan hastalıklar, yara izleri, yapısal tahribatlar, türe göre stres belirteçleri vb. gibi emarelerin farklı özellikleri bir araya getirilerek standartlar oluşturulabilir. Farklı özellikler bizi farklı yöntemlere ve yöntemlerdeki sorunlara götürebilmektedir.

Hayvanlara, onlara bakanlara ya da onlar üzerinde çalışma yapanlara tehdit/taciz ve diğer şiddet türlerinin yaşandığı olaylarda, o bölgede hayvanlara ait çalışmaların, raporların ve kayıtların incelenmesi, genel çevrede gerçekleşen ve faillerin sosyal, ekonomik ve suç ilişkileri (ilişkili olabilecek genel denetim ihlalleri, davranışsal ve psikolojik profillin çıkarılması, yolsuzluk, aile içi şiddet, organize suç vb.) geniş kapsamda ele alınmasının faydası örtülü gerçeğin ortaya çıkmasında önemlidir. Bir görüşmecinin belirttiği gibi, bir çocuğun cinsel istismarı sonrasında ormana atılan, çocuğun çevresi tarafından ölüm nedeni olarak köpeklerin çocuğu parçaladığı ifadeleri yer almış ve bütün köpeklere linç söylemleri geliştirilmiştir. Utancı gizleme adına bazı durumlarda tanıklık yapılmaktan kaçınılmakta ya da gerçekler saptırılmaktadır.

Hayvana yönelik şiddetin sebeplerinden bilimsel gelişmelere de katkı sağlanabilmektedir. Hayvan deneylerinde ve hayvansal ürün üretimi ve diğer tüketim alanları için hayvan popülasyonlarının yoğun olarak arttırıldığı (örn. kedi- köpek üretimi) veya azaltıldığı (örn. kara ve deniz avcılığı) üretim biçimlerinde verimsiz uygulamalar (çevresel koşulların ve etkenlerin bireyler üzerindeki en küçük yapıdan genel bedensel bütünlüğüne ve çevreyle ilişkilerine etkisine kadar) belirtilmektedir. Uygulamalar neticesinde çıkan sorunlar (hayvanlarda ve insanlarda yaşanan toplu ölümler, hastalıklar ve tedavilerden verim alınamaması, davranış bozuklukları, artan şiddet olgusu vb.) insanın doğa ile ilişkisini sınırlayan noktaları (indirgemeci, ilişiksiz ve zararlı) tespit etmemizi sağlayabilmektedir. Üretimlerin etkileri sonucunda, ‘suçun üretildiği’ sosyal alanlar oluşmaktadır. Suçu işleyen faillerin algılarının aynı şekilde ilişiksiz yapıdaki motivasyonları (örn. güç elde etme

motivasyonları), zararların tespitinin bütünsel yapısı sayesinde belirlenebilir. Üretim biçimlerinde ve bilimsel çalışmalarda niteliksel bir dönüşüme/uyuma geçilebileceği ve suçluların her ne kadar iyi 'sahneleme' becerileri olsa da suçluların bir adım ötesine geçilebileceği öngörülebilmektedir.

Her faaliyet doğada bir düzensizlik yaratır, ancak bunun yoğunluğu ve niteliksel bir değişime dönüşmesi sonucunda koşullar şiddeti meydana getirebilmektedir. Bu durumun bertaraf edilmesi için, Rees'e (2003) göre, niceliksel artış yerine niteliksel bir sosyal gelişime ihtiyaç duyulmaktadır ve niceliksel değişimlere giden sosyal politikalar değişim için yeterli değildir. Bir başka değişle, yüzeysel niceliksel değişimler zararları ortaya çıkaran faktörleri çözecek nitelikte değildir. Ekoloji ile uyumlu bir ekonomi için devamlı gelişen bir büyüme yerine kararlı halde kalan, kaynakların üretimi ve atık yönetimi oranlarının ekosistemlerle uyumlu olması çözüm olarak görülmektedir (Rees, 2003).

Hayvanlar köleler gibi edilgen olmak durumundadır. '*Doğanın egemenlik altına alınışı, insanın egemenlik altına alınışı…geniş alanlar üzerinde toprak sahipliği ancak köleler sayesinde değer kazanmıştır'* (Solok, 2018, s. 179). Hayvana şiddet konularının göz önünde olmamasının ekonomik çıkar ilişkileriyle bağlantısı için hayvanın toplumdaki konumunun nasıl tanımlandığına bakabiliriz. Hayvanlara dair yargılarda hayvanlar da esirler gibi *'konuşamaz, anlatamaz ve duyulmaz'* (Öztürk, 2017).

Aristoteles kölelerin hayvanlar gibi olduklarını tanımlamıştır, her ikisi de yaşamsal ihtiyaçları için bedenlerini kullanmaktadır. Bu bakımdan beden işçiliği özgür insanların seviye olarak altında görülmektedir. Plato'da aynı şekilde, 'yarı insan' oldukları için zanaatçılara vatandaşlık vermeyi reddetmiştir. Aristoteles aynı zamanda, bazılarının doğumdan itibaren yönetilmeye, diğerlerinin de yönetmeye elverişliliğinden bunun bir gereklilik olduğundan bahsetmiştir (Baker, 1947).

Hayvan özelliklerin değersizleştirilmesi ya da örneğin aile ilişkileri gibi duygusal durumlarının yadsınması üretim sürecinde indirgemeci ve ilişiksiz uygulamaları devam ettirmektedir. Bilimsel çalışmalarda da bu ilişiksiz durumun olumsuz yansımalarına örnek olarak bhayvanların deneyler için laboratuvarlara tedarik edilmesi, barınaklardan kedi ve köpek alınması (Güven ve Kınıkoğlu, 2020), *'çevresel etkilere karşı şartlı psikolojik refleksinin'* (Güven ve Kınıkoğlu, 2020) yok sayılması verilebilir. Üstelik laboratuvar gibi çevresel değişkenlerin sonuçları etkilemesi, kendiliğinden gelişen hastalıkların suni yolla yaratılması, genetik ve fizyolojik farklılıklar gibi sebeplerle hayvan deneylerinde sonuçların insanlara doğrudan uyarlanamamasında sorunlar yaşanmaktadır (Güven ve Kınıkoğlu, 2020). Ayrıca böyle bir bakış açısından dolayı hayvan deneyleri ile yapılan çalışmaların alıntılanmasının çok düşük oranda olduğu ve verimsiz olduğu belirtilmektedir (Güven ve Kınıkoğlu, 2020).

Hümanizmin metafizik varsayımları, *'hayvan ve insan, aklı olan ve duygusal olan, ruh ve madde, özgürlük ve determinizm, ahlak yasası ve doğa yasası, kültür ve doğa arasındaki yarılmayı sürekli derinleştiren Batı metafizik geleneği'* ile yaratılan dualiteler birçok ilişkinin yadsınmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2017, s.155).

Bir görüşmecinin hayvana yönelik şiddetin kabul gören anlayışın nedenlerine dair yorumunda;

"*Hep bir kurbanın aşağılanma durumu var. İşte fakirler, niye fakir çünkü tembeller. Siyahlar işte ikinci statü insan. Hasta insanlar niye hasta çünkü pisler. Hayvanlar niye kullanılıyor, tabii ki kullanılacaklar çünkü onlar aptal. Sürekli bir kurbanı suçlama geleneği, insanlara karşı da bu uygulanmış, hayvanlara karşı da bu tarih boyunca uygulanmış. Bunun uzantılarının hala daha 21.yy olması çok garip değil mi?" (G29)*

Bu cümlede hayvanların özelliklerinin değersizleştirilmesi ve aşağılanmasına tanık oluruz. Başka bir görüşmecinin de dediği gibi;

"Zekaya sahip olmadıkları iddia ediliyor, toplumda böyle kabul görmüş bir yargı var. Aptal oldukları, aptal oldukları için gözden çıkarılabilecekleri, işkence gördüklerinde tepki verilmesi gereken bir şey değil gibi yargılar çok yaygın. Aptal oldukları için hissedemeyecekleri travma yaşayamayacaklarına dair bir yargı var." (G13)

Lombrosso'nun, suçluluğu hayvan içgüdüleri ve hayvan vahşiliği ile ilişkilendirerek suçluları insanlardan ayırmıştır, başka bir forma sokmuştur. Halen daha günümüzde devam eden toplum algısında hayvan -insan düalitesi ile içindeki hayvanı (içgüdülerini) baskılayan kişiler, örneğin hayvana tecavüz olgularında, inandırılan bu düaliteler üzerinden kendilerini ifade ettiklerine inanıyor olabilirler. Seri katil Andrey Çikatilo'nun *'Yok edilmem gerektiğini biliyorum. Ben doğanın bir hatasıyım, deli bir hayvanım'* (Rosewood, 2020), sözünde birçok farklı algıyı bir arada görebilmekteyiz. Vahşilik, cinsellik, özgür olmak, içgüdüler gibi kavramlar hayvanların kontrolsüz görülmesi gibi 'özünde' kontrolsüz dürtüler olarak algılanır.

İnsanı diğer hayvanlardan ayırırken, insanın kültürü, dik durması, beyin yapısı ve kendine özgü konuşma becerisi gibi özellikleri hep tartışılmıştır. '*Beyin önceliği dogmasına'* göre, *'bir canlı ancak yeterli bir zekayı elde ettikten sonra dik durabilerek bir insan duruşu sergileyebilirdi'* (Conner,2013, s. 37-38). 'Beyin önceliği dogması' gibi insanı Dünya'nın merkezine koyan antroposentrik yaklaşımlar, birçok biyolojik antropolojideki çalışmalarda görüldüğü gibi, artık günümüzde önemini kaybetmiştir. Stephen Jay Gould 'İnsanın Yanlış Ölçümü' kitabında *'Tarih boyunca, mevcut hiyerarşilerin yerinde ve kaçınılmaz olduğunu kutsallıkla taçlandırmak için akla ya da evrenin niteliğine müracaat edilmiştir'* der (Gould, 2014, s. 56). Bu algı süreci aslında indirgemeci yöntemin içselleştirildiği ve sonucunda şiddeti yarattığı bir süreçtir.

Görüşmecilerin bahsettiği mevcut bazı üretim biçimlerindeki yok edici ya da dışlayıcı anlayışa benzer şekilde, şiddetin faal bir unsur olarak algılanması, 'üretici faal bir insan'

olarak kişide yoğun şiddetin doğal bir yaşamsal gereklilik olarak normalleşmesine zemin hazırlayabilmektedir. Aynı zamanda, hayvanların bilişsel ya da başka özelliklerini indirgemek şiddeti kişinin algısında meşrulaştırabilmektedir. Yavru beyaz bir köpeğin Tayvan'da zincirle asılarak öldürülürken gülerek konuşan faillerden birinin *'gelecek hayatında aptal bir köpek olma'* dediği duyulur (PETA, 2016).

İşkence edenlerin gülmesi birçok durumda rastlanılan bir tepkidir. Başkalarının zayıflıkları ve aptallıkları üzerinden kendini üstün görerek gülme, birikmiş duyguların baskısını üzerinden atma eylemi, görüşmecilerin de bahsettiği gibi hayvanat bahçelerinde hayvanlarla dalga geçme ya da hayvana tecavüzün gülme sebebi olması gibi durumlarında da rastlanılmaktadır. Nazilerin karikatürlerinde Yahudilerin fare olarak çizilerek dalga geçilmesinin ya da hayvan özelliklerinin toplumda hakaret olarak (örn. birine hayvan, hain köpek demek gibi) ele alındığında, hayvanlar insanların iyi ve kötü emsallerini almakta ve insanlaştırılmaktadırlar. '*İnsan hayvanda kendini görür ve hayvanın bakışında bulduğu yine insandır…hayvan tahayyülü insan alegorisinin ötesine geçemez*' (Öztürk, 2017). Hayvanların suçlanarak 'pis, mantık-dışı, güvenilmez, şehvet, açgözlülük ve her an şiddet uygulayabilme potansiyelinde oldukları' iddia edilir (Beirne, 2009).

Şiddet ve saldırganlık kavramları arasındaki farka bakıldığında, bir eylem kanunların tanıdığı çerçevenin dışında olduğu zaman şiddet olarak kabul edilmektedir. *'Her canlı varlığını korumak mecburiyeti nedeniyle çevresini saran dünyaya karşı bir ölçüde saldırıda bulunmak zorundadır'* (Arluke ve Irvine, 2017, s. 215). Birçok görüşmecinin belirttiği gibi köpeklerde *'yasaklı ırklar'* kategorisinin bilimsel bir dayanağının olmaması ve doğaları gereği şiddet yanlısı oldukları izlenimin verilmesi ve bu indirgemesi bakış açısıyla yaratılan yasadışı alanda, köpek dövüşleri gibi suçların geliştiği gözlemlenmektedir. Her canlının kendini savunma hakkının hayvanlarda genel olarak ihlal edildiğini görebilmekteyiz. Şiddet gören hayvanların kendilerini savunduğu durumlarda (yavrusunu korumak isteyen ayının avcıya

karşı kendini savunması, taşlanan köpeklerin insanları kovalaması ya da ısırması vb.) hayvanların kendini savunma haklarının elinden alındığına şahit olmaktayız. Hayvanlar hedef haline getirilerek yerlerinden edilmekte ve kafeslere kapatılmaktadırlar.

Hapishanelerin 18.yy sonu 19.yy başında kurulmadan önce, işkence insanlarda cezalandırma yöntemi olarak uygulanmış ve daha sonrasında '*hapishanelerle birlikte ceza çektirmenin kapalı kapılar ardına taşınmıştır'* (Arluke ve Irvine, 2017, s. 109). Görüşmecilerin belirttiği üzere, eski uygulamalarda köpekler sokakta zehirlenirken ya da vurulurken, şimdi barınaklara kapatılarak ya da ücra noktalara terk edilerek görülmeyen alanlarda öldürülmektedirler. Hayvansal ürün üretiminde eski uygulamalarda dışarda gezebilen inekler ve tavuklar, bugün kapalı kapılar ardında yoğun müdahalelere maruz kalmaktadırlar. Medya yoluyla 'saldırgan köpekler' dendiğine ya da diğer farklı hayvan türleri düşman olarak haberlerde tanımlandığı, ekolojik bilgiden yoksun programların gösterildiği görüşmeciler tarafından belirtilir. Sonuç olarak köpeklerin toplanması ve ayılar için sürek avına çıkıldığı uygulamalara rastlanılmaktadır.

Sosyal olarak kabul edilebilir şiddet türleri, görüşmecilerin belirttiği gibi çoğu zaman iddia edildiği gibi kişilerin ihtiyacı için değildir. Toplum yararı için denilen uygulamalar karşısında eğer duygularımızı bastırmamız gerekiyorsa, önce kendimize ihanet sonra şiddeti uyguladığımız bireye ihanet ettiğimiz söylenebilir. Gücün kötüye kullanıldığı zamanlarda, şiddete karşı uyum sağlamak, amnezi ve farkında olmama durumu ile birlikte gelişen bir şekilde hayatta kalma mücadelesidir. Hayvanat bahçelerinde, barınaklarda ve hayvansal ürün üretimi aşamalarında çevrelerinden ve ailelerinden koparılan hayvanlarda psikolojik rahatsızlıklar görülür. Annelerinden ayrılan yavru maymunların öne arkaya doğru sallandıkları, kendilerini ısırdıkları bilinir. İnsan bebekleri de onlara bakanlar tarafından ihanete uğradıkları zaman, kendilerini o kişilerden koparmaları sonucunda hem fiziksel hem duygusal açıdan yaşamsal bir tehdit oluşturacağından, bu durumu görmezden gelmeye

başlarlar (Öztürk, 2017). Birçok insan ile hayvan arasındaki ilişkinin temelinde de hayvanlara ihanet vardır (Cooke, 2019). Hayvanların eğitiminde uygulanan şiddet biçimleri de sosyal olarak kabul görmektedir. Çocuklara da '*yaralanmadan sadece acı çekmesini sağlayacak şekilde çocuğun davranışını değiştirmek amaçlı fiziksel güç uygulanabilmektedir'* (Reisman, 2019). Straus (1991, 1994)'ün 'kültürel yayılım' teorisine göre, sosyal kabulü olan şiddetin derecesi ne kadar yüksekse, yasadışı şiddetin seviyesi de o kadar yükselmektedir (Reisman, 2019). Buna göre, sosyal kabul gören hayvana yönelik şiddetin türleri, sokaktaki münferit yasadışı olaylara katılımı da arttıracaktır.

6. SONUÇ

1919 yılında Osmanlı döneminde Şehremaneti'nin (bugünkü belediyeler) köpeklerin itlafına verdiği tepkisinden bir bölüm kayıtlara geçmiştir;

"Hayvanların zehirlenerek ötede beride düşüp saatlerce çabalanmasını, nihayet melül ve mahzun van vermesini gören bir mümin, zerre kadar merhameti olan bir insan bu hale nasıl tahammül eder de failine lanet okuyan olmaz ?! Bu millette hiç ruh, maneviyat kalmadı mı? Hepsi öldü mü?'' (Albayrak, 2006, s.132)

Hayvana yönelik şiddet ve vakalar karşısında alınan olumsuz müdahaleler; toplu ölümler, hastalıklar, fiziksel ve psikolojik travmalar gibi ciddi sonuçlar doğurur. Lewontin'in bahsettiği indirgemeci yöntemler, görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Hayvanların ürün veya atık olarak görülmelerinden dolayı, tek bir faktöre odaklanan anlayışlar yarattığı sonuçları görememekte ya da önemsememektedir. 'Normal' ya da geleneksel kabul edilen bazı yöntemler, bazı ilişkilerin yoğun olarak yıpratılmasına ya da düzensizleştirilmesine neden olmaktadır. Habitat parçalanması, besin zincirine etkiler gibi hayvan ile hayvanların ilişkilerinin yanı sıra insanla hayvanın ilişkilerinin etkilenmesine, atıklara maruz bırakılmak ve türe uygun olmayan şartlarda zorla tutulma gibi zararlar hayvanlarda ifade bulur. 'Balta girmemiş' ormanlara yapılan yoğun tahribat sonucu belirtilen ilişkilerdeki sorunlar ve hayvan ticareti nedeniyle hayvanların bağışıklık sistemi ve patojenlerin evrimine kadar değişimler gözlemlenir. Dolaylı olarak insan da kendini bu zarara maruz bırakmaktadır. Diğer yandan bilimsel çalışmaların ve üretimin gelişimini engelleyen etkenler görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. İnsanlarda üretim ya da bilimsel çalışmalarda yaşanan sorunlar ile sosyal ilişkilere etkisi ve zarar-yarar anlayışlarının oluşmasına kadar hayvana yönelik şiddetin etki ettiği farklı yönlerler ifade edilmiştir. Mikro düzeyde bireyin algısından makro düzeydeki büyük üretim

yapılarına ve linç olgularına kadar, hayvana şiddet olgusu önem verilmesi ve kayda alınması gereken, geniş bir kitleyi kapsayan ve çok yönlü bir güvenlik sorunudur.

Salgın hastalıklar ve çevre sorunları bilimsel çalışmaları biyo-çeşitlilik üzerine çalışmaya yönlendirmiştir. Biyo-çeşitliliğin kaybına ilişkin bilimsel endişeler, yaban hayatı örneklerinin ve türevlerinin ticaretini ve avcılığını düzenlemeye dönük yaptırımların devletler tarafından güçlendirilmesine yol açmıştır (Ogben, 2010). Hayvan ticaretinde ve kaçakçılığında; mevcut transit yolların belirlenmesi ve izlenmesi, gelecek transit yollar hakkında öngörülerde bulunma ve internet üzerinden yürütülen yaban hayvanları kaçakçılığı ile mücadele edebilmenin önünü açmıştır (https://wildlifecrimetech.org/transit_routes).

Kriminolojide ana akımlardan olan yasadışı yaban hayatı ticareti ile küresel ısınma konularında çalışanlar, çalışmalarını kavramsal ve metodolojik olarak çevreye verilen zararları ve/veya suçları daha derinden incelemeye kendilerini yöneltmektedirler (Nigel ve White, 2013).

Mary Shelley'in Frankenstein kitabında Victor Frankenstein insan ve mezbahadan hayvan parçalarını kullanmaktadır. Frankenstein 18. yy. bilim insanlarının insan-hayvan ile canlı- cansız madde arasındaki katı ayrımların yaptığı ve statik dünya algısına sahip olduğu zamanlarda, iyi bilim ve kötü bilim arasındaki anlayışı sorgulayan bir edebiyat örneğidir. Doğanın temel mekanizmalarına müdahale eden ve bir canavar yaratan bilimin yerine doğanın işleyişine saygılı ve detaylı açıklamalara yer veren çalışmalar önerilmektedir. (Mellor, 1996; Heringman, 2019) Modern Prometheus olarak dünyanın düzenini bozarak, ateşi doğadan çalarak ateşi insanlara vermesi tasvir edilmektedir. Bu tasvir üretim ilişkilerinin ve bilimsel yöntemin doğayla ilişkisine metafor olabilmektedir. Ateşin tanrılardan çalınarak insana verilmesi, ölü organik maddeden yeni tür yaratmak, kimyasal yöntemler ve elektriğin kullanımı ile 19.yy'ın en gelişmiş bilimsel yöntemlerine Frankenstein'da göndermeler yapılmıştır (Mellor, 1996). Üretimde ve bilimde hayvanlara ve yaşam alanlarına yapılan

müdahaleleri, bir görüşmecinin bahsettiği gibi bir köpeğin kulaklarını keserek onu ‘güçlendiren’ çocuk örneğinde olduğu gibi, canlıların doğalarına dair indirgemeci yöntemin bireye yansımasını görebiliriz. Modifiye edilen (zarara uğratılan, şiddete uğrayan) doğa ya da hayvanlara uygulanan yöntemler ilişkili motivasyonlarda ifade bulmaktadır.

Miller-Urey deneyinin yaşamın kökeni hipotezinde kimyayı ve elektriği kullanarak, Dünya’nın erken dönemlerinde olduğu düşünülen koşulları yaratılarak evrimin ilk evreleri laboratuvarda üretilmek istenmiştir. (McCollom, 2013) Yaşamdaki ilişkilerin anlaşılmaya çalışıldığı deneylerde yaşam alanlarının ‘yaratılmasına’ dönük yaklaşımlar olabilmektedir. Örneğin, 1980-1995 yılları arasında gerçekleşen Biyosfer 2 projesi ile Dünya üzerindeki hayatın başka bir yerde, örneğin Mars’ta nasıl yeniden yaratılabileceğinin keşfi için yapay olarak ‘yağmur ormanı’, ‘çöl’, ‘tarım alanı’, ‘okyanus’: çeşitli ‘ekosistemler’ oluşturulmuştur, ancak başarısız olmuştur (Kolbert, 2016). Mevcut yöntemlerdeki zararların anlaşılmasından ziyade kontrol edilebilen bir çevre yaratmaya yönelik motivasyonlar vardır. Newton'cu - Descartes'cı paradigma çerçevesinde gelişen bilim ve teknoloji anlayışında;

“Newton, fiziğin dışındaki diğer bütün bilimleri de etkilemiştir. Örneğin, Nevvton'un bireysel atomlardan oluşan kâinat fikri, ekonomide Adam Smith'in, münferit girişimcilerden oluşan, çıkarlarını kovalayan kapitalist / liberal anlayışının temelini oluşturduğu belirtilmektedir. Münferit atomların birbirleriyle ilişkisi, ekonomide bireylerin ilişkisi şeklini alır. Her ikisinde de yapılan iş; sistemi mümkün olan en küçük parçasına indirmek ve parçacıkların davranışlarına bakarak bütün hakkında bir yargıya varmaktır” (Özel, 2007, s.218).

Hayvanların fizyolojik ve psikolojik özelliklerinin yanı sıra yaşam alanları ile olan ilişkilerinin hayvan üretiminde yadsınması sonucunda, kullanılan üretim araçlarının da yardımıyla şiddetin yoğunluğu arttırıldığı uygulamaları görüşmeciler ifade etmiştir. Üretim süreçlerindeki atık, şiddet ve zararın yoğunlukları, oluşan çatışmaların ya da zararlarının

nedenlerinin ikincil sebeplere bağlanması sonucunda örtülebilmektedir. Çevre kriminolojisi bağlamında, hayvanların doğalarına dair olumsuz yargılarda bulunularak hedef gösterilmeleri, insan nüfusu artışlarının ya da iklim değişikliğinin öne sürülmesi ya da denetim kontrol mekanizmalarının yetersizliği gibi geçici çözüm önerileri gibi hedef şaşırtan sosyal politikaların etkileri sosyal alanda olduğu kadar bilimsel yöntemlerde de kendini gösterebilmektedir. Üretim süreçlerindeki sorunlar ve dönüşüm potansiyelleri böylece gizlenmektedir. Sorunların kaynağının ortaya çıkarılmasından ziyade durumu 'sorunların etrafında dolanmak' açıklayabiliriz.

Suç biliminde ortodoks yaklaşım ile münferit olayları engellemek yerine bireyleri ve koşulları devamlı olarak etkileyen ilişkiler ağına 'çevresel' bir bakış ile yaklaşmak şiddeti üreten alanlarla mücadelede verim elde edilmesi açısından daha mümkün gözükmektedir. Suç tanımlarının da bu çevresel özellikleri barındırması önerilebilir. Uluslararası suç istatistikleri arasında anlamlı bir karşılaştırma yapmak zordur, çünkü bir ülkede suç olan bir başka ülkede suç olmayabilmektedir. Suç faaliyetleri analizleri ile yeni faktörlerin belirlenmesi, coğrafik bölge, popülasyon grupları ve zaman içinde ilişkiler belirlenebilmektedir. Ekonomik büyüme, yolsuzluk ve suç ilişkileri de bulgularda da açığa çıktığı üzere suçun ekonomisinin çalışılmasını gerekli kılar. Suç ve yolsuzluk belirsizliği arttırır ve iş yapmak için gereken harcamaları arttırdığından gelişimi engellemektedir (Benson & Zimmerman, 2010).

Bulgulardaki temalardan yola çıkarak, ihmal şiddetinin ve yaşam alanlarındaki şiddetin yoğunluğu ve insan-hayvan çatışmasına neden olduğu durumlar, yaban hayatı ile yerleşim yerlerinin ve üretim alanlarının yarattığı düzensizlikler, doğayla ilişkimizin yeniden düzenlenmesi bazı ipuçları barındırmaktadır. Çiftlik hayvanları sektörünün (besinlerinin üretimi için açılan tarım alanları) en çok doğal alanı kapsayan insan faaliyetidir (Koneswaran & Nierenberg, 2008). Çevre kriminolojisi ve ekolojik ekonomi çalışmalarında belirtilen yoğun atığa neden olan durumlar, hayvanların yaşam alanlarına zarar veren fiziki atıklar ve

hayvanların kendilerinin atık haline gelerek ihmal edilmeleri, hedef gösterilmeleri ve/ veya toplu olarak öldürülmeleri ile benzer yöntemlerin tekrarlandığı görebilmekteyiz. Birçok sorunun (hastalıklar ve yok oluşlar, besinsizlik vb.) kaynağında yer alan yaşam alanı sorunu, çevresel ilişkilerin anlaşılarak ekolojik kentler ile çözülebilmesi muhtemel gözükmektedir.

Hayvana şiddetin çeşitleri çok boyutludur ve birçok faktörü içinde barındırır. Bu çalışmada çevre kriminolojisi ve profillendirme yöntemleri temel alınarak, iz sürme ve betimsel analiz ile çözümlenen gönüllülerin ve profesyonellerin algıları arasındaki ilişkiler ile hayvana yönelik şiddetin sebepleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Çevre kriminolojinde teorik olarak üretime dayandırılan yöntem ile büyük ölçekli şirketlerden küçük işletmelere, hayvanların suçlu veya zararlı olarak görülmelerine, toplumsal algılarla ilişkisine, hayvana yönelik şiddetin sebeplerini üreten unsurlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Farklı alanlardan uzmanların çok yönlü olarak hayvana şiddetin sebeplerinin araştırılması nicelik anlamda da çok değerli sonuçlar verebilir. Araştırma alanını geniş tutmanın bazı kısıtlamaları olsa da üretim ilişkileri ve sosyal ilişkilerdeki bağlantılar ve nihayetinde 'gizlenmeye' çalışılan bazı noktalardan birçok suç ve zararın sebeplerine ulaşabiliriz. Bir hayvan türü olan insanın diğer hayvan türleriyle kurduğu ilişkilerin temelinden hareketle, insanı merkezli bakış açısından çıkılarak, doğal çevrenin ve insan ilişkisi üzerine daha objektif sonuçlara varabiliriz. Tekrar Cleckley'in dediğini hatırlayacak olursak *'bu görünen normalliğin içinde, kişi en çok da kendisini kandırmıştır'* (Cleckley, 1988, s. xiii).

7-KAYNAKLAR

Albayrak, S. (2006). 44 Orijinal belge ışığında eski İstanbul'da sosyal hayat ve çevre. 2.baskı Koridor Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri, s.1-135.

Allington,D.(2020). Conspiracy theories, radicalisation and digital media. GNET is a special project delivered by the International Centre for the Study of Radicalisation, King's College London. s.5-27. Erişim adresi:www.gnet-research.org.

Allwood, J.S., Meredith, E., Christina Lindquist, C., ve Breen, M. (2021). Application of an established canine genotyping method to a sequence-based approach, Forensic Science International: Animals and Environments, Elsevier B.V., Erişim adresi: https://doi.org/10.1016/j.fsiae.2021.100029 .

Arendt, H. (2018). Kötülüğün sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te. 5. Baskı: Kasım, Metis yayınları, Çev.Özge Çelik,s.1- 315.

Arluke,A.,& Irvine, L.(2017). Pysical cruelty of companion animals, The palgrave ınternational handbook of animal abuse studies. s.39-57. doi:10.1057/978-1-137-43183-7_3.

Baker, H. (1947). The image of man: a study of the idea of human dignity in classical antiquity, the middle ages, and the renaissance. USA, Harper & Row Publishers. Harvard University Press. s.1-362.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), s.368-388.

Baş, E. (2021) Hayvanın Kötü Muamelelere Karşı Ceza Hukuku Vasıtasıyla Korunması Halinde Mağdurun Tespiti, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.12(1), s. 1-16.

Başkale, H.(2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), s.23-28 Erişim adresi: http://www.deuhyoedergi.org

Baumgärtner, S. ve Quaas, M. (2010). Sustainability economics -- General versus specific, and conceptual versus practical, Ecological Economics, Elsevier, vol. 69(11), s.2056-2059.

Benson, B.L. & Zimmerman, P.R. (2010). Handbook on the economics of crimE. Edward Elgar Publishing Limited, MPG Books Group, UK, ISBN: 978-1-84720-954-2, s.16-339.

Blanchong,J.A., Robinson,S.J., Samuel, M.D., ve Foster, J.T. (2016). Application of genetics and genomics to wildlife epidemiology, The journal of wildlife management, 80(4), s.593–608. doi: 10.1002/jwmg.1064

Bendrey.R. (2014). Animal paleopathology. s.257-265. doi: 10.1007/978-1-4419-0465-2113

Beirne, P. (2014). Theriocide: naming animal killing. International journal for crime, justice and social democracy, 3(2), s.49-66.doi: 10.5204/ijcjsd.v3i2.174

Beirne, P. (2009). Confronting animal abuse: law, criiminology and human-animal relationships. Rowman & Littlefield. s.1-218

Beirne, P. ve South, N. (Eds.). (2007). Issues in Green Criminology (1st ed.). Willan. https://doi.org/10.4324/9781843926344

Beirne, Piers. (2006). For a nonspeciesist criminology: Animal abuse as an object of study. Criminology. 37. 117 - 148. 10.1111/j.1745-9125.1999.tb00481.x

Bierne, P. (2004). From animal abuse to interhuman violence? A critical review of the progression thesis. society & animals, 12(1), s.39-65. doi:10.1163/156853004323029531

Beirne, P.(1995). The use and abuse of animals ın criminology: a brief history and current review. Social Justice, Spring, Vol. 22, No. 1 (59), Issues in Critical Criminology, s. 5-31

Bell,L., Abusing Children – Abusing Animals, Journal of Social Work 1(2), s.223–234, 1468-0173[200108]1:2;223–234;017113i

Bergstrom, B.J., Arias, L.C., Davidson, A.D., Ferguson, A.W., Randa,L.A. ve Sheffield,S.R.(2014). License to Kill: Reforming Federal Wildlife Control to Restore Biodiversity and Ecosystem Function. Conservation Letters, Phillip Levin (Ed.), 7. s.131-142. doi:10.1111/conl.12045

Cantürk G.ve Cantürk,N. (2004). Suçlu Profili. Adli Tıp Dergisi, 18(2): 27-37, s.1-20.

Cerling,T.E., Barnettea,J.E., Chesson, L.A., Douglas-Hamilton,I., Gobush, K.S., Uno, K.T., Wasser,S.K. ve Xu,X.(2016). Radiocarbon dating of seized ivory confirms rapid decline in African elephant populations and provides insight into illegal trade. PNAS, November 22, vol. 113, no. 47, s.13330-13335

Cleckley,H. (1988). The Mask Of Sanity: An Attempt to Clarify Some Issues About the So-Called Psychopathic Personality, 5.baskı, 1-452.

Cogito (2017). Yaralanabilirlik. Şeyda Öztürk (Ed.), İstanbul.Yapı Kredi Yayınları,Sayı:87

Cogito (2015). Felsefede Hayvan Sorusu. Şeyda Öztürk(Ed.),Yapı İstanbul. Yapı ve Kredi Yayınları, Sayı:80

Cogito (2018). Şiddet. Özlem Solok (Ed.), İstanbul. Yapı Kredi Yayınları, 9.Baskı, Sayı:6-7

Conner, C.D. (2013). Halkın Bilim Tarihi: Madenciler, Ebeler ve 'Basit Tamirciler'. TÜBİTAK. 3. Basım. 37-38

Cooke,S.(2019).Betraying animals. J Ethics, 23,s.183–200. Erişim adresi: https://doi.org/10.1007/s10892-019-09289-z

Cunningham AA, Daszak P,ve Wood JLN. (2017). One health, emerging infectious diseases and wildlife: two decades of progress? Phil. Trans. R. Soc. B 372: 20160167. http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2016.0167

Downes J, (2020). A Victimology of Animal Abuse: Why Certain Animals Subjected to Harm Are Not Seen as Victims, The University of Hull, Department of Criminology and Sociology, 1-42, s. 14.

Duncana,R.P., Boyerb,A.G. ve Blackburnc, T.M. (2013). Magnitude and variation of prehistoric bird extinctions ın the pacific, PNAS, Vol.110, No:16, www.pnas.org/lookup/suppl/doi:10. 1073/pnas.1216511110/-/DCSupplemental

Erdoğan, A., Kabasakal, B. ve Sönmez, C. Ö. (2015). Rüzgar Enerji Santrallerinin Yaban Hayatına Etkileri. Tabiat ve İnsan, 186, s.11-19

Fairholme,E.G. (1924). A century of work for animals, the history of the R.S.P.C.A.,1824-1924, Edward G.Fairholme ve Wellesley Pain, London, John Murray

FBI Law Enforcement Bulletin, February (1992) Volume 61 Number 2, Violent Crime Scene Analysis: Modus Operandi, Signature, and Staging By John E. Douglas and Corinne Munn, 1-10

Flynn, C.(1999). Exploring the link between corporal punishment and children's cruelty to animals. Journal of Marriage and Family, Vol. 61, No. 4, s.971-981

Flynn, C. (2001). Acknowledging the "zoological connection": a sociological analysis of animal cruelty. Society and Animals. 9, s.71-87. doi:10.1163/156853001300109008

Foucault, M. (2019). Hapishanenin doğuşu, gözetim altında tutmak ve cezalandırmak. Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.). 8.Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, s.76-77.

Fukuoka, M.(2011). Doğal tarıma ve doğal hayata giriş, ekin sapı devrimi. Aykut İstanbullu(Çev.). İkinci Baskı, İstanbul, Kaos Yayınları.

Fuller, E.(2013). Lost Animals: Extinction And The Photographic Record. China, Bloomsburry Publishing, ISBN: 978-1-4081-7215-5.

Freyd, J.J. (1997). II Violation of power, adaptive blindness and betrayal trauma theory. Feminism&Psychology, Vol7(1), London,SAGE Publication, s.22-32.

Geymen, A.ve Dedeoğlu, O. K. (2016). Reducing traffic accidents using geographical information systems: Kahramanmaraş case study. Journal of the Institute of Science and Technology, 6 (2), s.79-88. Retrieved from. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/jist/issue/34621/384809

Giancana, S. (1992). Double Cross: The Explosive Inside Story of the Mobster Who Controlled America, Warner Books, s.1- 132.

Ginsberg, A. ve Spain, T. (1992) The Iceman Tapes: Conversations With a Killer, Bölüm 3. https://www.youtube.com/watch?v=DoEN2qRX7zg

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşğın,S. (2015).Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma, Ankara, Seçkin Yayıncılık. (2. baskı), s.331-333.

Güven, Y.Ö. ve Kınıkoğlu,O. (2020). Hayvan Deneyleri, Hayvanlar Bizim İçin mi Var? Melike Dede (Ed.). İstanbul,Yeni İnsan Yayınevi, ISBN:978-605-7764-28-7

Goodall,J. (2010). Through a Window: My thirty years with the chimpanzees of gömbe. Soko Publications Limited, s.1-337.

Gould, S.J. (2014). İnsanın Yanlış Ölçümü. Versus Kitap. s.1-444.

GTTN, Global Timber Tracking Network (2020). Overview Of Current Practices In Data Analysis For Wood Identification, A Guide For The Different Timber Tracking Methods, Ed. Nele Schmitz, European Forest Institute and Thünen Institute. doi: 10.13140/RG.2.2.21518.79689.

Gwaltney-Brant, (2016). Veterinary forensic toxicology. Veterinary Pathology, Vol. 53(5) s.1067-1077.

Heringman,N. (2019). Science and Human Animality in Mary Shelley's Frankenstein. The Wordsworth Circle 2019 50:1, s.127-145.

Huber, M.T. (2017). Value, nature, and labor: a defense of Marx, Capitalism Nature Socialism, 28:1, s.39-52, doi: 10.1080/10455752.2016.1271817.

INTERPOL (2015). Environmental crime and its convergence with other serious crimes, environmental security. s.1-13.

INTERPOL & UNEP (2014). The environmental crime crisis threats to sustainable development from ıllegal exploitation and trade in wildlife and forest. s.1-106.

Iyengar,A. (2014). Forensic DNA analysis for animal protection and biodiversity conservation: a review. Journal for Nature Conservation ,22, s.195-205.

Kamay B. T. (1953). Adli Tıp. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi. 2. Baskı. Cilt 1-1019. s. 35.

Keenan, T. & Weizman, E. (2014). Mengele'nin Kafatası: Adli Estetiğin Ortaya Çıkışı. Sidar Bayram (Çev.), İstanbul. Açılım Kitap Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

Kışlalıoğlu, M ve Berkes, F. (2017). Çevre ve Ekoloji. Ilgın Yıldız (Ed.), İstanbul, Remzi Kitabevi A.Ş., Onbeşinci Basım, ISBN:978-975-14-1413-7

Kolbert, E. (2016). Altıncı Yok Oluş: İnsan kendi yarattığı yok oluşun kurbanı mı olacak? Okyanus Yayınları. 2.Baskı. Çeviren: Nalan Tümay, s.1-366.

Kurdoğlu, O., Karabıyık, E. ve Kalem, S. (2017). Giresun'da Sürdürülebilir Fındık Üretimine Doğru, Ed. Sedat Kalem. WWF- Türkiye, İstanbul, Okan Ofset Tanıtım Reklam Hiz. Tic. Ltd. Şti.

Knight, A. ve Watson, K.D. (2017). Was Jack the ripper a slaughterman? human-animal violence and the world's most ınfamous serial killer.1-30, doi:10.3390.

Lewontin R.C., Rose S. ve Kamin L.J. (1984). Genlerimizden ibaret değiliz: Biyoloji, ideoloji ve insan doğası, Kolektif (Çev.), 2. Baskı, Yordam Kitap. 1-384. s.31, s.210-212.

Lockwood,R., Touroo,R., Olin,J. ve Dolan,E. (2019).The ınfluence of evidence on animal cruelty prosecution and case outcomes: results of a survey. Journal of Forensic Science, November, Vol. 64, No. 6, s.1687- 1692. doi: 10.1111/1556-4029.14085.

Lynch, M.J., Barrett, K.L., Stretesky, P.B. ve Long, M.A. (2016). A proposal for the political economy of green criminology: capitalism and the case of the alberta tar sands. Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice, 58(2), s.1-24, DOI:10.3138/cjccj.2014.E38.

Lynch,M.J., Barrett,K.L., Stretesky, P.B. ve Long,M.A. (2020). The treadmill of production and the treadmill of law: propositions for analyzing law, ecological disorganization and crime. Capitalism Nature Socialis. 31:1, s.107-122, doi: 10.1080/10455752.2018.1545241

Lynch,M.J., Barrett,K.L., Stretesky, P.B. ve Long,M.A. (2017). The neglect of quantitative research in green criminology and ıts consequences. Critical Criminology, 25, s.183–198 DOI 10.1007/s10612-017-9359-6 183-198.

Marion,M., Béata,C., Sarcey,G., Delfante, S.,ve Marlois, N.(2018). Study of aggressiveness in livestock-guarding dogs based on rearing method. Journal of Veterinary Behavior, s.14-16.

Marx K. ve Engels F., Nüfus Sorunu ve Malthus, (1976). Oya Yaylalı (Çev.), 1. Baskı, Sol Yayınlar. s.1-295.

Merriam, S. B., ve Tisdell, E. J. (2016). Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation (4th ed.). San Francisco, CA: Jossey Bass.

McCollom, T.M. (2013). Miller-Urey and Beyond: What Have We Learned About Prebiotic Organic Synthesis Reactions in the Past 60 Years?. Annual Review of Earth and Planetary Sciences 41:1, s.207-229.

Mikati, M. (2020). For a dialectics of nature and need: unity, separation, and alienation, Capitalism Nature Socialism, 31:1, s.34-51, doi: 10.1080/10455752.2018.1542537

Santurtun, E. ve Phillips, C. (2015). The impact of vehicle motion during transport on animal welfare. Research in Veterinary Science. 100. 10.1016/j.rvsc.2015.03.018

Scheible, M.K.R., Straughan, D.J., Burnham,-Curtis, M.K., ve Meiklejohn, K.A. (2021). Using hybridization capture to obtain mitochondrial genomes from forensically relevant North American canids: Assessing sequence variation for species identification, Forensic Science International: Animals and Environments, Volume 1, 2021, 100018, ISSN 2666-9374, https://doi.org/10.1016/j.fsiae.2021.100018

Marano, N., Arguin, P. M., ve Pappaioanou, M. (2007). Impact of globalization and animal trade on ınfectious disease ecology. Emerging Infectious Diseases, 13(12), s.1807–1809. https://doi.org/10.3201/eid1312.071276.

Martini, M., (2013). Wildlife Crime And Corruption, U4 Anti-Corruption Resource Centre, file:///C:/Users/PC/Downloads/w5.pdf.

McDonough, S.P., Gerdin,J., Wuenschmann,A., McEwen, B. J. ve Brooks, J. W. (2015). Illuminating dark cases: veterinary forensic pathology emerges. Veterinary Pathology, Vol. 52(1), s.5-6.

Mcgarry, J., Ratsep, E., Ressel, L., Leeming, G., Ricci, E., Verin, R., ve diğerleri. (2017). Introducing forensic entomology in cases of suspect animal neglect. Veterinary Record, s.1-7, doi: 10.1136/vr.104158

Mellor, A. K. (1996). “Frankenstein: A Feminist Critique of Science.” Anne Kostelanetz. In One Culture: Essays on Literature and Science. Ed. George Levine. Madison: University of Wisconsin Press, l987: 287-312. Repr. in the Norton Critical Edition of Mary Shelley’s Frankenstein. Ed. Paul Hunter. New York: W. W. Norton.

Meuser, M., ve Löschper, G. (2002). Forum : qualıtatıve socıal research Introduction : Qualitative Research in Criminology 1. Looking Back : How Qualitative Methods Came Into Criminology. Current, 3(1).

Moneron, S.,Armstrong,A.,ve Newton,D. (2020), The People Beyond The Poaching, Interviews with Convicted Offenders In South Africa, TRAFFIC International Cambridge, UK, ISBN: 978-1-911646-26-6

Özcan, A. (2020). Kurumlarda Yeşil Yönetim Politikaları: Antalya İli Sıfır Atık Yönetim (SAY) Uygulama Örneklerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özcan, N. (2018). Nitel araştırma yöntemlerinden iz sürme (tracer) ve kan transfüzyonu sürecinde bir uygulama örneği. Journal of Health Services and Education,Volume 2, Issue 2, s.58– 65, https://doi.org/10.26567/JOHSE.2018250151

Özcan,A.U., ve Özkazanç,N.K. (2020). Hayvanı uyarı levhalarının konumlarının değerlendirilmesi kırıkkale-çankırı karayolu örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 22 (1), s. 208-221. doi: 10.24011/barofd.632803

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), s.323–343. https://doi.org/10.17494/ogusbd.92095

Özdemirel, K. B., Turak, A. S., ve Bilgin, C. C., (2016). Impact of large scale dam construction on movement corridors of mammals in Artvin, north-eastern Turkey. Applied Ecology And Environmental Research, Vol.14, s.489-507.

Özel, M. (2007). Çağımız çevre sorunlarının düşünsel temelleri üzerine bir yaklaşım. Gazi Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9/1. 207 – 226.

Özkazanç, N.K.ve Ertuğrul,M. (2011). Orman Yangınlarının Fauna Üzerine Etkileri, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 19,128-135.

Öztürk Karakuş, H., (2017). Mary Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi Kitabında Rousseau Eleştirisi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), Cilt 18, Sayı 2, Ağustos 2017, s. 471-485.

Pagani,C., Robustelli,F. ve Ascione,F.,R.(2010). Investigating animal abuse: some theoretical and methodological ıssues, Volume 23, Issue 3, s.259-276. https://doi.org/10.2752/175303710X12750451259011

PETA (2016, Temmuz 4). Video: Puppy Is Tortured and Hanged by Laughing Soldiers in Taiwan. Erişim: 1 Haziran 2021
https:// www.petaasia.com/news/puppy-tortured-soldiers-taiwan/

Pinnapureddy, A.R., Stayner, C., McEwan,J., Baddeley, O., Forman,J., Eccles,M.R ve diğerleri. (2015). Large animal models of rare genetic disorders: sheep as phenotypically relevant models of human genetic disease. Orphanet Journal of Rare Diseases, 1-8, 10.s.10. doi: 10.1186/s13023-015-0327-5

Phillips, A. (2014). UNDERSTANDING The Link Between Violence to Animals and People, ASPCA. A Guidebook for Criminal Justice Professionals. Erişim adresi: file:///C:/Users/PC/Downloads/The-Link-Monograph-2014-3%20(1).pdf

Pross, A. (2016). Yaşam Nedir? Kimyanın Biyolojiye Dönüşümü, Raşit Gürdilek (Çev.) İstanbul, Metis Yayıncılık Ltd., ISBN-13:978-605-316-070-0

Reed, E. (1994). Kadının evrimi: anaerkil klandan ataerkil aileye. Şemsa Yeğin (Çev.), Payel Yayınevi, 2.basım, s.1-347

Rees, W. (2003). Economic development and environmental protection: an ecological economics perspective. Environmental monitoring and assessment. 86. 29-45. s.29-31. 10.1023/A:1024098417023

Reisman, R. (2019). Survey of New York City Animal Cruelty Cases (2014-2016) with Associated Human Domestic Incidents, A Thesis Presented To The Graduate School Of The University Of Florida In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Science,USA.

Roney, A. ve Üyesi, E. Ö. (2011). Bilimsel Araştırma Nedir? Anatolia.
Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı 2, Güz. s. 211-215, ISSN: 1300-4220 (1990-2011)

Saferstein, R. (2015). Criminalistics: an introduction to forensic science. 11th edition, Pearson Education, s.1-547.

Saks, M. J. ve Koehler, J. J.(2005). The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science, Science, Vol. 309, s. 892. SSRN: https://ssrn.com/abstract=962968

Sir Arthus Conan Doyle (2019). Sherlock holmes: Bir suçun portresi. Ege Basım yayın, s.1-336.

Schneider, J.L., Environmental Criminology, The Blackwell Encyclopedia of Sociology. Edited by George Ritzer and Chris Rojek. © 2020 John Wiley & Sons, Ltd. Published 2020 by John Wiley & Sons, Ltd. doi: 10.1002/9781405165518.wbeose053.pub

Spapens, T., White, R., & Kluin, M. (Eds.). (2014). Environmental Crime and its Victims: Perspectives within Green Criminology. Routledge, 1st edition, s.206.
https://doi.org/10.4324/9781315580005
https://wildlifecrimetech.org/transit_routes Erişim tarihi: 20.09.2021

Stevenson, R.L. (2020). Dr. Jekyll ile Bay Hyde: Tuhaf bir vaka. İstanbul,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,s.1-86.

Stretesky,P.B., Long, M.A. ve Lynch,M.J. (2014).The Treadmill of Crime: Political economy and green criminology. Routledge, s.1-187.

Stroud, R.K. & Kuncir,F.(2005). Investigating Wildlife Poising Cases, USA, International Game Warden Winter.

Sungurbey, İ. (1999). Hayvan Hakları, Maltepe Üniversitesi Yayınları.

Swain D.(2013). Yabancılaşma: Marx'ın teorisine bir giriş, Hande T. Urbarlı (Çev.), İstanbul, Uluslararası Akım Tanıtım Yayıncılık, s.1-108.
Pinguet, C.(2009). İstanbul'un Köpekleri, Çev.Saadet Özen, Yapı Kredi Yayınları-2923, İst., ISBN: 978-975-08-1631-4, s.7-131.

Martin D. (2006, Mart 9) Richard Kuklinski, 70, a Killer of Many People and Many Ways, Dies. Erişim: 01 Haziran 2021. https://web.archive.org/web/20160606142949/http://www.nytimes.com/2006/03/09/nyregion09kuklinski.html

Thomson, R. (2020). The branches of green criminology: a bibliometric citation analysis 2000 – 2017, Ryan Thomson , Tameka Samuels-Jones , and Liam Downs Department of Sociology and Criminology & Law University of Florida. https://doi.org/10.4324/9780429453946-2

Vaneka,D.,Rihovad , P., Ehlera , E.,Dalihodovaa , S., Stikarovaa , Lenka Vankovaa , R.,ve Strnade,Z. (2019). STRAND: A Cloud Expert System For Non-Human DNA Analysis. Forensic Science International: Genetics Supplement Series 7, s.147–149.

Weizman, E. (2018). Arendt'den Gazze'ye Envenişer Siyaseti: İnsancıl Şiddetin Kısa Tarihi, Çev. Sidar Bayram, Açılım Kitap Pınar Yayınları Tic. Ve San. A.Ş.,İstanbul.

Wildlife Forensics: Methods and Applications (2012). Jane E. Huffman ve John R. Wallace (Ed.), Wiley-Blackwell, s.1-370.

Wijk, A.van., Hardeman,M., ve Endenburg,N.(2018). Animal abuse: offender and offence characteristics a descriptive study. Journal of Investigating Psychol Offender Profil, 15, s. 175–186

White, R. (2016). Inter-species violence: humans and the harming of animals, australian violence: crime, criminal justice and beyond. The Federation Press, J Stubbs ve S Tomsen (Ed.), Australia, s.176-193. ISBN 9781862879805

White, R. ve South, N. (2013, Kasım). The future of green criminology: horizon scanning and climate change. American Society of Criminology At: Atlanta USA, s., 1-41.

White, R. (2013). Crimes Against Nature: Environmental criminology and ecological justice. Routledge, s.1-313.

Wildlife Crime A Guide To The Use Of Forensic And Specialist Techniques In The Investigation Of Wildlife Crime, By The Forensic Working Group (FWG), Part Of The Partnership For Action Against Wildlife Crime (PAW) (2014),File:///C:/Users/PC/Downloads/W2.Pdf

Written In Bones: How Human Remains Unlock The Secrets Of The Deas (2012). Paul Bahn (Ed.), second edition, Firefly Books Ltd., s. 1-224.

Yaşar, A.& Yerlikaya, H. (2004). 20, 4: 39-46 Dünya'da ve Türkiye'de Hayvan Haklarının Tarihsel Gelişimi. Veteriner Bilimleri Dergisi, cilt:20, sayı:4, ISSN: 1011-2057, s.39-46.

Zavagli,M. (2021). Red Flag Indicators For Wildlife and Timber Trafficking in Containerized Sea Cargo: A Compendium and Guidance For The Maritime Shipping Sector, -Hong Kong, TRAFFIC&WWF

http://www.umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-2020/ Erişim: 26 Ekim 2021

http://www.umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-2019/ Erişim: 26 Ekim 2021.

EK1

Sayın ilgili,

Bu araştırma, İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi İpek Hülya Wolff tarafından, Doç. Dr. Gökhan Ersoy danışmanlığında yapılmaktadır.

Bu görüşmede kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Verilen cevaplar bilimsel araştırma dışında kullanılmayacaktır.

Araştırmanın amacı, insanların diğer hayvanlara uyguladığı şiddetin sebepleri konusundaki alanda çalışan gönüllülerin ve profesyonellerin algılarının değerlendirilmesidir.

Araştırmaya katılım tamamen gönüllük esasına dayanmaktadır. Herhangi bir nedenden dolayı görüşmeyi yarıda kesmek ya da ara vermek isterseniz lütfen belirtin. Anlamadığınız bir soru olduğunda size soruyu başka bir şekilde ifade etmemi isteyebilirsiniz.

SORULAR: yaşam alanları, direkt onlara uygulanan yöntemler, hayvanlar kadar insanlara ve çevreye olan etkileri incelenecektir.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için hulyawolff@gmail.com e-posta adresinden araştırmacıya ulaşabilirsiniz.

Bu görüşme ses kaydına alınacaktır. Kabul ediyor musunuz?

EVET HAYIR

Kendi deneyimleriniz sonucunda, özellikle bahsetmek istediğiniz belirli bir hayvan türüne veya türlerine odaklanarak görüşme sorularının cevaplanması istenmektedir. Söz konusu hayvanların şiddetin farklı türlerine maruz kaldıkları durumların, derinlemesine incelenmesi amaçlanmaktadır.

EK2

MÜLAKAT SORULARI

1) Mesleğiniz nedir?

2) Meslekteki hizmet (deneyim) süreniz?

3) Hayvanlarla ilgili gönüllülük deneyiminiz (dernek, besleme gibi) varsa, ne kadar süredir gönüllülük faaliyetleri içerisindesiniz?

4) Hayvanlarla ilgili gönüllük faaliyetlerinizi /çalışmalarınızı nerelerde sürdürüyorsunuz? (şehir, kırsal, dağ, orman vs.)

5) Hangi hayvan türleri ile ilgili faaliyetleriniz var?

a. Memeliler b. Kuşlar c. Sürüngenler d. Amfibiler e. Balıklar f. Omurgasızlar

1) **Hayvanlarla ilgili çalışmalarınızda hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?**
   Sonda 1: bilimsel yöntemler
   Sonda 2: teknolojiler
   Sonda 3: besleme ve barınak

2) **İlgilendiğiniz hayvan türlerinden hangilerinin yoğun biçimde zarar gördüğünü düşünüyorsunuz?**
   Sonda 1: en yoğun
   Sonda 2: hangi açıdan zarar (sayı ve/veya yoğunluk)

3) **İlgilendiğiniz hayvan türünün(türlerinin) mevcut yaşam alanları nereleridir ?**
   Sonda 1: başka yerden getirildilerse, nereden ve hangi koşullarda getirildiler
   Sonda 2: organize vs bireysel faaliyet

4) **İlgilendiğiniz hayvanların yaşam alanlarını olumsuz etkileyen ne gibi durumlar var ?**
   Sonda 1: olumsuz etkilerin sebepleri
   Sonda 2: hayvanları nasıl etkiliyor

5) **Hayvanların yaşam alanlarını olumsuz etkiyen durumlar insanları nasıl etkilemektedir?**
   Sonda 1: Sağlık açısında
   Sonda 2: Güvenlik açısında
   Sonda 3: İş imkanlarında değişimin etkileri nelerdir?

6) **Hayvanların fiziksel ve psikolojik durumunu olumsuz etkileyen, direkt onlara yöneltilmiş ne tür uygulamalar ve davranışlar bulunmaktadır?**
   Sonda 1: Kullanım alanları (hayvanat bahçesi, sirk, taşımacılık, turizm, deney, korumada nüfus yöntemleri)
   Sonda 2: Organize vs. bireysel eylemler
   Sonda 3: Şiddet türleri (yakma, dayak, yaralama, tecavüz, ampütasyon, korkutma, zehirleme, kapalı tutma vs.)
   Sonda 4: Kullanılan araç ve gereçler (bıçak, zincir, ateşli silahlar, kimyasallar vs.)

7) **Hayvanlara fiziksel ve psikolojik yönden zarar veren eylemlerin sebepleri konusunda ne düşünüyorsunuz?**

   Sonda 1:
   a1. Hayvanı kontrol etmek
   a2. Hayvanın sahibine misilleme yapmak
   a3. Hayvan türüne karşı önyargı
   a4. Hayvanı agresifleştirmek
   a5. Eğlence veya gösteri amaçlı
   a6. Bir gruba dahil olmak
   a7. Ekonomik (yasal/yasadışı kumar, ticaret, üretim vb.)
   a8. Diğer…..

8) **Hayvanlara fiziksel ve psikolojik şiddet uygulamalarında zemin oluşturan unsurlar sizce nelerdir?**
   Sonda 1: Sosyal/politik/profesyonel bir grup ya da bir gruba aidiyet (politikaları ve sorunlar)
   Sonda 2: Aile, kültür
   Sonda 3: Ekonomik çıkarlar
   Sonda 4: Video oyunlar

9) **Hayvanlara fiziksel ve psikolojik şiddet uygulamaları insanlar ve doğal çevre üzerinde ne tür etkilere yol açmaktadır?**
   Sonda 1: insanlarda taciz/tehdit
   Sonda 2: sağlık sorunları
   Sonda 3: hukuksuzluk
   Sonda 4: çevre üzerinde tahribat
   Sonda 5: türlerin azalması vb.

10) **Hayvanların doğalarıyla ilgili genel yargıların hayvanlara uygulanan şiddet olaylarıyla ilişkisi varsa eğer nedir?**
   Sonda Örnek: ‘At bir yük hayvanıdır’

11) **Hayvanların belirli özelliklerinin (zekalarının, duygularının, eylemlerinin) görmezden gelindiği (veya fark edilmediği) konusunda ne düşünüyorsunuz?**
Sonda 1: Kognatif ve psikolojik

12) **Hayvanlara fiziksel ve psikolojik şiddet uygulamalarında zaman içinde ne tür değişimlerin olduğunu düşünüyorsunuz?**

13) **Hayvanlara şiddet uygulayan kişilerin organize faaliyetleri ve destek aldıkları düşünülen gruplar hakkında ne düşünüyorsunuz?**

Sonda 1: amaçları nelerdir?

Sonda 2: bu gruplar faaliyetlerini hangi araçlarla teşvik ediyorlar?

Sonda 3: Başka faaliyetlerle ilişkileri var mı?

14) **Hayvanlara uygulanan şiddet eylemleri insanlar ve hayvanlar arasındaki ilişkileri sizce nasıl etkiliyor?**
Sonda 1: Faydacı, yabancılaşma, korku, acıma, kendini hayvanlara adama vb.

15) **İnsanların uyguladığı şiddet ile hayvanların birbirlerine uyguladığı düşünülen şiddet arasında ne tür farklar olduğunu düşünüyorsunuz?**

16) **Hayvanlara yönelik zulüm/şiddet olaylarını çalışmalarınızda ne ölçüde belirleyebiliyorsunuz?**

Sonda 1: hayvanlara uygulanan şiddetin ortaya çıkarılmasında ne gibi engellerle karşılaşıyorsunuz?

17) **Hayvanlarla ilgili çalışmalarından dolayı yaşadıkları tehdit ve baskılar konusunda ne düşünüyorsunuz?**
Sonda 1: Kendisinin, hayvanın ya da yakınlarının tehdit edilmesi
Sonda 2: Çevresindeki kişilerin tehdit edilmesi

18) **Hayvanlar konusunda göz ardı edildiğini düşündüğünüz ve hayvanların yaşadığı sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?**